

Takoví jsou jsme

Terénní výzkum studentů Speciální pedagogiky

Garance:

Pedagogická fakulta UK v Praze

Praha 1995

Redakční poznámka

Sborník se skládá z textů, které v rámci kursu Kvalitativní výzkumné metody vytvořili studenti II. ročníku speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve školním roce 1994/95; studenti jsou také autory titulu celé práce.

Kurs a jednotlivé práce vedli Miroslav Klusák, Miloš Kučera a Miroslav Rendl z katedry pedagogické a školní psychologie, členové Pražské skupiny školní etnografie.

Na technické a redakční přípravě sborníku má výrazný podíl paní Alena Kovaříková.

© Lucie Blažková, © Lucie Čížková, © Jindřiška Gruberová, © Renáta Humlerová,
© Eva Kmentová, © Lenka Lauková, © Barbora Linhová, © Šárka Macálková, © Gabriela Míčková,
© Lenka Mikešová, © Petra Michalová, © Tomáš Moucha, © Jana Omesová, © Jana Pecková,
© Magdalena Popelová, © Kateřina Ryšavá, © Magdalena Semínová, © Andrea Stránská,
© Kristina Šantorová, © Jana Šestáková, © Barbora Trapková, © Viktor Vanžura,
© Petra Vilímková, © Petra Vilímková

Obsah

Lucie Blažková: Ve škole trochu o něčem jiném	5
Lucie Čížková: Malí astmatici	13
Jindřiška Gruberová: Není všechno zlato co se třpytí aneb Mluvení se nekoná	18
Renáta Humlerová: „Špunte, nebaví tě zákazy?“	25
Eva Kmentová: „Oáza, to je taková liduška...“	31
Lenka Lauková: Tak co dneska?	35
Barbora Linhová: Silná vůle + Spousta práce = X	41
Šárka Macálková: Když je Petr pomalejší než Marek aneb Jak to vypadá ve třídě různě starých dětí s různým druhem a stupněm mentálního postižení	48
Gabriela Míčková: My chytrolíni a tetiny dětičky	55
Lenka Mikešová: „Dej mi facku - zaseknu se, pomoz mi - a udělám krok“	66
Petra Míchalová: Ličky mámení	70
Tomáš Moucha: Asociální chování a trestná činnost mládeže	75
Jana Omesová: Mezi těmi, kteří zůstávají dětmi	81
Jana Pecková: Dyslexie - běžný problém	86
Magdalena Popelová: Projev beze slov	92
Kateřina Ryšavá: Ach jo, to jsou dneska věci	97
Magdalena Semínová: já, Ty nebo On	102
Andrea Stránská: Zvláštní žák ve zvláštní škole	107
Kristina Šantorová: Podej mi to!	111
Jana Šestáková: Páté kolo u vozu	116
Barbora Trapková: Jenom škola?	119
Viktor Vanžura: „... a je mi mezi vámi fajn.“	124
Petra Vilímková: Patřím někomu?	129
Petra Vilímková: Speciální	131

Ve škole trochu o něčem jiném

Lucie Blažková

OBSAH

Probuzením den začíná
Mohou, ale nemusí
Mohou a možná i chtějí
Charta nenásilí
Ano i Ne a taky Nevím
Cestou po schodech den končí

Na jaře minulého roku se zrodila myšlenka o „Chartě nenásilí“. V té době na pražských základních školách probíhal výzkum Bílého kruhu bezpečí. Děti byly dotazovány na své zážitky ze školního prostředí, zodpovídaly otázky zaměřené na kamarádství, přátele nebo na druhé straně na násilí ve třídách. Vše probíhalo dle přesně vymezených pokynů, děti na otázky odpovídaly písemně.

S myšlenkou „Charty nenásilí“ přišla větší volnost - pro děti i pro nás, kteří jsme se na celé věci začali podílet. „Charta nenásilí“ se postupně začala označovat prostě jako smlouva.

Já osobně jsem celou věc od začátku vnímala jako pokus, experiment. Zajímalo mě, s jakými reakcemi se setkám, zda alespoň něco najde půdu úrodnou.

Smlouvy se měly stát jakýmsi pozvolným pokračováním předcházejících výzkumů. Pokračováním, které budou mít v rukách děti a zároveň bude vše založené na jejich rozhodnutí.

Na každou třídu jsme si vymezili jednu vyučovací hodinu

a jednu další kratší návštěvu, zhruba po měsíční lhůtě.

Na následujících stránkách popisuji dvě hodiny ve dvou třídách. Třídy jsou sestaveny z velkého množství hlasů. Vyprávění se snažím vést tak, aby co nejdříve přiblížilo atmosféru ve třídách. Do lavic těchto dvou tříd jsem posadila žáky z deseti tříd skutečných. Žáky 5. a 6. ročníků dvou pražských základních škol.

V kapitole „Mohou, ale nemusí“ se setkáte se třídou rozdováděnou, zastoupeny budou provokující a překřikující hlasy chlapecké a stydlivé hlasy dívčí.

Další kapitola „Mohou a možná i chtějí“ je věnována třídám vyprávějícím, přemýšlivým a uspořádaným.

Vaše čtenářská pouť dospěje ku kapitole „Ano i ne a taky nevím“. Zde se dozvíte, ve formě neučesané, co samotné děti o tom všem vypověděly. Já si dovoluji jen malé dodatky, které chtějí tu upřesnit a tu jsou pouhou asociací.

Na samý závěr si dovoluji malé ohlédnutí, a to v kapitole „Cestou po schodech den končí“.

A může začít vaše cesta k dětským myslím.

PROBUZENÍM DEN ZAČÍNÁ

Slunce se zlehka vyhouplo nad betonové Jižní Město. I hned se začalo přikrašlovat v ranních červánkách. Poštolky ve XIV. patře protáhly svá ospalá křídla a hladově se odrazily od parapetu okna. Přímou doprostřed ranní inverze. Na zastávku pod okny dorazil přeplněný autobus a kola našťvaně hvízdla na několik spících v těch oknech nad zastávkou.

V tu chvíli se probudil i můj nikdy neodpočívající budík a vyslal několik nepříjemných tónů, které zabubnovaly na mé ušní bubínky. A tak nastalo probuzení. Dávám příkaz k otevření očí, ale povede se to jen oku pravému. Levému pomáhám rukou a tak zaplaším poslední zbytky tichých snů.

I přes očekávání něčeho zajímavého v tomto dni se mi z mého vyhrátého lože nechce. Ale stačí jen letmý pohled na mého stále tikajícího přítele a zjišťuji, že již není úniku. Musím vstát. Vykonávám vše, co každý slušný člověk ráno vykoná a doplňuji to přemýšlením, jaké dnes zvolím barvy svého šatu. Zelenou odmítám, je to barva falše a stejně v tom ladění nic nemám. Tímto způsobem jsem donucena vynechat další stovku barev a mohu se věnovat těm, které vidím ve své staré skříni. Dveře této skříně mě pozdraví neobvykle táhle. Dovoluje mi tím ponořit se do jejích tajů a zákoutí. Pro dnešní den si vybírám šat barev neдрáždivých, nemohu si dovolit žáky znejistit, znepokojit ani nezaujmout. Sázím na červenou cestu.

Několik posledních poznámek napsaných tužkou na papír a všechno může začít.

Autobus se kolíbá, drnčí, vrčí a skáče. A my s ním a v něm. Myšlenky jakoby se chytly tohoto rytmu a skáčou jedna přes druhou, navzájem se prolínají a jedna druhou vyvrací: „*Kolega dnes určitě zaspí. Ty třídy budou zase moc velké a děti mě budou špatně slyšet. Zase tam bude takové dítě, které bude mít ke každé věci své přřpovídky a já se budu muset tvářit, že se mi to nelíbí a zatím mi to bude k smíchu. Co budeme dělat, když to děti nezaujme. Ještě se to nikdy nestalo. Vždycky se někdo takový najde. Proč by to mělo pohořet zrovna dnes. Proč se to nedá udělat jinak než neustálým obtěžováním vyučujících. Jsme taková žrouti hodin. Jsme dost troufalý. Takový pokus, výzkum dnešních školních dětí...*“

Kolega jako obvykle na místě již byl, jak je jeho dobrým zvykem.

Naše škola je již před námi. Stačí vejít.

MOHOU, ALE NEMUSÍ

Vcházíme do školy. Obrovská a těžká vrata nás oddělují od venkovního světa a my se ocitáme uprostřed stěn dětských kreseb, které byly stvořeny tu z radosti, tu z donucení. Je to tu barevně veselá a upovídaně ukřičená.

Několik schodů po kterých jdeme již po několikáté a klepáme na dveře s cedulkou zástupce ředitele. Jsme přivítáni známým úsměvem.

Po několika slovech jsme vedeni ke třídě, kterou jsme si pro dnešní den vybrali. Před dveřmi známý obličej a s výkřikem: „*Oni mě šikanizují...*“ prudce vbíhá do třídy. Ohlížím se na naši průvodkyni: „*Zdá se, že si nás pamatují.*“

Zvonění nás vtáhne do místnosti plné dětí, je jich tu oprav-

du požehaně. Chumel dětských rukou a nohou se pod přísným pohledem našeho strážného anděla začíná rozplétat a lavice se zaplňují. Několik hřejivých slov z plna hrdla a děti stojí v pozoru, ve kterém je jim sděleno, že jsme je opět přišli navštívit. Poté jsme naši průvodkyni opuštění a tak zanechání napospas naší „přirozené autoritě“.

Usazujeme děti tak, aby ti ze vzdálených lavic nám byli blíže a tím se nám podaří vytvořit chumel nemálo podobný tomu přestávkovému. Když si ozvěna přestane pohrávat se skřípěním a úpěním židlí, a poté, co utichnou i dětské hlasy, dáváme v plen náš návrh na průběh nastávající hodiny. Děti se radují z toho, že pro tuto hodinu vyučování padá a právě v tu chvíli, když jejich radost stoupá k samým výšinám, vpadáme žákům do týla s otázkou: Jak by měl vypadat správný žák? Na odpověď nemusíme čekat dlouho. Výkřiky různých podob se ozývají ze všech stran: „*Žák by měl slušně vypadat.*“ oznamuje nám dívčí hlas odněkud z prava.

Dívka je hned překřičena chlapcem velice krátkého střihu: „*Měl by to být skinhead!*“ Jeho posed a úsměv za lavicí prozrazují, jak silně je nad věcí.

Vzápětí se se syčením vymrštlí jedna ruka a pak následuje výkřik: „*Já vím, neměli bychom žalovat.*“

Odněkud se ozve: „*Brát ohled a tolerovat to, co říká učitel.*“

Chlapci z první řady se dá z tváře vyčíst, že taky dostal nápad. A když se na něj zadívám, tak nám ho všem také hned sděluje: „*Žák by měl vypadat slušně...*“

Děti se mu sice zasmějí, ale přeci je to jen podnět k další rychlé odpovědi: „*Měl by mít nohy na stole.*“ Třídou opět zaznívá smích, někteří si oťukávají svá čela, jiní své hlavy jemně oplácávají tak, aby se příliš neporanili.

Jeden chlapec šahá rozmáchlým gestem do svých úst a od zubu pomalu a soustředěně vytahuje žvýkačku na délku celé paže. S lehkostí profesionála ji namotává na prst, opět strká do pusy a ležerně prohazuje: „*Měl by žvejkat žvejkačku.*“

To už se ale několik dívek dává dohromady a dohaduje se o tom, jak by je neměli kluci mlátiti. A je tu zase překřikování, oblíbené to hrátky většiny žáků.

Po mírném zklidnění opakujeme opět původní otázku o správném žákovi. Zdá se, že děti začínají brát věc o něco vážněji. Odpovědi jsou sice i nadále komentovány různými poznámkami, ale přeci jen se dostáváme více k jádru věci.

Začínají se ozývat odpovědi jako: „*Být spravedlivý. Nechodit za školu.*“

Někdo přidává k dobrému: „*Nelhat.*“

Ze zadních řad se ozvalo: „*Neměl by otravovat a buzerovat!*“

Třída se nenápadně začíná rozdělovat na dva nepřátelské tábory. Dívky osočují chlapce pro jejich neurvalost, drzost a násilnost. Z chlapeckého tábora se ozývá: „*Furt jenom ječíte a jste užalovaný!*“ Brzy se ukazuje, že chlapecký tábor neoplývá takovou jednotností jako tábor dívčí.

Jeden žák svůj arogantní pohled háže do zadní lavice na jiného žáka a k tomu pronáší: „*Někdo by druhému neměl říkat, že je hloupej, když je ještě hloupější!*“ A jakoby to nestačilo, dva bojovníci uprostřed chumlu žactva do sebe začínají strkat a doplňují to patřičnými nadávkami. Jsem nucena jednoho z bojujících přesadit. Přesazovaný bojovník reaguje tak, že si sám sedá co nejdále od dětí a zbytek hodiny věnuje tomu, že téměř všechny počastovává agresivními poznámkami a posunky.

Několik dívek, které spokojeně sedí a všemu jen přihlížejí, a to samozřejmě mlčky a nezájímavě, vyzývají k tomu, aby se také pokusily zapojit. Rumělka a smích na jejich tvářích jsou jen únikem před skutečnou odpovědí.

V závěru zahřívacího kola se ozývají odpovědi jako: „*Neměl by vykřikovat. Neměl by ubližovat sousedovi.*“

Poněvadž poslední výrok zanikl v šumu ostatních hlasů, někdo neslyšel a okamžitě reagoval: „*Měl by mluvit hodně nahlas, aby ho ostatní slyšeli!*“

Za větou: „*Neměl by šikanovat ostatní děti...*“ jsme odpovědi na naši první otázku ukončili.

Rukáv osuší orosené čelo. Děti se překvapivě utišují. Snad nějakými záhadnými vnitřními mechanismy. Žactvo nás sleduje s očekáváním, jestli pak bude druhá otázka zajímavější nežli ta první. A jak to vypadá, jejich očekávání bylo naplněno. Na naši otázku: Jak by měl vypadat správný učitel? se rozpoutává teprve ta správná bouře.

První výkřik oznamuje: „*Učitel by měl být playboy.*“ samozřejmě je to hlas dívky.

Výkřik stíhá jiný, další a další: „*Měl by mít smysl pro humor. Měl by být přiměřeně přísný. Neměl by dávat pohlavy. Tak by neměl dávat bezdůvodně poznámky.*“ Děti musíme trochu přibrzdit, protože za chvíli bychom nerozuměli jediného slova.

Dívčina ze druhé lavice nám také sděluje svoji představu o učiteli: „*Měl by si umět poradit se zlobily a učit hrou.*“

Výkřik, že: „*Učitel by neměl trestat celou třídu pro jednoho!*“ zahájil tematicky podobné odpovědi: „*Neměl by nás tahat za vlasy. Neměl by nám dávat za každou blbost poznámky.*“

Někdo rozvádí příběh o tělocvikáři, který s oblibou při hodinách tělesné výchovy trestá dlouhodobým běháním.

Další vypráví, jak je to „pitomý na hudebce“. A plyne několik dalších příběhů o tom, jak učitel špatně zachází se žáky. Rozhořčení na tvářích dětí vypadá velice opravdově. Ilavou se míhne vzpomínka na vlastní základní školu, ale otevřu okno a rychle ji vyplaším ven, není na ni čas.

Přistupujeme ke třetí otázce: Jak by se mezi sebou měli chovat žáci?

Na to okamžitě reaguje Honza, známá to firma: „*Měli bychom si dávat pusinky.*“ Vítězoslavně se podívá po ostatních, kteří mu odpovídají - jak jinak, než smíchem. Pak se nás dovolí, jestli si může zajít na WC. S jistou dávkou naivity a neznalosti jeho hereckého výkonu mu potřebu vykonání dovolujeme a dveře se za ním v rychlosti zabouchnou. Ostatní děti nás upozorňují, že se máme dívat do blízkých protějších oken školy. Trošku se zorientujeme a díváme se ve směru ukazujících rukou. Honza už stojí u protějšího okna a vysílá do třídy své oblíbené grimasy a opičky. Prý to dělá často a na všech hodinách.

Opakujeme naši otázku, Honza vnesl do třídy velkou dávku rozptýlení a děti už nemusely být v obraze.

„*Mezi spolužáky by měla být důvěra.*“ ozve se dívka, která celou dobu působí tiše a plaše.

„*Nemělo by docházet k hádkám a rvačkám.*“ sděluje nám jiná dívka, která vypadá jakoby se tím chtěla bránit před ostatními spolužáky.

Jak se zdá, dívky začínají mít navrch, protože i další v našich očích rozumná odpověď přichází od jedné z nich: „*Měli bychom být ohleduplní a navzájem si pomáhat.*“

Objevují se stížnosti na žáky z vyšších ročníků. Padá několik jmen, ale vzápětí někdo ostatní okřikne: „*Nejmenovat! Stejně by to k ničemu nebylo a sedmáci by se nám pomstili.*“

Živá diskuse, která se ve třídě rozproudila je námi samozvanci opět utnuta a konečně se dostáváme k jádru celého problému.

Teď dětem teprve vysvětlujeme, oč nám vlastně jde. Kolega se zkušeně usazuje na katedře, k mé nelibosti mi tím obsazuje výhodnou strategickou pozici. Rozhlížím se, kam bych se tak usadila já ... Lustr! Ale to je asi přehnané a navíc bych se na něj asi těžko dostávala. Volím chytrou pozici uprostřed davu.

Kolega začíná vysvětlovat: „*Zamyslete se nad tím, že si můžete ve třídě vytvořit takovou smlouvu...*“

Ihbitě mu skáče do řeči, protože je na něm vidět, že mu to vůbec nevdá: „*A je čistě na vás, jak ta smlouva bude vypadat a co si do ní napíšete.*“

„*Mohla by být o tom, jak by se u vás ve třídě daly zlepšit vztahy mezi vámi,*“ dodává kolega. „*Mohli byste si tady dnes sestavit takové zásady, které by vám pomohly najít cestu k tomu, jak se k sobě lépe chovat, ale třeba i k učitelům,*“ pokračuje kolega.

„*My tady jsme dnes jen proto, abychom vám pomohli tyto zásady zformulovat a poradíme vám, co taková správná smlouva obsahuje a jak by mohla vypadat.*“ pokračuji ve vysvětlování já.

„*Správná smlouva obsahuje sepsané body, které se ti, kteří se na smlouvě podílejí, zaváží společně mezi sebou dodržovat. Pak může obsahovat opatření o trestu postihujícím nedodržení smlouvy. A také jsou důležité podpisy všech, kdo ve smlouvu vstupují. To stvrzuje, že tu smlouvu přijímáte,*“ pokračuje mé vysvětlování.

„*Samozřejmě v té smlouvě může také být datum, jaká třída si smlouvu zhotovila a nějaký vámi vymyšlený název smlouvy,*“ dodává kolega.

Ve třídě to opět začíná šumět až vrít. Možná by bylo zajímavé pozorovat, kam se až dětské nápady a důmyslné myšlenky zatoulají, ale jsme ve škole a při vyučování bývá nutné udržet třídu na takovém stupni aktivity, abychom se ubránili možným výtkám ze strany vyučujících v ostatních třídách.

Konečně přichází první návrh: „*Neměli bychom se mezi sebou prát.*“

Ostatní na to reagují dosti výstižnými výkřiky: „*Mlátit se mezi sebou je zábavné. Bez rvaček by tu byla munda. Nám by to scházelo.*“

Osamoceným zůstane názor, že nic se nevyřeší praním, ale rozumem.

„*Že nebudeme žalovat!*“ Tento výkřik rozpoutá živou diskusi o tom, co je to žalování. Kdy, jak, proč a komu žalovat či nežalovat. Děti se opět vrací k problémům vyšších tříd. Vyprávějí o tom, jak jsou někdy zavírány do šaten, kde jim už nikdo nepomůže. Děti diskutují o tom, jestli je žalováním to, když tyto ústrky oznámí učitelům. Z tohoto dohadování nakonec vzejde první zásada smlouvy a je překvapivě odsouhlasena všemi: Nebudeme na sebe žalovat.

Děti nás žádají o radu, jak se zachovat, když jsou ony nebo i mladší žáci fyzicky napadáni. Debata o násilí se trochu protáhne, ale na jejím konci dají děti vzniknout další zásadě: Budeme bránit slabší a pomáhat si.

Letný pohled na hodinky ukazuje, že do konce hodiny zbývá už jen pár minut. Moc jsme toho nestihli.

„Za chvíli bude zvonit a tak budeme muset tohle povídání přerušit,“ začíná uzavírat hodinu kolega.

„Během této hodiny jsme si společně vytvořili dvě zásady. Jestli si myslíte, že takováto smlouva by mohla mít pro vaši třídu nějaký význam, tak už zůstává skutečně na vás, jakým způsobem ji dokončíte. Jak bude vypadat a kam si ji ve třídě umístíte.“

Zvonek všechno naše snažení přerušuje a my už jen stačíme slíbit, že se za měsíc přijdeme podívat a zeptat se, jak to všechno dopadlo.

„Jo, přďte, mi si tu smlouvu uděláme,“ ozve se ještě ze třídy.

Loučíme se s dětmi a odcházíme.

A ještě ke dveřím doletí poslední výkřik: „A přďte vo matice!“

Čekáme na chodbě na další zazvonění. Malé děti pobíhají kolem. Ty největší si nás se zájmem prohlížejí. Nám již známí žáci nás obdařují veselými pozdravy.

Očekávané zvonění nás vede až ke dveřím další třídy. A opět to všechno začíná nanovo.

MOHOU, A MOŽNÁ I CHTĚJÍ

„Jééé...!“ vítá nás hned první človiček, který stojí u dveří.

„Dneska se nebudeme učit?“ ptají se děti z prvních lavic.

Všichni ostatní si již ukázněně vyhledali svá místa a zasedli na ně. A na jejich tvářích je vidět očekávání.

„Budeme zase něco psát a vyplňovat?“

„Ne, dnes jsme žádné dotazníky nepřinesli. Dnes jsme přišli s něčím ještě snad trošku zajímavějším. Chceme vám nabídnout způsob, jakým by se daly případně vylepšit vztahy ve vaší třídě,“ vysvětlujeme dětem účel naší návštěvy.

„Chceme si dnes s vámi více povídat a tím povídáním se přiblížit ke způsobu, jakým by se dalo případně vylepšení provést.“

„Když jsme tu u vás byli naposledy, mluvili jsme o tom, jak si představujete správného žáka. Dnes tím znovu začneme.“

„Jak by měl tedy podle vás vypadat správný žák?“ rozbíháme první kolo odpovědí.

„Měl by být slušný,“ proráží si cestu první nápad.

„Měl by toho hodně umět,“ říká chlapec v brejličkách.

„Ale neměl by to být šprt,“ okamžitě doplní jeho spolula-
vičník.

„Neměl by po třídě házet houbou a honit se,“ odpovídá
dívkou s pohledem ke svým spolužákům.

„Měl by to být kamarád.“

„Co to pro vás znamená, když je někdo kamarád?“ ptám
se dětí.

„Kamarád je někdo, kdo mě nezradí a můžu si s ním o čem-
koliv popovídat,“ pozrazuje nám malá blondýnka.

Jeden chlapec se nadzvíhne a začne vyprávět: „Když jsem
byl dva měsíce nemocný, chodil za mnou Jirí skoro každý
den domů. Nosil mi úkoly, povídal si se mnou, říkal co bylo
ve škole. Takže mu chci za to poděkovat a myslím si, že je to
kamarád. A že takhle by měl vypadat správný žák.“

„Měl by kamarádit se všemi,“ říká dívka z druhé lavice

a vypráví příběh o spolužačce, která přišla nově do jejich
třídy a ze začátku měla problémy s tím, že se s ní nikdo moc
nebavil.

„Neměl by nadávat druhým.“

Je vidět, že většina s vyřčenými názory souhlasí.

Zdá se, že děti mají celkem jasnou představu o tom, jak by
měl vypadat správný žák a tak přistupujeme ke vzájemnému
chování mezi žáky.

„Neměli bychom vyvolávat rvačky,“ první okamžitá reak-
ce přichází od kluka z poslední lavice.

„Měli bychom držet pohromadě. Nedělat na sebe podrazy
a nežalovat.“

„Taky bysme měli pomoci kamarádovi, když ho někdo
mlátí,“ navrhuje opět chlapec v brejličkách. „Třeba při tě-
locviku, když jsme hráli vybíjenou se sedmákama a Petr vy-
bil jednoho z nich, tak ten sedmák mu hned vyhrožoval, že
ho zmlátí. No a my jsme se domluvili a šli jsme ze šatny spo-
lečně a tak ho zmlátit nemohl.“

„Neměli bychom si krást věci,“ říká dívka v zeleném a za-
mračí se při tom.

„Neměli bychom se šikanovat.“

Na naši otázku, co je to šikanování, děti vcelku brilantně
odpověděly.

Pousmějeme se nad poznámkou asi nejmenšího hochy ze
třídy: „Tady je to jako v parlamentu,“ a přejdeme k objas-
ňování dalších věcí.

„Jaký by podle vás měl být správný učitel?“

„Měl by být hodný a něco naučit.“

„Ale i trochu přísný,“ oponuje jiné děvče.

„Neměl by zabavovat psanička,“ říká jeden chlapec, ale
vzápětí zčervená, když se všichni smějí a dívají se na dívku,
která sedí dvě lavice za ním.

„Měl by hodně známkovat,“ vyhrkne dívka s černými copy.

„Abysme si mohli snáze opravit špatné známky,“ ještě do-
dává.

„Neměl by nikomu nadřezovat a hlavně by měl mít smysl
pro legraci,“ odpovídá trošku rozhořčeně dívka u okna.

„Taky by měl připravovat různé akce.“

„Měl by být chytrý.“

„Tak a teď se zaměříme na to hlavní, proč jsme sem dnes
přišli.“ Dětem vysvětlujeme vše o smlouvě a vybízíme je
k činorodosti. Ve třídě se chvíli rozléhá ticho a pak padá první
návrh: Nebudeme si nadávat. Chvilu rozvažování, ale pak
všichni souhlasí. Třída si vybírá zástupce s nejlepšími do-
vednostmi něco hezky napsat. První schválenou zásadou se
tedy stává: Nebudeme si nadávat.

Přichází druhý návrh: Nebudeme zlobit. Tohle však příja-
to není, protože zlobit prý je docela zábava a zabránit se tomu
nedá.

Hned následující návrh je opět přijat celou třídou: Nepo-
vyšovat se nad druhým.

Někdo ze třídy prosazuje svůj nápad: „Úplně nejlepší ze
všeho by bylo začít úplně od začátku, jako od první třídy.“

Je nabídnuta další zásada, která je také hned všemi přijata:
Budeme držet pohromadě.

„Také bychom se neměli smát druhým a nemlátit je.“ I to-
to je hned zapsáno jako další zásada.

Nelhat si. Přijaté zásady přibývají.

Někdo navrhuje jako další zásadu: Ochraňovat slabší.

„Jo, já půjdu ochraňovat slabší a dostanu taky.“

„To je jasný, že člověk nemůže jít sám. Když nás bude víc, tak už bysme i mohli někomu pomoci.“

Ještě chvíli všichni debatují na toto téma, ale nakonec se přeci jenom dohodnou. O dodržování této zásady se třída pokusí a když jim to nepůjde, tak tu zásadu vyškrtnou.

Když vidíme, že zájem o smlouvu se v dětech probudil, přerušujeme je: „Necháme už na vás o kolik dalších zásad smlouvu obohatíte, ale teď budeme ještě mluvit o tom, jak by mohla smlouva vypadat.“ Dětem krátce vysvětlujeme co by měla smlouva obsahovat a opět jim necháváme pole působnosti volně.

Děti se rozhodly dát smlouvě svůj vlastní název a tak padají nápady jako: „Patero.“ Tento návrh je opraven na: „Šestero.“ A nakonec někdo vykřikuje: „Přátelská smlouva.“

Někoho napadá, že nedodržování smlouvy by se mělo potrestat. Okamžitě přicházejí návrhy jako peněžní poplatky. To ale viditelně popudilo sociálně slabé. Někdo z nich navrhuje tresty „sportovní“.

Již zmíněný chlapec s brýlčkami se nabízí, že smlouvu vyzdobí.

Protože se již opět blíží zvonění, vše ukončujeme poslední domluvou o naší návštěvě asi za měsíc. Děti nám oznamují, že máme přijít už další týden, protože už budou mít vše hotové.

Vesele štěbetající třídu opouštíme se zazvoněním.

CHARTA NENÁSILÍ

Ve třídách vznikly různé smlouvy. Některé se staly alespoň částí důležité pro život dané třídy. Některým tato mlouva poskytnuta nebyla vůbec a nebo se velmi záhy jejich život vytrácel různými způsoby - tu se smlouva stala dobrým terčem na strefování, tu končila v odpadkovém koši, jindy zastřená kdesi v zásuvkách učitelského stolu.

Sestavila jsem jednu velkou smlouvu ze vzniklých dílčích, mnohé zásady se ve třídách opakovaly, nebo byly obsahově podobné.

1. Budeme mezi sebou kamarádští.
2. Budeme si navzájem pomáhat.
3. Budeme držet pohromadě.
4. Budeme chránit a pomáhat slabším.
5. Budeme udržovat čistotu ve třídě.
6. Nebudeme si navzájem lhát.
7. Nebudeme se nad sebou povyšovat.
8. Nebudeme se smát druhým a nebudeme druhé mlátit.
9. Nebudeme si nadávat.
10. Nebudeme se hádat a pomlouvat.
11. Nebudeme si vyhrožovat.
12. Nebudeme si ničit a krást věci.
13. Nebudeme na sebe žalovat.

ANO i NE, a taky NEVÍM

Jak děti smýšlejí o tom všem jsme se dozvěděli z jejich pestrých výpovědí. Vybírám ty, které se buďto opakovaly nebo mě nečím zaujaly.

1. Myslíš si, že smlouva má nějaký význam pro život vaší třídy?

ne a když všichni nedodržují smlouvu tak je to navíc proto že k sobě nehrárou další.

- Jedna z velmi častých stížností. Ti, co by smlouvu chtěli dodržovat jsou slabí (?) a tudíž jim nezbyvá nic jiného, než se podvolit většině? Je jednodušší říct, že mě ostatní ovlivnili než přiznat, že mě celá věc nezajímá.

Myslím se ano, protože v naší třídě nejsou nějaká lalibná děti kteří by dělali první opoh, ale došla chvilky takže by to mělo v naší třídě něco udělat

Myslím, že to pomůže ke zlepšení chování (chování). A lepší než nějaká vhlazifikace. Ale hlavně má to měnit nějaký názor

Myslím, že každý má svůj nějaký vzor a mě se chce podle něho dovat. A určitě v něm jsou i ty body ze smlouvy.

Nezá. A má dvě věci - Zní to jako odvážná kritika.

DANO I NE
MPROTOŽE KDYŽ MĚ NĚKDO PRASTÍ DO RÁME NE TAK MI Z NĚHO TEČE KŘEV (BYL JSEM OČKOVANÝ) A PAK SE MI NĚMŮŽU POKUSIT

- Mám zalíbení ve věcech praktických, proto ve mně vyvolává sympatie tato odpověď: žák 5.C zjišťuje, že když se zaváže k něčemu co se jeví jako dobré, může se ocitnout v situacích konfliktu a své původní ano obohacuje slůvkem ne.

Ano, protože když mě ne mělo podepsat
tak se to musí splnit, aby
se nic neporušilo. ~~Už~~ Za
smlouva je pro nás jako
zákon (jště sám neví.)

- Tato odpověď je poněkud „rošťácká“. Kmenová třída
tohoto žáka smlouvu sice stvořila, ale v platnost ji nikdy ne-
vedla.

2. Zaznamenal jsi ve vaší třídě nějaké změny k lepšímu po
sepsání smlouvy? Dodržujete ji?

~~ne~~ Me já smlouvu dodržuji!

- Hodně dětí nás takto ujišťovalo, že „Já smlouvu dodržu-
ji!“, ale ti ostatní ne a proto se také nic nezměnilo.

o Ani moc ne, každý na to reagoval.

o ne, protože já vím každé je brát na
mátně jako křídélko a nebo jako blběk.
obrázek

- V této odpovědi je dosti podstatná zmínka o terči a mič-
ku; v této škole hraje míč podstatnou roli v každodenním ži-
votě téměř většiny žáků. Vše se zrodilo v hlavě paní řiditel-
ky této školy. Jakožto bývalá tělocvikařka nechala na chod-
by nainstalovat basketbalové koše a do každé třídy přidělila
několik molitanových míčů různých velikostí. Vše mělo slou-
žit k tomu, aby se děti o přestávkách odreagovaly a měly
nějaký pohyb. Nadšení dětí hned od začátku neznalo mezí,
ale zdá se, že všechen ten pohyb přerostl zdravou mírou. Ně-
které hodiny děti tráví přemýšlením o tom kdo má míč, jak
se k němu po zvonění co nejrychleji dostat ... Možná k těm-
to hodinám patřila i ta, ve které jsme s dětmi mluvili o smlou-
vě, protože sotva jsme tenkrát skončili a ozval se zvonek,
dětí rozpoutaly hádku o míč a střemhlav vyběhly ze třídy ke
svým košům.

Ano, ikdyž jště není napravená
jeden žák se změnil povahou
(Nemá žádné poznámky)

- Co dodat, zdá se, že si někdo užil i legrace.

o ~~ne~~ Moc se toho nezměnilo a moc jí
nedodržuji. U třídy křídélka zabila křečka

- Katastrofě jsme zabránit nemohli, ale o zesnulém křeč-
kovi bude ještě řeč.

3. Snažíš se ty sám dodržovat její zásady?

Ano, snažil jsem se, ale většina dětí od nás ke
třídě bylo horší (opad smlouvy) a tak em něco
jak jsem se k tomu přidal.

- A právě takovéto mechanismy proběhly snad skoro ve
všech třídách.

Ani moc ne já se do toho ráci nepřiklu,
protože to pokřesdy' slyším já.

- Výmluva nebo skutečnost?

NE SEM DE BYL

- Co proběhlo myslí tohoto žáka mi zůstává skryto.

Neznáme. Vášák počítal mo. Machá-
ně plechem od křečiček.

- Více dětí z této třídy nám oznámilo, že zásady, které si
zvolily, nemohou dodržovat, protože dva žáci si navzájem
ubliží a i křeček je zabít.

Ano, ale to občas
můžeme.

- Další z „rošťáckých“ odpovědí nám již známého žáka.

Ano, protože jsou zásady pauze

4. Věděl bys o nějakém jiném, třeba lepším způsobu, jak
zlepšit vztahy mezi vámi ve třídě?

Nejprve návrhy, které se objevily častěji:

Uspíšedat měkku beničky nastívat se k sobě
Myslím se má být to vše napravené
Proč se iperme je benička tak se k sobě
Chováme líp jentle společně na výlety apod
Učebka by měla být vlnější a k
relaxování dětem

Myslím si, že by to měly
ovládnout hlavně rodiče a
učitelé, ne buďto k dítěti přimá.

Myslím, že to co jsme kurdělali,
asi moc nepomůže, protože
jsou takové děti, co sami oslavují
sikanující.

Následující návrh vyniká svou precizností a tím si vysloužil mou pozornost.

4) Tabulkou na lešerou by se
dělaly malé, měly velké
číslice v rámech, a když
by někdo přešel (dovře) číselnou
círu, nejd by např. na sídlní
výhled sídlní v přírodě.

Některé návrhy jsou poněkud radikálnějšího ražení:

1) ~~Výhled~~ ~~na sídlní~~ ~~výhled~~ ~~na sídlní~~
Děti dít do jiné
speciální školy (konan Machařné?)
Myslím si, že tyto školy by nám mohly pomoci

VÝHODNĚ ZLOBIVÍ
DO SINI ČÍRKY a dít
sem koní

Pesimismus žákyně 5.B je doplněn ujištěním pro nás, že
naše návrhy nebyly špatné:

4) Ne proto, že to byly u dítěte nějaké
málo, kloupat. Já si myslím, že to co
jsem dělaly je poměrně a dobře.

I takto kruté to může být:

NE (NESNAŠIM SE
NAVZÁJEM

A někdo se zamyslel i více do budoucnosti:

4) To je moje námitka, když kradli
u nás pochopi, že máme čas
když už do 8. třídy. Snad se
budeme k sobě dobře chovat
a budem se pomáhat v dobré
v klau.

Na kluky nic neplatí:

~~je to myslím se tímto~~
No hlavně klukům by si mulo něco. Já jsem ho
se už viděl a když se nezabralo a vůbec, na mě
neplatí vůbec nic.

Výpovědi dětí uzavírám slíbeným „křečkem“. Pro jednoho
žáka byla celá ta událost natolik výrazná, že ostatní otázky
ponechal nezodpovězené a sdělil nám jen, že:

- ① ~~ne~~
- ② VONDRÁČKOVÁ ZBILA KŘEČKE
- ③ /
- ④ /

A křeček už opravdu naposlady:

Ne. Víš, já nedobrojieme. Konec k hořímce
Čondračková zabilo křečka.

CESTOU PO SCHODECH DEN KONČÍ

Železná tlama metra mě spolkla a vlak se rozjel ke Kačerovu. Několik výrostků vedle mne se hlasitě baví a celý svět patří jim. Jsem unavená. Kdyby tak všechno utichlo. A já teď hned už byla ve své posteli. „*Vystupujeme, vole.*“ přerušilo moje zamyšlení a výrostci k mé radosti vyskočili. Za pár minut opouštím své místo i já a přijímám nabídku schodů, které se uvolily mě vyvézt z podzemí. Autobus dosupěl až do nitra betonového města a zastavil přímo před panelovou věží. Kola zapískají a já vystupuji. Světlo za oknem ve XII.patře mi blikne na pozdrav a prozrazuje, že nebudu doma sama. Otevírám potíchu dveře, to abych nevzbudila unavené spící schránky. Mačkám tlačítka výtahů. Zdá se, že jsem se dnes opozdila, protože i oba výtahy již spí. Ať dělám co dělám, ani jeden se probudit nenechá. Stovky schodů mě volají na cestu k nebesům. A volají velmi drze. Strašidelná šachta plná schodů mě přivítá ošklivým smetištěm. Cestu k nebesům jsem si vždycky představovala trošku jinak. I patro mi dává možnost zjistit, že Markéta Z. je kosočtverec, rozpůlenej. Markétu Z. neznám, vlastně tu skoro nikoho neznám. Kolik tu asi bydlí děti. Co by tak asi řekly na naší chartu. Zábradlí je něčím polité a tak se přestávám spoléhat na jeho oporu. Kolik je tady asi feťáků? Cítím pot na svém čele. Na zemi v rohu leží stříkačky a kus tmavé zaschlé vaty, krev. Na zdi napsaný nápis hlásá: Jsme pro všechno a taky pro nic. Někdo k tomu připsal: pitomeci. Trošku se musím pousmát nad tou naší chartou. Nějak to všechno vidím moc idealisticky. Co když tohle byly také děti? Všechno se to mělo dělat úplně jinak. Tohle bylo k ničemu. Změnilo se něco? Asi ne. Hákové kříže a malá lekce ze satanismu. Kdo asi bydlí tady? Ještě na schodech, snad dobře míněná rada, abych šla do... A tak jdu. Tedy ne tam, kam mě nápis posílá, ale výš a výš. Příští rok tohle dělat už nebudu. Ne, nevzdávám to. Jenže tohle se takhle dělat nedá. To chce začít mnohem dříve. Třeba už ve třetí třídě. Prostě tam častěji chodit, něco s nima dělat a být s nimi. Asi to nejde jen tak někam přijít, kde už mají na spoustu věcí svůj vlastní názor a začít jim vykládat o tom, jak by

to šlo dělat lépe. Na tohle patro asi někdo chodí poslouchat muziku. Názvy kapel by o tom snad mohly svědčit. Ale i střety zájmů jsou zřejmé. M.L. má velký kozy - že by chovatelé v našem domě? Zdá se, že jako záchodky jdou použít i schody. Ucpávám si nos a přidávám do kroku. Alespoň mám další zkušenost. To rozhodně není k zahození. I to, že jsme se naučili navazovat kontakty s dětmi, i s učiteli. Snad to nějak využiji v příštím roce, až budeme chodit po školách s primární prevencí, protidrogovou. To potom budu chodit na schody častěji, pokládat čisté stříkačky, ale ty se vlastně jen vyměňují. Kolikáté je tohle patro? Otevřu dveře a vstoupím na balkón. Na tmavé obloze se objevil hořký měsíc. Je zima. Pohled na výtah mi oznámí, že ještě pět pater. Zavírám se tedy opět ve schodišťové šachtě a jdu dál. V té prevenci to určitě sem tam taky padne na šikanu. Tak jako se děti brání násilí, budou se muset naučit bránit proti drogám. No to bude zajímavé. VIII.patro dá zavzpomínat na sametovou revoluci. Ale pan prezident by pravděpodobně radost neměl. Také se tu někdo učil chodit po stěnách - vcelku úctyhodný výkon. Krabička od kondomu svědčí o něčem spěchu. A zrovna pod napsaným: Miluju Mirku Slováčkovou. Mirka tu má tedy lepší pozici než Markéta. Za rozbitou skleněnou výplní ve dveřích vidím opět plující měsíc. Proč se ti lidé nedohodnou. Vždyť tady stojí krásná záchodová mísa. Ale možná to tamten člověk prostě sem nahoru už nestihl. Že by mísa patřila Jardovi? Uhlím na stěně je napsáno: Jarda je prase. No charty se prostě neujaly. Mělo se to prostě dělat jinak. Cikáni do plynu. A pod tím větším písmem: Fúj. To už je XI.patro. Již jen poslední a bude tomuhle všemu konec. Naše XII.patro. přináší zlatý hřeb. Celý ten čas, celou tu cestu jsem myslela na to, co asi poznačí místo, kde bydlím i já. Na stěně stojí: Mučící nástroje obdržíte ve XIV.patře. To ve XIV. je přeškrtnuto a opraveno na: U Švarečů. To jsem ráda, že náš dům přináší tolik možností, názorů a cest. Jmenovku se svým jménem čtu s ulehčením. Ještě tam nikdo nic nedopsal. Padám na postel. Den odešel a já mu ani nestačila zamávat...

Malí astmatici

Lucie Čížková

OBSAH

STACIONÁŘ

(Omezení alergenů; Personál; Péče i o částečně nemocné; Dechová rehabilitace; Výchovná péče; Školky v přírodě; Financování)

REŽIM

(Popis sledu denních činností; Režim týdne; Chování dětí v běžném dni)

KOMPLIKACE SOUVISEJÍCÍ S ASTMATEM

DVĚ MALÉ SAMOTÁŘKY

(Seznámení s Martinkou a s Kristýnkou; Přátelství; Vztahy Martinky a Kristýnky vůči kamarádům; Vztahy Martinky a Kristýnky vůči personálu stacionáře;

Doložení poznámkami)

VĚČNÉ PROČ

POZNÁMKY

STACIONÁŘ

Dechový rehabilitační stacionář je nestátní zdravotnické zařízení pro děti předškolního věku. Toto zařízení je určeno pro děti s astmatickými a alergickými potížemi. Proto je zde kladen obzvláště velký důraz na čistotu prostředí. Každé ráno se zde vysává speciálním vysavačem s vodním filtrem, který zachytí i roztoče a velmi malé nečistoty. Zvýšená pozornost je také věnována utírání prachu, praní záclon a závěsů. Dětská herna je vybavena ionizátorem vzduchu, jenž odstraňuje poletující alergizující látky (alergeny). V každé místnosti jsou čističky vzduchu. Protože většina dětí bývá alergická hlavně na peří, pro spaní dětí se používají speciální přikrývky a polštáře z ovčího rouna. Pro takto postižené děti nebývá vhodný příliš suchý vzduch, a proto zde mají zvláštní zvlhčovače.

Úkolem tohoto zdravotnického zařízení je poskytnout dětem komplexní dechovou rehabilitaci a výchovnou péči. Na chodu dechového stacionáře, jenž je určen zhruba pro 36 dětí, se podílí 8 pracovníků. Jednak je to lékař - alergolog, na jehož doporučení jsou děti do stacionáře přijímány. Lékař odpovídá za poskytovanou odbornou úroveň a vede zařízení metodicky. Dále zde pracuje vedoucí sestra, která řídí plynulý provoz a denní činnosti stacionáře. Dvě dětské sestry s rehabilitačním zaškolením pečují o zdravotní stav dětí a provádějí dechovou rehabilitaci a speciální cvičení. Výchovnou péči zajišťují dvě učitelky mateřské školy. V zařízení pracuje také logoped a pomocná síla, jež obstarává stravování a úklid.

Velkým kladem této speciální mateřské školy je skutečnost, že docházet mohou i děti částečně nemocné. Astmatické

a alergické děti často oscilují mezi stavem nemoci a stavem nepřítomnosti obtíží. Kašel, rýma jsou pro ně téměř každodenními starostmi a umístění v normálních mateřských školách bývá tudíž velmi problematické. Každé ráno mohou rodiče personálu zařízení nahlásit nějaké aktuální změny zdravotního stavu dítěte, jenž jsou zaznamenávány do zvláštního deníku. Sem zaznamenávají sestry nejen zprávy od rodičů, ale i své vlastní postřehy ohledně zdravotního stavu dětí. Každý pracovník pak musí při uzavírání docházky dětí svým podpisem stvrdit, že byl s tímto srozuměn, aby mohla být dítěti poskytována co nejvyšší péče s ohledem na jeho aktuální zdravotní stav. Tento deník slouží později hlavně k účelům lékaře, který stav dětí zhodnotí a zvolí příslušnou léčbu. Předepisuje jednak různé masti, léky, ale hlavně léčebné procedury - jako jsou solux, inhalace a míčkování¹⁾. Tyto jsou prováděny zdravotními sestrami se speciálním rehabilitačním zaškolením.

Děti ve stacionáři provádějí denně dechovou rehabilitaci, která by měla být určitou prevencí zdravotních obtíží. Pod pojmem dechová rehabilitace si můžeme představit různé cviky pro rozvoj hrudníku²⁾, dále cvičení pro posílení výkonnosti plic - např. velmi vhodné a dětmi oblíbené bubláni brčkem do skleničky s vodou, „hraní“ na flétnu, houkání mašinek apod. Děti mohou mezi sebou soutěžit, kdo nejdéle vydrží např. bublat nebo houkat jako vláček, a cvičení se tak pro ně stává spíše zábavou. Velkým přínosem dechových cvičení je i dětská jóga. Při ní děti napodobují hlavně různá zvířátka (např. motýlka, kdy si udělují z ručiček křídýlka a „létají“, po chvíli usednou na voňavý kvítek, pěkně si přivoní a soustředěně vydechnou; při hraní na opičky si zase „bubnují“ na hrudničky a snaží se vydávat různé „opičí“ zvuky). Veškerá dechová rehabilitace vychází ze zkušenosti, že astmatické děti nesprávně a hlavně nedostatečně vydechují. Proto cvičení volíme tak, aby se děti učily hlavně správnému stereotypu výdechu.

Stejně tak, jako i v jiných předškolních zařízeních, se i zde věnují výchovné péči. Ta se uskutečňuje podle tematického plánu, kde mají učitelky přesně vymezeno, co s dětmi budou dělat, aby náhodou něco neopomněly. A tak se věnují v průběhu roku jednotlivým ročním obdobím, učí děti sebeobsluže a základním hygienickým návykům, seznamují děti se zvyky a svátky, snaží se rozvíjet dětskou paměť a schopnost soustředění a vůbec se věnují řadě dalších pro život potřebných věcí. Do výchovné činnosti je zařazeno i téma zdravé životosprávy. Astmatické a alergické děti je třeba již od dětství učit zvýšené hygieně a podporovat v nich chuť k absolvování léčebných procedur a terapií.

Dnes se stalo téměř pravidlem, že děti ze severočeského regionu vyjíždějí na ozdravné pobyty v přírodě. Nejinak je tomu i v tomto dechovém stacionáři. Školky v přírodě bývají pořádány tak jedenkrát za půl roku. Délka pobytu bývá volena s ohledem na věk dětí asi jeden týden. Ze zkušenosti pracovnic jsem se dozvěděla, že tyto školy v přírodě mívají velmi kladnou odezvu ze strany rodičů, protože pobyt v čistějším prostředí je pro jejich ratolesti nemalým přínosem a přispíváním ke zdraví. Samozřejmě by bylo vhodné pořádat je častěji, ale s ohledem na finanční situaci některých rodičů to není možné.

Financování pobytu ve stacionáři se příliš neliší od financování běžných mateřských škol. Rodiče platí za jeden den 10,- Kč na provoz a náklady zařízení a 17,- Kč za celou stravovací jednotku dítěte, která zahrnuje ranní a odpolední svačinku a oběd. Měsíčně tedy výdaje rodičů za umístění dítěte ve stacionáři činí asi 520,- Kč.

REŽIM

Běžný den ve stacionáři začíná již před šestou hodinou ranní, kdy technická pracovníce (pomocnice) zahajuje pravidelný úklid. A tak se všude smeje, uklízí a vysává. Udeřem šesté hodiny je stacionář připraven přijímat rozespale ratolesti. Ráno je zde přítomna pouze jedna sestra nebo učitelka, protože většina dětí přichází až později. Do půl osmé se sejde veškerý personál stacionáře (snad jedinou výjimku tvoří lékař, jenž do zařízení dochází až po skončení prací v ordinaci - tj. po obědě) a co se dětí týče, jejich příchod není téměř nijak časově omezen. Ranní aktivity dětí jsou většinou spontánní, nejsou přímo řízené. Před osmou hodinou musí děti v herně sklízet hračky, aby mohly odcházet do umývárny a poté na ranní svačinku. V osm hodin a třicet minut začíná výchovný blok. Tehdy se děti dělí podle věku do třech skupin - nejmladší si říkají Veverušky, čtyř až pětiletí zase Berušky a předškoláci jsou Sluníčka. S nejmladší skupinou dětí pracuje zdravotní sestra a zbylá dvě oddělení vedou učitelky mateřských škol. Protože děti většinou nevydrží příliš dlouho u jedné činnosti, končí s touto řízenou prací okolo deváté hodiny. Pak děti chodí většinou ven - např. do parku, na hřiště nebo do lesa. Je třeba zdůraznit, že vedoucí sestra bedlivě sleduje zprávy okresní hygienické stanice o stavu znečištění ovzduší. V případě špatných rozptylových podmínek děti na vycházky pochopitelně neodcházejí. Děti, jejichž zdravotní stav není právě nejlepší, zůstávají ve stacionáři a provádí se s nimi léčebné procedury (solux, inhalace a míčkování). Návraty z vycházek bývají okolo půl jedenácté. Po důkladném omytí rukou chodí děti na oběd, který se podává po jedenácté hodině. Pracovnice mající odpolední službu si dohlíží na svlékání dětí před spaním a také zůstává s dětmi po celou dobu poledního klidu na ložnici. Většina dětí bývá hodně unavená, a tak se spí až do půl druhé. Děcka po načerpání nových sil mají svačinku a pak si společně hrají. Herní činnost již není příliš řízená, děti se ani nedělí do skupinek. To vše proto, že některé děti již odcházejí v doprovodu svých rodičů domů a určitě by je mrzelo, kdyby jim něco uniklo. Stacionář funguje do čtyř hodin odpoledne.

V průběhu týdne má denní režim různé modifikace. Pravidelně mohou děti navštěvovat v úterý a v pátek výuku cizích jazyků (angličtiny a němčiny). Hodiny se uskutečňují v prostorách stacionáře, a tak děti nemusejí nikam docházet. Každou středu probíhá lecke sebeobranu, jež se těší zvláštní oblibě hlavně u chlapců. Čtvrteční dopoledne jsou vyhrazena pro logopedii, která probíhá individuálně pod dohledem zkušeného logopeda. Děti také často navštěvují různá divadelní představení, chodí na výstavy, do kina či do cirkusu.

Ráda bych se vám nyní pokusila přiblížit část obyčejného dne ve stacionáři, jak jsem měla možnost se s ním sama seznámit.

Já: „Dobré ráno.“
„Dobrý den, teto.“ ozývá se ze všech koutů.
Já: „Tak povídejte, jak jste se měly a co jste dělaly?“
Markétka: „Dobře, teto, já dobře.“
„My jsme byly v divadle.“ křičí na mě Martínek.
Já: „Hm, to jste se teda měly. A na čem jste byly v divadle?“
Kačenka: „Na pohádce. A byla tam taky čarodějnice a já jsem se nebála! A teto, kdes byla? Tys byla nemocná?“
Já: „Ne, nebyla jsem nemocná, ale já ještě musím chodit do školy, a tak tady s vámi nemůžu být každý den, víš.“
Kačenka: „Teto, to je ale škoda!“
Teta Káťa: „Ahoj Lucko, tak jak se máš, co škola?“
Já: „Ale vždyť to znáš, vše při starém.“
Zvoní zvonek. Jdu otevřít. Ve dveřích stojí paní.
Já: „Dobré ráno.“
Paní: „Dobrý den, mohla bych si vzít klíče od šatny?“
Já: „Ale to víte že ano.“ (podávám jí klíče)
Paní: „Děkuji.“
Já: „Nemáte zač.“
Odcházím zpátky k dětem do herny. Ve školce je zatím jen asi osm dětí. Kluci si staví v rohu zřejmě nějakou garáž.
Holčičky se motají okolo tety Káti.
Teta Káťa: „Tak co vy moje rozárky!“
Markétka: „Teto, mně se chce čírat.“
Teta Káťa: „Tak utíkej na záchod.“ (Markétka tedy odbíhá pryč)
Já: „Tak co, děti, co budeme dneska dělat? Co kdybychom si...“
Ani se mi nepodařilo větu dokončit a do řeči mi skočila Kačenka: „Teto, pusťš nám písničky. My bysme chtěly Dáču!“
Teta Káťa mezitím přináší kazeták a pouští požadovanou kazetu. Holčičky jsou očividně spokojené. Kačenka chytne Martinku za ruku a začnou spolu tancovat a poskakovat. Teta Káťa se připojuje k dětem a dělají kolečko. Teta dělá roztočivé kousky s rukama a holčičky se jí pokoušejí napodobovat. Kluci si pořád hrají v rohu herny. Občas se nám připomenou žalováním, ale jinak jsou hodní. Ozve se zvonek. Opět jdu otevřít dveře. Přicházejí dvě sestřičky (ve smyslu sourozenci) - Nikolka a Lucinka.
Nikolka: „Jé. Ahoj. Ty tu s námi dneska budeš?“
Já: „Hm, dneska tu s vámi budu, a tak si budeme celý den hrát. Vám to ale sluší, vy se někam odpoledne chystáte?“
Lucinka: „K babiče.“
Nikolka: „Tuhle sukni mi koupila maminka!“
Do toho přichází Pavel a přináší si s sebou dinosaura.
Pavel: „Teto, já mám dinosaura. Ten je, co?“
Teta Káťa: „Hm, skoro se ho bojím, jak je veliký.“
Přibíhá Danda: „Teto, já mám zajíčka, ... na mazlení!!!“
Do hovoru se vměšuje Nikolka: „Hele a tohle je zase moje hračka! Koupil mi ji táínek.“
Pavel: „Nene, tahle panenka je naše! Ta je ze školky! Teto, řekni!“
Teta Káťa: „Ale to víš že ano.“ (poněkud otráveně)
Danda: „Ale ten můj zajíček je stejně nejhezčí! Heč!!!“
Kačenka: „Tak to tedy není! Já mám totiž doma takovouhle opici!“ (ukazuje napjatýma ručičkami, jak je asi veliká)
Pavel: „To nic není, já mám doma bagra!“
Kubíček: „A můj táta má audymu ...!“
Teta Káťa: „Tak dost, to už by stačilo, všechny hračky jsou přeci pěkné.“
Zatím dorazila paní vedoucí a několik dalších dětí.

Paní vedoucí: „Kristýnko, pojeď ke mně. Ten tvůj táta se ten culík snad nikdy nenaučí. Pojeď, půjdeme ho spolu předělat.“
Odvádí si tedy Kristýnku stranou, aby přečesaly vlásky. Martinka je z povzdálí pozoruje.
Martinka: „Ahoj Kristý.“
Kristýnka: „Ahoj.“
Paní vedoucí: „Ukaž, Kristýnko, takhle vypadáš líp. Utíkej si hrát s Martinkou.“
Martinka a Kristýnka se společně začnou honit.
Teta Káťa: „Martino, Kristýno, nehoňte se! Všude na kobereci se válí spousta hraček, ještě zakopnete a něco se vám stane.“
Za chvíli běží Martinka k tetě Kátě. Okamžitě se jí vrhá do klína a začne se s ní mazlit.
Teta Káťa: „Tak co, Martinko!“
Martinka: „Kristý, pojeď taky.“
Teta Káťa: „Ty dvě kámošky, neuděláte bez sebe ani rámu!“
Kristýnka po vzoru Martinky usedá do klína tety. Chvilí se s ní mazlí, ale ta se už musí jít věnovat ostatním dětem.
Pavel: „Teto, my chceme koberec³¹! Ale tu silnici, prosím.“
Teta Káťa přináší tedy žádaný koberec a vyndává krabici s autičky. Kluci se začínají prohánět po silnicích a tlačí při tom svá auta. Holčičky již tancování omrzelo a většina se jich seskupila okolo krámu. Hrají si na zákazníky a prodavače. Všechny „zákaznice“ si oblékly zástěrky a vyšantročily ze skříňky taštičky. Kačenka se ujmul role prodavačky.
Kačenka: „Ták, dobrý den mladá paní, co to bude dneska?“
Markétka: „Jeden cij, mlíko a ten sprej.“
Kačenka: „Tenhle?“
Markétka: „Jó.“
Kačenka: „A co ještě?“
Markétka: „Tamto.“ (ukazuje Kače do poličky)
Kačenka jde k pokladně a počítá. Místo čísel jí na okénku pokladny naskakují různé druhy ovoce.
Kačenka: „Dneska nám to dělá 12,- Kč.“
Markétka zaplatí.
Kačenka: „Děkujeme. Přijďte zas!“
Martinka a Kristýnka jako jediné holčičky sedí stranou.
Martinka: „Ty jsi moje kámoška, víd?“
Kristýnka: „Jó.“
Martinka se nakloní ke Kristýnce a začne ji objímat, hladit po vláskách a občas ji také obštědří nějakou tou pusou.
Kristýnka: „Vždyť mě celou upusinkuješ.“ (začne se smát)
Teta Jana: „Holky, chcete navlékat korálky?“
Obě: „Ano!!!“
Teta Jana přinese kyblik s korály a šňůrky. Holčičky se usadí a navlékají. Přichází k nim Lucinka a chce také navlékat. Kristýnka se nechápavě podívá a odstří kyblíček. Lucinka chvíli kouká, ale pak odbíhá za ostatními do krámu.
Paní vedoucí: „Katko, už můžete pomalu sklízet hračky, svačina už je připravená.“
Teta Káťa: „Děti, začneme si pomalu sklízet hračky, abychom mohli jít na svačinku.“
Její výzva zůstává bez odezvy. Teta Káťa tedy ještě chvíli počká a pak volí novou taktiku.
Teta Káťa: „Já se ale koukám, kdo se dneska stane králem v uklízení hraček. Zatím mám pocit, že zde mezi vámi žádný král není!“
Děti okamžitě vyletí a nosí hračky na svá místa.
Kačenka: „Teto, koukni na mě, já budu král!“

Danda: „*Nene, já uklízím víc!*“

Po třídě zavládl zmatek a děti se předhánějí v uklidu, aby je teta Káťa zvolila za krále.

Teta Káťa: „*Zatím to vypadá, že králem nebo spíš královnou bude Nikolka ... nebo snad Martínek?*“

Děti se začnou snažit ještě mnohem víc.

KOMPLIKACE SOUVISEJÍCÍ S ASTMATEM

Jak jste určitě postřehli, z chování a projevů dětí by nikdo nepoznal, že je mohou sužovat nějaké zdravotní obtíže. Hádají se mezi sebou stejně jako jejich zdraví vrstevníci, soupeří o přízeň a lásku tet, dohadují se, čí hračka je nej apod. Ale astmatické a alergické potíže dovedou někdy také pěkně potrápít. Vždyť jen vysoká nemocnost s nimi související udělá své. Největší trápení většinou přichází s nástupem dítěte do první třídy. Dítě často chybí, a tak se může snadno stát, že nezvládá školní učivo. Musí tedy všechno samo dohánět, v horších případech i opakovat ročník. A tak se mohou takévéto děti kvůli svému postižení stát terčem posměchu zdravých vrstevníků a pomalu se odcizují dětskému kolektivu. Myslím si, že je tomu třeba předcházet a nepodceňovat handicap astmatu či alergie. Snad právě proto mě v dechovém rehabilitačním stacionáři zaujaly dvě tříleté holčičky - Martinka a Kristýnka. Hrají si výlučně spolu a už dnes stojí stranou dětského kolektivu. Do herních činností se zapojují jen skrze učitelku nebo sestry. Staly se i největšími mazlíčky personálu školky. Nemyslím si, že se jedná o nějakou katastrofu (jsou teprve tříleté a mohou se ještě úplně změnit), ale bylo by dobré předejít tomu, aby jejich odcizení kolektivu dětí nebylo příliš veliké a vyvarovat se pozdějších nesnází.

DVĚ MALÉ SAMOTÁŘKY

Martinka mě zaujala již při mé první návštěvě stacionáře. Přišla s velkým medvědem, neustále brečela a chtěla maminku. Odmítala dětský kolektiv a její brekot neustával. Asi mi jí bylo líto, a proto jsem se s ní pokoušela navázat kontakt. Zprvu se mi to ale vůbec nedařilo (Martinka mě odmítala), což mě zřejmě stimulovalo k tomu, abych se nevzdávala (všechny ostatní děti byly ochotny pro mě udělat cokoli - jen Martinka ne, čímž mě velmi „rozčilovala“). Během dopoledne se mi podařilo onu bariéru prolomit a Martinka si se mnou začala hrát (stavěly jsme spolu postýlku pro jejího medvídku). Netrvalo dlouho a Martinka se na mě začala obracet s každou prosbou či přáním. Stále však s sebou do školky vláčela medvěda a nachávala se ujišťovat, že její maminka přijde. Jednou, když Martinka zase brečela a já se jí snažila utiшит, přišla ke mně Kačenka (6let) a řekla mi: „*Teto, z toho si nic nedělej, vona brečí furt, je prostě taková ubu-lenka.*“ I později zůstávala Martinka sama - bez kamarádů. Samotářkou byla Martinka jen do doby, než se vrátila do školky po delší nemoci Kristýnka. Obě dvě byly hned ve svém živlu a začaly si spolu hrát. Dětský kolektiv však ignorovaly nebo dokonce i odmítaly.

Martinka je v tomto přátelství tou aktivnější, většinou činností začnou holčičky dělat na její popud. Když Martinka

přijde ráno do školky, vždycky pozdraví Kristýnku. Při hře ale spolu skoro vůbec nekomunikují (Martina má tendenci mnoho věci vyjadřovat gesty - resp. je-li spokojená a něco se jí líbí, směje se), podávají si hračky nebo jen sedí vedle sebe a každá se zabývá čím chce a co jí baví. Při verbální komunikaci je Martinka větší mluvka, v hovoru často používá zdobnělin. Co se Kristýnky týče, ta moc nemluví, snad také proto, že mnohemu z její řeči není rozumět. Kristýnka je pasivní, někdy až trošičku neohrabaná. Ale jsou i situace, kdy se dokáže prosadit. Tak např. při prohlížení knížky O zvířátkách, kdy jsme spolu poznávaly zvířata podle obrázků, nedala Martince ani jedenkrát šanci a pokaždé pojmenovala zvířátko jako první (aniž by se spletla).

Je zajímavé všimnout si, jak se tyto holčičky chovají k ostatním dětem. Pokud jsou ve stacionáři obě dvě (spolu), dětský kolektiv ignorují. Sedí stranou a nikoho nepotřebují. Např. jednou přišla do školky Nikolka a oznamovala mi, že má dneska svátek. Skoro všechny děti se seběhly a začaly říkat, že i ony mají dneska svátek. Ale Martinka a Kristýnka seděly stranou a do slovního boje se nezapojily. Jindy, shodou okolností to opět byla Nikolka, zasáhla do našeho hraní a chtěla zorganizovat posílání autička - holčičky si jí však nevěšimaly a dělaly vše podle sebe.

Jiná situace nastane, když je ve škole jen jedno z děvčátek. Jak jsem se již výše zmínila, Martinka kamarádky zprvu zcela odmítala, ale s postupem času pozoruji v jejím chování příjemnou změnu. Není sice přímo středem dětského kolektivu, ani do něj zcela nezapadne, ale snaží se mezi své vrstevníky zařadit. Pozoruje třeba kluky, jak si prohlížejí obrázky lega a zasahuje do jejich „konverzace“. Někdy se po dětech začne opičít nebo si sama spontánně začne hrát (Kristýnka si sama ve stacionáři ani nehraje, jen sedí a pozoruje ostatní děti). Když k Martince někdo přijde, neignoruje ho, ale snaží se s ním začít hrát a spolupracovat. Je-li ale Martinka s Kristýnkou, stále platí, že jsou zcela odcizeny svým vrstevníkům.

Chování Kristýnky je v takovýchto situacích jiné. Jestliže je ve stacionáři sama bez Martinky, je sama úplně. Ostatní děti jí nezajímají, nehraje si s nimi, nekomunikuje. Snad jen jednou jsem si všimla, že poprosila Nikolku o bonbon. Spíš než dětský kolektiv vyhledává dospělé. Nejčastěji je v objetí paní vedoucí (své babičky). Ta se k ní chová úplně jinak než k ostatním dětem. Mazlí se s ní (což s jinými dětmi dělá jen zřídkakdy) a někdy nabývám dokonce pocitu, že ji z dětského kolektivu ještě více vytrhuje. Kolikrát se stalo, že zasáhla do hry a Kristýnku odvedla (kam? proč?). Také jsem byla jednou při hlídání dětí na ložnici upozorněna sestrou, abych nepouštěla Kristýnku příliš často na záchod, protože „*jestli ji vedoucí zmerčí, tak se ta holka ani nevyšpí*“ (slova sestry). Paní vedoucí zavádí každé ráno i jakýsi rituál, když Kristýnka přijde do školky - vždy jí začne česat a předělávat culík. Mně to většinou přijde zbytečné, protože při pohledu na ostatní holčičky zjišťuji, že jejich culíky jsou na tom nepochybně mnohem hůř.

Takže co se týče vztahu paní vedoucí a Kristýnky, ten je určován zcela jinými pravidly. Jinak mezi ostatním personálem je Kristýnka více než oblíbená (je mazlíčkem všech). Snad jí k tomu nahrává skutečnost, že patří k těm, kteří sami přijdou a chtějí se pomazlit.

Martinčin vztah k pracovnícím školky je obdobný jako

Kristýnčin. Jediným rozdílem je to, že zde nemá babičku. Jinak je velmi oblíbená, zkrátka mazel. Vztah tety Káti a těchto holčiček je také poněkud specifický. Je to totiž právě teta Káťa, která s nimi tráví více času než ostatní personál, neboť při dělení do skupinek je má právě ona.

Nyní uvedu několik poznámek z terénu, abych alespoň některé své soudy o Martince a Kristýnce doložila.

Martinka: „*Teto, podáš nám knížku?*“

Já: „*A jakou?*“

Kristýnka: „*Se zvířátkama.*“

Začnu tedy mezi knížkami hledat tu o zvířátkách. Ale jak poznat, kterou chtějí?

Já: „*Je to ta tahle?*“

Kristýnka: „*Ne.*“

Konečně se mi ji podařilo najít. Jmenuje se O zvířátkách. Holčičky jášají: „*To je vona!*“. Bereme knížku na koberec. Martinka s Kristýnkou si sedají vedle mne.

Já: „*A kterápak z vás pozná, co je na tomto obrázku za zvířátko?*“ (prstem ukazují)

Kristýnka: „*Prasátko, teto.*“

Já: „*No výborně, Kristýnko. Ty jsi šikovná holčička!*“

Martinka: „*Teto, to je prasátko.*“ (opakuje po Kristýnce)

Prohlížíme další obrázek. Opět se ptám, co je to za zvířátko.

Kristýnka: „*Kravička.*“

Martinka opakuje po Kristýnce. Neříká ani celé slovo, jen „*-ička*“. Takhle se to opakuje po celou dobu našeho prohlížení.

Sestra: „*Kristýnko, pojď ke mně, půjdeš na inhalaci.*“

Kristýně se zjevně nechce, a tak trochu vyděšeně kouká. Chytne mě za ruku.

Martinka: „*Kristý, já půjdu s tebou.*“

Tento nápad se již Kristýnce zamlouvá víc.

Martinka: „*Teto, půjdeme spolu.*“ (prosí)

Já: „*To víte že jo, tak pojďte, vy malý rozárky.*“

Sestra: „*Ty dvě bez sebe neudělaj ani ránu. Já posadím Martinu alespoň na solux, aby to těm dvěma kámoškám nebylo náhodou líto. Solux jí může jen prospět.*“

Kluci si prohlížejí brožurku, kde jsou obrázky lega. Martinka si pomalíčku sedá kousek od nich, ale tak, aby viděla na obrázky.

Martinek: „*Že to není pro velký, ale pro malý?*“ (ukazuje prstem na autíčko na obrázku)

Martinka: „*Pro přtata, že jo? Jo.*“

Někdo říká hm. Kluky ale prohlížení přestává bavit. Jdou a berou si nákladní auta a jezdí s nimi po kobereci. Martinka zůstává sedět sama u brožurky s legem.

Já: „*Co to bereš, Martinko?*“

Martinka: „*Žehličku.*“

Já: „*Budeš žehlit?*“

Martinka kýve hlavou a směje se. Bere z kouta dětské žehlicí prkno a snaží se jej postavit. Po několika nezdařilých pokusech mi to nedá a postavím jí prkno sama. Martinka bere z košíčku kapesníčky a začíná je žehlit (Nejprve si kapesníček hezky rozláhne a až potom žehlí. Poté odloží žehličku a začne oběma rukama skládat kapesník. Vyžehlený kapesník položí vedle košíčku a bere si další. Takto pokračuje několikrát). Přichází Pepa a přináší si také žehličku. Stoupá si vedle Martinky a začíná podle jejího vzoru také žehlit. Nejprve žehlí složený kapesníček, ale když viděl, že Mar-

tinka ho nejprve rozloží, dělá totéž po ní. Martinka se pokouší odložit žehličku na kovovou část prkna, ale Pepíček se jí tam motá. Počká až se skloní ke košíčku pro další kapesníček a žehličku odloží. Přichází Kuba.

Kuba: „*Co děláte?*“

Martinka, Pepíček: „*Žehlíme.*“

Martinka: „*My máme stejný.*“ (asi žehličky)...

Martinka: „*Já žehlím.*“

Pepíček: „*Já taky.*“

Martinka: „*Já taky žehlím.*“ (náhle prkno spadne)

Martinka: „*Upadlo, nevejdem se.*“ (odstrkuje Pepička)

Martinka: „*Teto, viš, když s tím žehlím, tak to páli. Jo!*“

Martinka najednou běží pryč.

VĚČNĚ PROČ

Zpočátku jsem uvažovala, zda by nemohla být určitá souvislost mezi handicapem astmatu, který obě děvčátka mají, a jejich nesamostatností a uzavřeností (je totiž více než pravděpodobné, že matka postiženého dítěte bude mít o něj větší strach než matka dítěte zdravého - v úvahu beru ideální případ matky). Jenže pak by na povrch vyvstávala ještě další otázka. Proč by zrovna tyto dvě holčičky měly být odlišné od ostatních. Vždyť skoro všechny děti ve stacionáři trpí astmatem a tudíž by se dalo předpokládat, že i jejich rodiče budou o ně projevovat větší zájem a budou se snažit je mít co nejvíce na očích v případě, že by došlo k astmatickému záchvatu, aby mohli poskytnout své ratolesti včasnou pomoc.

Takže v handicapu astmatu to asi nebude. Proč ale vyhledávají Martinka a Kristýnka přítomnost dospělých a o své dětské vrstevníky nejeví zájem? Vzbuzují v nich pracovníce stacionáře větší pocit jistoty a bezpečí? Obě děvčátka pocházejí z rodin, kde nemají žádného sourozence, jsou tedy jedináčky. Možná proto mají k dospělým blíže. Ale proč odmítají všechny ostatní děti, když spolu jsou nerozlučitelnými přítelkyněmi?

Odpověď stejně nikdy uspokojivá nebude a univerzální klíč k rozluštění této tajemnosti nalézt zřejmě nelze. Vždyť velkou roli nepochybně hraje i lidská individualita. Chtěla jsem jen upozornit, že na postižené je vždy třeba pohlížet nejen skrze jejich handicap. Zdravotní péče pro postižené stojí samozřejmě na prvním místě, ale nesmíme opomíjet všestranný rozvoj dítěte. Třeba za rok bude Martinka nebo Kristýnka středem dětského kolektivu a veškeré samotářské sklony u nich vymizí. Ale třeba také ne.

POZNÁMKY

¹Mičkování je poměrně nová léčebná metoda, se kterou přišla matka astmatického dítěte pí. Jehavá

- spočívá na prokrvení měkkých tkání (plic) tím, že přesně vymeznými tahy stimuluje akupresurní body

- název je odvozen od použití molitanových míčků na soft tenis
²Astmatiči mají svou chorobou poznamenaný také tvar hrudníku, který je rovný na rozdíl od zdravé populace, kde správně postavený hrudník má kónický tvar - tj. tvar obráceného trojúhelníku - v ramenou širší, v pase užší

³Ke hře dětí se používají různé speciálně potlaštěné koberce - tento připomíná spleť silnic při pohledu z letadla, jeho velikost je asi 2x3 metry

Není všechno zlato co se třpytí aneb Mluvení se nekoná

Jindřiška Gruberová

OBSAH

VZNIK INSTITUCE

PROGRAM

PROBLÉMY

Učitelky x děti

Rodiče x děti

Učitelky x rodiče

Co vlastně rodiče vyčítají logopedické péči poskytované touto školkou?

LOGOPEDICKÁ PÉČE POD TLAKEM PROGRAMU ORGANIZACE PRÁCE

KVALIFIKACE PERSONÁLU

INSTITUCE = ŘEDITELKA?

VZNIK INSTITUCE

Mateřská škola pro děti s poruchami sluchu vznikla v roce 1991. Byla přetvořena z původní „normální“ mateřské školy na specializovanou instituci. Zůstaly zde téměř všechny učitelky, jenom se změnilo vedení. Na post ředitele nastoupil člověk s kvalifikací - speciální pedagog.

V první řadě bylo nutné vypracovat detailní plán pomoci těmto dětem, který bylo nutné konzultovat s celou řadou odborníků. V tomto plánu je přesně definován:

- 1) cíl projektu
- 2) proces projektování
- 3) proces realizace péče
- 4) vlastní obsah projektu
- 5) financování

Dále byl předložen plán s dílčími programy péče. Zde byly uvedeny také jednotlivé formy komunikace a spolupráce mezi zúčastněnými. Součástí tohoto plánu byl také návrh financování.

Samostatnou součástí projektu byla také příloha, která obsahovala řadu tabulek a grafů týkající se celé problematiky.

Celý program byl konzultován s těmito organizacemi:

- 1) Okresní správa sociálního zabezpečení
- 2) Úřad práce
- 3) Školský úřad

Nejdůležitější institucí při konečném rozhodování bylo:

1. Město - magistrátní úřad
2. Okresní úřad

PROGRAM

Program této mateřské školy lze charakterizovat asi takto: **Cílenou a soustavnou logopedickou péčí pečovat o děti tak, aby jejich porucha byla zvládnuta natolik, že mohou být přijaty do školy.** „Přijetí do školy“ je zde potřeba zdůraznit, protože, jak jsem se již zmiňovala v předchozích řádcích, jsou zde pouze děti s **těžkými vadami řeči**. To znamená, že některým z nich je rozumět velice špatně, někdy vůbec. Člověk potřebuje delší čas než jsou například osm- devět hodin jednou v týdnu, aby se naučil rozumět a chápat to, co dítě říká. Tyto děti, vzhledem ke své vadě, tvoří také svoje vlastní slova, kde se např. písmena, se kterými mají problémy, vůbec neobjevují. A člověk opět potřebuje delší čas, aby se vůbec od dítěte dozvěděl co to či ono slovo znamená. Pro ukázkou, že někdy je to skutečně obtížné, bych uvedla pár slov, které používá jedno z dětí.

pytlík - pipík	ryby - yby
písek - pípek	fouká - poupa
voják - bovab	bruslí - pupí
voda - popa	kluk - kuk

Pokud si pak člověk představí, že by mu dítě řeklo: „Venku poupa, ale kuk pupí“ myslím že pochopí, proč je důležité být s dítětem hodně často v kontaktu. Pravdou je, že rodiče, především maminky svým dětem rozumí velice dobře.

Podobně jako v každé školce existuje určitý zaběhnutý režim, existuje i zde. Vypadá asi následovně:

A. 6.00 - 7.00	příchody dětí; společná hra na jednom oddělení
B. 7.00 - 8.00	hra na svém oddělení
C. 8.00 - 9.30	logopedická práce s dětmi
D. 9.30 - 10.00	svačina
E. 10.00 - 11.30	většinou vycházka
F. 11.30 - 12.00	oběd
- Po obědě děti 1. odcházejí s rodiči domů
2. odcházejí spát

Polední klid trvá zhruba do 14.00 hodin. Potom si děti hrají podobně jako v běžných mateřských školách a čekají na své rodiče.

Ad A) Tady je dětem, kterých je většinou okolo 15-20, zadán jeden úkol. Např. jsou jim předloženy kostky, ze kterých je možné sestavit obrázek. Dětem se dá pokyn, aby samy obrázek sestavily a teprve po splnění tohoto úkolu si mohou zvolit, čím by se chtěly samy zabývat. Nutno dodat, že obrázek musí sestavit naprosto samy bez cizí pomoci. Jejich další výběr hraček je stejný jako v jiných mateřských školách, tj. panenky, auta, stavebnice, malování.

Ad B) Rodiče mají možnost přivést své dítě do 7.00 hodin, po této hodině je předpokládáno, že se žádné jiné dítě nedostaví a děti odcházejí na své oddělení. Pokud se ale nedostaví a rodiče ho telefonicky či jinak neomluví, platí rodiče běžnou denní taxu i s jídlem, jako kdyby bylo dítě přítomno. Od 7.00-8.00 hodin si děti sice hrají, ale všechny hry mají buď efekt výchovný nebo rozvíjecí. Rozvíjí se např. jednoduchá motorika dětí. To znamená, že se jim rozdají černým fixem namalované jednoduché obrázky, přes které je přeložena průsvítka. Děti mají za úkol na průsvítce dokreslit celý obrázek. Nebo se rozvíjí paměť dětí - to znamená, že se učí básničky nebo písničky, nebo opakují ty, které již znají.

Ad C) Zde probíhá logopedická práce s dítětem podle jeho vady. Každé dítě má svůj notýsek, tam logoped zapisuje učitelkám co a jak dlouho mají s dítětem procvičovat. Ve většině případů určí logoped přesně i slova, věty nebo básničky, které má dítě říkat. Sešit slouží samozřejmě také pro rodiče, kteří si ho berou domů a měli by podle instrukcí postupovat při domácí práci s dítětem. Logoped toto zařízení navštěvuje 1-2x týdně, kdy postupně pracuje se všemi dětmi.

Ad D) Klasická situace, kdy si děti samy rozdávají jídlo a nají se. Atypická je snaha vést děti k tomu, aby si po sobě talířky a hrnky také umyly.

Ad E) Opět typická věc pro každou mateřskou školu. Do jisté míry je tato část programu závislá na počasí. Pokud počasí nedovolí, většinou zůstávají děti na svém oddělení a sledují pohádky na videu.

Další body programu, myslím, není nutné zdůvodňovat nebo nějakým způsobem ujasňovat či rozebírat. Pouze bych se zmínila o tom, že hra dětí, která následuje po „poledním klidu“, je zcela ve vlastní režii dětí. Učitelky zde děti pouze usměrňují.

PROBLÉMY

Vedle problémů, se kterými se potýká téměř každá vznikající nebo nově vzniklá instituce jako jsou např. finanční, je v této mateřské škole složitá situace v samotné oblasti plnění základní specializované náplně, jejího programu - logopedické péči. Tento problém nakonec nabyl podoby vyhraněného konfliktu mezi školkou a rodiči, kteří vůči školce vznesli stížnost pro neplnění povinností. Pod narůstajícím tlakem tohoto konfliktu začaly vystupovat další problematrické oblasti, jako např. vztah učitele k dětem, vztah dětí a rodičů, učitelů a rodičů.

Učitelky x děti

Na jedné straně zde stojí učitelka, která je zde proto, aby dětem pomohla a ona se o to také snaží. Na druhé straně stojí dítě s vadou řeči, které potřebuje pomoc a je sem přiváděno rodiči s tím vědomím, že pomoci se mu zde dostane.

Na jedné straně pak leží vyjádření: „*Já když je 14 dní nevidím, tak se na mě strašně těším, na raubíře.*“ Ale naproti tomu učitelky říkají: „*Dneska to budeme mít fajn. Dneska je tu jenom Míra.*“

Zvláštní na vztahu je zde zvyk učitelek hovořit o dětech před dětmi „negativně“ nad rámec situací nezbytně vyžadované kritiky k usměrnění jejich chování, jakési pomlouvání až stigmatizace dětí.

- Děti sedí ve třídě a mají za úkol malovat okénka. Učitelka se dívá, co které dítě maluje a potom mi nahlas říká: „*Podívejte se, jak nemají vůbec žádnou fantazii. To je jedno okno jako druhý. Kdyby jim aspoň přidělaly záclonky.*“

(Zde je pravda v tom, že děti skutečně malovaly pouze to, co jim bylo ukázáno. Samy nepřišly s žádným nápadem.)

Takto „negativně“ se před dětmi hovoří i o jejich rodinách.

- Děti mají košíčky a do nich mají nalepovat květiny z papíru. Jedna z dívek kouká a evidentně nechápe co má dělat. Učitelka říká: „*K Zuzce budeš asi muset jít. To víš, ta se nemá kde podobný věci naučit. Doma na ní nemaj kdy, neu-*

stále zaměstnaný a pak tady takhle holka kouká!"

- Je zde chlapec, který má problémy s nervy a v průběhu dechového cvičení mi vypráví o počítačové hře, která spočívá v zabíjení německých vojáků. Jedna z učitelek tento rozhovor okomentovala slovy: „*No tak co to může být za rodiče, když mají kluka nerváka a nechaj ho hrát takový hry. Dyť to mu jednou ublíží*”

Nezřídka se učitelky navíc jakoby dožadují od dětí jejich souhlasu.

- Je 8.30 a děti mají sestavit z kostek obrázků. Některým to nejde, takže jim pomáhám. Stojím zrovna u Honzy, což je chlapec, který je velmi nervózní a jak říkají učitelky -, „musí se na něj hrozně pomalu“. Nejde nám to ani společně, obrázků vlastně skládám já, a jedna z učitelek říká: „*Bóže, Honzíku, ty jsi tak nešikovnej, že to snad ani není možný! Ty se prostě budeš musít živit hlavou, protože ručičkami by sis nevydělal ani na slanou vodu, vid’?*”

(Většinou děti na každé učitelčino „vid’“ souhlasně kývají hlavou.)

- Učitelky sedí u stolu a hovoří o „urážlivosti“ rodičů, především matek. Jedna z nich se obrací k Mírovi a říká: „*Míro, zrovna v úterý se maminka na nás urazila a ve středu tě nepřivedla, vid’.*”

- U jídla proběhla rvačka dětí o to, kdo z nich bude mít hrníček, na kterém je namalovaný lev. Po zklidnění dětí hovoří jedna z učitelek k aktérce: „*Ona je Martinka jedináček, a tak je zvyklá, že dostane všechno co chce. A pokud to nejde jinak, začne být vzteklá a nebo brečí, vid’ Martinko?*”

(Podle výpovědi jedné z učitelek nečekají, že by jim dítě po závěrečném „vid’?“ odpovědělo. „*To už je prostě takovej zažitéj obrat. Já to vlastně říkám nevědomě i doma dětem nebo manželovi!*”)

Přesto mají děti k učitelkám, myslím, vztah jako k tetám. Oslovují je sice „paní učitelko“, ale vyprávějí jim co dělaly o víkendy, prázdninách atd. Některé se po víkendy na učitelky těší a i učitelky hovoří o tom, že je mají rády: „*Někdy to člověku jde na nervy a nadívá na ně, ale když je pak třeba tejden nebo čtrnáct dní nevidí, tak je celej nesvůj. Já se dokonce po dovolený těším, až ty rošťáky zase uvidím.*”

Já bych k tomu dodala, že já když jsem začala tuto instituci navštěvovat, jsem z počátku byla ráda, když bylo hodně dětí, ale po 4 měsících jsem se také ztotožnila s tím, že je lepší, pokud je jich méně. Člověk se neustále „přetvaňuje“ - je milý, vstřícný, vše vysvětluje 10x-20x a to je, podle mě, velice unavující.

Rodiče x děti

Můj dojem je ten, že rodiče těžce nesou defekt svého dítěte. Těžko se smírují s tím, že jejich dítě není jako jiné děti. Tvrdý dopad pro ně nastává v okamžiku, kdy je jim nabídnut pro jejich dítě odklad. Do té doby totiž u většiny z nich převládá názor, že defekt jejich dítěte není nic tak hrozného, má to spousta dětí, a že se z toho jejich dítě vymluví.

- Hovořila jsem s jednou maminkou o její dceři a ta mi řekla: „*Když jí byly 2 roky, tak mluvila stejně jako ostatní děti. Nikdo jí nerozumněl, ale to je prostě normální. Podobný to bylo i když byla starší, ale moje maminka říkala, že stejný to bylo se mnou a s bráchou. Že prostě v tomhle věku*

dětem rozumí hlavně máma a jinak skoro nikdo. Když jsem pak začala mluvit o tom, že je to divný, celá rodina a hlavně manžel radili, že vidím všechno černě, maluju čerta na zeď, že se to všechno upraví samo. A najednou bylo pozdě.”

Dítě dostane odklad a pro rodiče nastává další problém. Jak tuto věc sdělit okolí? Mají strach z toho, že jejich dítě bude považováno za hloupé: „*To, že kluk špatně mluví, ještě neznamená, že je blběj. Von je náhodou moc šikovnej. My jsme to s ženou nechtěli. Ale když voni do nás furt hučej, že to klukovi ve škole nepude, bude se trápit, nebude se tam cítit dobře. Takovejch bylo a školu udělali.*”

Jiní rodiče: „*Já to chápu, že by se ve škole asi trápila. Jenomže ty okolo to chápou úplně jinak.*”

- Nebo v jednom mém rozhovoru s jednou maminkou:

J: „*Ale já myslím, že to vůbec tak není. Já jsem šla třeba do školy taky o rok později a nepamatuji se, že by se mi někdo smál. Naopak, moje maminka tvrdí, že mi to jenom prospělo.*”

M: „*Vám možná ne. Jenomže já vidím ty významný pohledy. V baráku se každé ptá: „A jak to, že Maruška ještě nešla do školy?“, a přitom víte, že to na 100% všichni vědí.*”

(Nikdo z rodičů nedokázal uvést důkaz výsměchu - měli pouze dojem, že vidí „významné pohledy“.)

Možná mají rodiče i pocit vlastního selhání. Pocit vlastní viny. Většina z nich je velice citlivá na jakoukoli zmínku o jejich schopnostech jako rodičů. Cítí, že vadou dítěte je zpochybněna jejich role? Mně osobně to připadá tak, že chtějí, aby dítěti byla věnována slíbená logopedická péče, o té jsou ochotni diskutovat, přijímat výtky, ale vše ostatní je pouze jejich věc. Kvůli ničemu jinému tu prostě jejich dítě není. Tím vlastně sami zpochybňují jeden ze základních úkolů mateřské školy jako instituce. Nestojí o to, aby instituce převzala roli rodiny a jejich dítě vychovávala, proto tu jejich dítě prostě není.

Samozřejmě ne všichni rodiče situaci prožívají stejně. Jsou i takoví, kteří věc berou jako dobro. Mají pocit, že je to pro dítě jenom výhodné. Poukazují na to, že si dítě např. už nebude hrát pod lavicí, bude pozornější a klidnější.

Učitelky x rodiče

O zmíněné citlivosti rodičů učitelky hovoří, když si stěžují na to, že není možné vykonávat kvalitní práci, pokud se děti nezúčastňují programu denně: „*To se zase maminky urazily.*” „*Rodičům se nedá nic říct.*”

- Jednou se jedné z maminek oznámilo, že si její dítě na vycházce umazalo tepláky. Maminku to velice rozčililo a zareagovala tím, že učitelkám sdělila, že to, že její dítě špatně mluví ještě neznamená, že mu nevyperě. A druhý den dítě do školky nepřivedla.

Tímto stylem se dá během okamžiku zneprátnit celá řada rodičů. Takže ráno, druhý den, se místo 15 dětí sejdou např. pouze 2. Já osobně jsem nejvíc zaznamenala 9 dětí.

Co vlastně rodiče vyčítají logopedické péči poskytované touto školkou?

Za prvé je to **rychlost** s jakou se dítě učí správně mluvit.

Rodiče to většinou vidí tak, že pokud by s dítětem chodili k logopedovi jednou za měsíc, bude to trvat dlouho, ale pokud ho zapíší do této školky, musí dítě postupovat daleko rychleji.

- Jedna z matek např. říká: „*Já od nich nečekám, že by dítě za pár dní mluvilo krásně čistě. Ale mám pocit, že za ten rok, co tu je, neudělal téměř žádné pokroky. Dyt' s ním denně mluvím. Tak asi vím jak mluvil před rokem a jak mluví teď. A ten dojem nemám jenom já. Zeptejte se klidně i jiných a řeknou vám to samý. A je to tím, že se jim špatně věmjou. To, co dělal tady, bych klidně mohla dělat i já doma a nemusela bych za to platit.*“

V reakci pak učitelky odkazují na zmíněný nerealistický vztah rodičů k handicapu jejich dítěte: „*Vona podniká a tak si myslí, že musí mít všechno pinlich. Dítě sem přivede až když má odklad a čeká zázraky do tří dnů.*“ - nebo - „*Jenže on si každéj myslí, že sem dá dítě na tejdén a bude mluvit jako bůh.*“

(Poukazování na to, že děti sem přicházejí až když mají odklad, tj. 6 až 7 leté, je poměrně dosti časté.)

V odpovědi na otázku „Kdy se začít znepokojovat nad úrovní řeči dítěte?“ se však i učitelky různí v názorech. Některé tvrdí, že to, že dítě přichází pozdě, je důsledkem liknavosti rodičů, která pak vystupuje jako jeden z důvodů, proč náprava neprobíhá tak rychle, jak by si představovali rodiče: „*Já po nikom nechci, aby sem vodil dítě ve dvou letech. Ale sakra to, že dítě koktá to snad slyším. A na to, abych ho dala prohlídnout, nemusím čekat až mu bude pět a skoro bude do školy.*“

Jiné učitelky na přímý dotaz, co si myslí o tom, jestli jsou sem děti přiváděny včas říkají: „*Víte, tohle je hrozně těžký. Ono skutečně do tří let je zbytečný se znepokojovat. To se dočtete i v různých odborných publikacích. Tam se píše i o tom, že některé chyby výslovnosti se ztratí i po nástupu do první třídy, jak čte a píše. A navíc skoro všichni známi jim říkají ať ještě počkej, že se to spraví. To je prostě těžký.*“

(Píše o tom například prof. M. Sovák ve svých knihách.)

Zároveň a jako příčinu toho, že dítě nedělá pokroky v řeči, které očekávali, vyčítají rodiče školce nedostatečnou **kvalifikaci personálu** i to, že učitelky logopedickou práci s jejich dětmi **neprovádějí každý den**.

- Otec jednoho z dětí se k tomu vyjádřil následovně:

O: „*Podívejte se, slečno, já jsem sem nepřišel jako do běžný mateřský školky, ale jako někam, kde za moje peníze bude mému dítěti odborníkem poskytnuta nejvyšší péče. Četla jste ty plakáty, ne? Prvotřídní péče poskytovaná Vašimi odborníky. Nejdřív bych chtěl vidět ty odborníky. Ty teda docela dovedně schovali a pak bych se celkem rád podíval na tu péči. Když se kluka zeptám, co dělali, tak nedělali nic, protože bylo moc hodin a museli jít ven.*“

(Jde o náborové plakáty do této školky, které jsou rozvěšeny po celém městě, kde je rodičům slibována špičková péče špičkovými odborníky.)

J: „*A nemůže to mít, třeba, trochu pomotaný.*“

O: „*Nó, to věřím, to by se Vám hodilo. To je teda paráda, tak kluk to má pomotaný. Děti o těchto věcech nelžou.*“

Část této kritiky učitelky odráží tím, že poukazují na podmíněnost účinnosti jejich práce spoluprací rodičů na logopedické péči. Učitelky pak za příčinu pomalého postupu dětí označují to, že rodiče doma řeč neprocvičují a ony se proto

musejí vracet s dětmi stále na začátek.

Rodiče to vidí dvěma způsoby. Jedni to chápou tak, že dítě procvičuje s logopedem ve škole každý den, tak jak to škola slibuje, takže se jim jeví jako zbytečné, aby to dělali ještě oni: „*Jo, když jsme chodili k logopedovi jednou za čtrnáct dní, tak jsme procvičovali denně. Vždycky večer, buď já nebo manžel. To je pravda. Ale teď je tady a já nevidím důvod, proč by jsme to měli dělat stejně. Procvičuje každý den, akorát ne večer, ale v poledne. Nebo spíš by to tak mělo být.*“

(Fátínek byl poměrně silně rozčilený a trval na tom, že nevidí důvod k procvičování ještě doma.)

Vedle toho zde existují rodiče, kteří sice uznají, že by s dítětem měli procvičovat, ale nakonec skončí u téhož argumentu jako předcházející rodiče: „*A já vím, že by jsme to měli procvičovat ještě doma. Já se to i snažím procvičovat, jenomže někdy to člověk prostě nestihne. Já když přijdu domů, tak mám ještě spoustu práce, která musí bejt hotová. A manžel chodí ještě pozděje než já.*“ Nakonec maminka rozhovor zakončila tím, že se obrátila k argumentaci: „*A když se to vezme kolem a kolem, tak denně to snad procvičujou tady, ne?*“

Výše citované vyjádření je reprezentativní rovněž pro vztah rodičů k otázce **peněz**, které zmiňovali téměř všichni rodiče, se kterými jsem hovořila. Otázku peněz také považují za podstatnou pro danou konfliktní situaci. Chtěla bych zdůraznit, že rodiče situaci vidí tak, že si logopedickou péči kupují a za své peníze požadují kvalitní péči: „*Platím, takže bych očekávala taky adekvátní péči.*“ - nebo - „*A vy si myslíte, že mám peníze na rozhazování. Já to neplatím z nějakýho plezíru. Já za svoje peníze chci vidět kvalitně odvedenou práci.*“

Věcné řešení sporu by se mělo opírat o věcné důkazy. Proto bych chtěla upozornit na to, že v této škole se dělají magnetofonové nahrávky toho, jak dítě mluvilo, když přišlo do instituce poprvé a potom se nahrávky pořizovaly v průběhu školního roku. Problém je, že nahrávky nejsou příliš dokonalé. Pořizují se na poměrně starém přístroji, na kazetách, které byly předtím použity pro nahrávání jiného dítěte. Konečná nahrávka je pak dost špatná a já mám pocit, že se z toho snad nedá ani nic poznat. Byla jsem přítomna, když se jedné z maminek tato nahrávka pouštěla, jako demonstrace toho, že dítě mluví lépe.

- Po skončení zavládla napjatá atmosféra.

M: „*Prosím vás, to snad nemyslíte vážně. To jste pustila pro pobavení, ne? Vždyť tam není skoro rozumět ani vám a to mluvíte normálně. Na tom se nedá absolutně nic poznat. To snad musíte slyšet i vy, ne?*“

(Podobně jsem na tom byla i já, ale odborník potvrdil, že občas je tam slyšet posun k lepšímu, přestože záznam není nejkvalitnější.)

Učitelka argumentovala také tím, že člověk, který má v této oblasti potřebné vzdělání rozliší, jestli k pokroku došlo nebo ne. Ona sama, že jistý posun ve vývoji slyší: „*Ona komise posoudí, jestli je zde vývoj nebo ne.*“

Za zajímavé lze považovat to, že mají-li se rodiče dobrat k posouzení kvality školkou poskytované péče věcným důkazem, má toho být dosaženo tím, že bude potvrzeno, že jejich vlastní dítě nedělá v překonání svého handicapu vůbec či minimální pokroky, a tudíž zostuzením nejen školky,

ale též dítěte a taky všech dalších zúčastněných aktérů, kteří se na této péči o dítě podílejí, včetně samotných rodičů. Myslím, že to, že tato stránka situace rodičům uniká, souvisí právě s výše zmíněným „obchodním“ přístupem rodičů k dané logopedické péči.

Dříve než vysvětlím své podezření, bych se chtěla věnovat osvětlení již zmíněných výtek k organizaci práce učitelek a jejich kvalifikaci.

LOGOPEDICKÁ PÉČE POD TLAKEM PROGRAMU ORGANIZACE PRÁCE

Byť možná ne v přímé diskusi s rodiči, ale jinak personál dává citovanému otci de facto za pravdu, že co se týká organizace každodenní logopedické péče - „dětí nelžou“.

Někdy se učitelky snaží vystřídat všechny děti. Jejich postup pak vypadá obdobně jako v následující ukázce.

Učitelka: „*Takže teď se všichni ztišíme a budeme si hezky potichu hrát. Ke mně přijde Miša a budeme spolu pracovat. A ostatní, jak jsem řekla, budou pěkně potichu, aby nám to s Mišou šlo. Až budeme s Mišou hotoví, tak přijde další, ano?*“

Děti kývají na souhlas, Miša odchází ke stolu, kde si sedá před velké zrcadlo. Učitelka vydává jeho sešit, listuje v něm a říká: „*Tak klepek jsme to, Mišo, přestali, nevíš?*“

(Miša trpí poruchou tempa řeči - breptavostí. Jde o zbrklou snahu rychlého vyjádření, na kterou neobratná mluvidla nestačí. Komolí slova, vynechává slabiky, někdy je jeho řeč zcela nesrozumitelná. U tohoto postižení je třeba cvičit pravidelně vyrovnanou artikulaci, dbát na správné vyslovování všech samohlásek. Po procvičení mluvních automatismů se přechází ke cvičení konverzace a řeči. Děti dostávají vzor klidné a vyrovnané řeči.)

Učitelka: „*No tak, už to mám. Tak Mišo my si dneska řekneme jenom pár slov na zahřátí a zbytek pak uděláte doma s maminkou, ano? A já tady ještě mamince napíšu ať vyprávíš třeba pohádku nebo básničku, jo?*“

Miša kývá hlavou na souhlas, řekne „pár“ slov a učitelka ho posílá mezi děti.

Učitelka: „*Tak a teď sem přijde Bára. Ale Baruško honem, uklidíš to potom, aby jsme se stihli vystřídat všichni.*“

(Barbora trpí patlavostí. Tím typem, kdy dítě hlásku nenahrazuje jinou, ale prostě ji vynechává. Možná, v důsledku toho, je to dítě, které je uzavřené, málomluvné. Uvádí se, že mnohé z těchto poruch se upraví spontánně, když dítě vstoupí do prvního ročníku. Pro nápravu je důležité mít foniatrické znalosti a znát logopedické metody. Vadnou hlásku nikdy neopravujeme, ale cvičíme zvuk nový, foneticky správný.)

Učitelka s Bárou procvičuje jak dělá husa a jak to dělá, když z pneumatiky uniká vzduch. Po chvíli říká: „*Tak to by pro dnešek, Baruš, stačilo, zbytek doděláme zítra a já tady ještě napíšu mamince, aby jste se na to dneska podívaly. Můžeš jít a zavolej mi dalšího. A rychle, ať to odešpá.*“

Někdy volí učitelky jinou taktiku, která počítá s možností poskytování logopedické péče i mimo čas, který je pro ni v rozvrhu vymezený. Jejich práce pak může mít následující podobu.

- Učitelka procvičila výslovnost písmene L s jedním z dětí. Celá procedura mohla trvat 10 minut. Po něm přichází dívka, která prodělala operaci rozštěpu patra. Učitelka říká: „*S tou je to těžké. Je hned unavená, takže se musí velice brzo končit.*“ A skutečně během pár minut začíná zívát, vrtí se a je nesoustředěná. Učitelka jí tedy posílá mezi ostatní děti a přichází další dítě. Když se po 3 minutách dostane k opakování vět, přichází do třídy ředitelka a říká:

Ř: „*No, co tady děláte, máte být už dávno venku.*“

U: „*Jenže já ještě nejsem hotová.*“

Ř: „*No to se prostě nedá nic dělat, ven prostě musej.*“

Děti tedy odcházejí ven a učitelka říká, že až se vrátíme budeme pokračovat v práci. To samé říká ještě jednou dětem v době, kdy se vracíme zpátky do školy. Jenomže po příchodu se zjistí, že dávají pohádky a tak z dalšího procvičování řeči není nic.

Po obědě většina dětí odchází domů, nebo jde spát, ale odejde hned po probuzení. To znamená, že ze sedmi dětí, které byly přítomny se pracovalo pouze se třemi.

Pravdou je, že pokud je na oddělení menší počet dětí, než jaký má skutečně být a pokud je možné procvičovat s dítětem i odpoledne, tak to učitelka stihá. Nejdříve zjistí, které z dětí zůstává ve škole ještě po obědě a v kolik hodin si pro něj rodiče asi přijdou. Podle odpovědí rozčlení děti na ty, se kterými se musí pracovat hned (ti co jdou domů po obědě) a na ty, které zůstávají a bude na ně ještě čas.

Časovou náročnost péče jí jistě ztěžuje ta okolnost, že se zároveň musí věnovat ostatním dětem. Pokud je jich málo, tak to není takový problém. Pokud je ale jejich počet vyšší jak 6, začíná to být dosti obtížné. Chtějí si spolu povídat, většinou by nejraději tu hračku, kterou má zrovna někdo jiný. A tady pak učitelka napomíná, žádá o klid a přitom procvičuje řeč.

Je tedy program špatný? Jde pouze o problém personální? Samozřejmě, že výše uvedené okolnosti souvisí zejména s celkovým programem mateřské školy. Jedna z učitelek na otázku, jestli procvičuje denně, říká: „*No správně by se mělo, jenomže vždycky je na to jenom jedna a to je málo. To nevíte co dřív. Jestli je napomínat nebo procvičovat řeč. To je hrozně těžký zabavit 6 dětí tak, aby jste mohla s jedním pracovat.*“

KVALIFIKACE PERSONÁLU

Ústřední postavou, co se týče odborné kvality poskytované logopedické péče, je logoped. Není zde zaměstnán jako trvalý pracovník, pouze sem jednou týdně dochází a během tohoto dne vypracuje pro každé dítě postup práce. Určí tedy učitelkám co dělat, proč, jak dlouho. To znamená, že je to vlastně on, kdo řídí práci učitelek. Učitelky uznávají jeho vysokou odbornost, poukazují na úspěchy, kterých dosáhl, ale na druhé straně si stěžují na jeho neochotu pomoci a poradit jim v práci.

U1: „*To je náhodou odbornice na slovo vzatá. Já bych řekla jedna z nejlepších.*“

U2: „*No to může bejt, ale jak dycky kouká. Tak zle.*“

- Hovoříme o jednom z dětí, které právě absolvovalo procvičování řeči s jednou učitelkou.

U: „*Já vůbec nevím co s ním mám dělat. Takhle to je úplně k ničemu.*“

4 (Tato neochota poradit je často ze strany učitelek omlouvána „těžkým životem“ logopeda.)

J: „Tak až v pondělí přijde logoped, tak se spolu o tom poradíme.“

U: „Hm. Zlatý voči. Ta dá velkej pozor, aby náhodou někomu něco neporadila. To mi radši zase řekne, že všechno dělám špatně, to je lepší než nějaký rady!“

Také vztah logopeda k práci školky je značně kritický a odtažitý, jak vyplývá z následujícího úryvku rozhovoru.

J: „Paní L. Vy chodíte do té speciální školy?“

L: „Jo, to je vedení, co?“

J: „To já nevím, já tam byla párkrát.“

L: „No, to jsou ženský bez odborného vzdělání. Dělej si nějaký logopedický kurzy a myslejí si, že tím skončí! Oni si spíš na logopedy hrají, než jsou.“

J: „No a co je tak špatného na kurzu?“

L: „Nic. Na kurzu není špatného nic, pokud by se chtěly vzdělávat dál. Ale ony si myslí, že tímhle kurzem padla. Vlastně chtějí po mně abych je učila to, co je má učít škola. Ale já nejsem učitel, já jsem klinický logoped. Já jsem přesvědčená, že když se někdo chce zabývat tak závažnou věcí jako jsou děti postižené defektem, tak se musí v daném oboru neustále vzdělávat a k tomu nestačí 14-denní kurz, nebo roční dálkové studium, kam se dojíždí jednou měsíčně na přednášku. I já, i když už končím se stále neustále vzdělávám. Jezdím na semináře, sleduji odbornou literaturu, konzultuji s kolegy. Jenomže já si to všechno musím platit ze svých kapsy, a nikdo po mně nemůže chtít, abych mu zadarmo předávala svoje těžce nabyté vědomosti. Já to navíc ani dělat nemůžu.“

J: „Proč ne?“

L: „Na tu školu mám přesně vymezený čas, do kterého se musím vejít. Já tam nemůžu trávit celý den a vyučovat. Když někdo chce něco dělat, tak se stará sám. Dneska nic na nápravu řeči není. Vždyť já si všechno musím selhat sama. Ale to dá námahu a shánění, které oni nejsou ochotné. To by se líbilo i mně přijít pěkně k hotovému, bez námahy. Když budou mít svoji práci rádi, tak jim tohle všechno nebude zatěžko.“

Mimochodem, obdobně kriticky a odtažitě se logoped vyjadřuje i k již zmíněnému problému s programem organizace logopedické péče. Když jedna z učitelek poukázala na tento problém, odpověděl logoped: „Já se vás nechci dotknout, ale chtěli jste logopedickou mateřskou školu a tak jí máte. O těchle věcech jste se měli bavit daleko dřív. To je to, co mělo být prvotní. Ono není ani tak důležité jestli si budou hrát se zeleným nebo modrým autem, ale kdy, kde a kdo bude péči poskytovat. Když jste viděli, že to nejde, že nemáte lidi ani místo, neměli jste se do toho vůbec pouštět.“

INSTITUTE = ŘEDITELKA ?

V této fázi zkoumání dané situace se tedy věc jeví jako definitivně vyjasněná. Z perspektivy rodičů je problém definován tak, že za své peníze nedostávají slibované zboží – každodenní logopedickou péči poskytovanou špičkovými odborníky, která se projevuje rychle postupující nápravou v řeči jejich dětí. Z perspektivy mateřské školy je pak za nedodržení podmínek odpovědná ředitelka, a to nejen formálně, ale

též jako podnikatel, který v nabídce svých služeb sliboval více, než mu dostupné zdroje umožní skutečně dodat.

A jako problém zdrojů to zřejmě vidí i sama ředitelka, když např. obhájuje problematičnost realizace programu práce své instituce: „Je to naprosto běžný program pro předškolní zařízení. Sem je pouze vložena logopedická péče. To je jediná výjimka nebo odlišnost, jak chcete. Dalo práci ho sestavit, dlouho jsme nad ním uvažovali a myslím, že výsledek odpovídá představám.“ K tomu, aby byla přijata např. ještě jedna pracovnice, která by děti hlídala v průběhu logopedické péče říká: „Já o tom vím. Samozřejmě, že by to byla ideální situace, ale na to zatím nemáme finance.“

Podle logiky tržního hlediska je však situace nikoliv „neideální“, ale neudržitelná. Následovat by měla buďto změna kalkulace ceny tak, aby pokryla nezbytné náklady, nebo logopedem navrhovaný bankrot podnikatelského záměru. Zdá se však, že v celé situaci působí ještě jiné hledisko, jiná logika, dle které bude soužití rodičů s danou mateřskou školou pokračovat.

Nelze si např. nevšimnout, že když ředitelka hovoří o problematičnosti práce učitelek, nezaznívá v její řeči ani tak kritika jejich nekvalifikovanosti a nedostatku profesionální podnikavosti, jako ze strany klinického logopeda, ale kritika jejich familiárnosti: „Víte ono je to těžký. Všechny jsme si tykaly a věděly o sobě hodně moc. A najednou jsem výš. A tady už nejde provozovat kamarádčkování, protože potřebujete, aby byl pořádek. Já na ně nechci být zlá, křičet nebo ale už to prostě nejde tak, jako dřív.“

A familiární tón skutečně zní v řeči učitelek velmi často. Často se stává, že před současnou ředitelkou pronášejí povzdechy typu:

„To za Marušky, to bylo úplně jiný.“

„Maruška, ta svoji věci rozuměla.“

„Maruška byla Maruška.“

Každopádně ředitelka to přechází, dělá že nic neslyší a ani učitelky to neřikají jízlivě nebo ironicky. Pouze běžným hlasem konstatují. Je možné, že se jedná jen o určité trápení bývalé kolegyně, o jakési zadostiučinění, za povinný respekt vůči její nové autoritě. Je možné, že je to i skutečné přivolávání zpět dřívějšího typu vztahu k práci mezi zúčastněnými aktéry. Je možné, že se učitelky svého familiárního vztahu nechtějí vzdát. To je zřejmé i ve vztahu k logopedovi, kdy nepřistupují na jeho tržní řeč.

Ve familiárnosti učitelek také nezaznívá vulgárnost. Spíše jakoby zastávaly hledisko odpovídající tomu, že přes svou specializaci zůstává instituce stále školou mateřskou, která síce poskytuje logopedickou péči a vůbec funguje v nějakém prostředí se závaznými ekonomickými souvislostmi, její podstatnou náplní však je, že po dobu, kdy je jí dítě svěřené do péče, rodinu zastupuje a svým způsobem také rozšiřuje.

Vůči tomuto hledisku by chybou ředitelky nebyl jen chybný podnikatelský kalkul a reklama. Z tohoto hlediska možná ani není tak podstatné, že ředitelka nezvládá management reklamy, financí, personálu, organizace provádění logopedické péče či přesvědčování rodičů o kvalitě poskytovaných služeb, jako že nezvládá management problematičtějšího étosu své „firmy“, konfliktů mezi tržním a familiárním přístupem k práci a vyjednávání společné představy mateřské školy a rodičů o povaze péče poskytované školou jejich dětem.

Zdůraznění tohoto hlediska neznamená sugerovat předsta-

vu, že konflikt mezi danými dvěma nesourodými přístupy k práci je bezprostřední bariérou toho, aby se dosáhlo více peněz na další vychovatelku, vyšší kvalifikace učitelek či razantního pokroku v řeči dětí. Může však být klíčovým zdrojem narušování vztahů mateřské školy s rodiči v každodenním styku, tj. zdrojem drobných rozporů, které se postupně vyostřovaly do otevřeného konfliktu v situaci, kdy se rodiny přesvědčily o své závislosti na soužití s danou institucí. Jistě, že tato představa je značně spekulativní, některé argumenty ve prospěch její platnosti však lze získat z analýzy vztahů mezi učiteli, rodiči a jejich dětmi.

„Špunte, nebaví tě zákazy ?“

Renáta Humlerová

OBSAH

SEZNÁMENÍ SE SPECIÁLNÍ MATEŘSKOU ŠKOLKOU

Prostředí postižených dětí

Beruška

ZÁKAZY JAKO OBECNÁ PRAVIDLA

(Funkce zákazů; Zákazy zdravých, zákazy postižených;

Ovoce, které nejvíce chutná)

ZOBECNĚNÍ

(Nutné zlo nebo přirozenost ? ...je zase pátek)

SEZNÁMENÍ SE SPECIÁLNÍ MATEŘSKOU ŠKOLKOU

Prostředí postižených dětí

Je pátek, šest hodin ráno. Stojím před budovou Arpidy, kam chodím každý týden na praxi. Arpida je společnost pro rehabilitaci zdravotně postižených dětí a mládeže v Českých Budějovicích. Její součástí je Soukromá speciální mateřská škola, Soukromá speciální základní a zvláštní škola, Speciálně pedagogické centrum, Soukromá školní družina při speciální škole a Středisko pro volný čas dětí a mládeže. V tomto dětském centru funguje nestátní zdravotnické zařízení, ve kterém pracují odborní lékaři (pediatr, dětský neurolog, rehabilitační lékař a ortoped), dětská sestra a rehabilitační pracovnice. Dětem je v době pobytu ve škole či školce poskytnuta rehabilitační, logopedická a psychologická péče. K rehabilitačním účelům zde slouží bazén, vířivá lázeň, laser a parafin. Tuto léčbu využívají maminky s dětmi z různých míst republiky, které jsou v Arpidě ubytovány na 2 - 3 týdny. Nedaleko Arpidy byly vystavěny stáje pro koně, které se tak staly možnou léčbou (hipoterapií) i zábavou. Velice často jsou v tomto dětském centru pořádány zábavné programy, kterých se účastní postižené i zdravé děti z celého okolí. Mnoho postižených našlo v této příjemné budově pracovní uplatnění. A vlastně i já, spolu s dalšími 20-ti studenty, jsem zde našla místo své praxe. Každý pátek tedy klepu na dveře mateřské školky a vcházím ...

Beruška

Mateřská školka tvoří jedno křídlo celé budovy. Jsou zde dvě třídy - Beruška a Včelička. Každá třída má přibližně šest až sedm dětí. (Kája - lehká mozková dysfunkce, lehká dětská mozková obrna, Lukáš - lehká mozková dysfunkce, hyperkinetický syndrom, výrazné opoždění řeči, Vlastík - astma, Anička - po operaci meningomyelokézy, parciální inkontinence, Martin - těžká skolioza, deformace hrudníku, hospitalismus, deprivace, Tomáš - dětská mozková obrna, kvadruparéza, zraková vada). Zvláštností skladby dětí ve třídě je integrace dětí lehce mentálně retardovaných s dětmi s intelektem v rámci normy, avšak s vážným somatickým postižením. Tato integrace vyžaduje zvýšenou péči, a proto jsou v každé třídě dvě paní učitelky.

Atmosféra ve třídě je spíše rodinná a i zařízení tříd připomíná krásný dětský pokoj. Třída totiž není čtvercového ani obdélníkového tvaru, ale je to jakýsi „nepravidelník“, který vytváří mnoho koutků, jejichž samostatnost a atypičnost je dokonale využita. I ned u dveří je malý domeček, do kterého se lze schovat, vedle koutek - kuchyňka se vším vybavením, pak je obývací pokoj, garáž s auty, malé poličky plné hraček a další výklenek, plný velkých plyšových zvířátek, míčů a stavebnic pro rozvoj jemné a hrubé motoriky. Uprostřed je stůl a pár židlí, které tvoří jídelnu. Každá třída má stejný rozměr, ale jiný tvar i vybavení. Ve školce jsou kromě

velkých umyvadel, záchodů a věšáků, také malá umyvadla, záchody, věšáčky a lavičky. Toto zmenšení všeho vybavení má samozřejmě svůj účel - vést děti k samostatnosti a zbavit je závislosti na pomoci dospělých. Vždyť přeci - děti chodí do školky, aby se něčemu naučily, aby mohly začít chodit do první třídy a pak aby se staly velkými. To je však mnohem složitější a nezávisí to pouze na skutečnosti, že se umím sám vyčurát. To snad ani takovým problémem není, ... ale co třeba povinnost vyčurát se v deset hodin. Nechce se vám? ... a potom přicházejí zákazy.

ZÁKAZY JAKO OBECNÁ PRAVIDLA

Skutečnost, že matka dá své dítě do mateřské školky, je dnes naprosto normální. Školka může být jakousi přípravou na nástup do školy, se kterým přichází pojem kolektiv, osvojování si svých vlastních rolí a učení se pravidlům chování. Ano, pravidla chování - tím by se dalo nazvat prolínání se dvou světů, světa dětského a světa dospělých. V mateřské školce se děti setkají nejen se svými vrstevníky, ale také s paní učitelkou, která se pro ně často stává malým problémem. Neplní totiž funkci matky ani kamarádky - a to je pro děti nepochopitelné. Postupem času poznají, že nemohou říkat: „Paní učitelko, podej mi, prosím tě, tu tužku ...“ a že si ve školce nemohou dělat, co chtějí. Mateřská školka má totiž svůj řád, který je třeba dodržovat. **Řád, který tak často dává podněty k zákazům a příkazům.**

Když řeknete dětem, aby se před obědem vyčuraly, můžete se setkat s protesty v podobě otázky našťvaného Lukáška: „A proč bych měl jít čurat, když už jsem byl večera ...?“ ... a půl hodiny nato se při poledním spánku počurá. Čurání v mateřské školce je velice aktuální a téměř všechny děti jej pocítují stejně. Např. když se má spát, potřebují všichni čurat, a když mají jít všichni na záchod, tak se vždy najdou alespoň dva, kterým se zrovna nechce.

Jako třeba Martin ... přicházím a vidím, že Martin stále stojí nad záchodem, ruce v bok a čeká (už asi pět minut). Já: „Tak co Martine, už to bude?“ Martin moc nemluví, takže moji otázku ponechá bez odpovědi. Já: „Tak co, Martine, bude to už? Rychle se vyčurej, ať už můžeš zpátky do třídy. Viš přece, že bude svačina?“ Martin kývne. Já: „Nechceš přeci, aby ti děti vypily čaj a snědly svačinu?“ Martin: „Ne.“ Najednou se začíná oblékat a na to já okamžitě reaguji větou: „Tak to teda ne, chlapečku, hezky se vyčuráš jako všechny ostatní děti.“ (Vzhledem k tomu, že je ve třídě málo dětí, máme přehled o tom, kdo na záchodě byl a kdo ne. Stává se totiž, že se pak děti v době spaní courají na záchod a nebo se pomočí). Martina jsem zase svlékla a prisunula jsem si stoličku, se slovy z pohádky o drakovi: „Kdo počká, ten se dočká.“ A dočkala jsem se za pár sekund. Řád zůstává řádem. A příště půjdou zase čurat všichni. Bez čekání a bez odmouvání.

Nebo takový bazén. Voda je prý radostí pro děti. Ale jak se zdá, tak ne pro všechny. Určitě ne pro Tomáška, který se jednoho pátečního dopoledne rozplakal ... „Né, maminko, né ..., já nechci do bazénu ...“ „Tomášku, tak nepůjdeš,“ říká maminka a světuje se mi, že neví čím to je, ale že poslední dobou nechce Tomášek ani do vany, že se moc vody

bojí. Nahlas říká: „Tomášku, až půjdete do bazénu, přijdu se na tebe podívat.“ Tomáškoví tečou slzy a když si za chvíli začal s dětmi hrát, tak říkám, že s ním do bazénu půjdu. Jdeme do bazénu. Beru si Tomáška, vezu ho ve vozičku a nesu s sebou zelené vodní brýle, aby mu nestříkala voda do očí. Neustále na něho mluvím, společně se sprehujeme, držím ho v náručí a říkám: „Tak, sprchu vypneme a utíkáme do bazénu, jo?“ Tomášek: „Jo.“ Přicházíme k bazénu, navlékám Tomáškoví kruh a u toho povídám: „To jsem teda zvědavá, jak nám tu vodu támhle ten pán v těch bílých kalhotkách namíchal.“ Lezeme do vody a sotva omočím první část těla, volám: „Teda, Tomášku, dneska je ta voda super. Dneska je teploučká, viď?“ Tomášek leze do vody a říká: „Jo.“ Já: „Tak, Tomášku, hezky pomaloučku. A pěkně kopej nožičkami, ať se nám brzy uzdraví. Jen ať se na nás přijde maminka podívat.“ Tomášek po chvíli opravdu kope nožičkami, má na očích zelené vodní brýle a usmívá se tak, aby mu nestříkala voda do očí. Skoro to ani není úsměv, je to takový usměvavý škleb. Usmívá se i paní učitelka, přichází a ptá se: „Tak co, Tome, není to paráda?“ A Tomášek opakuje: „Je to paráda, dneska nám tu vodu pán dobře namíchal ... - je to pa-rá-da ...“ Splnění této řádové povinnosti se nakonec stalo příjemným zážitkem.

Takových příjemných prožitků připravují paní učitelky mnohem víc. Dítě ale často nechápe, že když mu vezmete z ruky medvídku s jedním okem a vedete ho do domečku, kde se za chvíli bude hrát pohádka, tak že mu tím chcete dokázat, že perníková chaloupka je také pěknou zábavou. Váš pravý úmysl pozná tehdy, když se jeho stýskající oči, hledající medvídku s jedním okem v hromadě hraček, zabaví hrou. A tak takové plnění řádu může být někdy něčím moc pěkným.

Mnohé zákazy jsou malými krůčky ve výchově. Zákazy v rámci výchovy, to jsou zákazy něčeho, co není správné, co se nesmí a co by se nemělo. Malé dítě nemá cit pro chvíli, kdy na něj může něco spadnout, kdy si rozbije nos, nebo kdy moc ublíží někomu menšímu než je on. „Tam nechod, tam nesmíš. Nech to, polož to, vrať se...“ - to vše jsou věčné zákazy, bez kterých by snad ani dítě nebylo dobře uchráněno a vychováno. Kdo z rodičů vychovává dítě, aniž by mu špatné zakázal? Kdo z nich nepokárá, neokřikne, nepohrozí ...

Malé děti jsou velice živé a dovádivé. Běhání, skákání a praní - to je svět dětí. Ne vždy uplatňují svou živost na správném místě. Příklad Aničky na vozíku ... „Tak děti uklízíme. Martine, Lukášku ...“ Děti neuklízí. Tomáš: „A proč máme uklízet?“ Paní učitelka: „Protože za chvíli bude oběd. A hlavně - tohle všechno vidí čert s Mikulášem a nic nám nepřinesou.“ Děti začaly uklízet. Kája: „Já tu dneska nebudu spát.“ Anička: „Lukáši, Lukáši ... Lukáši!“ Lukáš drží její vozík a jezdí s ním. (Anička je po operaci nohou a nikdo se jejich nožiček nesmí dotýkat. Ani paní učitelky, proto sedí celý den ve vozičku). Paní učitelka zakazuje: „To nesmíš, to nikdo nesmí!“

Nebo příklad Lukáška, který si sám nedokáže hrát, bere dětem hračky a mlátí je. Děti se ho bojí. Pozorují ho. Jde od dítěte k dítěti a bere hračky. Bezbranný Martin, když ho vidí, tak už volá: „Lukášu, Lukášu! Jdi pryč!“ A bojí se. Jdu k Lukášovi a snažím se ho zabavit hračkou. Ta pro něho však po chvíli ztrácí význam. Paní učitelka: „Tak děti, uklízíme, bude oběd.“ Všichni uklízejí, Tomášek ohlašuje, že ještě doveze

cement na stavbu. Ozývá se: „*Au, au!*“ Martin volá. Lukáš mu vzal hračku a ještě ho s ní přetáhl. Jdu a dělám pořádek. Vedu Lukáše ke stolku se slovy: „*Tak bude oběd, všichni se posadte a budeme jako myšky.*“ **Věta, že zákazy ve výchově jsou omezením ve správném směru, je pravdivá.**

A že jsou zákazy výsadou pouze dospělých? Opak nám jednoho dne potvrdila Anička ... Připravujeme si program na vánoční besídku. Všichni sedíme kolem Aniččina vozíku a Anička hraje na flétnu. My učitelky, na chvíli odcházíme na chodbu podívat se na některé výrobky dětí. Povídáme si a ve třídě je nezvyklé ticho. Jdu se podívat, nakouknu a vidím ... Všichni sedí na židlích, Anička zády k nám, drží v ruce flétnu a najednou vykřikne: „*Ticho! Ticho tady bude! Sedněte si, ruce za záda. Ticho! A můžete mě poslouchat!*“ Zapíská kousek písničky, pak to zkazí a řekne: „*Jé. To nevadí. Ruce dozadu, opřete se a ticho!*“ Všechny děti pozorně sedí a poslouchají jak hodinky. Anička znovu začne pískat, znovu to zkazí a znovu napomíná. Děti plní přesně její povely. Přichází paní učitelka a říká: „*Teda Aničko, ty nás tady ani nepotřebuješ. Tak my tady děti, máme novou paní učitelku...*“ Anička sedí a z očí jí kouká, že je asi moc ráda. Anička: „*Já budu učitelka.*“

Říkám si, kde se v Aničce vzala taková velitelská chvílka. Je vždy moc poslušná a tichá. Je opravdu jejím přáním, být paní učitelkou, nebo chce pouze napomínání „oplácat“ někomu jinému? Je velice chytrá a čiperná, svou inteligencí přesahuje téměř všechny děti ve třídě, proto se možná cítí být silnější. Nebo má potřebu pomoci jim a nahrazuje paní učitelku? Možná musí doma poslouchat a nemá možnost se samostatně projevat ...

Děti často napodobují dospělé, hrají si na doktory, na prodavačku, nebo na tátu a na mámu, jako Tomášek s Kájou. Kája jezdí s nákladákem, já jsem pán u benzínu a Tomášek je Kájova manželka. Sedí o dva metry dál u stavebnice. Kája přijede. Já: „*Dobrý den pane. Chcete benzin nebo naftu?*“ Lukáš: „*Benzín, dva a půl.*“ Dělam jako že čerpám benzin a říkám: „*43,50.*“ Kája: „*Jé, já jsem si zapomněl doma peníze. Počkejte.*“ Odejde za manželkou a říká Tomášovi: „*Mámo, dej mi na benzin.*“ A Tomášek odpoví: „*Nedám ti ani na benzin, ani na pivo.*“ Hráti si na dospělé, to jsou dětské hry, ve kterých se objevuje tolik pravdy. Děti opakují, co slyší doma a tak často bývá velká legrace. **I v dětských hrách jsou uplatňovány zákazy, napomínání a kárání.** Je to jakási malá příprava na dospělost, na roli mámy, táty nebo paní učitelky. Možná je to jakýmsi vyvažováním ... táta je větší a starší, proto mě pořád napomíná ... budeme si hrát. Teď jsem já větší, a proto budu já napomínat.

Zákaz je vlastně pro dítě nejjednodušší formulací pravidla. Mělo by se jej naučit znát a dodržovat. V případě porušení pevně stanoveného pravidla (např. nesahat Aničce na nožičky) přichází napomenutí, někdy i trest.

Pracovníci ve výchovných zařízeních mají podmínky k výchově poněkud zliženy. Je evidentní rozdíl mezi výchovou ústavní a rodinnou. Doma svému dítěti vysvětlíte, že to, co právě teď udělalo, se nedělá. Když to udělá podruhé, zakážete mu to. Pořetí možná dostane vynadáno a pak výprask, který je asi metodou nejúčinnější. Ve školce si moc dobře rozmyslíte, jakou variantu zvolit, aby se neminula účinkem. Jedno však víte předem - výprask to nebude. V instituci se velice těžko uplatňují individuality, protože povaha institu-

ce je charakterizována obecnými pravidly, na která si dítě musí zvykat. Když dítě začne navštěvovat mateřskou školu, vstoupí do zařízení, ve kterém se musí podříditi již výše zmíněnému řádu. Běžnými činnostmi, hrami a povinnostmi se vytvářejí **obecná pravidla**, která musí děti respektovat. Děti si přeci ve školce nemohou dělat co chtějí. A právě proti sobě stojící myšlenka dítěte, pro které je zdánlivě všechno dovoleno, a paní učitelky, která se řídí obecnými pravidly, je důvodem k omezování a bránění dětským myšlenkám a hrám.

Snahou dospělých často bývá dětský svět se světem dospělých spojit, nebo alespoň přiblížit. A tím napomínáním: buď v bazénu, nestříkej, vyčurej se a buď tiše ... tím přece dospělí nechtějí omezovat dětské hry a nápady. Snaží se děti naučit určitá pravidla chování. Něco jim ukázat, něčemu je naučit, vysvětlit...

Paní učitelka řekla dětem: „*Tak, děti, půjdeme zpívat.*“ Tomášek: „*Já nemůžu.*“ Paní učitelka: „*Tomášku a proč nemůžeš?*“ Tomášek: „*Já jedu na chatu pro písek, abych mohl dostavit garáž.*“ Paní učitelka: „*Tomášku, zaparkuj s autem, pak chatu dostavíš, až si zapíváme.*“ Když řekla, aby šel Tomáš s ostatními zpívat, tak tím nemyslela vyvést ho z jeho vlastního světa. Určitě nechtěla, aby zahodil auto a už nikdy nejel pro písek. Pouze si přála, aby šel s ostatními zpívat, aby si nehrál sám ... aby třeba on sám nevystoupil ze svého světa a nezjistil, že všichni jsou pryč a zpívají a on nezpívá. Není to nadřazené učitelčino chování: „*Pojď zpívat, teď hned!*“ Naopak. Vždyť ona sama větou: „*Zaparkuj, až si zapíváme, pak chatu dostavíš,*“ vstupuje do jeho světa a pak teprve oba vystupují a jdou zpívat. Oba světy se tedy prolínají a postupem času začínají splývat, protože i paní učitelka si občas zahraje na babu a i dítě dokáže dospělému něco zakázat. Výsledkem je zobrazení dvou světů v jednom.

Uvažováním nad zákazy vás určitě napadne otázka: „*Mohou být i jiné způsoby, jak stanovit pravidla?*“ Já odpovím: „*Nevím, opravdu nevím, zda je účinnější dítěti přestupky zdůvodnětě vysvětlovat.*“ Stačí přece říci: „*To nesmíš!*“ a dítě ví, co to znamená. Napomínání je součástí jejich života a oni je možná ani neberou jako omezování.

V zákazech se objevují dva póly. První pól je charakterizován skutečností, že zákazy nejsou vždy nutné a správné a ne vždy vycházejí z činnosti dítěte. Vycházejí z naší nálady, z naší netrpělivosti a nečinnosti. Zkrátka nejsou na svém místě. Druhý pól je opakem. Opravování špatných činností, zakazování z důvodu ochrany dítěte, vysvětlování, upozorňování a kulturní zákazy ... Paní učitelka: „*Kájo, neutírej si ty nudle do rukávu. Tobě maminka nedala kapesník?*“ Kája: „*Dala.*“ Paní učitelka: „*Tak si ho vyndej a vysmrkej se. Podívej na ten svůj rukáv, ostudo jeden. To tě moc maminka doma nepochválí.*“ Zákaz „*neutírej si nudle do rukávu*“ je pravda zákazem kulturním.

Nebo když říkám Aničce: „*Aničko, řekni doma mamince, ať ti vyčistí ouška,*“ tak tím chci pouze říci, že to pravděpodobně tento týden maminka moc nestihla a že by to měla napravit. A proto také na Aničky otázku: „*Proč bych to měla mamince říkat?*“ odpovídám, že není pěkné mít špinavá ouška, protože je mají špinavá jenom Šmudlové.

Mezi prvním a druhým pólem je jakási **neurčitá zóna**, která dává dítěti na výběr. „*Kájo a nechceš si vzít radši auto?*“ Kája: „*Ne, já bych chtěl ven.*“ Paní učitelka: „*Pojď ke mně*

Kája. Podívej se, jaká je venku velikánská zima. To bychom mohli také nastydnout. Co kdybychom si radši postavili komín?" Kája se ještě chvíli dívá z okna a pak říká: „*No, když je tam ta zima, tak to máte, paní učitelko, pravdu. Pudem rači na ten komín.*“ Kája měl vlastně možnost výběru, ale paní učitelka ho přesvědčila, přestože věděla, že stejně ven nepůjde, aby ven nechodil. Nenařadila mu: „*Tady budeš.*“ Nabídla mu možnost sám si vybrat. Zdá se být tedy neurčitá zóna jednou z možností jiného stanovení pravidel? Možná je to „zlatá střední cesta“, jak se říká.

Zakazování zdravým a zakazování postiženým ... Jsou rozdíly mezi těmito zákazy? Ano, určitě ano. Postižené děti mají určitá omezení v činnostech, právě z důvodu jejich zdraví. A tak se nesmí účastnit některých her a činností, které by jim mohly škodit. Možná více než zákazy jsou v tomto případě uplatňována napomenutí. „*Martine, nehrb se, vždyť budeš mít ta zádička ještě horší.*“ Martin se narovná a kouká. Paní učitelka: „*Pojď, zacvičíme si, trochu si ta zádička narovnáme, aby nás nebolely.*“ Chvilku cvičí a pak si jde zase Martin hrát. Po pěti minutách už zase slyším učitelčin hlas: „*Martine, ty mne vůbec neposloucháš. Sedni si pořádně! Ták, ... správně.*“ Nezdá se, že by Martin chtěl mít hrbatá záda. Má těžkou skoliozu a cvičí několikrát denně. Hrbit se je však pro něj pohodlnější a tolik se soustředí na práci, že na rovná záda úplně zapomíná.

U zdravých dětí mají rodiče tendenci naopak popostrkovat k náročnějším činnostem. Těší je pak, když je děti zvládnou. A když ne, provokují větou: „*No, ty jsi teda posera.*“ Takovou větu bychom nemohli postiženému říci. Vždyť bychom tím mohli upozornit na jeho postižení, na něco, co on sám nedokáže, ale ostatní ano.

Když víme, že je postižené dítě omezeno v mnoha směrech, tak bychom mu nikdy neměli zakazovat oblíbené činnosti.

Postižené i zdravé děti potřebují slyšet pochvalu ... Paní učitelka: „*Tak, Tome. Stoupi si na nožičky a budeme chvilku chodit.*“ Tomášek: „*Já nemůžu, protože nechci.*“ Paní učitelka: „*Neodmlouvej a hezky si stoupi.*“ Pomáhá mu a u toho říká: „*No vida, takový šikovný kluk, takhle krásně umí stát a on by pořádně jenom seděl, rošťák jeden.*“

Existují rozdíly mezi výchovou postiženého a zdravého dítěte, a proto platí i zákazy určené pro postižené a zdravé. A tady se právě dotýkáme otázky **integrace**. Zařadit totiž postižené děti do společnosti zdravých dětí je oboustranně prospěšné. Zdravé děti se učí pomáhat druhým, hrát si s nimi a má to pro ně velký význam do života. Postižené děti mají kolem sebe život a snaží se být stejně dobrými a šikovnými jako ti zdraví. A tak si vlastně navzájem pomáhají a vzájemně se doplňují. Vlastík, který má „pouze“ astma, je intelektově nadprůměrný, také Anička i Kája jsou velice bystrí. A tak je pozvednuta úroveň třídy. Hry, které jsou pro děti určeny, jsou voleny tak, aby uspokojily možnosti fyzicky zdravých a aby rozvíjely vývoj postižených. A dětem nepřipadá divné, že všichni se točí sami dokolečka a že Tomášovi musí někdo pomáhat a že Anička se točí do kolečka na vozíčku. Ona třeba příště odpoví první na nějakou otázku, bude něco znát, a nebo zahraje na flétnu. Všichni mají z her radost a pohybují se tak, jak mohou. Jsou k sobě milí ...

Jednou k nám paní učitelka z vedlejší třídy přivezla malého Honzika, který je ležící. Má krásné oči, světlé vlasy, ale

jeho postižení je jedním z nejtěžších. „*Tak, Honziku, ty jsi k nám přišel na návštěvu, no, to jsi hodný.*“ Vyndává ho opatrně z vozíku a chvíli ho chová. Všichni sedí kolem. Pohladí ho po hlavě a říká: „*No, ty máš ale krásné vlasy.*“ Honzik se usměje. Jdu se s Honzikiem přivítat a také ho pohladím po vláskách. Děti sedí, ani nedutají. Najednou Honzika pohladí Anička, Martin a nakonec i Kája, který po mně opakuje s přehnanou intonací: „*Honziku, ty máš ale krásné vlasy.*“ Sedím, mlčím a dívám se Honzíkovi do jeho hnědých očí... dívám se do jeho očí a přemýšlím nad tím, že zrovna on je ten, který pomáhá dětem otvírat oči a srdce a učí je dívat se na svět z lehu. Takovým dětem bychom ani neměli zakazovat. Zbývá „pouze“ zachránit jeho pocity samoty a být stále s ním.

Zákazy zdravých a postižených dětí mají ještě jeden důležitý rozdíl. **V zákazech postiženým se totiž někdy objevuje postižení samotné a bývá velice často zřejmé.** Paní učitelka: „*Děti, dávejte pozor s tím míčem na Aničiny nožičky.*“ Nebo příklad z bazénu... Všichni jsou v bazénu a Kája s Martinem po sobě stříkají. Voda stříká až ke mně a k Tomáškoví. Tomášek dnes nemá brýle, a proto musíme dávat na jeho oči pozor. A tak hned kluky napomínám: „*Kluci, nestříkejte. Tomášek dneska nemá brýle.*“ A z těchto příkladů vlastně také poznáváme, že nějaká skupina zákazů může charakterizovat postiženého. Některé zákazy se totiž vztahují pouze k jednomu postižení, tudíž k jednomu dítěti. (Aničiny nožičky, Tomášková očička).

Neustálé zákazy a napomínání jsou typické pro Lukáše. Nebývá v pátek moc často ve školce, ale když zde je, stojí to za to. Lukáš nikdy nechodí do bazénu. Nevyjadřuje se verbálně, ale svými pohyby dává velice najevo, jak moc si stojí za svým. Dnes ho opět lákám do bazénu, on otvírá pusou a široce rozhazuje rukama. Po deseti minutách přemlouvání Lukáše vedu do brouzdaliště. (V brouzdališti je dětem voda po kolena a mají tam mnoho hraček.) Lukáš v brouzdališti přímo řadí. Sedím s ním ve vodě a přesto, že jsem metr od něho, neustále ho napomínám: „*Nelej tu vodu z takové výšky. Nesahej na Martina a nech ho, ať si hraje. Lukáši, copak to se dělá? Pojď sem a tady si sedni.*“ Lukáš nereaguje. Moje zákazy, připomínky a napomínání nebere. Nevadí mu, že sedím za ním, už zase bere lodičku, nalévá ji vodou a pokouší se ji vylít Petrovi na hlavu. Zastavím ho: „*Lukáši!!*“ A myslím si, ten Lukáš... Někdy tedy bývá v zákazech postižení zřejmé.

Platí také, že **můžeme poznat dítě podle určitých porušovaných pravidel?** Obávám se, že ne. Nesetkala jsem se v této školce s dítětem, které by neustále přestupovalo stejná pravidla. Obecná pravidla, která se nevztahují k postižení, platí pro všechny. Platí pro všechny, a proto každý, kdo tato pravidla přestoupí, je pokárán bez ohledu na postižení.

Jak vůbec berou děti své postižení? Mnoho záleží na rodičích a hlavně na matce. Matka má poslání své dítě dobře vychovat. Je to takový malý domácí úkol od Boha. Přijmout své dítě takové jaké je a věnovat mu všechnu svou péči a lásku. Ať se dítě narodí zdravé nebo postižené, je stále dítětem své matky. Bohužel mnoho rodičů se nedokáže s handicapem svého dítěte vyrovnat. Dělají, jako by žádné postižení neexistovalo, a tím zvyšují nároky na dítě, které má omezené možnosti. Pak se k vrozenému handicapu přidružují psychické problémy. Dítě se např. obviňuje, sebelituje - a tím se naruší jeho vztah k ostatním lidem.

Příkladem špatného přijetí handicapu dítěte je např. Lukáš. Lukáš je případem, u kterého je evidentní, že část jeho postižení by už dávno neexistovala, kdyby nebylo špatných vztahů v rodině. Snad i jeho postižení vychází ze zanedbanosti v těhotenství a špatného psychického stavu matky. V poslední době se stává, že když si pro Lukáše přijdou rodiče, tak ve chvíli, kdy je vidí, začne plakat a nechce s nimi jít domů ... *„Tak a jsme po obědě. Martine, máš tady maminku. Vezmi si svetrík a můžeš jít.“* Postupně děti odcházely. Z okna jsem viděla, že se blíží Lukášovi rodiče. Podívaly jsme se na sebe s kolegyní v očekávání Lukášovy reakce. Rodiče dorazili. Zaklepalí a maminka se usmívá. Lukáš, sotva ji spatřil, začal plakat a chytá se paní učitelky za ruku a schovává se za ni. Další pláč. Lukáš musí s rodiči odejít.

Na tomto příkladu vidíme, že ne každá matka vychovává své děti se stejným nasazením a péčí. Je samozřejmé, že Lukáš si na kolektiv zvyká, ale pobyt v rodině ho vrací zpět do původního stavu. Nehrát si, ubližovat, nechápat ... Nedokáží si představit, co z Lukáše vyroste. Už dnes není skoro zvládnutelný, mnoho věcí nechápe. Je nejproblémovějším dítětem a v jeho případě je vyloučeno, že by se např. s ostatními koupal v bazénu. Je fyzicky zdatný a již ve svých čtyřech letech dokáže svou sílu využít ve svůj prospěch a prosazení si své vůle. V bazénu byl pouze jednou, násilím a s kruhem. Po pěti minutách křiku se mu tam zalíbilo, nechťel ven. Když ho pak zas násilím z bazénu dostali, tak se rozběhl a bez kruhu chtěl skočit zpět do hlubokého bazénu. Neví tedy snad ani, že by se mohl utopit. Neví také, že nesmí strkat dětem hlavu pod vodu. Vysvětlujeme mu to, ale on to nechápe. Nedokáže ani pohládit, možná proto, že trpí hyperkinetickým syndromem, možná proto, že ho doma nikdo nehladí... Ale on musí chodit každé odpoledne ze školky domů ... neví, kam by šel, **je přece dítětem své matky** ... Bohužel zdá se, že v jejím příkladu výchovy je využíváno více trestů než zákazů, křiku než domlouvání a žádné vysvětlování ... i to je výchova. A tak poznáváme, že ne každé spojení výchovy se zakazováním je vždy tou správnou cestou k dokonalosti.

Někdy se stává, že dětská upovídanost a zvědavost přesahuje určitou hranici. Touto hranicí myslím chvíle, kdy **dítě vystupuje ze svého dětského světa** a v moment nejméně příhodný **se začne zajímat o rozhovor dospělých**. Lidově tomuto jevu říkáme „strkat nos do toho, do čeho mu nic není“ a velice často to ještě komentujeme větou spíše symbolickou, nad kterou se pousmějeme: *„Když se dva dospělí baví, tak děti soupají nohama.“* Když takové dítě vstoupí do rozhovoru dospělých, občas po nich zopakuje nějakou tu větu, ještě si samo přisadí svou myšlenku a přivlastní si věc, která vůbec není jeho, tak vznikají i takovéto situace...

Tomášek našel brýle v červeném pouzdře. *„Hele, paní učitelko, tady něco je ...“* Otočil se na mne a říká: *„Jé, moje brýle!“* Já: *„Tomášku, to asi nebudou tvoje brýle. To budou brýle paní učitelky.“* Tomášek chvíli kouká, kýve tělem ze strany na stranu a pak říká: *„Ty brejle vůbec nejsou paní učitelky. Ty jsou totiž moje. Její takhle vůbec nevypadají.“* Paní učitelka: *„Tome, nesahej na ty brýle a dost!“* a schovává brýle do šuplíku ... Je zvláštní, že dítěti, které má kolem sebe spousty hraček, aut a panenek, padnou do očí obyčejné zapomenuté brýle. V případě Tomáška vůbec nebyly ohlášeny „nalezené“ brýle. Naopak - byly záhy přivlastněny, a to samotným Tomášem, který brýle nikdy nenesí. (Používá pouze kontaktní čočky.)

Nebo jeden případ zvědavosti ... Tomášek se na mne dívá a ptá se: *„Co si píšeš?“* Paní učitelka: *„Tomášku, ty jsi ale zvědavý jako babka.“* Tomáš: *„A ty jsi zvědavá jako dědek.“* Paní učitelka se na Tomáška káravě podívá, nic neříká a odchází. Tomáš: *„Ta paní učitelka pořád někde lítá.“* Paní učitelka tuto větu zaslechla, otevřela dveře a řekla: *„Tomášku, dávej pozor, aby ti jedna nepřilítla!“* ... Podle tohoto příkladu poznáváme, že děti si nemohou dovolovat to, co dospělí. Část tohoto vstoupení dítěte do rozhovoru dospělých bývá často opomenutím pozornosti ze strany vychovatele.

Ještě jednou bych chtěla napsat příklad z kulturních zákazů, o kterém jsem se již zmínila, nyní však z důvodu konečného komentáře paní uklízečky... Já: *„Aničko, řekni doma mamince, aby ti vyčistila ouška.“* Anička: *„A proč bych jí to měla říkat?“* Já: *„Protože by ti je měla vyčistit, abys je neměla špinavá. Špinavá ouška mají totiž jenom Šmudlové.“* Uklízečka, která přivezla svačinu, rozhovor vyslechla a ze srandy mi říká: *„Ty jsi ale Puntá, vid?“* V tu chvíli se toho děti chytly a volaly na mne jeden přes druhého: *„Ty jsi ale Puntá, vid? Ty jsi ale Puntá...“* Uklízečka: *„Tak děti, ale dost! To se nedělá. Když se dva dospělí spolu baví, děti mají být zticha.“* To byl příklad naší neopatrnosti, jež dala důvod dětem k tomuto pokřikování. Ono je někdy velice důležité neříkat před dětmi vše, co si myslíme. V tu chvíli mají totiž uši všude a to opravdu nejlépe ví vychovatelé a učitelé v mateřské školce. Nikdo by nevěřil, co se od dítěte v takové školce na rodiče dozvíte. A tak si pouze ověřujete, že dítě nepoví jen to, co neví ...

ZOBECNĚNÍ

... a na závěr ještě pár slov a myšlenek. Zákazy jako takové jsou součástí našeho života. Nejen světa dětí, ale i nás dospělých. V dospělém věku jsou zákazy často brány jako omezování a opravdu tomu tak někdy bývá. Je přeci směšné zakazovat dospělému člověku ... člověku, který ví, co chce, jde si za svým cílem a už na tomto světě nějaký ten pátek žije. Tyto zákazy v dospělosti jsou však trochu o něčem jiném, mají jiné funkce a jinak bývají přijímány. Chtěla bych se spíše vrátit k dětským zákazům ... **Jsou brány jako nutné zlo nebo přirozenost?**

Nutným zlem se stávají při špatné výchově. A určitě velice málo lidí bere zákazy jako zlo. Mnozí by možná řekli: *„Udělám něco pěkného, jsem pochválen. Provedu špatnost, jsem potrestán.“* Možná je tomu tak ... V případě, že nebudeme psát o pochvalách, neměli bychom psát ani o zákazech, protože zákazy i pochvaly jsou protiklady, které se vzájemně doplňují a jeden bez druhého by ztrácel význam.

Přirozenost zákazů je hlediskem přijatelnějším. Vždyť patří k výchově, jak jsme se právě přesvědčili. A často slyším o zakázaném jako o ovoci, které nejvíce chutná. Vždyť vzpomeňte si na své dětství. Které z vašich zážitků byly těmi nejkrásnějšími? Nebyly právě čerstvě zakázané? Ve chvíli, kdy padne zákaz, vědělo se, kam se půjde. I starší lidé, kteří vzpomínají, hovoří většinou o tom, co kdy provedli. Vždycky taková vzpomínka vykouzlí na vašich ústech úsměv. Není tedy právě v zákazech kouzlo dětství? Bylo by vůbec bez zákazů dětství dětstvím?

Když se na otázku zákazů podíváme z druhé strany, bylo by velice zajímavé, kdyby bylo vše dovoleno. Člověk by věděl, že může všechno a tak by ho vlastně nic nelákalo. Neříkám, že každého zákazy přitahují, ale mít vše dovoleno? To byehom byli vychováváni asi v jiném duchu, svět by vypadal trochu jinak. Možná by tím byla potlačena naše lidskost. Lidskost - vyhnout se špatností a mít smysl pro dobro a zlo. Mateřská škola je vlastně takovou malou „továrnou“ na morálku, na zvyk v cizím prostředí. A bránění dospělých dětem přece patří k dětskému světu, k jejich věku, k nim samým. Pokusme se někdy i přes nutnost všech zákazů a omezování splnit dětem jejich přání. Vstupujme do jejich života dětských her. Jen na nás záleží, jak dítě vychováme. Ale pouze na nás nezáleží, jak často budeme dětem bránit ...

... je zase pátek. Přicházím do mateřské školky, sedím na lavičce, zouvám si boty, kabát do ruky a chei zaklepat ... Všude ticho. Je šest hodin ráno a ze dveří, na kterých je nalepena velikánská beruška, se ozývá střídání dvou hlasů. První, tichý a téměř nesrozumitelný - dětský. Druhý - učitelčin, též tichý a špatně slyšitelný, zakončený otázkou určenou dítěti: „*Špunte, nebaví tě zákazy?*“ ... nevím, v jaké souvislosti byla otázka vyřčena. Víím jen, že zněla velice mile. Záhy se ozýval smích. Dětský i učitelčin ... Sedla jsem si zpátky na lavičku a v duchu jsem si myslela - jsou v životě chvíle, jež nemáme právo kazit...

„Oáza, to je taková liduška...“

Eva Kmentová

OBSAH

ÚVOD - KDYŽ SE ŘEKNE SLOVO „OÁZA“

MUZIKANTI

LÁDÍK

DÁŠA

LUDEK

SPOLEČNÉ MUZICÍROVÁNÍ

ZÁVĚR

ÚVOD - KDYŽ SE ŘEKNE SLOVO „OÁZA“

„Oáza - slovo ženského rodu, latinského původu, místo s vodou a vegetací v poušti, přeneseně místo klidu, příjemného prostředí uprostřed hluku, shonu a neklidu.“ Výklad tohoto znění najdete, když si otevřete slovník cizích slov pod heslem Oáza. Když se ale vydáte z Újezdu uličkou vedoucí až k Vltavě (nemusíte se bát, že byste ji nenašli, protože slovo řeka má ve svém názvu) cestou také objevíte Oázu. Je to místo uchráněné ruchu a zmatku velkoměsta, kde rostlinami jsou taneční kroky, tóny, divadelní masky, barvy a hlína. Vodou je potom atmosféra společného tvoření věcí nových a přetváření starých do podoby jiné. To se ovšem netýká jen věcí hmatatelných, ale také všech pocitů a pohledů na věci a lidi.

Zavřela jsem knihu a podle popisu jsem došla na hledanou adresu. Na dveřích jednopatrového domku stál nápis: „Studio Oáza a České hnutí speciálních olympiád.“ Na zavoneání mi přišla otevřít energická paní středního věku s úsměvem na tváři a jiskrou v oku. Byla to Olga Kurzová, ředitelka studia, se kterou jsem se na návštěvu domluvila. Pozvala mě dál. Ocitla jsem se v předsíni, kde kolem stolku sedělo několik maminek, a která představovala zároveň jakousi křižovatku. Z té bylo možné přejít do několika různých místností. Z první se ozýval vytrvalý pískot konvice, za druhými dveřmi bylo slyšet německou konverzaci, za třetími hrál kdosi na zobcovou flétnu a do čtvrtých jsem vešla za paní Kurzo-

vou. Místnost sloužila jako kancelář a bylo tu poněkud nepřehledno. Kancelářský stůl se prohýbal pod tíhou lejster, které bylo nutno vyřídít, a dopisů, na které bylo ještě třeba odpovědět. Na stěnách by bylo těžké najít volné místo, neboť celou plochu pokrývaly fotografie ze sportovních klání, plachty s podpisy olympijských závodníků a dílka oázních umělců. Paní ředitelka mi pak Oázu představila.

„Studio Oáza je taková liduška pro mentálně postižené („liduška“ se říkalo lidové škole umění, dnes je její oficiální název Základní umělecká škola). Na výběr tu máme několik kroužků - malování, keramiku, hudebně-pohybovou výchovu, zobcovou flétnu, klavír, dramatický kroužek a také se tu učí němčina. Co se týče věku, spodní hranice je šest let, horní není omezená. Momentálně je nejstarším „oázníkem“ kolem čtyřicítky. V Oáze učí herci, hudebníci, já sama jsem vystudovala speciální pedagogiku. Jinak sem chodí studenti ze středních i vysokých škol a pomáhají v hodinách jako asistenti. A nebo dělají to, co je právě potřeba, například jdou nakoupit. Školné se platí symbolické, podle možnosti pět až dvacet korun za hodinu. Jinak studio je zcela závislé na sponzorech a jiné finanční zdroje nemá.“ Nebylo mi ještě jasné, jak spolu souvisí Hnutí speciálních olympiád a Studio Oáza. Dozvěděla jsem se, že Hnutí, které vede paní Středová, má v Říční své ústředí, po republice je řada sdružení místních. Paní Středová se podílí částečně i na chodu studia a podobně i paní k Kurzová pomáhá s vedením Hnutí speciálních olympiád.

MUZIKANTI

Přišla jsem do Oázy především za muzikanty, a to už z toho důvodu, že mám sama několik žáčků, které učím hrát na zobeovou flétnu. Také v Oáze je flétnová třída a učí tu Zbyšek. Zbyšek vystudoval konzervatoř pro mládež s vadami zraku a absolvoval několik workshopů muzikoterapie, které na konzervatoři pořádala holandská muzikoterapeutická škola. Když pak v Oáze sháněli někoho na výuku hry na zobeovou flétnu, zkusil to. Teď už učí druhým rokem, říká, že stále hledá, jak to dělat lépe. Maminky i paní ředitelka obdivují jeho trpělivost při učení a je pravda, že si ho oblíbili také oázni muzikanti. Chtěla bych tímto poděkovat jemu a zároveň paní Kurzové, že mi dovolili nahlédnout do hodin, a tak mi umožnili poznat „děti,“ o nichž budou následující řádky.

Ráda bych nyní představila tři „oázníky“ - Ládíka, Dášu a Ludka. Nejsou stejně staří, u každého by se dala zjistila jiná míra mentálního postižení, do Oázy se dostali různými cestami. Jedno mají společné, jsou muzikanty v Oáze.

LÁDÍK

Ládík nehraje na zobeovou flétnu, ale na klavír. Také učitele nemá jednoho, ale dva, u kterých se střídá. Zbyšek je jedním z nich. Ládík je výjimečný ještě v jednom ohledu. Má totiž přes své kombinované postižení (mentální a zrakové) jeden vzácný dar - má absolutní sluch. To znamená, že je bez větších obtíží schop záznamovat tón či melodii a pomocí kláves ji reprodukovat.

Zde je záznam z mého prvního setkání s Ládíkem:

Otevírají se dveře a vchází asi jedenáctiletý chlapec v doprovodu maminky.

„Dobrý den, nezlobte se, že máme takové zpoždění, ale z Mostu a pak přes Prahu to nešlo tak rychle,“ omlouvá se mladá paní. Zbyšek ji ujišťuje, že se nic nestalo.

Chlapec nevidí, paní ho vede ode dveří k pianinu, pomáhá mu správně se usadit a najít pedál. Pak si stoupne vedle a sleduje, co se bude dít dál. Chlapec teď ohmatává klávesy jednu po druhé a je celý netrpělivý, kdy už bude moci hrát.

„Tak, čím začneme, Ládíku?“ zeptá se Zbyšek. Ládík neodpovídá, ale jeho maminka nalistuje v notách skladbičku, kterou se Ládík učil s druhým učitelem, a podává ji Zbyškovi.

„Hrál Cestu ze školy,“ říká.

Zbyšek si prohlédne noty a obrátí se na Ládíka ještě jednou:

„Tak si dáme cestu ze školy?“

Ládík horlivě přikyvuje a pouští se do hraní. Písnička je veselá, trochu do jazzova, Ládík ji hraje z paměti. Je soustředěný na melodii, kterou hraje, ruce vcelku s jistotou nahmatávají správné klávesy. Jenom občas se ozve falešný tón. Ládík se usmívá. Maminka stojí vedle pianina a po celou dobu chlapce sleduje. Když dozní poslední akord, Ládík se začne smát nahlas a tleská si. My posluchači se s potleskem přidáváme.

„Bylo to moc pěkné, Ládíku,“ chválí klaviristovo snažení učitel, „pojd, zkusíme opravit jednu chyбку, která se nám tam vloudila.“

Pak pokládá svoje ruce na Ládíkovy a vede je po klávesnici. S každým novým tónem se Ládík usměje. Pak Zbyšek

zahraje ještě kus skladby sám a nechá Ládíka, aby si to poslechmu. Pak ho nechává hrát samotného. Ládík se teď pokouší hrát správně, i když v tom není taková suverénnost jako prvne. Na nejistém místě zpomalí, opatrně stiskne klávesnici a když se ozve správný akord, zasměje se. Pak si znovu tleská a my ostatní s ním.

„To by se mohlo dát v lednu na vystoupení,“ navrhuje paní Kurzová, která dnes zůstala na hodině. Zbyšek souhlasí, maminka přikyvuje a zamýšleně se dívá na Ládíka, ten neříká nic.

Ládík dostává úkol, maminka ho zaznamenává. „Příště se budeme snažit dorazit včas,“ říká, loučí se. Pak pomáhá Láďovi od piána, vede ho za ruku ke dveřím. Odecházejí.

Ládík po celou dobu nepromluvil. Slovní kontakt mezi ním a Zbyškem obstarávala „maminka“. (Proč je slovo maminka v uvozovkách, vysvětlím později.) Ládíkův způsob komunikace se skládal z gest, proměnlivého výrazu obličeje, ze střídajícího se pohybu a klidu těla. Kde však o sobě sděloval nejvíce, byla klaviatura a snad všechny nonverbální projevy souvisely s tím, co prožíval, co cítil a co skrze klávesy rozznívající struny projevoval. Jako kdyby celá skladba byla dobrodružným příběhem, kde on sám je hrdinou. Každá správná klávesa, správný tón je pak políčkem ke šťastnému cíli, ke kterému míří. Snad proto doprovází hru takové soustředění, které nesmí dovolit „krok vedle“. Úsměv na tváři nebo hlasitý potlesk a smích na konci skladby pak může signalizovat, že nebezpečí je zažehnáno, a že vše dobře dopadlo.

Těžko mohu dokázat, jestli tento výklad je pravdivý nebo nikoliv. Ale nepovažuji za podstatné vědět, jestli přesně toto Ládík v sobě prožívá nebo ne. Co se mi však ukazuje jasněji, je to, že Ládík skrze hru na klavír světu kolem sebe dává najevo, že existuje, že se v něm něco odehrává, že něco prožívá, cítí, ať už je to radost nebo strach.

Někdo by si mohl položit otázku, jestli člověk s mentálním postižením, ale s nadáním a vzácným darem absolutního sluchu, může rozvinout své schopnosti do podoby obecně uznávané. V souvislosti s tím, co jsem napsala v předcházejícím odstavci, se mi tato otázka zdá už méně důležitá. Pro Ládíka zůstane hra na klavír formou sebevyjádření, které každý člověk potřebuje ke své existenci. A zde měřítka jsou nedůležitá.

Možná, že toto se domnívá i Ládíkova maminka, která každý týden posílá vychovatelku s Ládíkem z Mostu do Prahy. (Bylo pro mě překvapením, že mladá paní projevující zájem o Ládíkovo snažení není jeho maminka, ale vychovatelka.) Přesto se zdá, že ať už z jakéhokoli důvodu nemůže matka dojíždět s Ládíkem sama, ví, že cesty do Oázy jsou pro syna důležité.

DÁŠA

... Dvěčeti ve žlutých kamaších a s vlasy spletenými do copu bych nehádala čtyřicet, ale je to skutečně tak. Moje nenadálá přítomnost na hodině ji asi trochu zaskočila. Když má zahrát písničku „Hou, hou, krásy jdou,“ občas se na mě nejistě koukne. Pomalu zvedá a zase pokládá tři prstíky, které jsou k zahrání potřeba. Posloucháme.

„Teď by Dášinka mohla zahrát písničku ještě jednou a my ostatní ji pomůžeme a budeme s ní zpívat,“ navrhuje Zbyšek.

Dáváme se do zpěvu, Dáša do hraní. Už se tolik plaše nerozhlíží a soustředí se na písničku.

„Moc pěkně, Dášenko,“ pochválí flétnistku Zbyšek, pak usedne ke klavíru a chystá se Dášino sólo doprovodit. Dáša hraje teď už potřetí, zvuk flétny a klavíru dohromady je plnější než flétna samotná, drobné Dášiny omylly se tak skryjí. Dášenko dohraje, sklídí veliký aplaus a pochvalu od paní ředitelky.

„Krásně jsi to zahrála, Dášo,“ řekne a obejmě ji kolem ramen. Dáše se rozzáří očima.

„Dáša má za úkol vytleskávat rytmus písničky. Není si rytmem jista, každou chvíli zrychlí nebo zpomalí. Někdy se zastaví docela.

„Pojď, zkusíme to společně,“ povzbuzuje je paní Olinka (paní Kurzová se v Oáze jinak neříká). Vytleskávají společně, Dáša sleduje ruce paní Kurzové a tleskání opakuje po ní.

„Teď si vezmeme flétny a písničku si zahrajeme,“ říká Zbyšek. „Není to nic těžkého, střídají se pouze tři hmaty. „gé,“ jako Gustík, „há“ jako Honzík a „dé“ jako Dan.“

Dášu prsty zase nechtějí moc poslouchat, paní Kurzová si najde ve skřínce jednu flétnu pro sebe, zkouší z ní vyloudit žádoucí tóny a ptá se Zbyška: „Je to takhle správně?“

Zbyšek přikyvuje a Dáša se té scéně směje.

... Dášenko vypadá nějak rozrušeně. Dívá se vyplašeně kolem sebe, jakoby někoho hledala. Možná svoji maminku, která dnes zůstala s pletením vedle v předšíní. Na hodině jsou dvě praktikantky ze SPgŠ - Bára a Klára, které do Oázy chodí už mnohem déle, nejvíc pomáhají ve výtvarném kroužku.

„Dášenko, viš co, zahraj tón „gé,“ dlouhatánský jako provázek,“ říká Zbyšek Dáše.

Dáša to zkusí, ale ozve se slaboučký a krátký tón. Klára jí dodává odvahy: „Neboj se, zkus trochu víc fouknout.“

Dáša zkusí znovu, ale není to o moc delší ani silnější tón než před tím. Dáša se obrátí na Kláru, jestli už může přestat.

Podle toho, co se dočteme z poznámek, si o Dáše uděláme obrázek plachého a nejistého děvčete, které potřebuje podporu okolí. Teprve Zbyškova pochvala překoná počáteční Dášinu nervozitu z mé nečekané přítomnosti na hodině. Potlesk po písničce a přátelské objetí paní ředitelky vyvolá na Dášině tváři výraz uspokojení. Slovo či gesto povzbuzení umí způsobit malý zázrak, kdy nejistoty ubývá, radosti a pocitu uspokojení přibývá. Ovšem nejsou to magická zaklínadla, kterými se vždy vyvolá požadovaná reakce. To je vidět na situaci, kdy Dáša není schopna ze sebe dostat více než krátký a tišší tón přes veškeré úsilí Kláry pomoci. Chvíle, kdy něco nejde, ať se člověk snaží sebevíc, nezná zajisté jenom Dáša.

Zjišťuji, že jako nevidomí mají více vyvinutý hmatový smysl a neslyšící zrak, lidé s mentálním postižením jsou více vnímaví na atmosféru prostředí, ve kterém se nacházejí. Jestliže prostředí vydává signály znamenající přijetí (a těmi právě mohou být podporující slova a gesta) cítí se bezpečně a mohou se rozvíjet. Je-li tomu naopak, vznikají bloky, které se těžko hned odstraňují. Toto jsem zaznamenala i u Dášy a její maminka mi tuto domněnku potvrdila.

„Dáša je hrozně citlivá, vycítí, když ji má někdo rád, to se potom snaží. Ale stačí, když se na ni někdo ošklivě podívá, to se potom uzavře do sebe. Tuhle, když dostala jedničku z německého diktátu, měla ohromnou radost. Ale když udělá něco

špatně, to nejde zlobit se na ni. Musím ji nějak pomoci. Udělat legraci. Učí se němčinu, nejde jí slovo tam, to se řekne „dort,“ já povídám: Dort, to bych si dala! A ona už si vzpomene a směje se tomu.“

LUDEK

Ludkovi je třináct. Do Oázy dojíždí každý týden s maminkou, která se učí hrát na flétnu spolu s ním. Jsou chvíle, kdy se zdá, že hrani baví maminku o něco víc než Ludka.

... „Kvapem se nám blíží vánoce, co kdybychom si zazpívali nějakou koledu, třeba... Na vánoce, dlouhé noce,“ navrhuje Zbyšek program na jednu z prosincových hodin.

Písničku si mají všichni nejdřív vytleskat a zazpívat dohromady. Ludkovi se do zpívání moc nechce, písničku si brouká jen pro sebe a dívá se do země. Zato maminka zpívá s nadšením a skoro se zdá, že flétnou, kterou má v ruce, diriguje. Písničku zpíváme třikrát dokola, potřetí se přidává i Luděk, který zvedne hlavu a začne zpívat znělejším hlasem.

... „Ještě než si zahrajeme písničku, zopakujeme si dva tóny - „gé“ a „ef,“ oznamuje program hodiny Zbyšek.

Je to opět „vidlička“ „ef,“ která dělá Ludkovi potíže. Pomalu hraje „gé,“ „gé,“ „ef,“ „Ef“ se ne a ne ozvat. Zbyšek srovnává Ludkovi prsty na flétně. Luděk se pokouší o tón ještě jednou, téměř!

„Ludku, od minula jsi měl za úkol naučit se hrát písničku. Už je to uděláno,“ chceš si ji zahrát z paměti nebo z not?“ ptá se učitel svého žáčka, který přišel opět po týdnu na hodinu.

„Noty,“ přeje si Luděk. Také v písničce je zákeřné „ef,“ a tak se s ním Luděk moří znovu. Pak zkoušejí písničku hrát dohromady s maminkou. Luděk nestíhá.

„To bude chtít ještě trochu trénovat doma, Ludku, zadává domácí úkol učitel.“

„Zopakujeme si koledu, co jsme se naučili minule,“ oznamuje Zbyšek.

„Ano, koledy zpívali! To umím,“ jásá Luděk. Stoupne si, pravou rukou si přidržuje konec flétny, hraje koledu. Zbyšek ho neopravuje, přidává se s klavírem. Společně s Ludkovou maminkou zpíváme. Když Luděk dohraje, obrátí se na maminku: „To to umím, maminko!“ „To jsme rádi, Luděčku,“ odpovídá ona. Pak se zeptá Zbyška: „Mohla bych si tu písničku teď taky zahrát?“ Hraje.

Hodina končí, loučíme se a Luděk mi ve dveřích ještě stihne oznámit: „A taky budu hrát na piáno. Já přijdu!“

Odecházejí.

Během jedné z posledních hodin, jsem požádala Ludkovu maminku o rozhovor. Výroky nejsou v tuto chvíli tak důležité jako vystoupení Ludka v závěru rozhovoru.

Sedíme s Ludkovou maminkou v kanceláři. Ptám se a rozhovor natáčím na diktafon.

(závěr)

J: „Myslíte si, že Luděk chodí do Oázy rád?“

M: „Ano, hraní ho baví a taky tu má svoje vrstevníky a taky přibližně stejný lidi.“

Otevírají se dveře, dovnitř nahlíží Luděk. Říká:

„Maminko jsem.“ To znamená, že mu už skončila hodina flétny a on je připraven k odchodu. Všimne si, že mu chybí

taška, jde pro ni zpátky do třídy. Když se vrátí, usadí se v hlubokém křesle, vyndá svou i maminičinu flétnu a píská na obě zároveň. Dívá se, co tomu říkáme. Usmějí se na Ludka a pak se zeptám maminky ještě na jednu otázku.

J: „Domníváte se, že má takové hraní nebo zpívání doma v rodině na dítě vliv?“

Luděk odpovídá za maminku: „Já hraju.“

M: „Pochopitelně, že má vliv na člověka, má pak lepší náladu, je mu veselo...“

Luděk se opět přidá do debaty. „Já se budu večer dívat na televizi,“ sděluje mi, „budou tam upíři.“

M: „To je ten film Svatba upírů,“ vysvětluje mi maminka.

J: „Tak vám přeju, aby se vám líbil nejen film, ale i další rok v Oáze, děkuju za milé povídání.“

Luděk nijak příliš nepřekvapoval svými pokroky ve hře na flétnu, nepatřil k nejpohotovějším hráčům. Překvapoval však z hodiny na hodinu mírou otevřenosti vůči svému okolí, což se projevovalo množstvím slov, které říkal, a způsobem, jakým je sděloval. Zatímco první hodiny komunikoval spíše s podlahou než s lidmi okolo, během rozhovoru, který se uskutečnil o několik měsíců později, sám vyhledával příležitosti, jak by se přidal do hovoru a přítomným něco sdělil, dal o sobě vědět.

V Ludčkově projevu, jeho možnostech a omezeních vidím shodné rysy se způsobem a významem sebevyjádření, jak jsem to poznala u Dáši a Ládíka. Sebevyjádření je potřebou pro všechny tři. Ládíkovým nejvlastnějším a zároveň víceméně jediným způsobem vyjádření je hra na klavír. Dáša, stejně tak i Luděk mají možnosti komunikace o něco širší než Ládík. Musí však překonávat vnitřní valy, které je od okolí oddělují. Potřebují příležitost, čas a pocit přijetí svého okolí, aby to dokázali.

SPOLEČNÉ MUZICÍROVÁNÍ

„Gábine, nechceš zahrát Holoubka?“ ptá se Zbyšek mladíka s knírkem, kterého jsem tu viděla poprvé.

„Tak zkusím,“ odpovídá on. Čte si nahlas názvy not. Pak si připraví flétnu a pozvolna začne písničku přehrávat.

Flétnistka Dana se pak ke Gábinovi přidá. Gábin v tempu pokulhává, Dáša zná písničku z paměti. Budou hrát ještě jednu, „Stála basa u primasa.“ Zbyšek se rozhodne, že vytvoříme malý orchestr, ze skřínky vyndá bubínek, tyčky a činelky a přítomným je rozdělí. S Klárou a Bárrou dostáváme tyčky, činelky a pokyny.

„Dřívka budou vyřukávat rytmus, činelky každou druhou dobu.“

Broňa, který se přišel jenom podívat, protože jinak chodí na balet, dostal bubínek. Má za úkol držet rytmus. Koncert začíná.

Je zajímavé vyzkoušet si rozdíl mezi sólovým a společným hraním sám na sobě. Společné hraní zbavuje člověka pocitu, že je všechna pozornost zacílena právě na něj. Právě tento pocit brání převážně méně jistým hráčům, aby se ze hry sami těšili. Jestliže se člověk stane součástí nějaké skupiny, přináší mu to určitá práva a povinnosti. Ve skupině se může schovat pod slovo „my“, takže pohled okolí se ho už tolik osobně nedotýká. Na druhou stranu, jestliže se člověk má stát součástí skupiny, měl by přijmout za svou roli (úkol nebo part) zodpovědnost, protože jen když každý bude hrát své noty, celá skladba bude úplná.

Snad právě v tento moment, kdy člověk převezme svůj díl odpovědnosti, zjišťuje nejenom, že sám může přispět, ale uznává také důležitost svoji a nepostradatelnost ostatních. Vystupuje tak tím ze své izolace. Snad právě tento moment je nezbytným krokem pro začlenění člověka do jakéhokoliv prostředí.

ZÁVĚR

Paní Kurzová mluví o Oáze jako o „lidušce,“ tedy o hudební škole. Od běžné hudební školy se přece jenom liší. A nejenom tím, pro koho je určena. Jako je v hudební škole hráč veden k co nejkvalitnějšímu výkonu, v Oáze se člověku nabízí prostor k vyjádření sebe sama způsobem, kterého je schopen. Tato možnost pak dává „oázníkům“ šanci rozvíjet se také v oblastech, které s hudbou ani tolik nesouvisí, ale které člověk potřebuje, aby se mohl cítit ve společnosti doma.

Tak co dneska ?

Lenka Lauková

OBSAH

PROČ SEM CHODÍM?

JAK TEDY VYPADÁ DRUHÝ DOMOV TĚCH, S NIMIŽ SE JEDNOU TÝDNĚ SETKÁVÁM?

CO DĚLAJÍ DĚTI VE SVÉM VOLNÉM ČASE?

KDO VŠECHNO SE TEDY STARÁ O BLAHO DĚTÍ

DĚTI V ÚSTAVU VŠAK MAJÍ DOMOVY DVA...

JAKÉŽE SUPLUJÍ VYCHOVATELKY A KAMARÁDI Z POKOJŮ BĚŽNÉ SITUACE A VZTAHY?

POSTRADATELNÝ A NEPOSTRADATELNÝ...

CO TEDY V TOMTO PROSTŘEDÍ VLASTNĚ ZNAMENÁ, KDYŽ ŘEKNETE STUDENT?

JAK JE TO S NAVAZOVÁNÍM KONTAKTŮ TADY?

A JAK TO TU VYPADÁ, KDYŽ VSTOUPÍM?

A CO TO VŠECHNO ZNAMENÁ PRO MNE?

PROČ SEM CHODÍM?

V rámci své praxe navštěvuji jeden z ústavů pro tělesně postižené. Je to zařízení internátního typu pro děti a mládež, které dětem s tělesným handicapem poskytuje vzdělání a dětem ze vzdálenějších míst i ubytování.

Jsou tu děti různého věku. Já jsem se však rozhodla pracovat s těmi, které teprve nedávno začaly vychutnávat školský život. Docházím sem jednou týdně, ale občas to prostě nevyjde, a tak se stane, že se s dětmi i delší dobu nevidíme a pak se musím znovu představovat. Není to však pravidlem, Viola se Sabinou si mě např. pamatují dobře. Teď to zní možná trochu divně, ale není divu. Takových lidí jako já sem chodí víc a někteří se tu objevují zřídka. A pak - je přece tolik důležitých věcí k zapamatování a pamatovat si jméno, které možná delší dobu nebudu potřebovat, no, řekněte sami...

A proč sem chodím? Protože je mi tu dobře. Poznávám nové lidi a prožívám spoustu krásných chvil s dětskou rozmanitostí. No, představte si sluníčkové odpoledne v městské zeleni izolované od aut a davů a vedle sebe spokojeného prvňáčka nabitého otázkami, které si už téměř ve svém dospělém věku nedokážeme položit. A co víc? Jste užiteční a podali jste pomocnou ruku někomu, kdo má také rád vůni prosluněného odpoledne a rád si popovídá a pohraje, a protože jsou rodiče daleko, kamarádi zrovna nemají čas a vychovatelka se musí věnovat i ostatním, je pro něj příjemné, objevili se někdo jiný, ochotný se mu věnovat. Aby vám však bylo fajn, nepotřebujete ani tolik pěkné počasí, ale pěkné prostředí, a to dělají lidé. Samozřejmě nelze opomenout ani prostory kolem vás, které vaše pocity a stavy také dotvářejí.

JAK TEDY VYPADÁ DRUHÝ DOMOV TĚCH, S NIMIŽ SE JEDNOU TÝDNĚ SETKÁVÁM?

Celý tento ústav tvoří komplex budov.

Příjemně na vás zapůsobí především prostory, sloužící přímo dětem. Pokoje i chodby si děti snaží samy zkrášlit, a to především svými vlastními výtvary, které jsou výsledkem jejich zájmové činnosti v době volna.

Tyto prostory jsou rozděleny na část obývanou, kterou tvoří pokoje dětí, společenská místnost alias jídelna a místo veřejných akcí (to jsou např. besedy, koncerty, veřejná vystoupení dětí, na nichž mají možnost předvést, co nacvičily během svého volna), dále koupelny a toalety a v některých částech i odborná pracoviště lékařů a rehabilitačních pracovníků, prostorné chodby jakožto místo největšího dění a výtah, který se téměř nezastaví a který také spojuje část obývanou se školou, kde kromě speciálně zařízených malých tříd jsou i kabinety a samozřejmě místnosti denní potřeby. V některých patrech se oba prostory prolínají, to záleží na počtu ubytovaných, kteří jsou rozmístěni dle věku, a na denní době, kdy např. pokoje mladších dětí slouží jako družiny do doby, než si je vyzvednou rodiče či jiné pověřené osoby.

Jak jsem již uvedla, místem, kde se všichni setkávají, povídají, domlouvají, někdy si i hrají a plánují společnou činnost, jsou chodby.

V obou budovách jsou dílny, v jedné keramická, ve druhé košíkářská, kde se děti věnují různým uměleckým a řemeslným činnostem.

Košikářská dílna tu má např. dlouholetou tradici, a tak

košíkářské umění ovládají i někteří zaměstnanci.

Radost a potěšení z vlastních výrobků se odráží nejen na stěnách pokojů a chodeb, ve vitrínách, ale poskytuje možnost příjemným způsobem rozvíjet méně zdatné funkce a učit se pracovat s příslušným handicapem, inspiruje a může pomáhat k představě pozdějšího životního uplatnění.

Ale prostředí této veřejnosti otevřené instituce netvoří jen prostory, v nichž děti žijí, nýbrž všichni, kteří se v daných okamžicích v ústavu nacházejí. Proto je prostředí velice proměnlivé, v různých časových intervalech jiné. Záleží i na struktuře a počtu přítomných, ale také na denní době a programu dětí.

CO DĚLAJÍ DĚTI VE SVÉM VOLNÉM ČASE?

To záleží na mnoha okolnostech - např. jestli je nutné udělat úkoly, učit se, absolvovat pravidelné rehabilitační, nápravné cvičení, jestli nepřijdou jako obvykle tento den nebo dnes výjimečně rodiče či známí a jestli není plánován nějaký společný program nebo jiná akce, jakou je např. středeční plavání, jehož se zúčastní ten, kdo má náladu si zaplavčit. Splní-li děti své povinnosti, mohou si vybrat, co je jim v dané chvíli nejbližší. A je-li přítomný někdo zodpovědný, bez něhož by se plán odpoledního volna neobešel, nic nebrání tomu oddat se svým zájmům nebo přáním.

KDO VŠECHNO SE TEDY STARÁ O BLAHO DĚTÍ

Po celých 24 hodin tu jsou sestry, které dohlížejí na zdravotní stav dětí. Dopoledne přebírají za děti odpovědnost učitelé, po skončení vyučování vychovatelé. Jejich činnost, program a práci sledují vychovatelé hlavní, kteří se podílejí na organizaci a plánování společných akcí.

Vychovatelky dohlížejí na to, aby nebyl narušen plynulý chod ústavu, jeho režim a řád, aby děti splnily všechny své povinnosti a přitom se mohly věnovat tomu, co je baví (jít ven, hrát si) tak jako doma.

Dále jsou tu rehabilitační pracovníci, lékaři a mimo jiné sem docházejí i lidé, kteří pracují s dětmi v dílnách, přátelé a známí dětí, rodiče a ostatní příbuzní, což z velké míry ovlivňuje i fakt, že ne všechny děti, které se zde vzdělávají, tu také bydlí.

Většina z nich je po skončení vyučování dopravována svými rodiči, prarodiči, přáteli, sourozenci do svých domovů, někteří odcházejí i sami.

Děti, které zde přes týden zůstávají, jsou převážně mimo-pražské a každodenní dojíždění do školy by pro ně bylo velice náročné, nemluvě o výhodě neustálého dozoru zdravotního personálu.

A do jaké skupiny lidí patřím já?

Částečně se řadím ke kamarádům, kteří s dětmi tráví své volné chvíle, částečně ke studentům, kteří sem docházejí v rámci praxe. O přesném zařazení rozhoduje častost návštěv a hlavně vztah, který mezi dětmi a studenty vzniká.

Teda, tolik lidí. Co tam ti všichni chtějí?

Jak to asi musí vypadat, když se tam všichni jmenovaní sejdou? Je to vůbec reálné? Vždyť je to druhý domov dětí, v němž by člověk očekával trochu toho svého soukromí.

Taková přehrále lidí motajících se kolem dětí. Jak se ve všech těch vztazích vyznat a orientovat a přitom se neprovínit vůči danému řádu? Je to v pořádku? Zvládají to?

Ptám se, přestože vím, že to takhle funguje. Vždyť právě díky tomu, že sem chodí tolik lidí, děti mají větší možnosti, jak naložit se svým volnem. Je jen třeba respektovat daná pravidla, a to jak ze strany dětí, jež by se svými kamarády, kteří za nimi přijdou, mohly snadno opustit bránu ústavu a vychutnávat, jaké je to venku, tak ze strany přicházejících, kteří se s vychovatelkou musí domluvit a respektovat určité zvyklosti a pravidla. Něco si mohu dovolit a někde je hranice, za níž nesmím.

Ještě je tu však jedna velice důležitá skupina, do níž zahrnuji širokou veřejnost.

Patří sem herci, zpěváci, politici či známí zaměstnanců, s nimiž se tu čas od času můžete setkat. Vystupují zde se svým programem, besedují s dětmi. Do této skupiny pak dále patří i lidé někdy dětem zcela cizí, kteří sem přicházejí, aby shlédli vystoupení, jež děti naocvičují.

Jsou to vesměs lidé, kteří chodí do ústavu, aby byli chvíli s dětmi v jejich prostředí, aby je lépe poznali a na druhou stranu, aby je seznámili s věcmi, jež jsou dětem vzdálenější a méně dostupné, a tak jim také zprostředkovali absolvování části dění za branami ústavu, neboť v naší společnosti ještě nejsou do takové míry odstraněny bariéry, které znesnadňují volný přístup k některým podnětným kulturním a ostatním společenským zdrojům. Proto si myslím, že tyto akce jsou v každém případě pro děti přínosem, ať už co se týče nových informací či umění jednat s lidmi.

Spokojenost rozhodně nebude jen ze strany dětí, neboť i pro nás, co do ústavu přicházíme, je obohacením poznání běžných denních radostí i strastí těch, kteří za branami ústavu vytvořili společnost otevřenou okolnímu světu.

To byli všechno lidé, kteří jsou tu pro všechny děti stejně. Děti mají stejné možnosti se jim přiblížit, což však větší počet přítomných na společných akcích poněkud znemožňuje, a tak se spíše prosadí povahy průbojnější - tak už to ve společnosti lidské chodí.

Má však člověk potřebu poznávat hlouběji všechny, s nimiž se setká? Toť otázka. Rozhodně ale potřebuje mít někoho jen pro sebe, dělat si na někoho větší nároky a smět s ním v klidu či neklidu sdílet své soukromí.

V dětství to bývají naši rodiče. Přicházíme s nimi nejčastěji do kontaktu, jsou nám nejbližší. Proto se o ně často bojíme, jsou pro nás zárukou bezpečí a jistoty, bez níž by se nám tak lehce po světě neřapalo.

DĚTI V ÚSTAVU VŠAK MAJÍ DOMOVY DVA

Jedním je opravdový domov s rodiči a sourozenci a druhým ústav s vychovatelkami a ostatními dětmi, kteří jsou součástí jejich soukromí - tráví spolu chvíle volna, setkávají se při ranní hygieně, obývají stejný pokoj,...

Můžeme opravdu mluvit o druhém domově? Vezměme si příklad Světlanky, která z něčeho nic jednoho odpoledne při-

běhne ke své vychovatelce Drahušce a zeptá se: „*Drahuško, že mi neumřeš?*“

„*To víš, že ne,*“ odpovídá vychovatelka a hladí malou Světlanku po vlasech.

Co by pro ni asi znamenala ztráta takového člověka, pustíme-li si, že vychovatelky ve chvílích, kdy jsou rodiče vzdáleni, jsou dětem ti nejbližší? Nejen, že za ně přejímají plnou odpovědnost, ale vlastně i suplují běžné situace a rodinné vztahy.

A co ztráta kamaráda, s nímž se denně setkává v prostorech svého soukromí? V pokoji, v jídelně, při ranní hygieně, ve chvílích volna ve skupinkách, do nichž jsou děti rozřazovány především podle věku.

Dá se snad v tomto případě mluvit o jakési podobě sourozeneckému vztahu?

A proč vůbec přemýšlet o ztrátě těch mně nejbližších?

Takové otázky si začínáme klást, až když se nás bezprostředně týkají, tedy když někoho, koho jsme měli rádi, ztratíme.

Ne, že bychom si snad otázky smrti za branami ústavu nekladli, přestože je to pro nás věc bolestná a mnohdy těžko snesitelná, ale v tomto prostředí žijí i děti, na jejichž chorobu není lék a jejichž stav se stále postupně zhoršuje. Takže se častěji setkávají se smrtí a ztrátou lidí bližších, a proto si snad i v okamžiku ztráty začínají klást takové otázky a začínají se bát o své nejbližší. To si však zažije každý, vyskytne-li se taková situace v jeho okolí.

Snad proto, že jsem si neuvědomila výjimečnost situace v tomto ohledu, mne to překvapilo. Vychovatelka Jiřina mi to však vysvětlila, tak, jak jsem to v předchozích řádcích popsal, a když jsem pak viděla Světlanku, která se hned potom, co se ujistila, že svou vychovatelku neztratí, bezstarostně rozběhla za svými kamarády, přestala jsem si nad tím lámat hlavu.

Vždyť to vlastně není nic neobvyklého - strachovat se o svůj pocit bezpečí a lásku svých blízkých, již ke svému životu potřebuje každý živý tvor. Nebo snad ne?

JAKÉŽE SUPLUJÍ VYCHOVATELKY A KAMARÁDI Z POKOJŮ BĚŽNÉ SITUACE A VZTAHY?

Vychovatelky honí děti k večerní hygieně, všímají si jejich pořádkumilovnosti, připravují se s nimi na vyučování, starají se o to, aby je neokousala nuda, a pomáhají jim ve všem, kde vlastní schopnosti někdy handicapově omezené nestačí.

A co kamarádi z pokojů? Vymýšlejí společně lumpárny, hrají různé hry, společně vzdorují příkazům, které nejsou po chuti (příklad sourozenecké solidarity jako vyšitý) a nebo řeší problémy typu:

„*Ty máš sponky s mušličkami? Kde si je vzala? To je zajímavé, že zrovna tyhle mi chybí. Tys mi je vzala,*“ osočuje Světlanku Helenka.

„*Ale, Heli, ty sponky jí dala vychovatelka Drahuška, nevěděla, že jsou tvoje. Máte si věci pořádně uklízet!*“ snažím se zmírnit spravedlivé rozhořčení.

„*Ne, ne, já jsem ti je nevezala,*“ brání se Světlanka.

„*Stejně krade, pořád nám něco bere,*“ přidává se hned Verunka.

„*Ale, holky, ty sponky jí vážně dala Drahuška,*“ zatím neúspěšně odvrátím útok převahy. Světlanka se také brání nehezkému nařčení. K holkám se přidává ještě Jaruška. Začíná to být nepříjemné: „*No tak, holky, tak už dost. Takhle všichni na jednu, to jste tedy kamarádky!*“

„*Když ona nám pořád něco bere,*“ ozývají se jedna přes druhou.

Světlanka se příliš neobhajuje, a tak volím variantu: „*Ona se polepší. Vid', Světluš?*“

„*Jo, já se polepším,*“ slibuje nařčenec.

„*Jo, to už říkala.*“ Stále se jim to nelíbí. Mrkám na Světluku: „*Fakt se polepším.*“

Vracíme sponky a jde se dál. Ale jestli se to už vážně nestane, si rozhodně netroufám tvrdit. Holky se rády zdobí, na své kadeře jsou obzvláště pyšné, a tak nikdo nemůže zaručit, že se jim občas nějaká ta nedbale uložená sponka nebude hodit.

POSTRADATELNÝ A NEPOSTRADATELNÝ

Je zřejmé, že děti vstupují do řady odlišných vztahů, méně či více závazných, do vztahů různé hloubky a intenzity, jež jsou patrné z odlišných pomyslných vzorců chování. Všichni se chováme podle toho, co pro nás dotyčný znamená, jak moc nám na jeho náklonnosti záleží, do jaké míry je pro nás postradatelný či nepostradatelný. Také však záleží na věku, na pohlaví, na momentálním rozpoložení a samozřejmě i na našem vnitřním založení, někdo je citlivý, někdo by se rozdál a někdo zas třeba rád nechá odpovědnost či věci nepříjemné na druhém. Copak se pořád musím snažit, když mám vedle sebe zrovinka někoho, kdo by mi tak rád pomohl?

Ptáte se, proč jsem se pozastavila právě u tohoto problému? Jednoduché. Protože jsem se s tím setkala, což mě pak donutilo se nad tím i více zamyslet. Od první chvíle, co jsem vstoupila do ústavu, jsem byla připravená udělat vše, o co mě kdo požádá. Možná zkreslené představy, možná výjimečnost tohoto prostředí, možná přehnaná starostlivost mě přiměla k tomu, že jsem občas za děti udělala i to, co by správně měly dělat samy, čímž jsem podporovala některé neblahé lidské vlastnosti, jako jsou např. lenost, pohodlnost i nepořádnost, a také tendence si ulehčovat život. Když jsem se pak více zamyslela nad tím, jak bych ve stejné situaci jednala v běžné třídě, moc jsem se nechválila. Moc jsem se soustředila na to, že jsem tam přišla pomoci, s čím je třeba. Ale i staré dobré úsloví praví: „*Nic se nesmí přehánět a všeho moc škodí.*“ Takže jsem se pak občas setkala i s reakcemi sestřiček: „*Zase se necháš tahat?*“, při kterých jsem se pak omlouvala tím, že jinak bychom to už na záchod nejspíš nestihli.

Stejně jsem zareagovala i při setkání s Liborem, který se při večerní honbě za dodržení hygieny na chodbě vztekal, protože ho vozík ne a ne poslechnout. Tak jsem se nabídla, abych mu ulehčila snažení.

Z úst vychovatele však vyšlo: „*Díky, ale on to umí sám.*“

Obdobnou situaci jsem zažila i s Jaruškou, která v dílně skládala zažehlovací obrázek.

Požádala mě, abych ho skládala s ní, že nám to půjde rychleji. Jenže, jak jsem se dozvěděla, o to při této činnosti vůbec nejde. Tohle skládání korálků do určitého obrazce totiž posiluje jemnou motoriku dětí.

Já jsem však na rozdíl od předchozích případů zareagovala tentokrát správně, i když své stanovisko jsem odůvodnila poněkud odlišně. Řekla jsem „ne“ s tím, že člověk má vždy větší radost, když něco pěkného dokáže sám.

Musím ale říci, že nejsem jediná, kdo se s touto situací setkal. Např. má přítelkyně Janina, která tu byla jednou se mnou.

Věnovala se malému Filipovi, který měl po sobě něco uklidit. Vůbec se mu ale nechtělo, a tak na Janině vymáhal její asistenci. Když nezabraly prosby, objevily se slzičky. Nakonec to Filip musel složit sám, Janina si totiž stála na svém, tak jako každá máma, když si dítě třeba z pohodlnosti postaví hlavu.

Čekal Filip takovou reakci od studentky, kterou vidí prvně? Nevyužil neznalosti této skupiny lidí, která zde zaujímá své místo?

K vychovatelce by si to možná nedovolil, protože vychovatelka ví, že si to může udělat sám. Pokaždé se zkouší, až to někde zabere. Nezabralo? Tak co, zas přijde někdo jiný a ten to třeba za něj udělá.

A co když se na něj nazlobí a půjde si hrát s někým jiným?

Ale co, jsou tu přece ještě kamarádi a vedle je jiný studentík, který mě třeba neodmítne.

Kdo ví, co se honí v hlavách těch malých raubířů?

Proč se s tím trápit, bez jednoho studentíka, který se tu objevuje nepravidelně a příště možná ani nepřijde, se klidně mohu obejít.

A že mě třeba nebude chtít vzít ven, když neposlouchám? Třeba zrovna přijde kamarád, a i kdyby - ono už se něco najde. I herec a zpěvák oželím, i když se třeba oehudím o zajímavý zážitek.

Ale co vychovatelka, rodiče, kamarád?

A co když se ze studenta stal opravdový přítel, na němž mi doopravdy víc záleží? Je to někdo, s kým si mohu odpoledne vyjet na zmrzlinu, nebo mě vezme s sebou o víkendů na chatu, je mi s ním víc než dobře a vím, že určitě příště zase přijde a něco podnikneme.

Příkladem toho je právě rozhovor Patrika a jeho kamarádky: „*Neodcházej ještě, pojď si se mnou povídat, škemral Patrik.*“

„*Dnes už musím vážně jít, ale příští víkend bychom mohli jet na chatu, co říkáš?*“

„*No to bude prima, no, jasně.*“

„*Vezmu s sebou ještě kamarádku, jen aby nám vyšlo počasí.*“

Musím přiznat, že já patřím spíš k těm, kteří napevno nemohou další návštěvu slíbit a odkývnout více dopředu nějaký přesný termín.

S těmito studenty se tu občas mívám, přicházejí, aby někoho vzali ven, pomohli, kde je třeba.

Tak se to prostě bere a je to spíše vítáno jak ze strany dospělých - rodičů či vychovatelů, tak ze strany dětí. A o to jde především, vytvořit dětem ty nejlepší možné podmínky a poskytnout jim svobodnou volbu např. v tom, jak naložit se svým volným časem.

CO TEDY V TOMTO PROSTŘEDÍ VLASTNĚ ZNAMENÁ, KDYŽ ŘEKNETE STUDENT?

Do této kategorie patří i ti, co sem sice také chodí v rámci praxe jako já, ale i ti, co přicházejí za dětmi ve vyučovací době ve skupinkách za účelem seznámení se s problematikou vyučovacího procesu.

Chodí mezi lavicemi a po očku nahlízejí do sešitků dětí. Ne, že by na tom snad bylo něco špatného, ale dětem to většinou moc příjemné není, jak jsem se dozvěděla od Violky, která to nemá příliš ráda.

Sama si to umím představit, ale na druhou stranu je pro nás pro studenty dobré vidět a moci porovnat, v čem se liší a shoduje teorie a praxe. Jak jinak to má člověk poznat?

Dětem se však potom nesmíme divit, že v té chvíli si děti tohoto studenta jako svého kamaráda nejspíš nepředstavují.

Ale máte praxi a praxi, jak se pomalu ukazuje. Ta, která se odehrává ve vyučovacím procesu a z níž vylézá student jako ten, co kouká zvědavě do notýsků a naproti tomu ta, kdy student přichází v pozici kamaráda, stojí na stejné zemi jako děti kolem a poznává prostředí a okolí dítěte tak, že se stane jeho aktivní součástí.

Tak sem už bych patřit mohla. Jinak by mi přece Violka asi nenabídla, abych nakoukla do jejího deníčku, kam si zapisuje samé tajné věci.

JAK JE TO S NAVAZOVÁNÍM KONTAKTŮ TADY?

Jak reagují děti na příchod cizích lidí?

S čím jsem se při prvním vzájemném poznání setkávala já?

Reakce jsou různé. Těžko bychom mohli najít nějaký vzorec a řídit se podle něj. Jsou tu rozdíly mezi dětmi i v dětech. Reakce, které byste napoprvé nečekali. Každý tento akt poznávání prožívá jinak, po svém.

Někdy mě překvapí nevíšavost, jakoby lhostejnost k mé přítomnosti.

Např. JARDA, s nímž se většinou pouze mívám, přestože často pobývám v jeho pokoji. Jarda na mne působí jako tichý chlapec. Zpočátku mě spíše pozoroval, na rozdíl od většiny dětí, které spíše projeví zájem seznámit se. Teprve, když jsem ho sama oslovila a našli jsme společně téma, kterým jsme se potom poměrně dlouho zabývali, jsme k sobě našli bližší cestu. Tím samozřejmě nechci říct, že bychom byli kamarády na život a na smrt, ale už po sobě jen tak nekoukáme, a když se potkáme, tak se pozdravíme a optáme se, jak je.

Paradoxem možná je, že právě v Jardově pokoji se scházím převážně s dětmi, které tu vůbec nespí.

Je to pokoj vprostřed chodby a na rozdíl od ostatních pokojů má větší pracovní stůl a více prostoru, takže bez problému pojme i větší počet dětí, s nimiž vychovatelky ve skupinách pracují. A já, jak se dozvíte z následujícího oddílu, jsem u vychovatelky, jež má na starosti spíše děvčata, a v tomto pokoji bydlí chlapeci.

Během odpoledne, které trávím pouze na jednom z pater ústavu, jsem poznala hodně dětí, ale s mnohými z nich se příliš neznám, s některými dokonce vůbec. A některé nevíšimavé reakce mě trochu zarážejí. Snad proto, že jsem tento ústav představila jako druhý domov dětí a já jsem z domova zvyklá si všimnout všech, kdo vstupují do našeho soukromí.

Asi by mi nebylo zrovna moc milé, kdyby se mi kdosi procházel po pokoji a třeba se se mnou ještě k tomu nebavil a všiml si jen mých kamarádů.

Na druhou stranu je třeba brát i fakt, že se občas doma s ne příliš známými lidmi setkáváme. Co známí mých rodičů, jejichž zájmy se zdaleka nepodobají mým a nebo přátelé staršího bratra, kteří mě zas tolik nezajímají? A co moji kamarádi, kteří zase chodí jenom za mnou, rodiče znají spíše z vyprávění a z nezávazných setkání a bratra ignorují, neboť jim není tolik sympatický a kamarádů už mají beztak dost?

Nemohlo by to vysvětlovat právě onu nevíšimavost a lhostejnost, s níž se občas setkávám?

A co když chce být člověk také někdy sám? A nemá náladu si prostě jen tak z ničeho nic začít povídat s někým, koho před deseti minutami prvně spatřil?

Ale protože se ve větší míře setkávám se vstřícností a vůlí seznámit se, pokusím se někdy o navázání dalšího kontaktu, jak tomu bylo i v případě DÍVKY, která si pohrávala s míčem na chodbě.

Chtěla jsem se zapojit a kutálet si s ní, ale nevyšlo to. Párkrát jsem se pokusila odběhlý míč přihrát, ale přihrávka, kterou jsem očekávala, ani v jednom případě mně nepatřila.

Někdo se straní, nevnímá, někdo na sebe naopak upozorňuje. Jako TONDA, který mě svou náklonností při prvním setkání poněkud překvapil. Třeba zvolil na mě dost neobvyklý způsob?

Stahoval mi bundu a tahal mě k sobě do pokoje, aniž by předtím zjišťoval, kdo jsem. Toto vše doprovázely prosby, abych se šla podívat, jak jeho pokojík vypadá a jak se mu vede ve hře, od níž odběhl, když mě spatřil, jak si povídám s Violkou. Nikam jsem ale nešla. Moc se mi nelíbil způsob, který zvolil, a hlavně, již chvíli před tím jsem slíbila Violce, že s ní a se Sabinou budu bublifukovat.

A když se do této debaty vložila Violka s tím, aby toho Tonda nechal, dopadlo to tak, že si dal říct a vrátil se do hry. Také ho volali spoluhráči, což byl asi největší důvod k tomu, aby odešel.

Ten se předvádí, ten se chová nevíšimavě, ten se přidává, jiný si chce zase povídat, hrát, jiný chce jen s něčím pomoci.

To se potom proměňuji v jeho pravou ruku či nohu (viz shon při převlékání a večerní hygiena, kde ani figurovat nemusela. Má pomoc je občas jen pohodlím a urychlením tohoto dětemi ne příliš oblíbeného procesu, i když v některých situacích a při některých činnostech je tato pomoc nezbytně nutná).

Setkáte se tu ale i s tím, že někdo oprávněně bojuje za své soukromí, na které má samozřejmě právo - jako na jednu z přirozených lidských potřeb. Na tomto místě uvádím příklad LIBORA, tichého, velmi bystrého a sčtělého chlapce, který žádal vysvětlení, co děláme v jeho pokoji, aniž by o tom kdokoli z tohoto pokoje věděl - bál se, že zanecháme nepořádek, za nějž by nejspíš byl pokárán.

Pořádek a čistota musí být, obzvlášť při větším počtu dětí a obzvlášť tady, kde se objevuje v některých časových in-

tervalech více lidí. Zrovna jsme malovali a nebylo nás tam málo, a tak není divu, že se Libor obával nepořádku. Jak to bývá, na nepořádek se vždy najde víc lidí než na úklid.

Slíbila jsem, že dohlédnu i na úklid, i na to, aby tu nikdo nic nezapomněl. Libor si totiž lámal hlavu také s tím, jak by nám naše věci vrátil, kde by nás hledal. Když jsme si o tom spolu povídali, byla jsem přesvědčená, že jsem nikde neudělala chybu, protože jsem od vychovatelky věděla, že tu se Světlanou do večere můžu kreslit. Přesto jsem mu ale slíbila, že udělám všechno proto, aby se to příště nestalo.

S Liborem jsem si pak ještě chvíli před spaním povídala spolu s MARKEM, který přišel pro radu. Chtěl poradit s vymýšlením otázek na zítřejší besedu se zpěvákem. Marka jsem před tím také neznala, ale rozhovor plynul tak plynule a nevázaně, že jsem si to ani neuvědomovala.

S Markem jsme se pak setkali ještě jednou, a to ve stejné pozici. Lada, kterou jsem osobně poznala týž den, si s Violkou pro děti připravila soutěž a já jsem při ní fungovala jako pomocný rozhodčí a nápověda. Povedlo se jim to. Večer se mi pak ani nechtělo odejít i Marek mě přemlouval, abych si počkala na výsledky. Bohužel to nešlo, tak mě šel alespoň vyprovodit s tím, že mi za týden sdělí výsledky. Příští týden však byla předvánoční besídka a Marek mi o svém umístění nic nesdělil, dokonce mě i přehlédl. Byla tam spousta lidí, rodičů.

Abych se ale vrátila k LADĚ, která je dost šikovná a má nejspíš i dobrý přehled. Když mě Violka Ladě představovala s tím, že bych jim mohla pomoci se soutěží, Lada říkala, že mě zná, že mě už párkrát viděla se Světlanou. S tím jsem nepočítala, ale potěšilo mě, že si mě všimla, aniž bychom spolu přišli více do styku.

Většina dětí navazuje snadno kontakt s okolím.

Třeba to vyplývá z jejich fixace a částečné závislosti na okolí. A co věk? Nehraje tu také svou roli?

Všichni ti, o nichž jsem psala v předchozích řádcích navštěvuji ještě obecnou školu, jsou tedy mladší a více náchylní ke spontánnosti a otevřeným projevům, reagují na podněty kolem sebe s větším zájmem než lidé starší, kteří si nejprve raději zvážejí, stojí-li jim takové poznání nebo setkání vůbec za to.

Ale, abych pravdu řekla, veelku nepochopitelná pro mne byla reakce SVĚTLANKY na úplně cizí lidi. Možná by nebylo zbytečné teď upřesnit termín „cizí lidé“.

Já se např. za cizí v případě Světlinky již nepovažuji. I když mám dojem, že naše první setkání neprolomilo všechny bariéry. Přátelštější pocit mám až z doby, kdy jsem Světlance darovala řetízek cěček, na jejichž sbírku je velice pyšná.

SVĚTLA je prvňáček a je také jednou z prvních dětí, se kterými jsem se seznámila. Také jsem s ní nejvíce zažila. Od psaní úkolů po procházku parkem, na kterou moc ráda vzpomínám. Byla to nádhera, pěkné počasí a všechno šlo kolem nás. Také mě trochu hřálo to, že díky tomu, že jsem se objevila, mohla jít Světla dřív ven, protože vychovatelka musela ještě čekat, až si rodiče vyzvednou Pavla. Pro Pavla jsem tenkrát byla osobou neznámou, ale pro Světlu už ne. Stalo se to, když jsme šli se Světlanou a Violkou telefonovat.

Tak tedy, Světla měla velikánskou radost, že ji Violka vzala s sebou a ještě ji nechala telefonovat se svou kamarádkou. Když jsme se radostně vraceli, Světla se mi kvapem vyhoupla z náručí a hopsala na lidi, které, jak se ukázalo, kromě jedné vychovatelky neznala.

„Ahoj, jak se jmenujete? Já jsem Světlanka.“

Protože nás už Viola volala k výtahu, vzala jsem Světlku a s pozdravem na rtech jsme uháněli za Violou.

Světlanka reagovala bez ostychu, bez bázně. Snad naše přítomnost jí zaručovala jistotu, že když to nebudou zrovna hodní lidé, tak jsme tu my a my na ni nenecháme dopustit.

Ale copak se člověk v nadšení kdo ví jak ovládá? A natož malé dítě.

Kdo ví? Třeba ve všech vidí jistotu, bezpečí. Rozhodně ale nešlo o hluboký vztah, dá-li se o vztahu vůbec v tomto případě hovořit.

Z mého pozorování vyplynulo, že si Světlanka nejdříve drží odstup. Ode mě se nechala pochovat později, až po příhodě s céčky, přestože jsem si všimla, že na klíně vychovatelek sedává ráda. Asi jsem pro ni byla ještě moc vzdálená. Ale jak to, že těm lidem, které viděla prvně padla hned kolem krku?

Možná se zbytečně ptám, proč reagovala právě takhle. Třeba zrovna podlehla své radostné náladě a i přesto, že si o Světlance myslím, že je trochu náladová, myslím si, že takové reakce nejsou v dětském věku neobvyklé. Nebo jsou?

Se Světlou, jak už jsem se jistě zmiňovala, se vidám nejčastěji, ale není pravidlem, že spolu vždy strávíme odpoledne. Jak jsem již řekla, záleží to na řadě okolností, a tak ani odpolední program není tolik pevný.

A JAK TO TU VYPADÁ, KDYŽ VSTOUPÍM?

Někdy se stane, že otevřu dveře a octnu se na chodbě, kde to jen sviští, jindy zase naopak mě překvapí TICHŮ. Ve vrátnici postávají rodiče, kamarádi, známí, telefon u dveří vrátnice je dětmi takřka stále obsazený.

Někdy chaos, volání ze všech koutů: „*Pojď sem, přines to, odvez mě, přijď ke mně, budeš chvíli se mnou?*“, jindy klid. Někdy nevím, kam dřív skočit, s kým si povídat, a jindy si zas musím hledat práci, abych si nepřipadala zbytečně. Nikdy nevím, co mě čeká, koho potkám, s kým se seznámím, koho minu, pozdravím, s kým strávím střeďeční odpoledne.

Už je téměř konec školního roku a já stále poznávám nové tváře. Děti občas bývají nemocné nebo zkrátka přijdou nové.

V každém případě je mi víc než jasné, že jedno odpoledne pro pochopení a osvojení si zdejšího pořádku nestačí.

Vždy po příchodu se sháním po vychovatelkách, abych zjistila, kde budu k užítku a s kým se ten den uvidím.

Původně jsem byla přidělena k vychovatelce Drahušce, která má spolu s Majkou na starosti skupinku, v níž je také Světlka.

Děti se ale často navštěvují, takže se seznamuji i s jinými dětmi. Když má Světlanka jiný program, věnuji se někomu jinému. Bývám spíše tam, kde mě už trochu znají, i když nemohu předpokládat, že si mě pamatují. I Světlce se musím připomínat, když se delší dobu nevidíme. Stačí se však jen krátce připomenout, říci jméno.

Přicházím sem jako kamarádka, povídám si, pohraji, poradím, pomohu např. s úkoly a vůbec dělám, co je třeba.

A CO TO VŠECHNO ZNAMENÁ PRO MNE?

Poznání nového prostředí plného změn, nových a nových přátelství, poznání světa primových lidiček, s nimiž se v malém množství setkávám i na ulicích, ale i svět vychovatelek, sestřiček a jiných dobrých duší, které jsou tu pro křehké království dětských snů a přání.

Ale není to jen poznání této pavoučí sítě vztahů, citlivých a vřelých, pečlivě pěstovaných pout mezi svěřenci a opatrovateli a mezi světem, který do této sítě neodmyslitelně patří, ale jsou to i chvíle radosti, chvíle plné báječných okamžiků, v nichž se dělím o své JÁ s dětskou upřímností a světem, který si nezoufá nad svou výjimečností, protože ona výjimečnost vlastně vůbec neexistuje.

A jestli mohu doporučit nějaký opravdu dobrý způsob, jak se začlenit do jiného společenství a důvěrněji ho poznat, tak je to právě tenhle, do něhož vcházíte s dobrou vůlí a touhou být užitečný a podat pomocnou ruku tomu, kdo to nejen potřebuje, ale také o to stojí.

Z mých zápisů můžete mít dojem jisté postradatelnosti konkrétních osob (viz já), avšak jen tehdy, jste-li nepřítomni. Dostavíte-li se a vplujete-li do víru denního shonu, ocitáte se po boku vychovatelek suplujících rodinnou péči.

A tak to asi má být, říká má vlastní zkušenost, která tu potkává děti spokojené, které se za bránou svého zázemí připravují stejně jako my na život.

Přejme jim, aby většina těch, s nimiž se setkají, byla vstřícná a měla podobné cíle jako ti, kteří je nyní obklopují.

Silná vůle + Spousta práce = X

Barbora Linhová

OBSAH

TAKOVÁ JE NEMOCNICE

„MŮJ PACIENT“ PAN M.

Diagnóza onemocnění

Logopedická reedukace a její výsledky

Co okem nevidíme

Nesnadné začátky

Dětské pomůcky?

PROMĚNA

„Veselé sakrování“

Ambulantní péče

Odkud ten optimismus?

ŘEŠENÍ ROVNICE

PŘÍLOHY

č. 1 - Co je CMP a jak vzniká

č. 2 - Test fatických funkcí

TAKOVÁ JE NEMOCNICE

Vcházím do pavilonu A, procházím kolem cedule s nápisem: Vinohradská nemocnice, katedra rehabilitačního lékařství, oddělení logopedie. Na chodbě zdravím sestřičku, vezoucí na vozíku jakousi paní jen s jednou nohou.

Vcházím do maličké místnosti. Tady, za postelí, sloužící jako stůl, sedí klinická logopedka - PaedDr. S. Paní, která mi před třemi lety ukázala prvního afatika. Navzájem se zdravíme. „*Honem, vezmeme si sem pana M. z pětky.*“ říká. Chystáme jeho kartu, záznamy o léčbě, záložky, obrázky, knížku, zrcadlo...

„MŮJ PACIENT“ PAN M.

Diagnóza onemocnění

Je to jeden z pacientů, které jsem v nemocnici zažila přijímané bezprostředně po cévní mozkové příhodě (dále jen CMP), byla jsem svědkem začátků jejich logopedické reedukace i propouštění z nemocniční do domácí péče. Zkrátka - takový „můj pacient“.

Pan M.: 47 let, ženatý, dvě malé děti. Původním povoláním programátor a počítačový distributor. Od února 1994 hospitalizován ve fakultní nemocnici po prodělané CMP.

Koncem října 1993 byl nalezen doma v bezvědomí po náhlém pádu na zem, s poruchou hybnosti pravostranných končetin, poruchou řeči a paměti. Diagnóza zněla: smíšená afázie II. stupně, agrafie, alexie, akalkulie. Tedy typická CMP (viz přílohu č. 1) s následnou těžkou poruchou psaní, čtení a počítání na expresivním podkladě.

Logopedická reedukace a její výsledky

Takoví pacienti bývají léčeni nejdříve na interních odděleních nemocnice se zvýšenou lékařskou péčí, výjimkou nebývají ani hospitalizace na jednotce intenzivní péče. Po zlepšení zdravotního stavu, po obnově metabolismu a základních životních funkcí organismu se péče o nemocné ujímají rehabilitační pracovníci. Během několikátýdenní až několika-měsíční společné práce se snaží obnovit alespoň minimální svalovou práci ochrnutých či bezvládných končetin, usilují o nápravu či znovunaučení chůze nebo o možnost přesunu na invalidním vozíku. Lidé po CMP se znovu učí základům sebeobsluhy a mluvní komunikace, reedukují řeč. Výsledky a úspěchy terapie jsou zcela individuální. Závisí nejen na schopnostech, vůli a psychickém stavu pacienta, ale především na stupni a druhu mozkového poškození. Na tom, zda se jedná u nemocného o I. stupeň (lehkou), II. stupeň (středně

Byl jedním z mnoha jeden starček a
starčka. Starček jedním proci: upeč
starčka kolíček. Ze z čeho bych
ho upekla? Nemám mouku. Vybral
krupku, * vyhled sebe sypku obilice má
mouku na kolíček. Vzala starčka
perleku, vyškátla krupku, vyškátla sypku
a sebrala dvě kšišky mály. Zpídelala
něco smetnou a upekla kolíček. Potom
ho umasila na másle másle a položila
na okénko, aby vychladl.

opracováno

těžkou) či III. stupeň (těžkou) afázií i její druh (1. Expresivní afázie = porucha motorické stránky řeči, její plynulosti. 2. Senzorická afázie = porucha percepcie, sluchového vnímání řeči, porozumění obsahu a porucha řečové paměti. Mohou být zachovány např. jen některé automatismy.) zjišťuje na počátku hospitalizace pacienta logopedka vstupním testem (viz přílohu č. 2). Velmi podrobná bodová škála hodnocení umožňuje v každé konkrétní otázce a poté i v komplexním procentuálním hodnocení postihnout, zda se jedná o motorickou, sensorickou či globální (smíšenou) afázií a jak je komplikovaná. Zdravý člověk by měl být 100% úspěšný, afatici se pohybují většinou kolem 50% úspěšnosti. Motorická afázie i některé druhy afázie sensorické slibují alespoň mírné zlepšení zdravotního stavu pacienta, úspěšných bývá až 45% z nich. Náprava globálních a těžkých sensorických afázií je však velmi komplikovaná. Stává se, že výsledkem je (přibližně u 37% léčených afatiků) zvládnutí jen jednodušší běžné frazeologie, 18% afatiků může zůstat i po terapii bez zásadního zlepšení.

Co okem nevidíme

To jsou viditelné a slyšitelné následky CMP. Co však okem nevidíme? Co psychika pacienta, jeho vnitřní prožívání? Samozřejmě, i ty jsou narušeny. Ne snad že by docházelo přímo k určitým psychickým poruchám na základě poškození mozku, taková situace nastává jen výjimečně. CMP ale musí být pro člověka (zvláště byl-li dříve aktivní, činorodý, podnikavý) psychicky velmi náročnou situací a velkým zlomem. Dříve samostatní lidé se totiž po příhodě většinou stávají závislí na okolí. Nejprve na pomoci lékařů a pracovníků nemocnice, později na péči rodiny, zejména svého partnera. Ztrácejí své dosavadní postavení v rodině, ve společnosti, ve většině případů i ve svém bývalém zaměstnání. Nejsou samostatní, musí být obsluhováni, základní sebeobsluže se musí dlouho a pomalu učit.

Je těžké v takových chvílích nezanevřít na okolí, neuzavřít se do sebe. Jak často asi nemocné napadá ona otázka: Proč zrovna já? Kde stále brát odvalu, sílu a trpělivost? Kdo z nás si umí představit, jak by se s takovou situací vyrovnal? Jak by se podruhé ve svém životě učil chodit, vyvozovat zvuky a sestavovat je do slov, řeči, čtení, psaní? Tito lidé většínou rozumějí svým myšlenkám, reagují na výzvy, vědí, co říci, nevědí ale jak. Neumí totiž správně pojmenovat to, na co myslí a co potřebují. Jak poručit jazyku a rtům, aby slovo vyslovily? To je přece velká spoutanost, nesvoboda, zoufalost! Pacienti si např. berou ke své výuce na pomoc vlastní děti - školáky! Je to pro nás - zdravé - vůbec pochopitelné?

Nesnadné začátky

Sám pan M. mi často říkával: „To ne jednoduchý...“. Neuměl se zpočátku se svou nemocí vyrovnat. Proležel tři měsíce na oddělení se zvýšenou lékařskou péčí, od února 1994 byl předán na oddělení rehabilitace. Téměř nemluvil, snad jen ojedinělá slova či parafrázické věty. To znamená věty beze smyslu, obsahující navzájem spolu nesouvisející slova, většinou automaticky zažitá, zapamatovaná díky častému používání. Tedy pozdravy, nadávky, povzdechy jako: „Ach jo! Jéžíš Maria!“, slova jako: „maminka, soudružka (že by vliv socialistického školství?), jídlo, nevím, nechci, dobře, O.K.“ apod. Napadá mě, že takové automatismy, těch pár slov zachovaných v paměti i po CMP, mohou asi docela dobře vypovídat o člověku, o jeho hodnotách a názorech, možná i o době, v níž vyrůstal a žil. Je to zvláštní... a moc zajímavé. Snad by se takových poznatků dalo i nějak vědecko-výzkumně využít?

Pan M. dokázal navíc poměrně dobře opakovat, mohl-li se dívat, jak má slovo vyslovit, „opičit se“ v postupu vytváření. To se ale bohužel styděl dělat na veřejnosti. Čtení, psaní a počítání bylo u tohoto pacienta po CMP na velmi špatné úrovni, snad jen kreslení mu nedělalo potíže. Při léčbě tedy bylo z čeho vycházet. Práce a úsilí, která pana M. čekaly, byla ale spousta. Bylo třeba dát do pořádku motoriku mluvidel, upevnit v řečové paměti zachovalá slovní spojení a fráze, znovu je vštěpovat do paměti a stále opakovat, rozšiřovat aktivní slovník (tedy zásobu denně běžně používaných slov). Také nacvičovat samostatnou mluvu, počítání, početní představitost a s ní související i prostorovou a časovou orientaci, automatické řady (např. posloupnosti dnů v týdnu, měsíců, po sobě jdoucích čísel apod.), čtení a psaní. A to pouze levou rukou, pravá je hemiplegní, bezvládná.

Jenže pacient neměl chuť do práce, žádnou snahu, v nemocnici nehledal žádné přátele, nepovzbuzovaly jej příliš ani návštěvy jeho blízkých a známých. Myslím, že byl sám se svým postižením. Pravidelně docházel na rehabilitační cvičení, rozhýbával bezvládnou ruku a nohu, absolvoval logopedickou reedukaci. Dvakrát denně za ním docházela na pokoj logopedka nebo si jej vozila na vozíku do logopedické pracovny. Naučil se ve svých několika automatismech poznávat jednotlivá písmena a rytmus, tvořit jednoduchá slova. Určité pokroky to jistě byly a on sám si je také musel uvědomovat. Nebyly však asi natolik přesvědčivé, aby jej dostatečně uspokojily a dodaly sílu a optimismus do další práce. Začal pomalu číst, ale zlobil se, že takové čtení je k ničemu. „Takhle koktat může se akorát venku!“, říkal (ne-

mocenice jako by byla územím, kde se může pracovat s chybami a nedokonalostmi, „venku“ už se to nesmí; tam jako by mohli jen zdraví, nekoktaví...). Bral do levačky tužku, uměl se podepsat, napsat pár vět, jednoduchý text. Jednou jsem mu navrhovala, jestli mu nemám pomoci napsat dopis. Odmítl, bylo to podobné jako s odmítaným „koktavým čtením“. Mával mi před očima papírem, na němž byl před pár dny napsaný diktát, kousek pohádky o Koblížkovi. Ukazoval mi, kolik udělal chyb. U každé řádky několikrát významně poklepal na chybně napsaná slova, vynechaná písmena (zejména špatně slyšitelné samohlásky a koncovky slov), někdy obrácená zrcadlově, někdy nahrazená jinými - graficky podobnými. Minimum gramatických chyb. Někdy nepochopitelné, zvláštní chyby: kde se např. vzalo „*vymet sebe*“ místo „*vymet sýpku*“?

Diktát mě poměrně oslovil, připadal mi svými „chybami“ poetický, milý, snad až dětinsky naivní. Proto jej nyní předkládám na ukázkou na předchozí stránce.

Dětské pomůcky

Mohla naivita až dětinskost mnoha pomůcek pana M. mrzet? Často jsem si kladla tuhle otázku, když jsme se s panem

M. společně učili vyluzovat hlásky s pomocí obrázků zvířat a rozvzpomínání se na jejich hlasy, jak to ilustruje dolejší obrázek.

Bývalo mi až hloupě, když jsem s ním - s téměř padesátiletým pánem - „lovila na udici“ písmenka, plovoucí v nama-lovaném rybníce, a když jsme je sestavovali do slov! Co asi prožíval pan M. při diktování zmíněné pohádky o Koblížkovi? Vždyť pohádky jsou tolik alegorické... (Když jsme spolu četli, nejraději měl pan M. pohádku o kaprovi. Pamatuji si dobře dvě věty, kterými pohádka začínala: „*Kapr je veliký boháč. Má mnoho šupin...*“). Nevzpomínal na své dětství a školu, když mě tak často napadalo přirovnání, že taková práce se podobá práci s prvňáčky? I námi tvořená slova a věty jako by přímo vypadly dětem ze slabikáře...

PROMĚNA

„Veselé sakrování“

Především text se vztahoval k prvnímu měsíci hospitalizace pana M. V březnu jako by nad ním někdo mávl kouzelným proutkem. Z dřívě plačtivého pána na vozíku bez přílišného zájmu o okolí se stával den ode dne veselější člověk o berlích. Usmíval se na sestřičky, dvakrát denně nás chodil „*kontrolovat*“ (jak sám říkal) do logopedické pracovny. Zahlaholil cosi na pozdrav, někdy usilovně vytahoval špatně pohyblivou hemiplegickou pravačku ze závěsu, aby nám ji podal. Dlouho vysvětloval, koho dnes čeká na návštěvu, zlobil se, když mu to nešlo. Nebylo to už ale ono „*smutné sakrování*“, bylo „*veselé*“, nad chybami jsme se všichni společně smáli. Pan M. si našel kamarády mezi podobně postiženými pacienty, o volných chvílích spolu cvičili, začali psát i „*domácí úkoly*“. Ty udělala logopedka panu M. už dřívě, až nyní k nim ale měl dostatečnou trpělivost a motivaci. Najednou to šlo:

„*Já už tady došel,*“ usmíval se na nás při jedné z ambulantních návštěv.

„*No, pojdte dál, pane M. Dneska na Vás budeme zase dvě. Je tu zase moje pomocnice,*“ říká o mně panu M. doktorka.

„*Jé, tak to já pryč!*“ Smích.

„*Ále, že byste se nás báli? No ne, pojdte, pojdte, sedněte si! A povídejte, co doma. Všechno v pořádku? Jak jste pracoval?*“

„*No jo,*“ pan M. horlivě vytahuje z kapsy u bundy sešit, bude se kontrolovat domácí úkol.

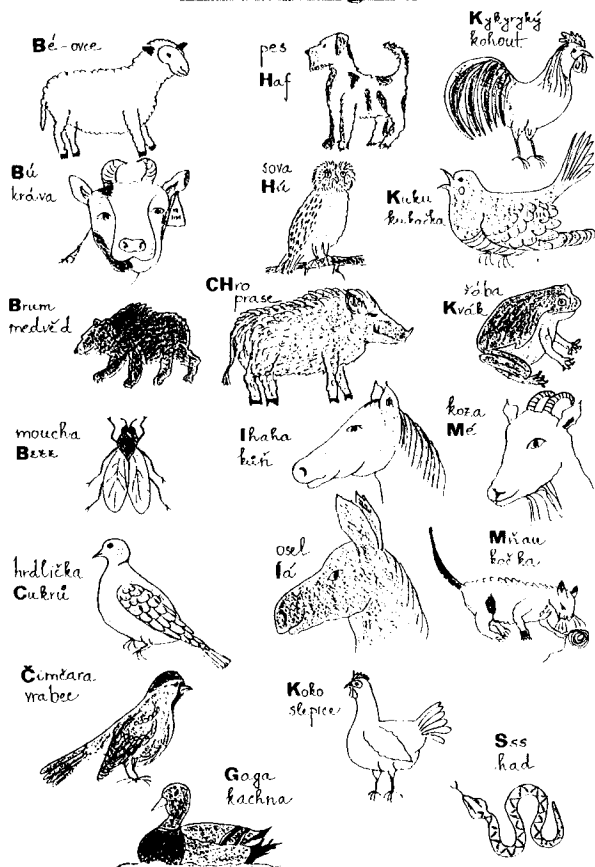
„*Tady jsem namaloval,*“ Ukázal nám obrázek lidské postavy s popisem jednotlivých částí těla. Opět, jako téměř vždy, má úkol v pořádku, proto s ním začínáme. Úspěch a pochvala hned zpočátku povzbudí.

„*No to je paráda!*“ raduje se doktorka. I když prý něco zapomněl. Sám se proto označil za blbce. Doktorka to obrací v legraci. Z druhé strany papíru čte pan M. věty:

„*Já mám červené uši.*“ Smějeme se doktorčině otázce, jestli po rumu, nebo proč. Prý zimou.

„*Oči svítí do dálky.*“ To je přece poezie! Následuje ještě spousta podobných vět...

Nácvik výsl.

Ambulantní péče

V polovině dubna 1994 byl pan M. propuštěn z nemocnice do domácí péče. Byl schopen sám opatrně chodit i bez hole, rehabilitace mu částečně srovnala ramena, takže přestal nosit závěs na pravou ruku. Čtení a psaní se ještě mírně zlepšilo (což lze posoudit z testu fatických funkcí, viz přílohu č. 2). Pomohlo, myslím, hlavně psychické zklidnění. Už mu tak moc nevadilo kóktání ani chyby, většinou se obrátily v legraci. Moc panu M. pomohl asi i návrat k počítači. Možná je jakýmsi návratem k „minulému životu“, hlavně ale počítač panu M. usnadňuje psaní. I.evačka bez problémů vytukává písmena na klávesnici, případně opravuje chyby, není tedy problém cokoliv napsat.

Pan M. i jeho manželka dostali spoustu rad a pokynů, jak doma pokračovat ve cvičení, přesto náš pacient s nadšením přijal nabídku dále docházet do nemocnice ambulantně, jednou až dvakrát týdně. Chodí za námi stále. Očividně se těší na logopedku (snad proto, že mu tolik pomohla se zlepšit?), setkává se se známými - bývalými pacienty v podobném zdravotním stavu. Těm nemusí nic vysvětlovat, před nimi se nemusí stydět za své chyby. Mnohdy společně přikládají i svou jedinou pohyblivou ruku na pomoc s organizací různých akcí pod záštitou nedávno založeného *Sdružení pro rehabilitaci osob po CMP*. Jezdí spolu do lázní, na speciální rekondiční pobyty, setkání. Jedno takové setkání se konalo před vánoce. Sešli jsme se v nemocnici: lékařky, sestry, pacienti v nemocniční péči i ti již propuštění domů, často si vzájemně známi z podzimních rekondičních pobytů. Tenkrát nám pan M. moc pomohl s přípravou a rozesíláním pozvánek. Obrátili jsme se na něj i s prosbou o stručné ohodnocení akce. Cítuji, co zajímavého o ní napsal:

Klub - 7.12. 1994

Dne 7.12. 1994 se konala sešlost. Nejprve bylo málo lidí ale to se všechno vyplnilo. Nakonec bylo náš až dost. Bylo nás až třicet. Ale to nejsou všichni. To začalo teprve Mikulášem a čerty, a lidi se tomu nasmáli. A potom nastala volná diskuse. Byli jsme spokojeni. Pani doktorka ani nemohla říct kdo je kdo. Ale zapomněl jsem ty nejlepší, těch bylo tři. Pani učitelka byla spokojená, tak jsme byly i mi. Sestřičky byly spokojeny a my s nimi. A vůbec všem se nám tůze líbilo. Ještě abych nezapomněl, nevím přesně kolik lidí je a kolik zůstalo. Ale to zůstanete na odpisu.

Seznam:...

Zapsal M.

Nezáří snad z těchto řádek radost? Radost z toho, že se nakonec sešlo tolik lidí a tím se, myslím, panu M. vyplnilo jeho přání, „*aby přišli všichni kamarádi*“. (Nebo se pouze „anonymně“ vyplnila místnost?) Nakonec si na ně na všechny ani nevzpomněl. „*Ale to zůstanete na odpisu,*“ píše. Tedy něco jako „*Nedělejme si starosti!*“ nebo jak jinak bychom měli jeho „odpisu“ rozumět? Zřetelná je také radost, že byli všichni

přítomní překvapení z návštěvy Mikuláše a čertů (i s jejich vystoupením pan M. pomáhal), ze zábavy a legrace, z povídání a zpívání koled. Myslím, že text také prozrazuje jakousi fixaci, důvěrné upnutí pacientů na doktorku (jinak také nazývanou *pani učitelka* nebo i *soudružka*) a sestřičky. Jako by jejich spokojenost podmiňovala spokojenost ostatních. Nebo jde pouze o osobní spokojenost pana M.? Je slovo *mi* (...*Pani učitelka byla spokojená, tak jsme byly i mi...*) bližší gramaticky správnému *my* nebo je tvarem zájmena *já*?

Pozoruji u pana M. také jakousi znovunabytou (alespoň částečně) sebedůvěru. Myslím, že už si získal i postavení ve své rodině. Její „hlavou“ bude teď pravděpodobně manželka, i on je však pro děti rodičem, autoritou. Znovu se naučil v mnohém spoléhat na sebe, nevyžaduje stále pomoc okolí. O tom svědčí např. i jeho následující prohlášení:

„Oni mi dneska říkali v tramvaji, abych sechnout tam pani, že jsem mladej,“ oznamoval nám nedávno. *„Tak jsem chvíli (přemýšlí), a pak jsem, že jsem nemocnej (stydlivě). Ale minule jsem celou dobu takhle!“* (Ukazoval, jak se asi držel vstaje)...“ Zkrátka - i on může obvykle stát v tramvaji, aniž by se nějak příliš lišil od ostatních!

Odkud ten optimismus?

Hodně jsem o tom všem přemýšlela. Co je příčinou tak velkého psychického zlomu u pana M.? Napadá mě. Jaký může být zdroj optimismu, dobré nálady a chuti do práce? Zvykl si pan M. na pozici toho nesamostatného, mnohdy legračního človíčka, který potřebuje mít stále někoho při sobě? Myslím, že ne! Co když se lze za postižení ne snad „schovat“, ale obrátit tuto nepříznivou situaci k vytváření jakési nové identity?

Nezměnil pan M. svůj přístup k životu, svou pozici v něm, své cíle, hodnoty a zájmy? Je náhoda, že ho dnes (po CMP) na rozdíl od dřívější doby tolik zajímá malířství a umění vůbec? Že má rád obrazy, zamýšlí se nad nimi a že jeho prožitky jsou plné citu? Jako by jeho „*oči svítily do dálky*“, napadá mě, zamyslím-li se nad jedním z jeho komentářů k obrazům:

„Kam oko dosáhlo, je louky. Vpředu řeka a v ní krávy. Při občerstvení je hlídá pes a kočí myje kola od vozu. Fouká jemný vítr, listy šumí, ale v pozadí můžeme spozorovat sluníčko u kopce. Je to příjemný odpoledne.“

Není i v těch pár gramaticky chybných větách plno poezie? Nenašel si pan M. ve své původní zoufalé pozici „znovu od začátku“ jakousi šanci podruhé, jinak (či lépe?) začít?

ŘEŠENÍ ROVNICE

Jaké jsou odpovědi na tyto otázky? Jaké je řešení mé rovnice, obsahující jako členy silnou vůli a spoustu práce? „*To je na hvězdách,*“ řekl by možná (jako už tolikrát) pan M...

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1 : Co je CMP a jak vzniká

CMP - cévní mozková příhoda - je organické cerebrální onemocnění, jednostranné poškození mozku, odborně afázie. Vzniká při embolii (do cévy, zásobující mozek krví, se dostane nějaký vmetek a ucpé ji) či při trombóze (podobně jako vmetek může cévu ucpat také krevní sraženina - trombus), tedy při ucpání přívodné mozkové cévy. Nebo také při jejím prasknutí (aneurismatu) a rozliti krve z cévy do mozkových prostor. CMP může být přivoděna i úrazem hlavy, zejména při těžkých dopravních nehodách. Postižené mozkové centrum potom nemůže zastávat svou původní funkci. Většinou bývá postižena levá mozková hemisféra, kde je centrum řeči a pohybové centrum pro pravou polovinu těla. Proto tedy tak častá řečová postižení a ochrnutí pravostranných končetin u afatiků. Někdy řeší takovou situaci lékaři chirurgickým zákrokem do mozku, jindy se léčba „omezí“ na redukaci, na hledání nového způsobu zapojení daného mozkového centra.

Mezi pacienty s CMP převažují muži staršího věku, nejčastěji nad 60 let. Poruch CNS dnes bohužel vlivem civilizačních faktorů a nesprávné životosprávy stále přibývá. Například dnešní úspěšní podnikatelé jsou přímo žhavými kandidáty na takové onemocnění. Nemocní lidé jsou částečně nebo zcela vyřazeni z aktivního života a společenského dění v důsledku ztráty komunikačních schopností, nemožnosti samostatnosti a sebeobsluhy a dalších přídatných postižení, zejména pohybových.

Příloha č. 2: Test fatických funkcí

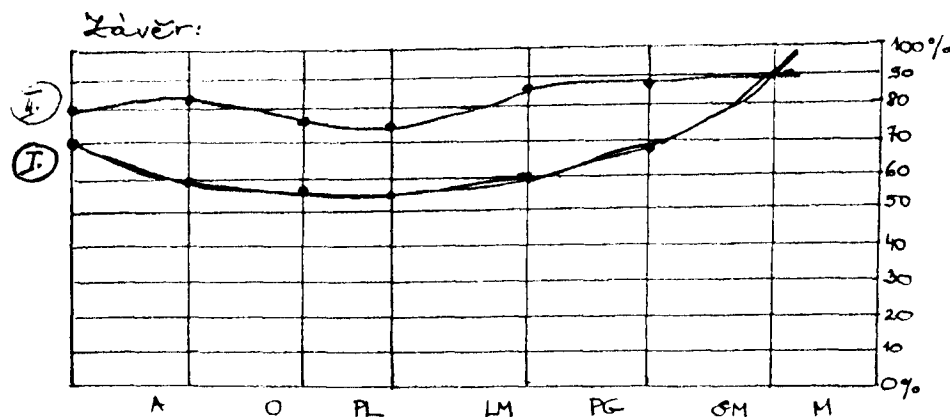
Jméno, ročník: pan M. - 1948

Oddělení: A-rehabilitace

Datum: 14. 2. 1994 10. 4. 1994

Logoped terapeut: PaedDr. S.

Vyšetření: I. II. III.

I. Smíšená afázie II. stupně (agrafie, alexie, akalkulie) centr. léze VII. n., převaha exprese
 II. Zlepšení viditelné. smíšená afázie I. stupně (reziduum agrafie, alexie, akalkulie).

Mozkové okrsky	A	O	PL	LM	PG	GM	M
Vyšetřovaná činnost							
1. Spont. řeč PL.-LM.-A	4 6		4 6	4 6			
2. Opakování A-PL.-LM	9 9		9 9	9 9			
3. Rozumění A-PL.-M	9 9		9 9				9 9
4. Pojmenování O- PL.- LM		6 7	6 7	6 7			
5. Automat. řady A-PL.-LM	5 6		5 6	5 6			
6. Zpěv A	9 9						
7. Čtení O-PG-PL.-LM		4 8	4 8	4 8	4 8		
8. Počítání ústní A- PL.- LM	6 9		6 9	6 9			
9. Počítání písemné O-PG-GM		6 9			6 9	6 9	
10. Kreslení O-PG-GM		10 10			10 10	10 10	
11. Psaní O-PG-PL.-GM-LM		4 7	4 7	4 7	4 7	4 7	
Průměrná hodnota	7 8 70 % 80 %	6 8,2 60 % 82%	5,9 7,6 59 % 76 %	5,4 7,4 54 % 74 %	6 8,5 60% 85 %	6,7 8,7 67% 87 %	9 9 90% 90 %

	I.	II.	III.
<u>I. Spont. řeč: A, O, LM</u>			
a) úplná ztráta řeči	0		
b) nedimenty, ojedinělá slova	2		
b) poruchy při dorozumění, paralázie	4		
d) poruchy vybavování slov	6	4	6
e) ojedinělé obdob. poruchy	8		
f) bez poruch	10		
<u>2. OPAKOVÁNÍ: A, PL, LM</u>			
a) samohlásky: a, e, i, o, u	1		
b) souhlásky: m, b, t, d, r, l, k, g, h, ch	2		
c) slabiky: pe, la, vla, pro, bě, nos, ber, krk, prst	3		
d) slova dvouslabičná: kolo, pivo, topol, hrdlo	4		
e) slova tříslabičná: dědeček, polena, Hradčany, květina, zástěra	5		
f) slova čtyřslabičná: nemocnice, televize, Bratislava, početnice	6		
g) slova víceslabičná: mateřídouška, socialistický	7	9	9
h) zdvojená slova: národní škola, městská doprava, státní dráha	8		
ch) narůstání řady slov: nemocnice, fakultní nem., oddělení FN, interní odd. FN	9		
i) složené věty: V divadle, kam odešli otec a matka, hráli Prodanou nevěstu	10		
<u>3. Rozumění mluvenému slovu: A, PL</u>			
a) výzva k činnosti zavřete oči, podejte mi ruku	1		
b) ukažte, co vám řeknu: levé koleno, stůl	2		
(+ obrázky ze souboru: potraviny, prac. nářadí, oděv, zvířata, dopr. prostředky)	5		
c) vyberte správně dané: barvu, účel, materiál	7		
d) ukažte, co je hezké, ošklivé, dobré (abstrakta)	9	9	9
e) gramatické struktury: ukažte tužkou klíč co je napravo od tužky			
ukažte pravou rukou brýle	10		
f) ukažte činnosti-jevy: kdo má kabát	8		
<u>4. Pojmenování: O, PL, LM</u>			
podle skutečných předmětů:			
tužka, kapesník, pyžamo, postel, knoflík,		6	7
vlasý, uši, pravá ruka, strom, rádio	10		
<u>5. Automatické řady: A, PL, LM</u>			
a) počet, vzest. a sest. řada	2		
b) dny v týdnu popořadě i pozpátku	5	5	6
c) měsíce popořadě i pozpátku	7		
d) text písně	10		

		I.	II.	III.
<u>6. Zpěv: A</u>				
a) poznání známé melodie s textem	2			
b) poznání známé melodie bez textu	4			
c) vyřukání textu písně, rytmu (zpěv s terapeutem)	6	9	9	
d) sam. zpěv s podporou terapeuta	8			
e) sam. píseň	10			
<u>7. Čtení: O, PL, LM, PG</u>				
a) tisk. a psací izolovaná písmena, slabiky	1			
b) dvouslabičná sloba	2			
c) jednoduché příkazy: čtěte tady, zvedněte oči	4	4	8	
d) složité příkazy: zvedněte ruku a podejte mi ji	6			
e) souvislý text	8			
f) reprodukce textu	10			
<u>8. Počítání: A PL LM - ústně</u>				
a) odhad množství do 5	2			
b) vztah číslce k předmětu	4			
c) sčítání a odčítání do 10	6	6	9	
d) zákl. mechanické řady, násobilka	8			
e) zákl. početní výkony	10			
<u>9. Počítání: A, PG, GM - písemně</u>				
a) - e) viz ot. číslo 8.		6	9	
<u>10. Kreslení a opisování textu: O, PG, GM</u>				
a) podle předlohy	2			
b) opis slov podle předlohy	4			
c) opis věty podle předlohy	6	10	10	
d) kreslení na příkaz: panák, dům	8			
e) spontánní kreslený projev	10			
<u>11. Psaní: O, PL, PG, GM, LM</u>				
a) podpis	2			
b) adresa	4			
c) diktát slov	6	4	7	
d) diktát vět	8			přechazuje
e) spontánní pís. projev	10			písmena

Když je Petr pomalejší než Marek aneb Jak to vypadá ve třídě různě starých dětí s různým druhem a stupněm mentálního postižení

Šárka Macálková

OBSAH

ÚVOD

(Jaké děti chodí do pomocné třídy, jak se chovají a jak komunikují.)

DVĚ HRANICE - PETR A MAREK

(Porovnání extrémů třídy s ostatními dětmi v oblasti učení a chování.)

ZÁVĚR

(Jak jsou tyto hranice od sebe daleko a co mezi nimi čeká na učitelku.)

ÚVOD

Přívodně jsem byla s paní ředitelkou ze zvláštní školy domluvená, že v jejích pomocné třídě strávím asi dva měsíce a potom přejdu do vedlejší „běžné“ třídy. To bylo v září. Zřejmě jsem dětem z pomocné třídy byla souzena, protože jsem s nimi strávila oba semestry. Vůbec mně to nevádí, neboť se rozhodně nedá říci, že bych o této třídě měla jasno. Ostatně „normální“ děti ze zvláštní školy jsem poznala na společných akcích a o přestávkách.

Pomocná třída je termín, který označuje skupinu dětí, jejichž mentální úroveň neodpovídá ani požadavkům ZVŠ, ale které přesto ještě jsou schopny nějaké školní činnosti a rozvoje, tj. není nutné jejich umístění do ústavu pro mentálně postižené. Přesto, že těchto dětí je nezanedbatelné množství, se zřizováním těchto tříd jsou problémy. Nejsou finance, prostory a často ani kvalifikovaní pracovníci. Mít na krku takovou třídu totiž dokáže s člověkem pěkně zatočit.

Cílem pomocných tříd je poskytnout dětem alespoň základní vzdělání, to znamená naučit je číst, psát, počítat, manuálními činnostmi a pohybem ve společnosti.

Do pomocné třídy nejsou zařazovány děti podle věku nebo podle typu postižení (jako to bývá např. u dětí s vadami řeči či zraku). Chodí sem děti ve věku od devíti do patnácti let. Škála jejich postižení je stejně široká jako jejich věkové rozmezí. Jsou zde děti postižené Dawnovým syndromem, lehkou či těžkou mozkovou dysfunkcí, ale také jen vývojově a sociálně zanedbaní.

Pomocná třída, kterou jsem navštěvovala, sestávala ze sedmi dětí:

- Pěťa, předzivaný Skřítek: 9 let, s lehkou mozkovou dysfunkcí ztíženou zanedbáním v rodině, pohybuje se v dolní části pásma hlubokého podprůměru (tupost).
- Jakub: 11 let, s postižením mozku v oblasti paměti, v horním pásmu imbecility.
- Honza: 13 let, s Dawnovým syndromem, ve středním pásmu imbecility.
- Petr: 14 let, s těžkou mozkovou dysfunkcí (údajně nejtěžší případ ve třídě), je v hraničním pásmu mezi imbecilitou a idiocíí.
- Fanda: 15 let, s Dawnovým syndromem, ve středním pásmu imbecility.
- Marek: 15 let, oligofrenik, patří do hraničního pásma debility a imbecility.
- Jaruška: 16 let, s těžkou mozkovou dysfunkcí, střední pásmo imbecility.

K představě o „tváři“ třídy je třeba znát její vybavení a atmosféru. Ve třídě je zásluhou učitelky domácí atmosféra, neboť se učitelka s dětmi mazlí, nosí jim mlčky a hračky a snaží se vyučovat s ohledem na ně a na jejich náladu. Třída je barevně sladěná (do fialova), zařízena účelným, ale přitom hezkým nábytkem. Je zde hodně hraček, knih a různých pomůcek.

Jak vypadá vyučování v této pomocné třídě je snad nejlépe ukázat na jednom typickém odpoledni (záznam ze dne 28.9.1994):

Pět minut před osmou vcházím do třídy. Učitelka zde ještě není. Děti jsou ve třídě jen čtyři, hrají si na zemi s dřevěnými hračkami. Panuje zde nepředstavitelný chaos a nepořádek. Děti mě vítají, ukazují mi své hračky a věci. Povídám si s nimi o tom, co budou dneska dělat: „*Co budeme dneska dělat, děti?*“

Marek: „*No, máme čtení, ale asi půjdeme ven a potom pojedou domů.*“

Jakub: „*Já nevím, já si chci hrát.*“

Petr: usmívá se na mě, kýve se a neodpovídá.

Honza: rovněž nemá náladu na povídání a nevlídně se na mě kouká.

Krátce před osmou přichází učitelka. Děti si nejprve musí uklidit ve třídě. Potom se postaví do lavic a zazpívají si dvě písničky - Foukej, foukej větříčku (klátí se jako stromy ve větru), a Stojí, stojí bedla (stojí na jedné noze, zpívají dvakrát, aby si vystřídalily nohy).

Poté se děti posadí do lavic a učitelka jim dá pokyn, aby odevzdaly domácí úkoly. Marek s Honzou reagují okamžitě (sedí vedle sebe, Marek Honzu pravděpodobně táhne). Jakub se stále ještě nesoustředí a trvá mu to déle, Petrovi musí vzít učitelka sešit z lavice sama. (Později jsem si všimla, že Petr s Honzou nejčastěji reagují jen na přímý povel, učitelka je prostě musí přímo oslovit jménem.)

Protože jsou děti na různé rozumové a věkové úrovni, musí s nimi učitelka dělat psaní a čtení zvlášť. První skupina - Petr a Jakub opisuje ze slabikáře, Marek s Honzou čtou. U Honzy je relativní v jaké skupině je, je to dáno předmětem a momentální náladou.

Marek s Honzou se při čtení střídají a až na pár škobrtnutí čtou dobře. Oba mají jedničku a dostávají písemný úkol. Učitelka se nyní věnuje mladším dětem. Jakub číst neumí (nepamatuje si písmena) a Petr má silnou patlavost. Učitelka si s nimi tedy povídá o obrázku na tabuli - muchomůrce s hříbkem. Odpovídá vlastně jen Jakub, neboť Petr se, s jakýmsi pobrukováním, kýve ze strany na stranu a učitelky si nevšímá. Když starší děti dopíšu, učí se celá třída básničku k danému obrázku. Zvýšenou pozornost věnuje učitelka Jakubovi pro jeho problémy s pamětí.

Učitelka všechny úkony známkuje. Málokdy však bývá známka horší než dvojka. I zde ovšem platí „jak u koho“, jinak řečeno, kdo na to má, od toho se vyžaduje víc.

Učitelka oznámí, že je přestávka (neřídí se zvoněním, ale hodiny hlídá). Po ní si půjde celá třída zazpívat do hudebny. O přestávce odchází učitelka do sborovny a nechává mě s dětmi ve třídě. Chvilí je jen pozoruji, ale vtahují mě do hry a do svých sporů.

V hudebně zpívali s klavírním doprovodem několik známých písniček (Ženili se komáři, Holka modrooká. Já do lesa nepojedu). Zpívali všichni, kromě Jakuba.

Po návratu z hudebny jsou počty. Opět se vyučuje skupinovou metodou. Je znát, že děti již povolily v pozornosti, Jakub stále odbíhá z lavice, Petr mi chodí mačkat paži. Učitelka se přesto snaží o jakýsi pořádek a má zřejmý pocit, že poutám pozornost dětí víc, než je zdravo. V této hodině nejde ani tak o skupinové vyučování, jako o individuální práci

ci. Děti se učí sčítání a odčítání do pěti, starší děti do deseti, čtou matematická znaménka, Marek zvládá i jednoduché početní úlohy.

O přestávce je svačina. Potom jsme se přesunuli do dílen. Děti zde byly poprvé, a přes přísný zákaz čehokoliv se dotýkat a pohybovat se po třídě, jsou nadšeny. S přibývajícím časem je však pro ně stále těžší tento zákaz dodržovat. Daří se jim to jen díky zajímavé práci - smirkování dřevěných kousků, z nichž si potom společně slepí vláček. Každé dítě přesně podle pokynu učitelky přilepí jeden kousek.

Na poslední hodinu byla plánována vycházka, učitelka však byla odvolána k telefonu, a hovor trval dlouho. Hrála jsem tedy s dětmi ve třídě hry - Co se ve třídě změnilo, Všechno lítá, co peří má apod. Když se učitelka vrátila, bylo už na vycházku pozdě, a tak hrála s námi.

V 11.40 jsme předali děti družinářkám.

Téma, na které jsem se soustředila, mne oslovilo již první den mého pobytu ve třídě.

Učitelka mi představovala třídu. Jakmile Petr, silný a duchem jakoby nepřítomný chlapec, zaslechl své jméno, vstal, přišel ke mě a začal mě ohmatávat od hlavy až k pasu. Pak se ke mně přitisknul a vši silou mi tisknul paži. Učitelka to komentovala sdělením, že má na ruce stále modřiny, neboť Petr rozhodně není žádný střizlík. Pak dodala, že vlastně do této třídy ani nepatří, neboť nemluví, v podstatě nekomunikuje a když, tak jen nesrozumitelně. Později si posteskla, že snaha o vzdělání Petra je zbytečná. Cílem pomocné třídy, jak již jsem se zmínila, je naučit děti číst, psát a počítat, tedy trivium. U Petra veškeré snahy vyznívají naprázdno. Umí sice jednotlivá písmena, ale má problémy při čtení slov. Sčítá do pěti a již více než půl roku se nemůže pohnout k vyšším číslům. Navíc je velmi těžké ho vůbec donutit ke komunikaci. Podle učitelky je nejhorší, že čas, který mu věnuje by byl mnohem lépe zúročen, kdyby ho věnovala např. Markovi, u něhož to podle jejího názoru má význam.

V pomocné třídě, která sama vznikla dílem vyčlenění, tzv. **vnější diferenciací**, daných dětí z normální populace dětí navštěvujících normální školská zařízení, mají tedy učitelky **opět problémy s integrací**? Anebo je to „jen“ problém s nepřesně diferencovanými jedinci? A dále, to, co bývá v normálních školách hlavním důvodem pro přeřazování dětí do zvláštních škol, neschopnost zvládat jednotlivé myšlenkové operace při řešení úkolů zadávaných ve výuce, jako by tady ani nevystupovalo do popředí vedle bazálnějších **schopností smysluplné komunikace a ovládnutí svých nálad**. I hned na začátku praxe mi např. učitelka sdělila, že se při výuce řídí náladou dětí, a tak se stane, že v hodině matematiky se celá třída přemístí do hudebny a zazpívá si, protože: „*Jinak to prostě nejde.*“

Pokusila jsem se tedy zmapovat charakteristické projevy a svérázné způsoby komunikace dětí v této třídě, abych si udělala představu, s čím vším se vlastně musí učitelka při práci s těmito dětmi potýkat a čím jí mohou dělat takové problémy, že by si raději přála, aby některé dítě bylo z pomocné třídy vyřazeno. Charakteristiky jednotlivých dětí podávám v pořadí od Petra po Marka podle svého odhadu „míry mentálního postižení“, který zakládám na vlastní zkušenosti a útržcích různých informací z terénu.

DVĚ HRANICE - PETR A MAREK

Petr

Jak jsem se již zmínila, je Petrovo mentální postižení údajně natolik těžké, že ani nepatří do této pomocné třídy. Svým celkovým projevem patří k dětem pasívním. Jeho pasivita se ale jeví spíše jako důsledek jeho mentálního postižení, a to např. ve srovnání s Jaruškou, u které pasivita vypadá jako skutečná povahová vlastnost, neboť Jaruška jakoby oscilovala mezi rezignací či leností a vůlí něčeho dosáhnout. Je tedy možné, že Petr vnímá a prožívá aktivně a pouze to neumí dát najevo.

Petrovo vyjadřování je znehodnoceno tak silnou patlavostí, že mu není rozumět. Vyjadřuje se tedy spíše houkáním, neartikulovaným křikem a zpěvem. Podle mého zpívá velice hezky a i když mu není rozumět, melodii zachovává. Tyto projevy bývají někdy velmi hlasité a narušují běh hodiny. Pokud se dostane do zpěvné nálady, nic ho od zpěvu neodradí. Je schopný prozpívat i celé dopoledne. Učitelka se mu potom musí velmi věnovat a uklidňovat ho. Někdy je tato činnost bezvýsledná. Petr tak na sebe skutečně strhává určitý čas učitelky, o který jsou ostatní děti ochuzeny.

Charakteristická je pro Petra i bohatší mimika - kroutí ústy, šklebí se. Již jsem se zmínila o tom, že zcela specifickým způsobem komunikace je pro něj silné tisknutí paže (až z toho má učitelka modřiny). Tyto situace se projevují nárazově, kdy má Petr tendence mačkat paži všem ve svém okolí. Protože zhruba v polovině případů provází tyto stavy smutnou mimikou a nešťastnými čumáčky, myslím, že se jedná o situace, kdy se cítí sám, nebo špatně, a mačkáním si vynucuje pozornost.

Celkově však mám dojem, že ve srovnání s ostatními se nedá říci, že by rušil výrazně více. Dokonce možná ani nepatří mezi ty, kteří ve třídě ruší nejvíce. Spíše je často uzavřen do sebe, nereaguje na okolní dění ani na výzvy či pokyny učitelky. Je však možné, že dítě, se kterým učitel není schopen navázat běžný komunikační vztah, které zůstává netečné, anebo se zase vyjadřuje zcela bez komunikační orientace, tj. dítě takto nečitelné, je mnohem větší zátěží než jeho, rozhodně živější spolužáci. Když např. při výtvarné výchově čte učitelka pohádku o hříbečkovi, který schovává všechna zvířátka před deštěm, a všechny ostatní děti malují jednotlivá zvířátka z pohádky vodovkami na navlhčený papír, protože v pohádce stále prší, jsou všechny děti zcela zaujaté daným úkolem kromě Petra. Ten si stále zpívá, kolébá se ze strany na stranu a jeho malování spočívá v tom, že prostě dělá na čtvrtku skvrny a ječí nadšením jak se rozpíjejí.

Ke spolužákům se Petr chová podobně jako k učitelce, většinou je vůbec nevnímá, nezúčastňuje se jejich her a aktivit. Ostatní děti jsou na jeho chování zvyklé a nesnaží se ho mezi sebe přitáhnout a zapojit ho do činnosti. Vlastně si ho všimnou pouze tehdy, nereaguje-li na pokyny učitelky, a ostatní děti se jí snaží pomoci. To mu potom vezmou např. tašku, podají mu penál, nebo ho vystrkají ze třídy do šatny.

K charakteristice musím dodat, že do pomocné třídy byl převeden na přání rodičů z ústavu pro mentálně postižené děti. Petrova babička s ním denně dojíždí 40 km. Jeho rodi-

na přes doporučení učitelek a speciálně pedagogické poradny, odmítá jeho umístění na školním internátě. Pedagogové tedy tvrdí, že jeho vázanost na maminku a babičku je brzdou v rozvoji jeho komunikačních schopností, zatímco rodina zase tvrdí, že Petr nestojí ani o pobyt se třídou na horách.

Honza

Honza je vlastně dítě lásky a nerozumu (dá se ovšem také říci sobectví). Jeho rodiče se potkali již ve zralém věku a přesto se rozhodli mít spolu ještě dítě. Když se Honza narodil, bylo jeho mamince 43 let. Je známo, že u žen po čtyřicítce stoupá riziko, že se jim narodí postižené dítě. Nejčastější poruchou, jak tomu bylo i v tomto případě, bývá Dawnův syndrom.

Podle testů IQ patří Honza do středního pásma imbecility. Projevuje se jako velmi živé dítě, neustále pobíhá po třídě i po škole, prudce mění chování, např. se najednou rozběhne a skočí učitelce kolem krku, aby se pomazlil. Jako většina lidí s Dawnovým syndromem je totiž velice náladový. Jeho nálada se mění z minuty na minutu a stavy spokojenosti jsou střídány stavy vzteku a odporu. V tomto stavu odmítá jakoukoliv činnost - obléci se, jít do šatny, na svačtinu apod. Svou neochotu dává najevo tak, že si např. lehne na zem a v této pozici je schopen vydržet velmi dlouho, vlastně dokud ho někdo neodtáhne.

Pro jeho chování jsou charakteristické ještě další zvláštnosti. Např. jeho reakce na pocit křivdy. Když v prosinci jela třída na rehabilitační koupel do okresního města, chtěla toho Honzova maminka využít a Honza měl jít, místo do bazénu, k lékaři. Maminka učitelce vzkázala, aby nezapomněla vzít Honzovi brýle. Učitelka si je připravila do tašky, ale nepočítala s tím, že Honza o „podrazu“ ví, brýle jí z tašky vytáhl a sám si připravil věci na koupání. Přišlo se na to až v Rakovniku na nádraží. Byla z toho velká nepříjemnost, ale nejhorší bylo, že Honza svému osudu neunikl, jen musel absolvovat o jedno vyšetření více. Tuto křivdu si spojil s učitelkou a týden s ní nemluvil. Kdykoliv se objevila, otočil se k ní zády, přestože do té doby se k ostatním přítomným choval normálně.

Nebyl to ostatně jediný projev kleptomanství. Jeho zvykem je, že vše co se mu líbí prostě sbalí a schová. V poslední době mu na schovávání nestačí třída, a tak hledáme různé věci po celé škole.

Nejednu horkou chvíli s ním učitelka zažije při vycházkách. S velkou oblibou si ve chvíli, kdy prochází kolem vysokého plotu, strhává čepice a háže ji za plot. „Lov“ čepice absolvuje třída tak dvakrát do měsíce, zatímco schovávanou téměř každý den.

Dalším Honzovým rysem je jeho, téměř schizofrenické, ztotožnění se Šimonem z filmu Šimon a Matouš. Když měl jednou najít své jméno na seznamu, nenašel ho. Připsaly jsme mu k jeho jménu Šimon a on na toto jméno okamžitě ukázal. Šimon je pro něj zřejmě pojem síly, nebo životní vzor a on ho velmi často pantomimicky napodobuje. Nejčastěji právě při procházkách.

Jeho řeč je silně patlavá a chybná po stránce formální i gramatické. Důležité místo proto v jeho komunikačním rejstříku zaujímá mimika.

Při vyučování Honza většinou nevyrušuje, projevuje se jen je-li na něco tázán. To samozřejmě neplatí ve chvíli jeho „nenálady a vzteku“. Ani tehdy se však nedá říci, že by vyrušoval, protože se chová tiše a v podstatě jen sedí a odmítá komunikovat a cokoli dělat.

Komunikace s učitelkou je celkem dobrá, i zde záleží na náladě. Učitelka však pro něj zřejmě znamená určitou autoritu, neboť se často stává, že od ní si dá říci, když to všichni v okolí již vzdali. O autoritě svědčí rovněž fakt, že učitelka je pro Honzu „Matouš“.

Komunikace s dětmi je na náladě ještě závislejší. Pokud má náladu dobrou, hraje si se všemi, kromě Jarušky a Petra. Komunikuje s dětmi spíše mimicky, hlasu používá v případě, že se mu něco nelíbí, nebo když někoho okřikuje. Jeho postavení je závislé na tom, co chce on. Chce-li být ve středu dění, daří se mu to, nemá-li o třídu zájem, nikdo si ho ani nevšimne. Jak to dokáže, že má klid, když chce, a je ve středu dění, když o to stojí, se mi nepodařilo zjistit.

Když se zamyslím nad tím, jestli Honza při vyučování ruší, nebo ne, docházím k závěru, že neruší při výuce, ale spíše při ostatních činnostech - při vycházkách, různých akcích, při hraní ve třídě. I on, stejně jako Petr, na sebe v těchto chvílích více poutá pozornost učitelky, která nemá jinou možnost než se mu věnovat. Při těchto činnostech se však většinou schopnější děti dokážou zabavit samy a nepřítomnost učitelky jim tolik nevadí.

Honza rovněž patří k zakládajícím členům třídy. Když mu bylo 7 let a řešil se problém do jaké školy ho umístit, zrovna se tato třída otevírala. Od počátku své docházky je ubytován na školním internátě. Zdálo se mi, že je tam spokojen. Rodiče si ho berou domů na víkendy, a přesto, že se snaží postupovat podle pokynů odborníků, je na jejich vztahu znát, že je Honza jedináček a rodiče mu splní vše co mu na očích vidí. On na to už přišel a dost toho zneužívá.

Fanda

Jestliže je tato pomocná třída třídou individualistů, pak nejvíce společných znaků má Honza s Fandou. Fanda, stejně jako Honza, je postižen Davnovým syndromem a patří do středního pásma imbecility (jeho IQ je nepatrně vyšší než Honzovo). Fanda však je o dva roky starší, a to se zřejmě na jeho chování promítá. Např. tím, že je klidnější, má pomalejší reakce a chvíli trvá než ho něco rozzlobí. Tento klid je zřejmě dán i jeho povahovými vlastnostmi - na rozdíl od Honzy, je to velice pasivní dítě. Často velmi dlouhou dobu jen sedí v lavici a zdá se, že spí. Na rozdíl od Jarušky se Fanda neprobudí ani na přímý podnět. O tom, kdy se s náma bude bavit rozhoduje jen on sám. Pokud se probudí a projeví o něco zájem, dokáže se pro věc nadehnout a rozpovídat se. Toto střídání zájmu patrně nezávisí na únavě, protože je schopen se probudit půl hodiny před koncem vyučování, po dvou hodinách ignorování okolí. Je ale možné, že si během tohoto stavu „zimního spánku“ odpočine. Je zajímavé, že se dá dobře poznat, kdy se chystá usnout s otevřenými očima, protože začne projevovat silnou nechuť k jakékoliv činnosti a např. mlátí věcmi o lavici. Toto chování bychom mohli přisuzovat i náladovosti.

Fandova řeč je jen mírně patlavá, po stránce formální však

příliš dobrá není, často mluví agramaticky. Je spíše nemluvný, častěji se vyjadřuje mimoslovně - mimicky. Radost dává najevo hlasitým, vyraženým chechotem, při kterém nám vstávají vlasy na hlavě. Při tomto smíchu se kýve zepředu dozadu a je velmi dotčen, když ho napomínáme. Naštěstí se směje velice zřídka (i když smích je kořením života).

Fandovu komunikaci nemohu dělit na komunikaci s dětmi a komunikaci s učitelkou. Není v tom totiž žádný rozdíl. Fanda si jakoby vybírá s kým se bude bavit a s kým ne. Má tedy lidi rozdělené na dvě skupiny. Do jedné patří důvěryhodní lidé, v této skupině se nachází i učitelka, ve druhé skupině pak jsou lidé, s nimiž „neztratí slovo“, to se týká např. Jarušky a Petra.

Jeho momentální komunikační schopnost je tedy velmi závislá na náladě. Jak již jsem se zmínila, pokud náladu nemá, upadá do lhostejnosti k okolí. Pokud je dobře naložen, komunikuje se všemi, kteří patří do skupiny jím uznávaných lidí, a kteří o to zrovna stojí. Tedy i učitelka během vyučování. V těchto chvílích je schopen rozsáhle vyprávět o hospodářství, které mají doma, jaká mají zvířata, jak se jmenují, čím je krmí apod.

I u Fandy se občas projevuje agresivita. Jeho agresivní chování se však od agresivního chování Honzy liší. Především se projevuje méně často a většinou jako reakce na něco, co se mu nelíbí. Zažila jsem to během celého roku jen asi třikrát a vždy to byla reakce na nějaké dráždění. Např. v divadle se Jakub sedící vedle něj neustále vrtěl, natahoval se přes Fandu, strkal do něj a všelijak ho pošuchoval. Fanda to vydržel asi deset minut a potom ho náhle vši silou praštil přes hlavu. Znamená to, že Fanda nikdy neútočí bez důvodu, a to ani když není dobře naložen.

Při vyučování se Fanda příliš neprojevuje. I když má dobrou náladu, reaguje jen na přímé podněty, dotazy a úkoly. Stejně se chová i při vycházkách a jiných akcích. Jeho nároky na učitelku jsou minimální, v podstatě ji zaměstná asi stejně jako celkem bezproblémové dítě v běžné třídě, které občas nedává pozor.

Fanda je také ubytován na internátě. Nepoznala jsem, zda je tam spokojen, neboť se chová stejně v pondělí po příjezdu do školy i v pátek, když si pro něj rodiče přijedou. Vzhledem k tomu, jak rád vypráví o společné práci s tatínkem v hospodářství, se domnívám, že má dobré rodinné zázemí. Fanda je jedináček, ale žije v poměrně široké rodině (společná domácnost jeho rodičů, prarodičů a tety se strejdou).

Do pomocné třídy přišel v 11. letech ze ZvŠ v Rakovníku. Do této ZvŠ byl zařazen na počátku své školní docházky. Měl zde velké problémy s učením, a celé tři roky docházky zůstal v první třídě.

Jaruška

Pásmo do něhož patří Jaruška inteligence ji řadí ve třídě mezi průměr (při srovnávání inteligenčních schopností s ostatními dětmi je zhruba uprostřed). Celkově se jeví jako silně pasivní a velmi pomalu reagující dítě. Jedná se zřejmě o povahovou vlastnost, protože dojde-li k situaci, která ji zajímá, tj. k situaci, která se týká přímo její osoby, pak se dokáže „zaktivizovat“, rozhybat se, projevit zájem, zeptat se na něco, nebo něco vykonat. Typickou situací je např. chvíle

kdy má hlad. Když si chtěla na horách ještě přidat, nebyla líná se zvednout, dojit s talířem ke stolu učitelky a zeptat se, zda si může přidat. Pokud hlad nemá, sní všechno, co se před ní postaví, a při jídle se jen pasivně dívá před sebe. Když už jí nic nedáte, nic neřekne, zvedne se a odejde.

Jaruška se vyjadřuje slovně, i když její řeč je mírně patlavá. Větším problémem pro její vyjadřování je občasné nepochopení situace. Její vyjádření se tak stává nejasným. Např. se neustále ptá na stejnou věc, nebo na učitelčino vysvětlení nějakého jevu reaguje stále stejně: „*A proč?*“. S neustálým dotazováním jsem se setkala hned první den praxe ve třídě. Při vycházce mě Jaruška překvapila tím, že se mě neustále, znovu a znovu vyptávala kam chodím do školy, proč jsem k nim přišla, co u nich budu dělat apod. Zpočátku jsem se snažila odpovídat, ale když se přišla na totéž zeptat asi po páté, vzdala jsem své úsilí a přehrála ji učitelce, která se situací viditelně bavila. Uklidnila mě, že u Jarušky je toto vyptávání běžná věc. A o tom, že je na to zvyklá, svědčil i zcela klidný tón, s jakým se na Jarušku obrátila: „*No jo, Jaruško. To jsme ti zase nasadili brouka do hlavy. To budeš mít zase celý víkend o čem přemýšlet a stejně se v pondělí zeptáš znovu, vid!*“. Při svém proslovu Jarušku objala a mámovsky se s ní pomazlila. Jaruška úplně zazářila vděkem za projevený zájem.

Druhý případ, neustálé zjišťování „*proč?*“, popisuje příhoda z hor. Na pokyn, aby se šla umýt reagovala otázkou: „*A proč?*“. Odpověděla jsem jí, že proto, aby byla čistá. Ona se však zeptala: „*A proč mám být čistá?*“. Snažila jsem se jí vysvětlit něco o hygieně a dobrém pocitu po osprchování, ale ona mě zahrnala do kouta otázkou: „*A proč mi bude dobře, když se osprchuju?*“.

Původně jsem se domnívala, že se jedná o pomalejší myšlení. Že jí to sice trvá déle, ale přece jen určité situace pochopí. Tuto mojí myšlenku však vyvrací scéna, která se se železnou pravidelností opakuje každý čtvrtek. Jaruška totiž nikdy v pátek nechodila do školy, neboť má špatné autobusové spojení. Přesto se každý čtvrtek ptá, proč nemůže zítra přijít do školy a obviňuje učitelku, že jí nemá ráda. Zřejmě se tedy jedná o neschopnost chápání jednoduchých životních situací a souvislostí. Kromě toho si občas nemůže zapamatovat určité maličkosti. I když např. nemá problémy s úkolem naučit se zpaměti básničku, čte i píše (sice pomalu, ale dobře), nemůže si stále zapamatovat, kolik kopečků má psací M a N, že její jméno se píše s velkým písmenem na začátku apod.

S učitelkou Jaruška komunikuje bez problémů. To znamená, že jejím pokynům většinou rozumí a reaguje na ně tak, že buď poslechne, nebo se začne vyptávat.

Při vyučování a při práci nijak nevyrušuje a není-li vyvolána, téměř se neprojevuje. Tento stav „nezájmu“ přetrvává i o přestávkách. Na děti však Jaruška, na rozdíl od učitelky, nereaguje, nevsímá si ani dětí, ani jejich aktivit. Chování ostatních dětí k ní, je zrcadlem jejího vlastního chování. Děti se k ní chovají stejně jako ona k nim - nevsímají si jí.

Jaruška patří k zakládajícím členům třídy. V 6. letech byla zařazena do první třídy ZvŠ v Čisté. Po půl roce byla přeřazena do pomocné třídy v Rakovníku. Rodiče ji tam však nemohli dopravovat, a tak zůstala dva roky doma a jezdila jednou měsíčně do pedagogicko-psychologické poradny, kde její matka dostávala pokyny, jak při jejím vzdělávání postu-

povat. Když jí bylo 10 let, byla při ZvŠ v Jesenicích otevřena pomocná třída. Nyní již nebyla doprava problematická a rodiče ji na doporučení pedagogicko-psychologické poradny okamžitě přihlásili.

Jarušce se ve škole velmi líbí a velice jí mrzí, že v pátek do školy nechodí. Pokud se však v pátek koná nějaká akce, jako plavání či táborák, rodiče se vždy s učitelkou dohodnou na nějakém řešení (kdo ji pohlíká do odjezdu autobusu, kdo ji odveze) a do školy ji přivezou.

Jaruška může do této školy chodit do 18 let. Zbývají jí tedy ještě dva roky a poté zřejmě zůstane doma v invalidním důchodu.

Jakub

Jakubovo postižení je velmi zvláštní. Definovala jsem ho jako poškození mozku v oblasti paměti. Jeho stav je však trochu složitější. Jakub si z učiva téměř nic nepamätuje a číselní mu velké problémy se něco naučit zpaměti. Z většiny písniček si pamätuje název a první tři slova. Nepamätuje si písmena, ani číslice. Dobře si však pamätuje věci, které nemusí do paměti ukládat mechanickou činností, memorováním, tedy podněty, které na něho prostě zapůsobily, a které prožíval. Např. na hory přijel za učitelkou její přítel. Jakub ho viděl v listopadu (tedy o dva měsíce dříve) v obchodě, kam jsme dětem při vycházce zašly koupit lízátko. Jakmile ho nyní spatřil, okamžitě prohlásil: „*Já už vim, to je ten strejda, co jsi s ním byla v tom krámu.*“ Nejenže ho tedy poznal, ale dokonce věděl kam ho zařadit. L.S. Vygotskij píše v díle Vývoj vyšších psychických funkcí o tom, že člověk má dva typy paměti: vybavovací (tzv. duševní) a pohybovou paměť, pomocí které je schopen memorovat poznatky. Při poškození mozku bývá postižena právě tato pohybová paměť, neboť úzce souvisí s tělesnou stránkou člověka a s jeho nervy. Paměť vybavovací je na těle závislá jen tím způsobem, že duše nemůže existovat bez tělesné sránky. Tato paměť při poškození mozku postižena nebývá a právě touto pamětí si vybavujeme události, které jsme zažili a které jsme se neučili, ani jsme je neopakovali.

Jeho chování je typické svou živostí, hravostí a neschopností se soustředit (v oblasti učení, nikoliv v oblasti hry). Každé ráno, po příchodu do třídy, se okamžitě vrhne na hračky a je potom velmi těžké jej od nich odtrhnout a dotáhnout jej k vyučování.

Jakubova řeč je bezproblémová, čistá a gramaticky správná. Slovní zásoba je trochu omezená, neboť se těžko učí slova s nimiž se v běžném životě nesetkává. Do jeho komunikačního rejstříku však patří i mimoslovní komunikace - využívá mimiku, gestikulaci a šklebí se.

Rovněž jeho komunikace s učitelkou není příliš problematická, učitelka je pro něho autoritou. Pokud někdy odmítne poslechnout, vždy zdůrazní, proč se mu to, či ono, zrovna nechce dělat, a snaží se učitelku přesvědčit, že činnost, kterou chce vykonávat on, je důležitější. Tyto diskuse jsou pro učitelku dost náročné, neboť přesvědčit Jakuba je velmi těžké a zdoluhavé. Učitelce však většinou nic jiného nezbyvá, protože Jakub třídu „táhne“ a výsledky vyučování jsou dost často závislé na tom, jakou má Jakub náladu.

Jeho postavení ve třídě považuji za trochu zvláštní. Patří k dětem, které jsou asi nejvíce vidět, což je způsobeno jeho

živosti a hravosti. Svým chováním velmi ovlivňuje třídu, neboť, jak jsem se již zmínila, ji nutí k aktivitě. Bohužel zaměření této aktivity většinou neodpovídá představám učitelky. Vždy je velmi poznat, když Jakub chybí, protože ostatní děti jsou klidnější a lépe pracují (pokud je ovšem neruší něco jiného, např. Petr). Na druhou stranu však není ve třídě autoritou. Ostatní děti ho neposlouchají, spíše ho napomenou, postrčí apod.

Ve své hravosti Jakub téměř nesleduje s kým si vlastně hraje, takže by se dalo říci, že si hraje se všemi dětmi, které se zrovna v jeho okolí vyskytují, a které o to stojí. Mimo herní oblast o něj děti příliš zájem nejeví.

Občas se u Jakuba objeví agresivita, která se téměř vždy zaměřuje proti slabšímu dítěti. Např. je neustále „na kordy“ s chlapcem z vedlejší třídy, který je velmi drobný, špatně slyší a má rozštěp rtu. Také někdy zaútočí proti Honzovi, třeba po něm začne něco házet. Jednou jsem ho takhle viděla házet po něm kostky. Když jsem mu to zatrhla a zeptala se ho proč to dělá, jen na mě koukal a řekl, že neví.

Do třídy byl zařazen na základě doporučení z pedagogicko-psychologické poradny od začátku své školní docházky. Přestože nebydlí daleko, je ubytován na internátě. Je tam velmi spokojen. Vztahy v rodině vůči němu totiž nejsou zrovna nejlepší. Má mladšího, zcela zdravého bratra a pro svou matku je zřejmě zklamáním. Dává mu to najevo nevlídným chováním, je k němu chladná a pro každou maličkost ho bije. Když na horách ztratil rukavice, první, co mi s nešťastným pohledem řekl, bylo: „*Máma mě zmlátí.*“ Rovněž učitelky tuto skutečnost potvrzují, protože Jakub má občas v neděli, po příjezdu na internát, modřiny.

Skřítek

Skřítek je nejmladší dítě ve třídě. Jmenuje se Petr, ale protože je velmi malý a drobný, říkáme mu Skřítek.

Skřítek není mentálně postižen, jedná se o zaostalost způsobenou zanedbáním. Pokud by měl lepší rodinné zázemí (rozvrácená rodina), patrně by zvládal učivo ZvŠ. Patří do dolní části pásma hlubokého podprůměru (tupost).

Je to velice živé dítě, které si rádo hraje, stále pobíhá po třídě a dává hlasitě najevo svou přítomnost. Velice výrazně se u něho projevují city. Má např. ve zvyku skákat mi kolem krku, velice rád se s každým mazlí a dává najevo svou lásku. Často se také projevuje žárlivě vůči ostatním dětem. Např. doslova vystrkal ze třídy dívku od vedle, která se se mnou chtěla také mazlit a lákala mne na chodbu. Skřítek se nejprve snažil ji jen odstrčit, ale nakonec ji vystrčil za dveře s roztomilou poznámkou: „*Vraží sem jak indián, a ani nepozdraví.*“

Z hlediska prostředí, ze kterého pochází, to považují za snahu upozornit dospělou osobu na sebe a udržet si její pozornost. Je z velké rodiny, kde přežívají jen ti nejsilnější (obrazně), to znamená, že vše ukořistí starší děti a na nejmladšího Skřítku toho moc nezbyde. Snaží se tedy od učitelů získat co nejvíce a ze strachu, že ho ostatní děti předběhnou, je odstrkuje.

Tomu odpovídají i jeho další snahy - o vlastní důležitost. Snaží se upoutat pozornost a získat tak ocenění, kterého se mu od rodičů asi příliš nedostává. Např. když se nám jednou

při vycházce ztratil Honza, Skřítek nadšeně vyprávěl, že ho viděl jak se schovává v lese, a bylo vidět, že za toto sdělení očekává pochvalu. Místo toho byl pokárán, že Honzu nechal a učitelce nic neřekl. Nebo mi zaujatě vykládal, jak hořel jejich dům, a jak se on a jeho otec zachovali hrdinsky. Říkal to zcela vážně, ale podle učitelky jejich dům nikdy nehořel.

Skřítkova řeč je naprosto bezproblémová a správná, snad by jen měl mít ve svém věku širší slovní zásobu. Řeč také využívá přednostně, přestože ve svém rejstříku má i mimoslovní komunikaci - mimiku a gestikulaci.

Rovněž jeho komunikace s okolím by se dala označit za běžnou. Bavi se se všemi a téměř neustále. Dokonce si povídá i s dětmi, které si ho nevšímají, tedy s Petrem a s Jaruškou. Zřejmě mu vůbec nevadí, že mu neodpovídají. U ostatních reagujících dětí si dokáže svůj způsob přizpůsobit podle partnera a domluví se se všemi dětmi, nejen ve třídě, ale i ve škole. Ostatní děti ho mají rády zřejmě pro jeho roztomilost a mazlení. Ve třídě je dokonce brán jako autorita (zdůrazňuji, že je nejmenší a nejmladší), patrně proto, že děti poznaly, že rozumově je na vyšší úrovni.

Také komunikace s učitelkou je dobrá, lépe řečeno, je mezi nimi normální vztah učitelka - dítě.

Při vyučování reaguje celkem živě, ale v rámci přijatelnosti. To znamená, že občas vykřikuje, občas nedává pozor, nebo nechce poslouchat, ale většinou se plně přizpůsobí běhu hodiny.

Občas však má chvíle, kdy se mu nechce nic dělat. Např. při hodině počtů dostal za úkol vypracovat nějaké příklady, zatímco ostatní pracovali se evičními listy. Skřítek své příklady vypočítal a dostal také papír. Buď to považoval za znehodnocení své předchozí snahy, nebo už toho měl dost, ale prostě s papírem praštil o lavici a začal dupat, že to dělat nebude. Do té doby měl dobrou náladu.

Skřítek nyní končí druhý rok své školní docházky a stejně dlouho chodí i do této třídy. Byl sem zařazen na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny.

Marek

Při prvním pohledu na třídu by se Marek mohl jevit jako nejméně postižené dítě. Jeho chování se jen málokdy vymyká normálu. Z psychologického hlediska patří do hraničního pásma mezi debilítou a imbecilitou, je oligofrenik. Jeho IQ a inteligenční pásmo je nižší než u Skřítku. Přesto jsem ho zařadila až na konec, vzhledem k jeho chování. Je jasné, že když se soustředím na chování dětí, nemohu se vždy řídit jejich inteligencí, zvláště v případě, kdy srovnávám dvě děti, mezi nimiž je šestiletý věkový rozdíl. Skřítek se ve svém věku, přes vyšší inteligenci, chová více dětsky a ještě neumí dostatečně regulovat své chování.

Marek se vyjadřuje naprosto běžným způsobem. Jeho řeč je správná, slovní zásoba poměrně široká. Vzhledem k tomu do jaké třídy chodí je jasné, že ovládá i mimoslovní komunikaci. Jinak by se se svými spolužáky asi nedomluvil.

Komunikuje se všemi dětmi, nejen ve třídě, ale i mimo třídu. Společnost hledá především mezi dětmi z vyšších tříd ZvŠ a děvčaty z rodinné školy. Navazování kontaktů v tomto prostředí je pro něj již těžší. Jeho problém spočívá v tom, že i když ho tato společnost celkem „bere“, někdy mu dává

najevo, že je to „blbec z pomocný“. Marek neví jak má v této situaci reagovat, a tak reaguje jediným možným způsobem jehož je schopen - truceje. Uvedu dva příklady. Jednou jsem byla příčinou trucu já, podruhé právě ona vysněná skupina mládeže.

V prvním případě šlo o to, že Marek měl mít nástup při TV. Já jsem suplovala a nevěděla jsem to. Nenapadlo mě se zeptat a zadala jsem nástup Jakobovi. Marek se okamžitě ozval, ale já jsem nechtěla své rozhodnutí měnit, protože Jakub se již nadšeně pustil do zadaného úkolu. Také jsem Marka považovala za celkem rozumného. On však reagoval nečekaně - nasadil ublížený obličej, provokativně se ke mně otočil zády a zalezl si do krytu na zíněnky. Pod žádnou záminkou se mi nepovedlo ho dostat ven a nepovedlo se to ani učitelce. Marek tam jen seděl a dělal, že neslyší. Dokonce potichu brečel. Trucování mu vydrželo celou hodinu. Při odchodu z tělocvičny se k nám připojil jakoby se nic nestalo.

Druhý případ se odehrál na horách. Se skupinou „svých snů“ hrál turnaj ve stolním tenisu. Vyhrála jedna dívka, druhý byl chlapec ze ZvŠ a třetí Marek. Ten však přiběhl s pláčem, že ho podvedli a špatně počítali. Postavil se do okna, ke všem zády, a tiše plakal. Stále opakoval, že ho podvedli a že nemá rád lež. Odmítl jít na večeři. Na horách jsme byly jako vychovatelky dvě dívky věkově mu docela blízké (20 a 21 let), a tak jsme to s ním zkusily jako s kamarádem. Povídal jsme si s ním jako se sobě rovným a zjistily jsme, že mu ani tak nevadí, že je až třetí, ale že z něj udělali blbec, který neumí počítat (to byla odpověď na jeho argumenty). Během hovoru postupně roztával a bylo na něm vidět, že ho těší, že se s ním bavíme. Po deseti minutách zapomněl na křivdu a odešel s námi na večeři.

Z těchto případů je vidět, že Marek netrpí trucovitostí jako takovou, ale že truce se u něj projevuje vždy vůči někomu. Prostě tak vyjadřuje pocit křivdy, které se na něm jeho partner dopustil, a dává tak najevo svou nespokojenost s jeho chováním. Projevuje se tak vždy jen proti lidem, které považuje za sobě rovné, nebo za autoritu. Nikdy ne vůči mladším dětem.

S učitelkou Marek komunikuje velmi dobře. Dokonce jí vychází vstříc. I zde je vidět jeho touha dostat se do „lepší“ společnosti. Je-li totiž Marek ve své třídě, pak pomáhá učitelce a chová se vážně a dospěle. Jakmile je v prostředí starších dětí, přidává se k nim, podléhá jim a stává se rebelem, který odmítá poslušnost.

Zajímalo mě, jak na Marka asi působí specifické chování jeho spolužáků. Marek běžně komunikuje s dětmi, které mluví, ale rozumí si i s těmi, kteří komunikují jen mimoslovně. Na Honzu s Fandou má Marek dokonce velký vliv, často ho poslechnou i ve chvíli, kdy učitelku ignorují. Komunikuje i s Jaruškou a s Petrem, ale jen v případě nevyhnutelnosti. Např. jim pomáhá při odchodu na oběd, na vycházku apod.

Je možné, že chápe, kdo pro něj může něco znamenat a kdo je naopak na tak nízké úrovni, že mu nestojí za pozornost. V tom případě by ho specifičnost této třídy příliš neovlivňovala. Vlastně jen ve výběru partnerů.

Ve třídě nemá vliv jen na Honzu s Fandou. Má vůbec postavení výrazné autority. Děti ho uznávají jako vůdce třídy a např. jsou-li v nebezpečí, hledají u něj ochranu (při honičkách a pranicích, koho se Marek zastane, ten vyhrál).

Markova cesta do této třídy byla velmi složitá. Je postižen po proděláním meningitidy, epilepsie a nevhodné léčby v dětství. Měl o rok odloženou školní docházku a do rodiny docházel učitel. Potom nastoupil do ZvŠ, protože do speciální školy nebyl přijat (nepodařilo se mi zjistit proč). Ve škole měl problémy s učením, byl stále unavený, nebyl oblíbený a dětem stále ubližoval. Měl problémy i s dojížděním (ráno často zvracel). Proto jeho matka zažádala o přijetí do internátní pomocné školy. Byl přijat a jeho problémy zmizely. Nyní je kamarádký, učí se v rámci svých schopností, s dětmi vychází velmi dobře, dokonce má vůdčí postavení ve třídě.

Markův příklad ukazuje, čeho lze dobrým přístupem a péčí u takto postiženého dítěte dosáhnout. Rodiče se s ním učí a rovněž ve škole je mu věnována patřičná pozornost. Podle posledního psychologického vyšetření u něj došlo k výraznému zlepšení. Zatímco v roce 1989 mělo jeho IQ hodnotu 47, v roce 1994 se jeho IQ rovnalo hodnotě 60.

ZÁVĚR

Přečetli jsme si charakteristiky sedmi dětí, a zjistili jsme, že co dítě, to jiná osobnost. Učitelka se setkává nejen se sedmi postiženými dětmi, ale i se sedmi **výraznými individui, přičemž každé má svůj specifický způsob chování a komunikace.**

Právě specifičnost jejich chování je řadí do jakési roviny. Jsou na různém rozumovém a vývojovém stupni, ale chování „nejméně“ postiženého neodpovídá standardu, stejně jako tomuto standardu neodpovídá chování nejtěžšího případu. Z tohoto pohledu by se dalo říci, že mezi Markem a Petrem žádná hranice neexistuje.

Každé dítě vyžaduje pozornost učitelky. Tak je tomu ostatně i v běžných třídách. V pomocné třídě však děti, na rozdíl od dětí v běžné třídě, na sebe neberou žádný ohled a **vyžadují učitelku pouze pro sebe.** Každé jinou mirou, některé více, některé méně. Jejich požadavky se však většinou překrývají, a protože učitelka se rozpůlit nemůže, **zůstává vždy jedno, nebo i více dětí nespokojených.**

Učitelka si tento problém uvědomuje, ale není v jejích silách ho řešit. Možná právě proto by přivítala, kdyby měla ve třídě méně dětí nebo kdyby zde nebyly děti, u nichž je otázka jaký vliv na ně má výchova a vzdělání velice sporná.

My chytrolíni a tetiny dětičky

Gabriela Mičková

OBSAH

ÚVOD

SPOLEČNÉ POVÍDÁNÍ - ZUZKA, MARTINA A JÁ

CHARAKTERISTIKA A ANALÝZA - ZUZKA, MARTINA

VYPRÁVĚNÍ HONZY A LUCKY

ANALÝZA - LUCKA A HONZA

SROVNÁNÍ - HONZA/LUCKA A MARTINA/ZUZKA

SPOLEČNÉ VYPRÁVĚNÍ

HODNOCENÍ CESTOVÁNÍ - ANALÝZA

SLEDOVÁNÍ VIDEO

PO DOKRESLENÍ

VIDEO - ANALÝZA VÝKRESŮ A ODPOVĚDÍ

ROZHOVORY PO TELEFONU

ANALÝZA ROZHOVORŮ PO TELEFONU

SLOVO ZÁVĚREM

ÚVOD

„Dobrý den holky! Dlouho jsme se neviděly, protože já jsem měla nohu v sádře, a tak jsem ráda, že vás a nejen vás dvě, ale i ostatní tetiny mazlíčky zase vidím. Dneska jsem si vybrala vás dvě, protože jste šikovné slečny a chtěla bych si s vámi popovídat a třeba vám i položit několik otázek. Souhlasíte? Chcete si se mnou samy dvě povídat?“

Po celou dobu mého úvodu se obě holky - Martina i Zuzka smály, vlastně tiše chichotaly s obličejem v dlaních a to ještě s následujícím komentářem:

Martina: *„Nó konečně teto, no konečně! Že jste taky přišla, no fuj ta sádra, běž pryč od tety a už se nevracej!“*

Zuzka: *„Jó teto, jó Martino. Máš pravdu, máš pravdu!“*

Martina: *„My jsme šikovné, chichi, šikovné a dokonce slečny! Chachacha!“*

Zuzka: (dlouhý a hlasitý smích)

Martina a Zuzka: *„Jó povídat teto, povídat si s váma chceme.“*

Já: *„Tak fajn, jdeme na věc!“*

Martina a Zuzka: *„Chichichi, chachacha!“*

Martina si tleskala rukama a skákala radostí, Zuzka křičela: *„Jé, jé, jé tetó!“*

SPOLEČNÉ POVÍDÁNÍ - ZUZKA, MARTINA A JÁ

Já: *„Máte sourozence?“*

- Mlčení.

Já: *„Víte, kdo je to sourozenec?“*

M: *„Počkej, teto, počkej!“*

Z: *„Ne!“*

Já: *„Sourozenec je náš bráška, sestřička. Narodil se mamince stejně jako vy, ale dříve, nebo později, než vy.“*

M: *„No jó, já jsem pitomá, už vím. Já mám taky brašína.“*

Já: *„A co Zuzka, má taky sourozence? Já už jsem Zuzi zapomněla, jestli máš bratra, nebo sestru.“*

Z: *„Bráčku, no, bráčku.“*

Já: *„A víte, jak jsou staří?“*

M: *„14 let má.“*

Z: *„Můj má taky 14. Co tam tříská venku, sakra, co tam tříská?“*

M: *„Mamka byla v šoku z nohy. Bulily jsme, ale já jsem pak mamču utěšovala. Mamka brečela taky, ale já víc. Bylo to hrozné.“*

Já: *„Martinko, to jsi byla tak nešťastná, že mám nohu v sádře? To jsi hodná, že ses o mne bála, i maminka. Ale už je to*

v pořádku, asi proto, že jsi na mne hodně myslela.“

M: „Sádro, nechod' k tetě, běž pryč, fuj!“

Z: „Jo, ty sádro jedna.“

Já: „Ale teď mi řekněte, holky, jak se bráškové jmenují a kam chodí do školy nebo do práce.“

M: „Hmm, ha - já vím, na základku a jmenuje se Pavlík. Až to bude mít z krku, tak já nevím, kam pak.“

Z: „Do Ostravy, do dílen.“

Já: „A jak se jmenuje, Zuzi?“

Z: „Petřík.“

Já: „Ale Pěťu chodí přece na základní školu tady v Místku.“

Z: „No, no teto, asi jo, já nevím. To chcete po mně moc, jo, to moc! Jsem vaša, teto, jsem vaša.“

Já: „To víš, Zuzi, že jsi i moje, ale hlavně mamčinčina a tatínkova a brášková.“

M: „A byla z toho babička špatná. A co jste dělala, že jste spadla? Už vás to nebolí, teto? No teťulinko, a příště dávat pozor! A mi bylo do breku!“

- Martina sedí u mne a hlídá mne po noze, na níž jsem měla sádro.

Z: „No, no - máte pravdu, máte pravdu.“

Já: „Přece víš, Martinko, že jsem spadla na schodech, protože jsem špatně našlápla na schod. Ale už mne to nebolí, jenom občas. Marti, už necháme moji nožku a budeme si povídat dál, ano?“

Obě kývají hlavou.

Já: „Díváte se na večerníček?“

Obě: „Jo, jo, jo teto.“

M: „Mamka mě vyhánila, ať se furt nedívám, ale já se stejně dívám. To má mamka marně. A chudáček ta vaše nožička. Mamka říkala, že jste nešika.“

Já: „Víte, co je teď za večerníček?“

M: „Krucifix, já jsem to zapoměla!“

Z: „Já to nechápu, já to nechápu.“

Já: „Není náhodou Krakonoš?“

Z: „No to jò, teto, to jò.“

M: „A já mám nové puzzle. 30 Kč to stálo a něco tam chybí, asi to sežral Beník (to je jejich pes). Ale on je furt na blbosti. Sežral mi i ponožku a pantofel, chachar jeden.“

Z: „No to jò, to jò.“

Já: „Ten Beník je ještě štěňátko a neví, co se smí a co se nesmí, Martinko. Ty jak jsi byla maličká, taky jsi všechno nevěděla. A na co se díváte v televizi nejrady? Co se vám líbí nejvíc?“

M: „Lassie. Mě to tak baví a Ben u toho spí u nohy.“

- Zuzka překřikuje Martinu:

Z: „Hm, hm Tom a Jerry.“

Martina se ptá Zuzky: „Tobě se líbí Tom a Jerry? Fuj, mi ne! Teto, mám nové brýle, koukněte, jak se blýskají.“

Z: „A tobě teto?“

Já: „Mi se líbí hlavně filmy o přírodě, mladých lidech, zábavné programy a také pohádky.“

Z: „Jó, opravdu pohádky?“

M: „Nech už tu tetu na pokoji!“

Já: „Ale to nevadí, že se mne Zuzička zeptala. Já jsem ráda.“

Z: „Vidíš to, vidíš!“

Já: „A co děláte, když přijдете ze školy? A první Zuzka.“

Z: „Hm, hm - já jezdím na kole - hm, utřu stůl, postelu,

podívám se na video, hm, hm, hm cvičím.“

Já: „Ty doma sama cvičíš?“

Z: „Každý den v obýváku.“

M: „Já taky.“

Já: „A s kočkou si hraješ taky, Zuzičko?“

Z: „Jo, to jò.“

M: „S Beníkem zajdu třeba, s košem zajdu, hraju na kytaru, ale moc mi to nejde, uči mne to taťka, ale neumím skrčit maliček. Občas poslouchám kazety. A povídám si s mamkou a taťkou. A tak různě.“

Já: „Pomáháte doma rádi mamince nebo tatínkovi?“

M: „Já ráda pomáhám. S nádobím, s košem, do obchodu zajdu. Co ještě pomáhám? Co? Vysávám - moc mi to nejde. Prach mi též nejde - hned se na mne práší. Ale nejvíc pomáhám s nádobím. Mamce se podařil rozbit talíř. Chachacha! Mamka říkala: „Krucipisek, já se na to vybodnu!“

Já: „Ale střepy přinášeji štěstí.“

M: „Př, př, př, beztak ne, pořežala jsem se.“

Já: „A co ty, Zuzi, pomáháš doma rádu a jak?“

Z: „Taťka je pryč. Jel na zájezd pryč a daleko. Nádobí vždycky umyju, utřu, uklidím a pak si jdu hrát.“

- Martina ji stále přerušuje: „No, Zuzi, vysáváš a utíráš prach?“

M: „A teta má Mišu a ten mne kousnul, darebák jeden.“

Já: „A co budete dělat o Velikonocích?“

Z: „Já to zase nechápu, teto, nechápu!“

M: „Tak různě. Jedeme na chalupu.“

Z: „A kam?“

M: „Do Frýdlantu. To je naše chata a byl tam krtek, furt se dřel ven. My jsme ho klepli a zahubili a dali pryč. Furt dělal potvora jedna krince.“

Z: „Furt, furt.“

Já: „A co tam budeš dělat?“

M: „Budou si tam hrát s panenkou, Člověče, nezlob se - jak bude nuda, karty, chodit.“

Z: „Já budu asi doma. Co naděláte?“

Já: „A jak se těšíte na šmigrust?“

M: „Fuj, vůbec se netěším. A víte co? Minule jsem se zavřela do skříně a byl klid. Všichni klepali a já nic. Jenom jsem křičela, ať mamka nikoho nepouští. Ale to byla banda. Fujtajbl!“

Z: „Já budu doma. Upečeme si beránka, nebo nějakou buchtu a co se dá.“

Já: „A přijdou na tebe šmigrustníci?“

Z: „Haha - Pěťu jenom.“

M: „Na mne sedm nebo osm - byla jsem mokrá, no fuj! - A ty teto naše?“

Já: „Já jedu na Jižní Moravu. Ale tam bude hodně kluků, takže dostanu asi pěknou nakládačku na zadní část těla. Ale aspoň bude i sranda!“

M: „Jé teto, vy se máte!“

Z: „To jo, teda.“

CHARAKTERISTIKA A ANALÝZA - ZUZKA, MARTINA Martina - 20 let.

Mentální postižení na úrovni těžké debility. Kromě toho oční vada. Do školy nechodila.

Právě Martina byla jedna ze všech našich dětí, která se na mou osobu velice citově upjala. Z toho důvodu jsem začala v době, kdy jsem nastoupila na VŠ, Martinu občas navštěvovat i doma. Nyní, kdy jsme se dlouho neviděly, měla ohromnou radost z toho, že vůbec ještě žiju. Když jsem jí sdělila, že jsem si právě ji vybrala k rozhovoru, byla velice šťastná, až rozpustilá, skákala, tleskala a vše provázela zvuky jako „jupí, jéjda, jů, hurá“. Abych nerušila práci ostatních našich dětí (17 - 23 let), odebrala jsem se s děvčaty do tělocvičny, která se však od ostatních školních tělocvičen asi trochu liší. Je podstatně menší, útulnější - což dělá podlaha, která je pokryta kobercem.

Martina tam ihned ochotně poskakovala a tleskala si. Připomněla mi svým výrazem obličeje a chováním tak 6-ti leté dítě. Během povídání seděla Martina (v tureckém sedu) i Zuzka na koberci a já s nimi. Když jsem se jí na něco zeptala, zadala jí otázku, ihned nebo po určité době, kdy si chvíli pro sebe bručela a mluvila, vždy odpověděla, ale ihned poté opět navodila své téma a mohutně se rozpovídala.

Proto ani celý rozhovor v této práci neuvádím, měla by pak alespoň 100 stran. Odpovídala docela rozumně, jen měla potíže se stavbou vět a se slovosledem. Odpovídala buď velmi krátce, nebo zase příliš dlouze, i dlouhými souvětími. Ale většinou převažovaly jednoduché věty. Během vyprávění velmi ráda používá citoslovce jako „fuj, aha, je“ a další průpovídky typu „fujtajbl, nó konečně, fuj běž pryč, jéjda to je ale...“ atd. Seděla neklidně, neustále měnila polohy, vstávala a sedala si, hrála si chvíli i s prstýnkem, třepala hlavou, upravovala si vlasy, sundávala a zase nasazovala si brýle a téměř po celou dobu našeho rozhovoru mne hladila po noze, na které jsem měla sádku a občas to komentovala slovy: „Ty noho jedna, už budeš tetu poslouchat.“, „Chudáček nožička.“, „A už žádná sádko.“, „Fuj, sádko, fuj!“ Stále mi dávala nějaké otázky různého druhu: „Á teto, teto, řekněte mi...“ atd.

Zuzana - 17 let.

Postižená mentálně - na úrovni střední debility. Mentální postižení se stále zhoršuje. Původně začala navštěvovat základní školu pro zdravé děti, pak nedokončila ani školu pomocnou.

Zuzčino chování je velice proměnlivé. Má období, kdy se jen směje, a naopak období, kdy je velice melancholická, stále by jen seděla, nic nedělala a spala. V době našeho povídání měla svou typickou usmátou náladu.

Když jsem se jí zeptala, zda si chce jít se mnou a s Martinou povídat, odpověděla: „To víte, teto, že jó. S vámi vždycky. Chachacha!“ A opět se dlouze smála a pomaličku kráčela do tělocvičny. Já přišla za nimi a Zuzka hned: „A co teď, teto, co budeme dělat?“

Během povídání také seděla na koberci s nataženými nohama, stále se koukala na mne, nebo na Martinu, někdy vnímala, někdy však byla myšlenkami zcela jinde než my. Občas si opřela hlavu o ruku na lavičku, která byla vedle nás. Když se Martina postavila, postavila se Zuzka hned také a zase se posadila, když se posadila Martina. Já však po celou dobu rozhovoru seděla na zemi.

Na otázky reagovala o mnoho pomaleji než Martina, většinou čekala, co řekne Martina a pak přitakala, nebo řekla něco podobného. Než začne mluvit, dělá dlouhé táhlé

„Hmmm.“ Pak něco řekne občas i mimo téma rozhovoru - úplně zcestně. Martina sice také vykládala o něčem jiném, chaoticky přeskakovala jednotlivá témata, ale většinou až poté, co odpověděla na mou otázku, nebo po vyslovení otázky vlastní.

Zuzka používá velmi krátké jednoduché věty, někdy jen jedno slovo. Její specialitou je mimo „Hmmm“ také „Nó, Jé“ a neustálé obracení na „Teto...“

Jestliže nevěděla, jak odpovědět na otázku, reagovala tak, že začala intenzivně mrkat, lomila rukama nebo řekla: „Já to nechápu, teto, já to nechápu.“ I ona mne hladila, ale po vlasech.

Celé naše povídání trvalo 35 minut.

VYPRÁVĚNÍ HONZY A LUCKY

„Ahoj Honziku a Lucinko! Vítám vás oba u nás ve škole, jsem velmi ráda, že jste přišli. Však už víte, co vás čeká. Nyní si popovídáme spolu jen my tři a potom vás seznámím ještě se dvěma holkami z téhle školy. Jedna se jmenuje Martina a druhá Zuzka. Zkusíme si potom povídat i v pěti, ale nejdříve se samozřejmě všichni navzájem seznámíme.“

Já: „Jsem velice zvědavá a tak se ptám, třeba - máte sourozence?“

II: „Já mám teto přece bráčku.“

Já: „Dobře Honzo, ale já už jsem zapoměla, máš-li brášku nebo sestřičku. Ale je mladší, než ty, víd?“

II: „Jo, je ještě škvrně. Má teprve 4 roky.“

Já: „A ty, Lucinko?“

I: „Já mám dva sourozence. Sestru i bráčku. Brácha je mladší a sestra je starší, než já.“

Já: „A víš, kolik mají roků?“

I: „Když já už ti zapoměla! Já se zeptám maminky.“

Já: „Takže příště mi to povíš, ano? Takže Honziku bráška je ještě doma s maminkou, nebo ne?“

II: „Je doma s mamkou a když je mamka pryč, přijde babička. Však víš teto, že už nebydlíme s tatínkem, že?“

Já: „To víš, že to vím. A babička je hodná, že pomáhá mamince. A pomáháš jí taky?“

II: „Já nevím, asi jo.“

Já: „Lucko, a tvůj bráška a sestřička?“

I: „Sestra chodí do školy tam, kde já do 5. třídy a brácha taky do 2. třídy. A vzpomněla jsem si, že sestra má 11 roků, bráška má 7 roků.“

Já: „Fajn, Lucinko, jsi šikulka. - Diváte se na večerníček?“

- Lucka i Honza začali současně.

Já: „Tak Honzo, dáme přednost dámě, co říkáš?“

II: „No tak jó.“

I: „Já se dívám na večerníček každý den. Teď je třeba Krakonošská pohádka.“

II: „Někdy jó a někdy né. Jak se mi chce a jak mi mamka dovolí. A záleží, jaký je večerníček.“

Já: „A proč ti to musí maminka dovolit?“

II: „Protože když nemám napsané úkoly do školy, nemůžu se dívat na televizi, ani jít lítat ven před barák s klukama.“

I: „Já se taky někdy nesmím koukat na televizi, když nemám napsané úkoly.“

Já: „A na co se díváte v televizi nejraději, co se vám tam nejvíce líbí, když se můžete dívat?“

II: „Mám nechat zase mluvit první Lucku?“

Já: „*Jak chce Lucka. Lucko, chceš mluvit první?*“
 L: „*At' teď mluvi první Honza, já počkám.*“
 H: „*Nejraději na kriminálky, kde se střelili, nebo na kovboje, nebo třeba i Eso s Terezou, kde zpívá Bobo, Limited a tak.*“
 Já: „*Ty máš rád hudbu?*“
 H: „*Jó a ty teto ne? Nejraději mám Boba.*“
 Já: „*Taky ráda poslouchám, ale nejen populární, co uvádí Tereza, ale i vážnou hudbu.*“
 H: „*To já nemám rád. Ale mamka jo.*“
 L: „*Já chci taky něco říct. Já se ráda dívám na večerničky, na pohádky o princeznách, Magion a teď na Lassie. To je o psovi, víš?*“
 Já: „*Ano, Lucko, ten příběh znám. A co všechno děláte, když přijдете ze školy? Přece jenom nekoukáte na televizi? A teď první Lucka.*“
 L: „*Napíšu si úkoly, pak mi je mamka zkontroluje, něco čtu mamce nahlas v kuchyni a pak jdu třeba ven, kde mám hodně kamarádek. Někdy hraju se ségrou nebo bráchou různě hry.*“
 Já: „*A jak se vlastně tví sourozenci jmenují?*“
 L: „*Katka a Pavlík.*“
 H: „*Jdu do družiny, pak přijdu domů a jestli neprší, tak můžu na hodinu ven. Pak píšu s mamkou úkoly, někdy se učím třeba počítat nebo přírodovědu a pak koukám na telku nebo zlobím bráchu, hraju si s auty a tak. Tak různě. Ale většinou to.*“
 Já: „*Pomáháte rodičům?*“
 H: „*Někdy utírám nádobí nebo zajdu s košem, nebo si hraju s Davidkem. Uklízím si hračky.*“
 Já: „*A pomáháš rád, nebo tě to nebaví?*“
 H: „*Většinou mne to nebaví, ale musím.*“
 L: „*Já utírám nádobí, prach v obýváku a pokojíčku, zalévám kvítky v květináčích, trochu si uklízím v pokojíčku, nebo si peru ponožky.*“
 Já: „*Tak to je skvělé Lucko, to musí mít z tebe rodiče radost.*“
 L: „*Nó, jak kdy.*“
 Já: „*Za chvíli budou Velikonoce, už víte, co budete dělat o Velikonocích, nebo to je pro vás ještě daleko?*“
 H: „*Já ještě moc nevím. Ale mamka říkala, že asi pojedeme k babičce do Čech.*“
 Já: „*Už se těšíš?*“
 H: „*Aji jo. Jsou tam prima kluci a budeme mlátit holky a dostaneme - aspoň doufám, čokoládové vejce. Normální nesnáším.*“
 L: „*My pojedeme asi všichni autem na chatu.*“
 Já: „*A kde máte chatu?*“
 L: „*Tady kousek. Já už nevím, jak se to jmenuje. Vlastně jo, v Bašce.*“
 Já: „*Takže budete i trochu cestovat. O cestování si budete povídat trochu později. A je tam Lucko hodně kluků? Dostaneš moc výprasků? A máš už připravené vajíčka?*“
 L: „*Nejradši bych se schovala do chlívků ke koze. Ale tam by mne asi našli. Vajíčka už maminka koupila čokoládové v obchodě, ale ještě budeme s maminkou nějaké malovat. Ale to je ještě dost času. Až tak skoro o Velikonocích.*“
 Já: „*Tak fajn, at' se máte pěkně, ale my se ještě uvidíme.*“
 H: „*At' vás taky pěkně vyšvihají!*“
 Já: „*No díky, Honzíku! Určitě, že ano.*“

ANALÝZA - LUCKA A HONZA

Lucka má 9 let, Honza má 10 let. Navštěvují spolu tutéž školu. Do školy chodí rádi i neradi. Jsou kamarádi. Honzík prostory naší školy již před našim vyprávěním poznal, děti jen z vidění. Je synem mé kolegyně, která mne v době mateřské dovolené několikrát navštívila. Lucinka byla ve škole poprvé. Oba s povídáním souhlasili, ale hlavně se těšili na slíbené video. Opět jsme využili klidných prostor v tělocvičně. Honzík si při povídání lehnul prve na břicho, ale během asi 20-ti minutového povídání si ještě sednul, zase lehnul a opřel si hlavu o ruce a pak také pochodoval. Na začátku byl trochu unuděný, ale potom přece jen ochotně odpovídal. Občas dělal grimasy obličejů a předváděl, jak bude o šmigrustu šlehat holky a sprechovat je. Někdy na mne schválně mrknul a pak se smál. Chtěl tím asi na sebe upozornit. Při vyprávění používal jak věty jednoduché, tak složitá souvětí. Na začátku odpovídal jen velmi krátce. Celkově však bylo vidět, že by šel raději hrát s klukama fotbal, nebo sledovat televizi.

Lucka seděla po celou dobu rozhovoru v tureckém sedu. Občas si hrála s vlasy, které měla v culících a spravovala si sukni, aby ji neměla pokrčenou. Na rozhovor se soustředila, většinou koukala na mne, nebo z okna. Na Honzu asi 2x zakroutila hlavou, asi v tom smyslu, aby nedělal blbosti. Její odpovědi na otázky byly poměrně dlouhé, i když Honza naopak odpovídal častěji, než Lucinka. Lucka se zájmem sledovala i odpovědi Honzy, Honza se buď jen tak koukal z okna, nebo se vrtěl. Z povídání vyplynulo, nebo bylo vidět, že Honza mě již zná a tedy se ani nestydí, kdežto Lucka byla trochu stydlivá, ale postupně se osmělovala.

SROVNÁNÍ-HONZA/LUCKA A MARTINA/ZUZKA

Celkově se dá říci, že všichni čtyři byly ještě děti. I když ne věkem, tak alespoň svým chováním, způsobem vyjadřování, svými gesty, mluvou atd. V tom si byli všichni dost podobní. Na první pohled bylo hned vidět, že Martina a Zuzka, ale hlavně Martina si povídala velmi ráda, byla šťastná. Zuzka již méně, ale přece také. Kdežto Honzík si povídal jen proto, že jsem ho požádala, Lucka také, i když přece jen s větší chutí. Z toho bych usuzovala, že zdravé děti možná dělají doma po škole různé činnosti, ale málokdy si s rodiči jen tak sednou, aby si popovídali. Samozřejmě to nemusí být pravidlem. Záleží na rodičích, jak své ratolesti vychovávají. Také z toho vyplývá, že postižení jsou rádi jakékoliv činnosti, kdežto zdravé děti jsou již trochu „namlsané“ a zabaví je (s určitou nadsázkou) jen počítač nebo video. Vše je však dáno naší dobou, tedy i pracovním vytížením rodičů. Co se týče chování, Martina a Zuzka byly ke mně přitulnější, přístupnější. Více se ke mně obracely, vypytały, kdežto Honzík a Lucka jen odpovíдали na otázky, pouze s jednou výjimkou. Honzík a Lucka ihned reagovali, bez nějakých průpovědek. Honza byl ze všech nejvíce roztržitý, naopak neklidnější se jevil Lucka.

Honza s Luckou se drželi stále jen mých otázek, jen asi 2x Honza něco pošeptal Luce. Neodbíhali od tématu rozhovoru. Stále k jiným tématům odbíhala především Martina. Zuzka

by naopak jen líně seděla a nedělala nic, snad jen poslouchala, co vyprávějí ostatní, občas by se zasmála. Co se týká konkrétních odpovědí, tak v zásadě se příliš nelišily. Až na průpovědky Martiny a úlety Zuzky. Všichni se rádi dívají na televizi, hrají si, podobně reagují na téma Velikonoc.

SPOLEČNÉ VYPRÁVĚNÍ

Sedíme všichni v našem školním obývacím pokoji, který působí velmi domácky. Sedím zde já, vedle mne zprava sedí Martina a drží mne za ruku, z levé strany sedí Zuzka. Sedíme spolu na pohovce a naproti nám na stoličky si sedli Lucka a Honzík. Ještě jsem nezačala mluvit a už začala vyzvídat Martina:

M: „A teta, kdo to je?“

Já: „Počkej Martinko, hned se všichni představíme. Mne už všichni znáte.“

Z: „To jo, teta, to jo. Chichichi. A kdo to je, teta, kdo?“

Já: „Kdo začne? Každý řekne své jméno a něco málo o sobě - třeba své koníčky, co ho baví.“

Z: „A cò, teta?“

Já: „Tak já vám to předvedu. Jmenuji se Gábina. Pracovala jsem zde jako vychovatelka - pro děti teta. Nyní studuji v Praze na vysoké škole. Nejráději ve volném čase se věnuji rekreačnímu sportu - např. tenisu, turistice, cyklistice a lyžování. Ráda poslouchám hudbu, pracuji na zahrádce.“

Z: „Jo, jo teta. Jsem tvoja, že?“

M: „Já taky teta! Vy jste naša!“

Já: „Chce se mne ještě někdo na něco zeptat?“

M: „Jó teta, a co noha? Už nebolí, potvůrka jedna?“

Já: „Martinko, noha už je skoro zdravá a bolí jen občas, když je škaradé počasí.“

M: „Tak fuj noho, poslouvej tetu!“

Z: „Martino přestaň, přestaň, stačí, jó, stačí!“

Já: „Ale holky, Zuzi, co se ti nelíbí?“

- Zuzka se jen usmívá a mlčí.

L: „A teta Gábino, o čem si budeme povídat?“

Já: „Třeba o cestování, co vy na to?“

H: „Klidně. Já všechno vím, já jsem malý chytrolín.“

Já: „Dobře, dobře Honziku, tak se představ.“

H: „Tak já se jmenuju Honza. Mám bráchu - mladšího. Pořád jenom brečí, jí, spí a málo si hraje. Chodím na základku. Škola mne moc nebaví. Rád chodím ven, hraju s klukama z baráky fotbal, hraju si s angličáky, koukám na telku a trsám a poslouchám „Dí Dží Boba“ a jiné hvězdy. Třeba i Madonu.“

Já: „Děkuji, Honziku. Chcete se někdo na něco zeptat?“

M: „Ani né!“

Já: „A teď Zuzanka.“

Z: „Já jsem Zuzka Frydryšková. Mám bráchu, mamku a tatku. Tatka není doma. Šustí, teta, šustí!“

Já: „Ale nic nešustí, Zuzko. A co ráda děláš?“

Z: „Třeba, hm, hm - třeba luxuji, jezdím na kole, dívám se na Toma a Jerryho. No, to je všechno asi, no asi jo. Kreslím sama.“

Já: „Dobře Zuzko, děkuji. Má někdo nějaké otázky na Zuzku? Chcete se ještě něco o Zuzce dozvědět?“

L: „A proč se Zuzka furt směje?“

Já: „Asi proto, že je ráda, že je s námi a že si může s námi povídat. Co ty na to, Zuzinko?“

Z: „Šustí, teta, šustí. No, máte pravdu, jo, jo.“

M: „Teď teta já, prosím. Teď já.“

Já: „Lucinko, necháme teď mluvit Martinku.“

L: „Jó, klidně, mi to nevadí.“

M: „Lucinko, ty jsi hodná. Já se jmenuju Martina Borská. Mám brášina Pavlika. Chodí na základku a po škole - ježíš marjá, kdoví co. Ráda kreslím, dívám se na video, hrají si s Benikem - to je fuj, no fuj Beníku. Naše chundelatá, zlobivá potvůrka. Fujtajbl ruko, co děláš, ruko jedna! A jí bárbi-ny, těch mám moc.“

Já: „To stačí, Martinko, děkuji.“

M: „Není zač, tetulinko!“

Já: „A konečně Lucinka.“

L: „Já jsem Lucka. Mám sestřičku a brášku. Chodím na základku tady v Místku. Ráda se dívám na pohádky, kreslím, zpívám, učím se anglicky.“

Já: „A se sourozenci si hraješ?“

L: „Jó, dost často. Hlavně večer, před večerníčkem.“

Já: „Už se aspoň trošku známe a tak si i více popovídáme. Třeba o cestování. Víte, co je cestování?“

L: „Když se někam jede.“

H: „Třeba cestuju vlakem k babičce.“

Já: „Cestováním se přepravujeme z jednoho místa na druhé nějakým dopravním prostředkem.“

Z: „Jo, jo, tak je to.“

Já: „A víte, co je to dopravní prostředek?“

- Lucka a Honza začínají mluvit, ale já je přeruším, že se nejprve zeptáme Martiny, nebo Zuzky.

M: „Počkat, hm, počkat, přemýšlím - třeba auto, kolo!“

Já: „Co patří ještě mezi dopravní prostředky, Zuzko?“

Z: „Třeba tramvaj, metro.“

H: „Nákladáky, závodničky, formule, policejní auta.“

L: „Trolejbusy, autobusy, sanitky.“

Já: „Fajn. A patří tam taky letadlo?“

H: „Nó jasně!“

Z: „A teta, už jsi jela metrem?“

Já: „Ano, metrem jezdím skoro každý den v Praze, kde studuji, Zuzko, a víš, co je Praha? Ostatní tiše!“

Z: „Hm, hm, no město.“

H: „Hlavní město. Je tam prezident a vláda. Prezidentem je Václav Havel.“

Já: „Perfektní.“

L: „A teta Gábino, už jsi letěla letadlem?“

M: „To není Gábina, ale teta Gábinka.“

Já: „Letěla jsem již asi 4x. Ale nebylo mi moc dobře. Zaléhlo mi v uších, bolel mne žaludek.“

M: „Co je to, teta?“

Já: „Špatně jsem slyšela. A bolelo mne břicho.“

Z: „A proč, teta?“

Já: „Protože letadlo bylo vysoko, pak zase letělo níž a zase vyš (předvádím rukama).“

H: „Já jsem ještě neletěl letadlem, ale až budu dospělý, tak poletím do Ameriky.“

M: „No fuj, to se mi vůbec nelíbí. Já se bojím letadla, fuj!“

Já: „A Zuzko, ty bys chtěla letět letadlem?“

Z: „Ne, ani za nic!“

Já: „A Lucka?“

L: „Já nevím, ale asi jo. Možná bych chtěla být i letuška.“

Já: „A čím jezdíte nejráději?“

L: „Naším autem Favoritem.“
 H: „Mý auto nemáme, tak asi na kole. Já jezdím v létě furt na kole, i mamka s Davidkem.“
 M: „Autobusem nejraději.“
 Já: „Ale vy máte, Martino, přece Olčita?“
 M: „Jó, taky olčítka. Ale klidně to autíčko!“
 Já: „A ty, Zuzi?“
 Z: „Na motorce, na kole.“
 H: „A ty, teto?“
 Já: „Asi radši Favoritem a na kole.“
 M: „Jé, vy máte Favorita? Sádru, fuj, nechod' k tetě! Fuj, ty, ty. Nechej tetu na pokoji.“
 Já: „Ale Marťo, já už nemám sádru.“
 M: „Já vim, ale... (kroučí hlavou).“
 Z: „Teta pěkně píše, že?“
 Já: „Představte si, že jste dostali zájezd, třeba do Disneylandu do Francie. S kým byste cestovali?“
 M: „Co to je, teto?“
 Já: „To je takový dětský zábavní park, kde si děti hrají. Pochodují tam převlečení Kačeři Donaldi, Chip a Dale, Gidžítka, Skrblik a jeho čtyři vnuci, Gumíci.“
 M: „Jé, to by bylo!“
 Z: „To jó, to jó teto, to by šlo!“
 H: „Tak já bych jel určitě s mamkou a nebo raději s babičkou.“
 L: „Já bych jela s mojí kamarádkou Věruškou a s maminkou. Hm, a vzala bych i brášku a švigr.“
 M: „S tatkou a mamčou, jo. Chichichi!“
 Já: „A co bráška?“
 M: „Jo, taky brašín.“
 Z: „Já to nechápu.“
 M: „Co nechápeš, Zuzi?“
 Z: „Já to prostě nechápu.“
 Já: „S kým by si jela do pohádkového světa?“
 L: „Ona tomu nerozumí? To je divné.“
 Z: „Pěťu a mamku. Tatka je furt pryč.“
 - Martina napovídá: „A babičku třeba, že?“
 Z: „No a babičku.“
 M: „A ty teto?“
 Já: „Já bych vzala všechny vás ze školy a také svoji sestru Lucku.“
 Já: „Už jste někdy cestovali v noci?“
 H: „Já vlakem. Ne, vlastně kecám, autobusem do Prahy. A taky k babičce do Čech - do Liberce, ale to autem.“
 L: „Asi jo. Ale teď zrovna nevím, kam. Así k babičce na Slovensko.“
 Já: „A ty, Marťo a Zuzi?“
 Z: „Do Brna s tatkou. Potmě si lehnu do postele a spím jak dub.“
 M: „Ne, jenom večer. Potmě, ale v noci ne.“
 - Martina běží pro kapesník. Přitom si vykládá sama pro sebe. My čekáme. Lucka s Honzou si pro sebe něco potichu říkají.
 M: „Kšá, kde jsi, ty jeden, málem jsem za tebou spadla, no fuj ty potvůrko jedna!“
 - Zuzka se hlasitě směje.
 Já: „Co nevidět budou letní prázdniny. Kam pojedete?“
 H: „Já k babičce do Čech a na Olešnou. To budu jezdit na kole. Je to kousek od nás. Už se těším.“
 M: „Za babičkou. Jenom tu u nás. Nikam se mi nechce jezdit.“

Já: „Zuzi?“
 Z: „Cò tetó?“
 - Opakuji otázku.
 Z: „Nevím ještě, teto, nevím.“
 L: „Asi pojedem k moři. Do Polska, nebo do Itálie. Maminka s tatínkem ještě neví.“
 Já: „No vy se máte.“
 M: „A vy ně, teto?“
 Já: „Já se mám taky dobře. Mám vás, mohu si s vámi hezky popovídat. O prázdninách budu někde pracovat a pak pojedu někam na kole. Así pojedu s kamarády velkou cyklistickou cestu po naší republice. - Cestujete rádi?“
 Z: „Jó.“
 M: „Hrozně.“
 Já: „Ale Marťo, vždyť jsi říkala, že se ti nechce nikam jezdit.“
 M: „Hm, to sem říkala? Už se nepamatuju. Ale jó, teto, jó.“
 H: „Cestuju rád, ale ne dlouho. Pak mne bolí zadek a nudím se.“
 L: „Někdy jo, někdy ne.“
 Já: „A kdy jo a kdy ne?“
 L: „Třeba když jedu k babičce na Slovensko, tak jo, ale když jedu s mamkou k doktorce, tak ne.“
 Já: „Já cestuji moc ráda. Hlavně s někým, s kým si rozumím a mám si co povídat. Pak cesta i rychleji uteče. Proto se už těším na prázdniny a na naši cestu na kolech.“
 M: „Vy se máte, teto!“
 Já: „Chcete se ještě něco zeptat, nebo si o něčem povídat?“
 H: „A teto, kdy bude to video?“
 Já: „Bude, Honziku, neboj. Já vám děkuji za pěkné povídání a příští týden nás čeká video a pohádka.“
 Všichni: „Jupi! Konečně, hurá! A co to bude? Paráda, už se moc těšíme!“

HODNOCENÍ CESTOVÁNÍ - ANALÝZA

Při svém prvním setkání na sebe reagovali všichni čtyři přátelsky. Martina a Zuzka byly zvědavé a méně ostýchavé. Martina se po chvíli osmělila a šla k Luce, která měla dlouhé vlasy a začala si s nimi hrát a hladit je. Zuzka se k ní hned přidala a Lucka s tím souhlasila. Martina je vždy s každým hned velká kamarádka - ihned si povídá a nestydí se, nemá žádné zábrany. Zuzka většinou jen mlčela a souhlasně přitakávala. Lucka spíše jen koukala a zjišťovala, s kým má tu čest a ptala se mne potichu, co jim je, že jsou takové divné. Honzík už je přece jen trošku znal, tak jeho reakce nebyly tak udivené, navíc znal již i mne, kdežto Lucka neznala pořádně nikoho, kromě Honzy. Ale přesto se všichni po poměrně krátké době dali celkem dobře dohromady. Lucka k nim byla milejší a přítulnější, Honza si držel trochu odstup. Snad to bylo způsobeno i tím, že byl sám kluk mezi děvčaty. Martina občas během povídání utíkala od tématu, a navodila téma vlastní. Svě povídání opět prokládala svými typickými průpovídkami jako: „Fuj, přestaň, kšá!, jěžiši!“ atd. Během povídání byla většinou u mě, nebo si šla sednout k Luce. Používala i zdobněliny jako: „Teťulinko, potvůrka, olčítek, bráška, autíčko“ atd. Hodně se obracela během povídání na mne.

Zuzka byla občas mimo - nejspíš ve svém světě. Reagovala úplně mimo téma - např.: „*Jo, jo, teto, jsem tvoja, že? Šustí, teto, šustí. Jo, jo, tak je to. Já to nechápu.*“ Seděla celou dobu vedle mne, dívala se na mne, nebo na Lucku s Honzou a často se smála jen tak, bezdůvodně. Lucka byla přátelská, držela Martinu i za ruku. Hodně sledovala reakce Zuzky a Martiny. Pak se na ně ptala nahlas, nebo mi šeptala do ucha.

Na otázky reagovala dobře, povídání ji bavilo. Stále seděla na svém místě, občas si lehla na břicho. Nejčastěji ze všech mi kladla otázky k tématu. Neobracela se na mne jako „*teto*“ tak často, jako Martina a Zuzka.

Honzík byl spíše flegmatický. Seděl, nebo se kýval, lehnul si, usmíval se. Jednání Martiny a Zuzky jej tak nevyvádělo z míry, spíše si toho nevšímal, nebo se naopak smál, nebo jen tak koukal z okna. Povídal si s námi však docela se zaujetím.

Nejvíce ze všech během povídání reagovala samozřejmě Martina, která by nejraději povídala stále. Ne však proto, že by chtěla být středem pozornosti, ale protože si povídá velmi ráda. Asi hodně zdědila po mamince, která, když přišla do školy, tak jen povídala a povídala a ostatní se nedostali ke slovu.

Z textu vyplývají i větší znalosti Lucky a Honzy. Např. orientace ve světě pop music, definice cestování, dopravního prostředku, Praha - hlavní město, kde je prezident a vláda, že prezidentem je Václav Havel. Martina však také reagovala celkem správně. Nejhůře na tom byla Zuzka, odpovídat jsem jí většinou musela úplně říci očima.

SLEDOVÁNÍ VIDEO

Já: „*Tak vás zase všechny vítám při našem sezení. Vy jste moji milí hosté. Dnes bude slíbené video. Aby to však bylo spravedlivé, budeme hlasovat, co si pustíme. Pozor - výběr:*

1. *Pepek námořník*
2. *Šíleně smutná princezna*
3. *Lassie se vrací*
4. *E.T. Mimoszemšťan*
5. *Šmoulové*

M: „*Jé, hurá. Šíleně smutná princezna!*“

H: „*To je jasné. E.T. vyhrává, aspoň u mně. A co ty, Lucko?*“

L: „*Já chci princeznu. A co ty, teto Gábino?*“

Já: „*Já mám také ráda princezny, tak bych se koukla na Šíleně smutnou princeznu.*“

M: „*Jó, teto, jó, prosím!*“

Já: „*A co ty, Zuzi, co bys chtěla vidět?*“

Z: „*Já nevím. Asi princeznu, nó, princeznu.*“

Já: „*Takže ticho! Budeme hlasovat a psát body na tabuli.*“

- *Pepek* - nikdo. Martina: „*Fujtajbl!*“

- *Šíleně smutná princezna* - Martina, Lucka, Zuzka, já.

Já: „*Tak je to jasné, co vyhrává! Co ty na rozhodnutí, Honzíku?*“

H: „*Mi to neva. Já se klidně podívám i na to a na E.T. u sousedů. Ti mají taky video.*“

Já: „*Tak fajn. Ale po shlédnutí pohádky mi z ní každý něco namaluje, souhlasíte?*“

M: „*Jó, hurá!*“

Z: „*No jó.*“

- Lucka a Honzík mlčí a souhlasně kývají hlavou.

Já: „*Pohodlně si sedněte, každý kam chce a já pouštím Šíleně smutnou princeznu. Víte, kdo jí hraje a kdo hraje princeze?*“

L: „*Helenka Vondráčková a prince nevím.*“

- Ticho. Všichni čekají, co řeknu.

Já: „*Prince hraje zpěvák Václav Neckář.*“

Martina si lehá na zem blízko televize, protože špatně vidí, Honzík si lehá také na břicho, ale dál. Zuzka s Luckou si sedly na pohovku, já stojím a pak si sedám na zem, abych na všechny dobře viděla.

Pohádka trvala asi 1 hodinu 40 minut. Během filmu se Honzík začal nudit a Zuzka také trochu. Honza se začal pohybovat po celém pokoji, koukal i z okna, zase si sednul, občas koukal na mě, jestli něco neřeknu. Stále však mlčel. Sledoval holky, jak zpívaly, a smál se. Zuzka párkrát prohodila: „*Ach jó*“, a lehla si na pohovku a chvílemi zavírala oči, měla i bezdůvodné záchvaty smíchu. Martina si asi po 10 minutách sedla ke mně a stále něco hovořila, např.: „*Teto, a líbí se vám její šaty? Teto, to jsou krásné vlásky. Teto, nebolí vás nožka? No fuj, neplakej!*“ Pak se smála, a když princezna plakala, začala trochu taky. Velice to prožívala. Přitom mne hladila po ruce, nebo mne za ni držela. Zpívala s princeznou pohádkové písničky. Ke konci filmu ke mně přišla i Zuzka a začala se ke mně tulit. Lucka sledovala bedlivě, někdy až s otevřenou pusou. Také občas komentovala: „*Ta má krásné šaty, takové bych chtěla mít. Ona to jenom dělá, vůbec není smutná. A jak hezky zpívá.*“ Přidala se ke zpěvem k Martině.

Po pohádce hned šli ke stolu, kromě Honzy, tomu se kreslit nechťelo, ale pak kreslil. Nikdo se mě na nic neptal. Ve třídě bylo slyšet jen svištění pastelek a komentáře Martiny. Zaujalo mne, že si Honzík pomáhal při kreslení i jazykem, Martina si mluvila sama pro sebe ohledně kreslení a pastelek. Martina a Lucka pohybovaly při kreslení papírem do různého směru, Zuzka seděla zase stále rovně a Honza taktéž.

PO DOKRESLENÍ

Já: „*Tak co se vám v pohádce nejvíce líbilo? První začne mluvit třeba Marta, pak Lucinka, Zuzka a Honzík. Souhlasíte?*“

H: „*Proč mám být zas poslední?*“

M: „*Já tě pustím, Honzíku, jó?*“

H: „*Tak jo. Mi se líbilo, jak byl princ ve vězení a jak král dostal výprask. Jó a taky ten smích z té gramofonové desky.*“

Já: „*Dobře, děkuji. Teď Lucka.*“

L: „*Mi se líbila princezna.*“

M: „*Mi taky!*“

L: „*Měla krásné šaty a vlasy měla skoro jako ty, teto. Ale byla jenom jako smutná. Fakt smutná byla na konci, když se dozvěděla, že on je princ. Taky se mi líbil smích a služka.*“

Já: „*Zuzi a tobě?*“

Z: „*Princezna a ták, všechno.*“

Já: „*A co všechno?*“

Z: „*Třeba smích, král.*“

L: „A co tobě, teto?“

Já: „Mi se líbilo prostředí.“

M: „A já, teto?“

Já: „Dobře, nyní ty, Marto, a pak já.“

M: „Mi se líbila princezna a princ. Jak zpívali. Já, jéžiši a co ještě? No, počkej, ještě šaty a koni a vlasy od princezny. Měla je jako Barbie. Takové bych chtěla mít. Tak a teď vy.“

Já: „Díky za slovo. Mi se líbilo hlavně prostředí, jak spolu zpívali na začátku na loďce, jak princ vymaloval vězení, veselé smání a hlavně pohádkově šťastný konec.“

VIDEO - ANALÝZA VÝKRESŮ A ODPOVĚDÍ

Co se týká hodnocení výkresů, tak bych řekla, že není rozdíl mezi tím, co si vybrali Honzik, Lucka a Zuzka a Martina. Všem čtyřem se nejvíce líbily a nejvíce je zaujaly hlavní postavy pohádky.

Když zhodnotím kresby - obě postižené nakreslily princezny moc pěkně, i když úroveň kresby odpovídala spíše 5 - 7 letému dítěti. U Martiny nevidíme u princezny vůbec prsty na ruce, nohy a celkově trojúhelníkovitý tvar trupu. Nakreslila si princeznu tak, jak se líbila jí, ne tak, jak ve skutečnosti v pohádce vypadala.

Zuzka nakreslila princezně sice ruce i s prsty - spíše však připomínají křídla a počet prstů je jen 3. Opět i zde je trojúhelníkový tvar trupu, bez nohou. Obrázek opět neodpovídá původní podobě princezny z pohádky. Obě dívky nakreslily princezny dle svého stylu a doplnily okolí buď kytičkami, mráčky nebo sluníčkem. Další typický prvek charakteristický pro mladší děti. Princezna Lucka odpovídá skutečné pohádkové princezně, měla skutečně černé šaty, také občas nosila culíky a mašle, černý závoj. Zde již vidíme ruce s prsty, nohy a dokonce i uši. Zuzka s Martinou argumentovaly tím, že u nich uši vidět nejsou, že jsou schovány pod vlasy, což je samozřejmě logické. Lucka na rozdíl od postižených dívek nemalovala žádné pozadí - jen ho vyšrafovala.

Honzik namaloval prince více méně také podle svého stylu, ale velmi pěkně. Honza má vůbec talent ke kreslení. Kreslí rád, ale jen když se mu chce, když má zrovna náladu na kreslení. Když měl kreslit něco z pohádky, tak se mu zrovna nechtělo, ale nakonec jej to bavilo a snažil se. Zámek v pozadí již nechtěl barevně dokreslit, argumentoval tím, že se mu již nechce, že to stačí. Celkově bych hodnotila jeho kresbu jako nejzdařilejší.

Výpovědi o tom, co se jim na pohádce nejvíce líbilo, se poměrně dost odlišovaly. Společná byla u dívek jen princezna. Lucka prokoukla, že princezna většinou smutná nebyla, že smutek nepředstírala až na konci pohádky. Zaujal ji i smích Vlasy Buriana z desky. Honzovi se nejvíce líbily takové perličky a opět smích.

Zuzka se spíše při odpovědi opakovala, než aby řekla svůj názor - nevěděla, co říci. Martina se zaměřila na celkový vzhled princezny a prince a protože ráda zpívá, tak i zpěv se jí líbil. Sbírá koně na obrázcích, proto si jich také všimla.

ROZHOVORY PO TELEFONU

Asi po uplynutí 14 dnů, co jsme se neviděli, zavolala jsem do školy a chtěla jsem k telefonu Martinu a Zuzku. Jakmile se ale dětičky dozvěděly, že volám, tak jsem telefonovala asi 3/4 hodiny s deseti dětmi. Do své práce však uvádím jen rozhovor s Martinou a Zuzkou. Srovnávám pouze s Luckou, protože Honzik nemá doma telefon.

Já: „Ahoj Zuzi, u telefonu teta Gábina. Jakpak se máš?“

Z: „Hm, teto, jde to.“ Delší dobu mlčí a pak pokračuje: „A jak vy se máte, teto?“

Já: „Alo jó, Zuzičko, mám se dobře. Copak teď děláte s tetou?“

Z: „Plácáme hlinu a ták, teto.“

Já: „A co pěkného jsi už uplácala z hlíny? A pomáhala ti teta, nebo všechno děláš sama?“

Z: „Kočku teto.“

Já: „A sama?“

Z: „Jó sama.“

Já: „A to ti teta opravdu vůbec nepomáhala?“

Z: „To jó, teta, to jó.“

Já: „A baví tě Zuzko pracovat s hlinou?“

Z: „Jde to, nic moc.“

Já: „A co bys dělala raději?“

Z: „Třeba, hm, hm - já tomu nerozumím, co chceš teto?“

Já: „Co bys dělala právě teď nejrady ve škole, kdybyste nepracovali s hlinou?“

Z: „Hm, hm, hm - asi jedla.“

Já: „Ty máš hlad Zuzko?“

Z: „Jó, to jó.“

Já: „Ale vždyť už jste byli s tetou na obědě, nebo ne?“

Z: „Nó, ale i tak, i tak.“

Já: „A můžeš mi říct, co jste měli dobrého na oběd?“

Z: „Kobzol, maso a kompot.“

Já: „A chutnalo ti?“

Z: „Hm.“

Já: „A Zuzi, dneska máte taneční, vid?“

Z: „No jó.“

Já: „Už se těšíš?“

Z: „Dá se to, dá. A vy jak se máte, jak se máte?“

Já: „Zuzičko, už jsem ti přece říkala, že se mám dobře.“

Z: „Aha, jo, aha.“

Já: „Tak se měj Zuzko hezky, poslouchej tetu a pořád se pěkně usmívej na svět.“

- Zuzka se přitom jen směje.

Já: „A proč se směješ, Zuzi?“

Z: „Já nevím, já nevím.“

Já: „Víš co, nepokládej sluchátko a zavolej mi teď prosím Martinu, ano?“

Z: „Hm - ahóť teto a ukažte se zase!“

- Martina bere sluchátko. Já schválně mlčím, jestli začne sama něco mluvit.

M: „Haló teto!“

Já: „No ahoj Martinko, jsem to já. Volám vám, protože se mi po vás stýskalo a nemohla jsem tento týden přijít do školy, ani minulý týden, protože jsem byla nemocná.“

M: „Nó konečně teřulinko, no jak si to představujete?“

Já: „Co se ti nelíbí, Marti?“

M: „Ale nic, ale nic - ucho, drž to sluchátko, fňj!“

Já: *„Jak se máš, Marto?“*
M: *„Ale jde to tetulko, a vy?“*
Já: *„Děkuji, mám se dobře.“*
M: *„Jó a co škola, jde vám?“*
Já: *„Docela to jde, už jsem celkem zdravá, tak je svět zase veselejší.“*
M: *„Nó teto pozor, a co vám bylo?“*
Já: *„Prve jsem byla nachlazená, pak z toho byla angína a zánět průdušek.“*
M: *„Jéžíš marijá, fuj angíno běž pryč a nech už tu tetu!“*
Já: *„A co teď děláte s tetou?“*
M: *„Hlímu a ták různě. A už mě to nebaví. Pořád se to lepší a fujtajbl. A, a, a tetulinko, kdy přijдете za náma?“*
Já: *„Asi příští týden v pátek.“*
M: *„Jé, hurá, hurá! A teto můžu se vás na něco zeptat?“*
Já: *„No jen se ptej.“*
M: *„A máte rozpuštěné vlasy, nebo ne?“*
Já: *„Ano, mám rozpuštěné vlasy bez gumičky.“*
M: *„A proč teto?“*
Já: *„Protože se mi to líbí a nebolí mě z gumičky vlasy, viš?“*
M: *„A teto, chcete něco vědět? Já vám řeknu tajemství, ale nikomu to neřeknete, jó?“*
Já: *„Dobře, Marto, poslouchám.“*
M: *„Víte, já mám novou Barbie, psst ať mne teta Věrka neslyší, víte. A ona se jmenuje, hádajete jak?“*
Já: *„Lucinka, Petřička, Janička, Zuzička, Marcelka - vzdávám, se, nevim.“*
M: *„Chachacha, chichichi, vy to neuhádnete, teto - Gábinka.“*
Já: *„Jé, stejně jako já, to je od tebe pěkně. Ale vrátíme se zpátky k hlíně. Co jsi dneska uplácala?“*
M: *„Sluníčko. Ale už toho mám plné zuby!“*
Já: *„A co bys dělala raději?“*
M: *„Hrála si s Barbie, šla na procházku, jen už ne tu proklatou hlínu!“*
Já: *„Začíná mi kručet v břiše, mám hlad, já jsem dneska ještě neobědvala. A ty jó a co jste měli k obědu?“*
M: *„Jó chutě by jste chtěla. Měli jsme bramborovou kaši, jakési maso v hnědé omáčce a ten, jak se to řekne, kruciš, kompot.“*
Já: *„A chutnalo ti?“*
M: *„Jó, bylo to dobré tetulinko, a co vy jste jedla?“*
Já: *„Právě, že nic a už mám hlad. Něco si budu muset uvařit.“*
M: *„A cò, teto?“*
Já: *„To ještě nevim. A Marto, máte dneska taneční?“*
M: *„Jo teto, jak to víte?“*
Já: *„Já skoro všechno vím, všechno znám a na vše se ráda ptám.“*
M: - Hlasitý smích.
Já: *„Už stačí, Marto, pořádně ses zasmála, a těšíš se už na taneční?“*
M: *„Jó, ale ještě nevim, co si obleču.“*
Já: *„Určitě ti poradí maminka. Tak ji také pozdravuj, i tatinka a brášku. Měj se hezky a zavolej mi, prosím tě, tetu Věrku, ano?“*
M: *„Teto vy taky. Ahóóó!“*

ANALÝZA ROZHovorŮ PO TELEFONU

Obě holky, jak Martina, tak Zuzka reagovaly velice pěkně a celkem i spontánně. Martina až příliš. Zuzka odpovídala jen krátkými větami a nedávala mi žádné otázky s výjimkou dvou. A to: *„A vy teto? Jak se máte?“* A druhou otázkou se již opakovala. Hodně si pomáhala protahováním jako *„Hm, hm“* a občas dělala delší pomlky v hovoru. Na mé otázky Zuzka sice reagovala, ale většinou dvěma, třemi slovy a opět jen přitakala. Reagovala takovou odpovědí, jaká byla otázka. Celkově při telefonickém rozhovoru reagovala a hovořila Zuzka méně, než při vyprávění za osobního kontaktu. Působila však svou mluvou na mne klidným dojmem, opět trochu flegmatickým.

Martina byla opakem Zuzky. Mluvila, mluvila a mluvila. Jí nedělá problémy mluvit v jakékoliv situaci. Samozřejmě svůj hovor opět doplňovala svými typickými průpovídkami typu: *„Jéžíš, Nó konečně, Fujtajbl!“* atd. Při telefonickém rozhovoru neustále odbíhala od tématu a prosazovala své, ale nakonec vždy ochotně odpovídala. Občas mi skákala do řeči a mluvila, i když jsem mluvila já - tedy zároveň. Já jsem však nepřestávala mluvit a tak nakonec sama přestala a poslouchala mne. Z jejího hovoru jsem cítila, že je roztržitá, asi tím, že nevěděla, co má říct dříve, aby něco nezapomněla.

Kdybych si měla vybrat, se kterou dívkou bych si měla příště telefonovat, asi bych si vybrala Martinu, i přesto, že je tak upovídaná. Méně přijatelný je pro mne pasivní účastník hovoru.

Lucec jsem telefonovala domů večer. Volala jsem jí záměrně v době večerníčku a byla jsem zvědavá, jestli jí nebude vadit, že jsem ji vyrušila. Byla z počátku trochu nespá, že jsem jí zatelefonovala (bylo to vlastně poprvé), ale pak byla ráda a sama se na pár mých otázek rozpovídala, že jsem se nemohla dostat ke slovu. Vykládala mi o svém zážitku při snídani, co dělala v angličtině (ta jí mimochodem velmi baví) a co dělala po svém příchodu z angličtiny. Nepotřebovala moc otázek, celkem jsem jí položila dvě otázky, jak se má a co je nového. Povídal sama a bez problémů. Lucka se mne ptala, proč telefonuji, jak se mám a kdy se uvidíme. Během rozhovoru na mne působila uvolněným, klidným, spokojeným dojmem.

Kdybych si teď měla vybrat, komu zavolat, zavolala bych všem, ale přednost bych dala Lucec, pak Martině a Zuzce. Nyní jsem pořadí brala čistě z hlediska rozhovoru, bez jakýchkoliv osobních sympatií či antipatií. S oběma postiženými holkami jsem již telefonovala několikrát, ale nyní znovu asi po roce. Myslím si však, nebo mám ten pocit, že Martina se ve svých vyjadřovacích schopnostech po telefonu o něco zlepšila, Zuzka spíše pohoršila, což je dáno jejím zhoršujícím se mentálním stavem.

Zde bych chtěla dodat, že se mi se všemi čtyřmi dětmi dobře spolupracovalo. A dle této vzájemné spolupráce jsem usoudila, že spokojena jsem nebyla jen já, ale také oni. Nejraději a nejšťastnější byla Martina, Lucka byla především zvědavá a vstřícná, ale i ráda, že poznala obě holky i další naše „dětí“. Zuzce to bylo všechno víceméně jedno, ale povídal si ochotně, nekladla žádný odpor - a to ona umí. Když ji to nebaví, nebo nemá zrovna svou dobrou náladu, jen sedí a kouká, nebo se stále usmívá a mlčí. Honzík bral vše spor-

tovně, ale hlavně viděl na konci video. Video jej lákalo ze všeho nejvíce, i když nakonec ani neviděl, co by vidět chtěl. Já mu však slíbila, že se ještě teď v dubnu sejdeme a pustíme si E.T. Mimosmšťána, kterého chtěl původně vidět. Ale celkově byl také velice chápavý. Nevím, jestli to bylo chybou, ale hned od začátku jsem jim všem řekla, že si s nimi budu povídat, malovat si a dívat se na video, já že si vše budu nahrávat a psát a na závěr že o nich napíšu velkou práci a budu o nich povídat ve škole v Praze. Byli docela rádi a Honzik prohlásil: „*Jó, tak to já budu i slavný, že teto! Já Chytrolín, z Boží vůle král!*“

SLOVO ZÁVĚREM

Možná si čtenář klade otázku, proč to všechno? Proč vše právě tak a ne jinak? Možná ještě spousta dalších proč a proč. Před mým studiem na VŠ jsem již dva roky pracovala v soukromé „Škole života“ ve Frýdku - Místku, odkud pochází i mé dvě hlavní aktérky - Martinka a Zuzanka. Školu navštěvuje 13 dětí. Zde se učí vše, co budou ve svém reálném - tedy krásném, ale, bohužel, pro postižené u nás stále ještě krutém a jim nepřizpůsobeném prostředí potřebovat. Jednou z našich činností bylo ranní vyprávění. Každé ráno, když jsme se všichni sešli ve škole, se každý pohodlně posadil a začali jsme si uvolněně povídat, vyprávět, vyptávat se navzájem atd. Hlavním cílem našeho povídání bylo, abychom u našich dospělých „děti“ dosáhli co nejlepších vyjadřovacích schopností. Někteří z nich v úplných počátcích fungování školy téměř nekomunikovali, nebo jen velmi málo. A co potřebuje každý člověk ke svému spokojenému a plnohodnotnému životu? Přece umět si požádat např. o sklenici vody, říci svou bolest, trápení, vyměnit si s druhým člověkem zkušenosti, veselí atd. Myslím si, že se nám to alespoň u většiny dětí podařilo a daří stále. Já již sice druhým rokem ve škole nepracuji, ale docházím zde v rámci praxe během studia a „děti“ mne stále rády vidí a vítají.

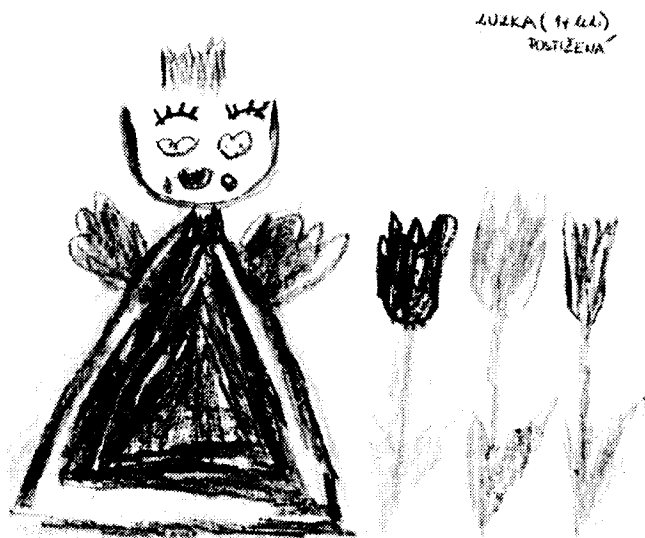
Já osobně jsem se na toto jejich povídání, otázky a veškeré vyjadřování zaměřovala. A proto také tato moje práce. Proč zrovna Martina a Zuzka? Vzala jsem dvě protikladné osoby, co se týče výřečnosti. Martina jako upovídaná a Zuzka naopak mlčenlivá, zdrženlivá, až příliš věcná. Proč srovnání s Luckou a Honzou? Zajímalo mě, zda budou v jejich vyja-

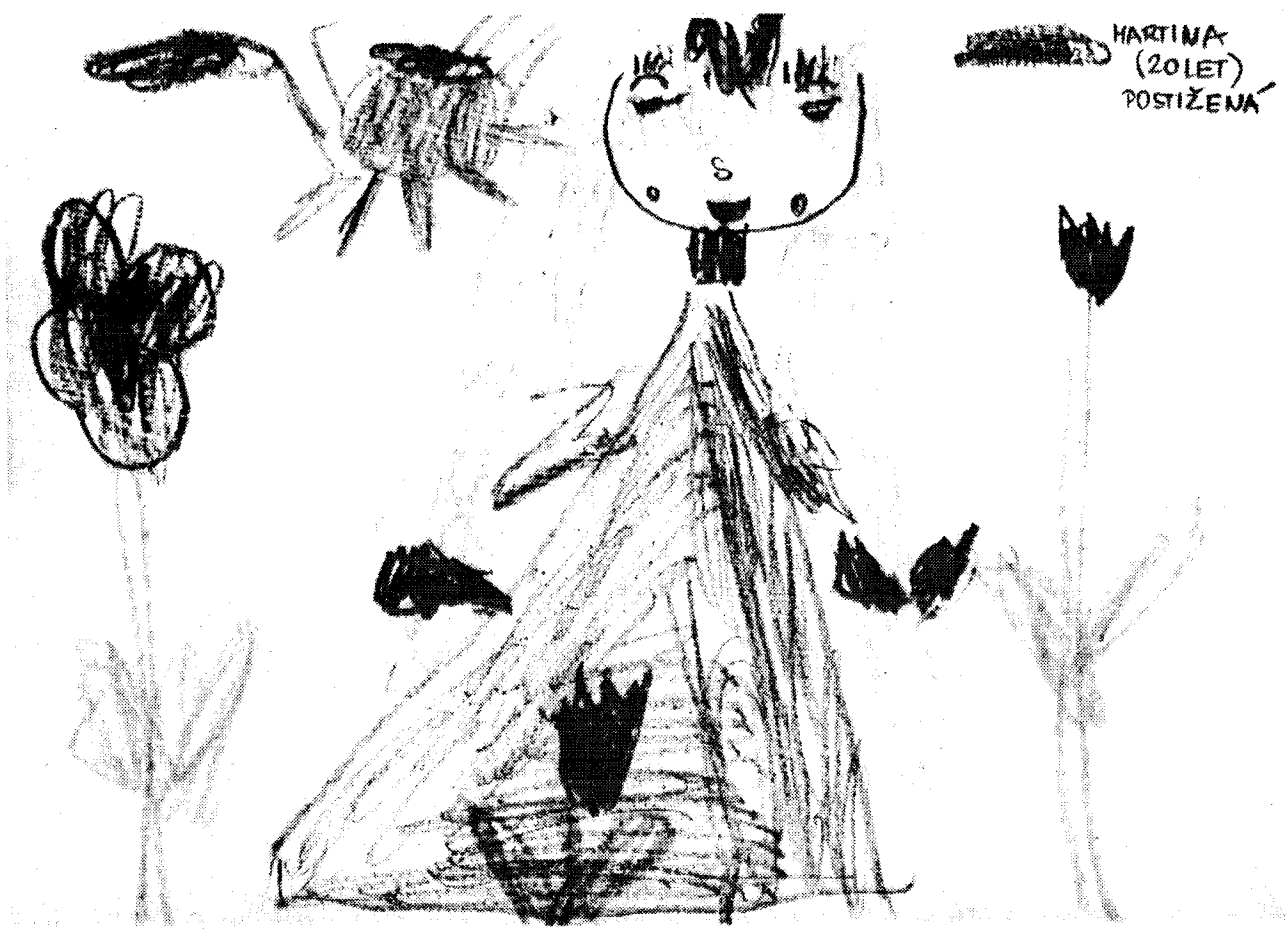
dřování a odpovědích alespoň trochu podobné myšlenky, uvažování, kombinace, slovní spojení a větná uspořádání atd. Proč zrovna rozhovor po telefonu? Pro některé možná fádni nápad, ale mně přišel na mysl jako blesk z čistého nebe a zdál se mi zajímavý. Proč asi? Znáám kolem sebe zdravé, upovídané a bezprostřední lidi, kteří však mají s promluvou do telefonu velké problémy. A co teprve postižení? Výsledek jste si přečetli sami. Tak jako mezi zdravými jedinci jsou takoví, kteří neumí, nebo i nechťejí komunikovat telefonem, jsou i postižení, kterým nedělá komunikace po telefonu problémy, a znám i takové, kteří zvednou sluchátko a neumí se ani představit a na mou otázku, zda-li poslouchají, řeknou třeba jen „*Jó*“ nebo „*Hm*.“

Pro některé postižené je mluvení do sluchátka asi něco podobného, jako pro některé z nás, kteří mají potíže nechat jen vzkaz na telefonním záznamníku. Zdá se nám, že mluvíme do nikam, k nikomu, a nedostává se nám ani slova přitakání, ani odpovědi. Některým postiženým chybí vizuální kontakt s druhou osobou.

Proč jsou postižení lidé i ve svém skutečném biologickém věku nazýváni „*děti*“? Na tuto otázku bych odpověděla asi to, že jsou vlastně dospělí ve svém postižení, ale nám zdravým lidem připadají mnohdy stále jako hravé, bezbranné, bezprostřední a milé děti se svými klady i zápory. Vše cítím z rozhovorů, které jsou zahrnuty v mé práci. Mnohdy odpovídají velmi dětsky, ale z jejich odpovědí (zejména Martiny) je cítit něco dospělého. Taktéž to platí o jejich chování. Např. jak Martina dá Honzovi slovo, protože se Honza rozčiloval, že je pořád poslední. To mnohdy nenapadne ani zdravého, nebo si myslíte, že ano?

Proč název „*My chytrolíni a tetiny dětičky*“? Označení „*Chytrolín*“ jsem použila z přímého sebepojmenování Honzy. Lucka a Honza mi svým vyprávěním, ale i chováním připadali opravdu jako chytrolíni, kteří částečně vědí, co chtějí, a asi cítí, že jednou budou velcí a dospělí, a někým nebo něčím. Naopak z vyprávění, jednání, chování, vystupování Martiny a Zuzky jsem pocítila právě tu určitou bezbrannost, to, že vlastně stále nějak „*volají o pomoc*“ druhého, o koho se mohou opřít a spolehnout se na něj. Někoho, kdo je jejich dobrý kamarád nejen v dobrém, ale i ve zlém a občas za ně něco vyřídí, udělá, zastane se jich. Z jejich vyprávění již necítím, že něčím nebo někým budou, ale že již jsou tím, čím jsou.

HARTINA
(20 LET)
POSTIŽENA

JULIJA
(9 LET)
ZDRAVA

HONZÍK
(10 LET)
ZDRAVÝ

„Dej mi facku - zaseknu se, pomoz mi - a udělám krok“

Lenka Mikešová

OBSAH

KAM S NIMI?

Příčiny selhávání
POHLED DO „TŘETÍ TŘÍDY“
VZHŮRU K SEBEVĚDOMÍ
Opatření k nápravě
A co Vy, paní učitelko?
ZÁVĚR

KAM S NIMI?

Dyslektická třída je zařízení určené dětem s vývojovými poruchami učení. Jde o speciálně upravenou třídu, kde se užívají nápravné metody pro odstranění výukových obtíží. Cesta nápravy není jednoduchá vzhledem k individuálním zvláštnostem a potřebám každého dítěte. Vyučování je zde přizpůsobeno jednotlivým žákům, nabývá proto spíše individuálního rázu.

Pro srovnání si můžeme uvést, jak je tomu v běžných třídách, odkud sem všechny děti s problémy v učení přišly. Pro režim v klasické třídě je typická hromadná forma vyučování, jež je nepopíratelně jednodušší, zejména pro práci učitele. Vyznačuje se tím, že učitel pracuje s velkou skupinou žáků jako s celkem. Zjednodušeně lze říci, že bere ohled na třídu, ale méně již na jednotlivé děti. Zaměstnává svou třídu stejným programem, který by měl být pokud možno jak pro žáky nadané, tak i žáky prospěchově slabší. Jako kompromis volí střední stupeň obtížnosti úkolů, jehož však děti s vývojovými poruchami učení ani takto nemohou dosáhnout. Pokud dítě ob stojí v nárocích na něj kladených, jsou vazby ve smyslu **učitel - žák** pozitivní. Ve spokojenosti učitele se odráží spokojenost žáka. Pokud však dítě požadavky nesplňuje, řeší se situace, co s ním dál, dítě nevyhovělo nárokům, neprospělo.

Otázka: „Milane, jak jsi se sem dostal?“

Odpověď: „Naši to chtěli. Paní učitelka K. jim řekla, že bych to měl lepší, protože nestačím. Já jsem nosil skoro samý pětky. Akorát z výtvarky a z matematiky ne. Jo a z tělaku.“

Učitel tedy dojde k závěru, že má žák problémy, s kterými on nic nesvede. Jeho verdikt je jednoznačný: „*Zaostává za spolužáky, doporučuji přeřazení.*“

Speciálně vyškolený pedagog o něco víc rozšiřuje své zorné pole. Je tu nějaké zjištění o dítěti, které může potvrdit, případně vyvrátit. Pokud jej potvrdí, ptá se po příčinách a promýšlí nápravu.

Otázka: „*Jak se rodiče vyrovnávají s tím, že má být jejich dítě přeřazeno?*“

Učitelka: „*Většinou dost těžko. Někteří to uvítají, dokonce o to i sami požádají, ale spíš to berou jako křivdu na sobě. Zvláště, když jsou ze středních a vyšších sociálních vrstev. Představa přeřazení jejich dítěte se rovná myšlence zařazení syna nebo dcery do zvláštní školy, zkrátka, že mají doma debilní dítě.*“

U dětí s vývojovými poruchami učení však nelze problém stavět na nedostatku inteligence. Tě mají mnohdy na rozdávání. To je také to, proč rodiče nechápou, co se s jejich dětmi vlastně děje.

Uvedla jsem pojmy „dyslektická třída“, „dětí s poruchami učení.“ Co jsou poruchy učení a proč dyslektická třída? Jak to spolu souvisí? Dyslexie je neschopnost správně číst. Vývojové poruchy učení - pojem nadřazený, včetně dyslexie sem ještě spadá dysgrafie - porucha psaní, dysortografie - porucha gramatického rozlišování, a dyskalkulie - porucha počítání. Ony dys - se obvykle doprovázejí, dyslektické dítě proto zpravidla také obtížně píše nebo počítá.

Příčiny selhávání

Příčinou bývají anomálie mozku (lehké mozkové dysfunkce), s tím spojené změny v psychice (labilita, nepozornost, úzkostnost), nedostatečné zrakové a sluchové vnímání (percepce), snížená intermodalita (schopnost přecházet z jedné percepce na druhou) a serialita (návaznost činností). Přidružit se mohou i vnější vlivy, jako např. konfliktní vztahy v rodině apod.

Výsledkem celé formace je dítě, které chybuje v základních dovednostních úkonech - ve čtení, psaní a počítání.

POHLED DO TŘETÍ TŘÍDY

„Třetí třída“ je ke zvláštním účelům určená třída na ZŠ v jednom okresním městě. V současné době ji naplňuje osm dětí s třídní učitelkou S.

Ony zvláštní účely svědčí o výjimečnosti, ta však za svým tajemným závojem skrývá pouze změnu přístupu k dětem, jež sem docházejí. Nejde o kouzla, ani zázraky, nanejvýš trochu jasnovidectví, protože se tu učitelka snaží dívat dětem přímo do duše.

Čím jsou tak zvláštní?

Na první pohled úplně normální, zdraví kluci a holky. Kluků je tu jednoznačně převaha. Potvrzuje se mi věta vyslovená prof. Matějčkem na jedné z jeho přednášek. „*Chlapci - dyslektici přebývají nad děvčaty.*“

Jakub - o čem svědčí to, že už asi půl roku koktá? Proč mluvil dříve normálně? Proč se zdráhá odpovídat, když je nadprůměrně inteligentní a odpovědi na otázky obyčejně zná? Co to znamená, že se na něj musí jít opatrně? Spousta otazníků mě nutí k zamyšlení. Ať přemýšlím jak chci, docházím k závěru, že dítě je neobyčejně plaché a nedůvěřivé. Stačí slovo a chlapec je na rozsypání.

Učitelka: „*Před třemi týdny se tu málem složil.*“

Otázka: „*Co se stalo? Je nemocný?*“

Učitelka: „*Ukazoval klukům práskací kuličky. Přimo tady ve škole na záchodě. Slyšela jsem odtud rány a tak jsem je výtečnický našla. Dostali všichni tři na pamětnou. Vyřídila jsem si to s nima hezky od plíc.*“

Otázka: „*To ho to tak vzalo?*“

Učitelka: „*Dost. Jeho máma pak přišla vystrašená do školy, že je celý špatný, že se bojí mluvit.*“

Riša - bystrý a šikovný kluk. Lumpárny mu však koukají z očí.

Otázka: „*Rišo, chtěl by ses vrátit do své bývalé třídy?*“ (chvilku to trvá, než odpoví, pak se lišácky zasměje).

Riša: „*Ani moc ne. Tady je to lepší. Nedostáváme tu nářez.*“ (vidá, jak krátká doba stačí na slangové pojímání výrazů, dělám však nechápavou).

Otázka: „*Jaký nářez? Oni vás bili?*“ (záchvat smíchu).

Riša: „*Ale ne, furt jsem propadal. Akorát se mi stejská po klukách vod nás ze třídy.*“

Roman - nevědět, že maminka je zdravotní sestra, řekla bych - jasný sociální případ. Zanedbané dítě.

Situace: Děti si umyjí ruce, sklídí se stolu a prostřou ubrousek ke svačině. Roman nesvačí. Prý si svačinu zapomněl. Dnes, stejně jako včera. Ruce má špinavé od inkoustu a na stole nepořádek. Tužky vysypané z penálu, zpřeházené se-

šity a učebnice, věci, které učitelka vidí ve škole nerada.

Učitelka: (diskrétně mi říká) - „*Rodiče na něj nemají čas, chodí špinavý. Je dost roztěkaný. Nemá klid, pořád si s něčím hraje. Když ho vyvolám, tak ale umí.*“

Zdá se mi to jenom, že ho učitelka postihuje častěji než ostatní děti? Trošičku jako by se vytrácel z jejího chování onen samaritánský přístup. Zdánlivě mi to připomíná utkání v tenise. Jedna příhrávka odráží druhou.

„*Ale on to povídá, tebe Romane napomínám. Já tě vyhodím Dávej už konečně pozor! Neprovokuj!*“

Jak však reagovat, když se Roman chvíli co chvíli přehrabuje v tašce, dloube v nose nebo z přílišné aktivity vykřikuje odpovědi dopředu?

Pěťa - v posudku se o něm píše, že se v mateřské škole projevoval arogantním způsobem, jímž dával najevo jakousi nadřazenost nad ostatními dětmi. Čím to je, že se zde navenek nijak vyzývavě neprojevuje? Jistě - za tu dobu mohl lidově řečeno přijít k rozumu. Snad mu zkušenosti s tím, že si s ním děti nechtěly hrát, stačily k tomu, aby se nad sebou zamyslel. Ale nejsou v jeho zamlklosti, se kterou už sem přišel, příznaky regrese?

Milan - není dne, kdy by něco nezapomněl. Vůbec není zamlklý, zato je mu všechno jedno. Alespoň to tak vypadá.

Učitelka: „*Milane, dobře*“ (pochvala se vztahuje na správnou odpověď). „*Ještě kdybys dával pozor, nosil úkoly a nezapomínal věci. Jinak seš docela chytrý kluk.*“

Petřík - kluk, který potřebuje „berličky“. Má veliké problémy v matematice, sám nespočítá žádný příklad, s dopomocí si však vede velice dobře. Ve třídě je nejmenší, snad proto mu všichni rádi pomáhají a leckdy jej osloví příznačnou přezdívkou „Paleček“.

Veronika - úzkostné dítě. Neví-li si rady se zadáním, reaguje pláčem. Vyjadřuje se trošku neobratně a těžkopádně. Nad otázkami dlouho přemýšlí, popřípadě křečovitě formuluje odpovědi.

Zdenka - velice schopná, snad vůbec nejšikovnější ve třídě. Pracuje samostatně, odpovídá správně, bez zaváhání. Učitelka si ji vybírá jako vzor při ukázkových příkladech (Z. předčítá, opravuje chyby, pomáhá Petříkovi).

Toto je celé třídní zastoupení. Dá se vůbec usoudit, jaké děti jsou? Z projevů chování se u nich dostává na povrch snížená sebedůvěra. Tak o ni píší psychologové, tak ji registruje učitelka a tak se dostává i do mého povědomí. Projevuje se různě - zamlklostí, nedůvěrou, stažením se do sebe, ale i rezignací, či naopak vnitřním neklidem odrážejícím se pak i v samotném chování dítěte. Záleží na povaze dítěte, jak se s neúspěchy vyrovnává, každý to přijímá jinak.

VZHŮRU K SEBEVĚDOMÍ

Jestliže jsem představila děti spíše jako klidné, pasivní žáky, odchýlila jsem se o něco víc od pravdy. Uvažme, že dyslektické dítě je na rozdíl od lajdáka snaživé. Změny v pozornosti a tendence k únikovým reakcím jsou jen důsledek mozkových změn u dítěte. Lajdák tedy škrábe jako kocour ne z důvodu, že by nesvedl psát lépe, ale prostě proto, že se mu psát nechce.

Dyslektik je aktivní, hlásí se a touží po vyvolání. Setká-li se s neúspěchem, prožívá nedůvěru v sebe sama. Touha po

sebeprosazení se tím jednak může zvětšit, nebo se naopak dítě stáhne do sebe. Přejít z jedné třídy do druhé může přinést nejistotu (co mě tu asi čeká?). Dosahuje-li dítě opětovných neúspěchů, ještě více se stáhne do sebe, čímž chce dát najevo, že stále nenastal pravý čas pro to, aby se odvážilo vystavit veřejnosti - snížená sebedůvěra se stabilizuje. Nebo, po dostatečné adaptaci a vědomí změny k lepšímu, dochází k vytouženému zvýšení sebevědomí. Chce to jen citlivý trpělivý přístup a také dostatek času.

Opatření k nápravě

První opatření jsou zaměřena na povzbuzení potlačené individuality. Převratná změna nastává v samotném hodnocení žáka. Učitelka používá různých hodnotících slov. Většinou je to uznání a zasloužená pochvala za výkon: „*Výborně, vpořádku. Dobře, Zdenko. To je báječné, Petříku*“ - pochvala spojená s pohlazením.

Zaběhnutý je ve třídě i zvláštní způsob známkování. Horší známky než dvojky se nedávají. Pěkné známky si však děti musí zasloužit. Hodnocení výkonu je mírnější, přihlíží se k diagnóze. Přesto, je-li výkon neuspokojivý, řekne učitelka dítěti: „*Dneska to nebylo na jedničku. Tohle jsi uměl hezky, ale ještě se podívej na tohle. A zítra se můžeš přihlásit.*“

To, že dítě umí, posiluje jeho sebedůvěru. Úspěch je velice vhodnou motivací, stejně jako pochvala, pohlazení, jednička. Každý má mít šanci na vyvolání. Znamená to pro něj, že je o něj zájem, že tu není tím posledním, který leží ve stínu ostatních.

Pro zvýšení sebevědomí je důležitý fakt sebeprosazení. Umět se prosadit znamená umět si vystačit sám, zvládnout úkoly jen s lehkou pomocí.

Učitelka zadá třídě úkol s přihlédnutím k možnostem každého žáka. Pokud je dítě schopno úkol samostatně vyřešit, nechá jej volně pracovat a zatím se věnuje tomu, kdo skutečně její pomoc potřebuje (obvykle počítá příklady s Petříkem nebo čte s Pěťou). Je-li někdo s úkolem hotov dříve, může pokračovat dál v práci, kterou mu učitelka individuálně přidělí. Ostatní si dál pracují svým tempem, tolik co stačí.

Pracovat sám se sebou a sám za sebe znamená umět hledat také vlastní chyby. Učitelka pouze upozorní, že do sešitu se vloudily chybičky, které je nutno vycpat: „*Vezmi si barevnou tužku a sám sobě učitelem. Něco je tam v nepořádku.*“

Hledáním a opravováním chyb zaplňují žáci i chvíli, kdy se čeká na toho, kdo ještě nestačil vyřešit úkol (pokud učitelka zadá jeden úkol pro celou třídu). Jakmile úkol všichni dokončí a zkontrolují si jej, následuje společná kontrola u stolku učitelky. „*Když to jde, tak je nechám. Mají radost, že si stačí opravit chybu ještě předemnou,*“ říká učitelka s úsměvem.

Nelze však všechno stavět na samostatnosti. Dítě, které potřebuje pomocnou ruku, ji obvykle rádo uvítá, pokud se mu podá. Ví, že na problém není samo a ve dvou jej snáze překoná. Pomocnou ruku je však třeba umět podávat. Nevnučovat ji tam, kde to jde samo a být nablízku tomu, kdo si o pomoc zažádá. Děti nesmí být zesměšňovány, mělo by to být samozřejmostí.

Situace: Petřík je slabší počtář. Na většinu příkladů sám

nestačí, vzhledem ke snížené představivosti početní řady. Učitelka jej vyzve, aby si přisedl k jejímu stolku a tak s ním spočítá několik příkladů. Jindy mu pomáhá spolužačka Zdenka. Učitelka chválí Petříka za snahu. Ten se raduje ze svého úspěchu, přestože není až tak samostatný.

Další opatření se vztahuje k celkovému chápání a pojmání učební látky. Úkolem učitelky je pomoci dítěti snáze pochopit učivo. Učitelka volí taková cvičení, která jsou pro děti srozumitelná. Používá k nim jednoznačné, přesné vysvětlení ukázkové vzory. Jedině tak žáci spolehlivě vykonají to, co se po nich žádá.

Učitelka si sama ověřuje, zda dětem správně vložila, co mají dělat: „*Opravdu všichni víte, co po vás chci? Mám to ještě jednou vysvětlit? Všichni mi ukažte, že jste si našli stránku, kterou jsem vám zadala. Kdo ještě nemá?*“

Když se přesvědčí, že mají všichni nalistováno a vědí, co mají dělat, projde mezi stolky a podívá se, zda všichni pracují. Pokud vidí zaváhání, ponechá dítěti čas na rozmyšlenou a pak si přisedne, aby poradila.

Na náročnější činnost, jakou je například psaní, se děti připravují dříve. Než se přejde k psaní do písanky, trénuje se písmenko na tabuli, též obrys prstem ve vzduchu.

Učitelka zapojuje do hodin celou řadu pomůcek, matematickými počinaje (počítadlo, číselné pásky, fólie, kartičky), audiovizuálními končce (bzučák, čtecí okénko, metodické příručky, brožury, knihy).

Kontrolují se a opravují chyby s patřičným zdůvodněním.

Tempo se přizpůsobuje potřebám dítěte.

Učitelka se snaží zajistit pozornost dítěte v rozsahu, v jakém je to možné.

Přímo revolučním zásahem do běhu vyučování je zpomalení tempa výuky, tolik důležité pro ovlivnění pochopení látky. Tím, že se na dítě nespěchá, ubývá stresu, který spěch ruku v ruce provází. Dítě dokáže ve zbrklosti nadělat takových chyb, že je to pro učitele až k nevíře. Ne jinak tomu bylo v předešlé třídě, odkud dítě přišlo ztrémované, pod tlakem toho, že nestačilo. Jenom přečtení zadání znamená pro dyslektika dvojnásobně vynaložené úsilí i prodloužení času. Dítě nestihá vypočítat příklad a následně chybuje v dalším. Nestačí dopsat větu.

Dítě, které pracuje svým tempem, lépe chápe učební látku, dokáže se s klidem vyvarovat zbytečných chyb a porozumění výkladu jej stimuluje k další činnosti. Na úkor tempa požaduje se přesnost a důslednost. „*Milane, nespěchej. Pozorně přečíst a psát perem.*“

Tam, kde se automatické spoje rychle a snadno vybavují, lze tempo zrychlit. Učitelka se nemusí zdržovat dlouhým vysvětlováním, použije-li smluvených pokynů.

I zpomalení tempa má své meze. Hodina si musí uchovat určitou kontinuitu. Vzhledem k tomu, že zde jsou hyperaktivní děti s potřebou být neustále zaměstnány, volí se takové aktivity, které děti zaměstnávají a zároveň i patřičným způsobem uvolní po déletrvajícím zatížení. Odpočinek má důležité uplatnění z důvodu snadné unavitelnosti těchto dětí.

Dalším opatřením je tedy respektování potřeby odpočinku u dyslektického dítěte. Příznaky únavy vycházejí ze subjektivních pocitů dítěte - ztráta zájmu, přerušovaná pozornost, únikové reakce. Vědomě se zařazují chvíle odpočinku po náročnějších činnostech, v závěru hodiny, jako příprava před započítáním nových činností.

Příklady relaxace: děti si položí hlavu na lavici a poslouchají příběh z pověstí, před psaním si promnou prsty, aby je nebolely, provedou krátkou rozevčičku, odříkají si říkanku, zkoušejí si dechovou legraci.

Unavuje i dlouhé sezení, proto je vhodné zařadit do hodiny pohyb (děti se střídají u počítadla, chodí šeptat výsledky ke stolku učitelky, píší na tabuli, cvičí). V každém případě je třeba vyhnout se přetěžování.

Dyslektické dítě charakterizuje snížená pozornost. Potřeba navození a udržení pozornosti je důležitá nejen pro chápání učební látky, ale i pro celkovou nápravu specifických poruch učení.

Všem dětem je tu společný lehký psychomotorický neklid na bázi lehké mozkové dysfunkce. S tím souvisí i snížená schopnost koncentrace a tendence k obranným, většinou únikovým reakcím (válejí se po lavici, hrají si s prsty, zaměstnávají se jinou činností). Proto je třeba ochránit děti od rušivých vlivů.

Velice přijatelný je nízký počet dětí ve třídě. Každé dítě sedí samo v lavici, má svůj vlastní prostor, přehled o věcech. Relativně odpadá rušivý vliv spolužáků (děti se nemohou bavit, strkat do sebe, pošouchovat, zaměňovat si věci).

Pro udržení pozornosti je nutné, aby i všechna cvičení byla dětem srozumitelná, úměrná schopnostem každého žáka. Téma, které je dítěti blízké, jej snáze přiměje k zájmu.

Střídání aktivit doprovázejí chvilky oddechu, aniž by byl ohrožen běh hodiny.

Velice záleží na celkovém vystupování samotné učitelky, která na děti působí. Je s nimi dohodnuta na určitých pravidlech, jež je nutno i přes svou samozřejmost občas zdůrazňovat.

Příklady: děti už znají, že mají odpovídat celou větou, dodržovat hygienu, rovně sedět, udržovat pořádek na lavici.

Kouzlo učitelky spočívá i v její nápaditosti. Je v podstatě na ní, jaké pomůcky na hodiny používá, zda do vyučování zařazuje také soutěže či zábavné hry. Osvědčilo se začínat s tím, co děti znají. Činnost, kterou zvládají, je baví, nemají proto důvod pozornost odvracet. Nové věci zařazuje učitelka se zvýšenou opatrností. Je nutno sledovat, jak je děti přijímají.

A co Vy, paní učitelko?

Nemám strach, že by zdejší učitelka nevěděla, jak má k dětem přistupovat. Ona sama je má nejlépe otipované, přestože není její odhad vždy tím nejlepším řešením. Někdy se zkrátka nedá předvídat, jak dítě zareaguje.

Učitelka: „Příprava hraje velkou roli. Do třídy chodím ráno o něco dřív, na tabuli si předem napíšu všechno, co potřebuju, abych se pak nezdržovala. I když někdy to stejně sejde z cesty. Říkám si, že tohle přejdeme hned, že to děti

snadno pochopí, ale ouha! Co se zdá jednoduché pro mě, to jim dokáže pořádně zamotat hlavu. Takže třeba zbytek hodiny zůstaneme u vysvětlování. A nic víc nestihneme. Ale co nadělán?“ (Uznávám, že tady je dobrá rada drahá. Hlavně, když to dětem prospěje.)

Učitelka: „Občas mi taky povolí nervy. Být učitelkou - by mělo být spíše posláním. A hlavně by se nemělo učit věčně. Je to náročné. Dva - tři roky a pak vystřídat. Prospěje to jak dětem, tak učitelí.“

Námítka: „A není změna vyučujícího pro děti drastická? To přece stojí úsilí, získat důvěru od žáků, otipovat si je a najít k nim cestu. Neberou to jako zradu, když pak přijde někdo jiný, na koho si mají znovu zvykat?“

Učitelka: „To je pravda, která převažuje nad mým uvážováním. Proto je tendence, aby se učitelé v dyslektických třídách měnili co nejméně. Já jsem myslela spíš na to, že nová učitelka ještě není tak „opotřebovaná.“

Otázka: „Co máte na mysli tím opotřebovaná?“

Učitelka: „Tu a tam se přistihnu, že nezvládám situace tak, jak bych chtěla. Prostě mi povolí nervy a ujede mi to. Je mi trochu líto, že výsledky nedosahují mého očekávání. Náprava není blesková záležitost. Stojí to úsilí a čas.“

Situace: Pozoruji Romana jak neklidně přešlapuje a s nedočkavostí čeká, až na něj přijde slovo. Vyvolaný Pětá nezná odpověď na otázku a tak mu chce Roman pošeptat odpověď. „Romane, už toho mám dost. Přestaň mi dělat ozvěnu. Ty už nevíš, co bys dělal. Jak můžu dát šanci ostatním, když tu pusu nezavřeš!“ Zatímco učitelka kárá Romana, mizí pozornost dětí kamsi do neznáma. Ve třídě slyším zvýšený šum.

Stalo se: - učitelka znervózněla, nervozita se přenesla na ostatní děti.

- přerušila kontakt s dětmi, ty její slabost vycítily, nemá jim co nabídnout, žáci ztrácejí zájem.

Učitelka je však i přes občasná „lidské přešlapy“ člověkem, jež má na dítě ozdravný vliv. Je tou, která dokáže povzbudit, může vrátit dítěti bezpečnou identitu a ztracené sebevědomí.

ZÁVĚR

Už samotné téma poukazuje na těsnost vztahu učitele a žáka. Pedagogické působení na žáka není pouhé vzdělávání ve smyslu osvojování dovedností, ale i výchovné působení, tolik ovlivňující dětskou psychiku. Psychika dítěte je velice tvárná, necitlivý přístup ji může dlouhodobě narušit nebo dokonce poškodit. Naštěstí je zde možnost změny a návratu k lepšímu. Dyslektické děti jsou děti s dispozicemi k úzkosti, citové labilitě. Je jen na okolí, jak dalece se tato vloha rozvine a jakým směrem se bude do budoucna ubírat.

Ličky mámení

Petra Michalová

OBSAH

ŠKOLA V PŘÍRODĚ PRO DĚTI SE ZBYTKY ZRAKU A PORUCHAMI UČENÍ

Vstup do páté třídy

Tajemství zvané ličky

PRAXE...

Internátní škola

Přístroje a pomůcky

DĚTI A DĚTI PŘI VYUČOVÁNÍ

Tomášovy výkyvy

POMOCNÁ RUKA

LÍTOST ZDE NEMÁ MÍSTO

ŠKOLA V PŘÍRODĚ PRO DĚTI SE ZBYTKY ZRAKU A PORUCHAMI UČENÍ

„*N*echcete jet někdo na čtrnáctidenní školu v přírodě?“ Takový návrh nám byl předložen hned po prázdninách a mě napadlo, že bych si je tak mohla prodloužit.

Zařídilo se několik formalit ohledně výplaty a odjíždělo se. Děti z druhého stupně nejely do neznámého prostředí, jak jsem se dozvěděla. Cestou jsem po nich očkem pokukovala. V autobuse jsem seděla vedle jedné vychovatelky, která mě odhalila a septem mi sdělovala, co mám v dětech hledat za oslabení. Jedu se slabozrakými a dětmi s poruchami učení.

Po příjezdu na místo následoval oběd a ubytování v chatkách. Já jsem se zatím neměla o nic starat.

Příští den mě vedoucí vychovatel seznámil s rozvrhem, v němž jsme měli odpoledne dětem vyplnit čas hrou či jinak je zabavit v přírodě. Dopoledne se jim věnovali učitelé. Rozkaz plním, vypůjčuji si od jedné vychovatelky knihu her a pilně se dopoledne připravuji. Nebyl to ale jednoduchý výběr, jelikož jsem musela hry přizpůsobit dětem slabozrakým a zároveň zaujmout i druhou část třídy.

Vstup do páté třídy

Byla mi přidělena pátá třída pověstná svým zlobením a svou paní vychovatelkou, která s nimi nerada chodila ven

a vymýšlela program. Ve skupině bylo 10 dětí. Paní vychovatelka ke mně ještě před nástupem na odpolední aktivitu zaskočila a chtěla se se mnou domluvit. Vychrlila jsem na ní „tisíc“ možných her, ale ... Paní vychovatelka pokývla hlavou a řekla, že děti si chtějí jít nakoupit.

Konečně jsem viděla svou skupinu. Byla jsem představena a děti upozorněny, aby na mě byly hodné, ne jako na paní vychovatelku. Během cesty do obchodu začalo takové malé oťukávání. Ze všech stran se na mě sypaly otázky typu: „A jak se jmenujete, a co se učíte, a co budeme dělat, a budete nás mít pořádkem, a znáte pana ředitele, a našeho pana učitele a můžeme Vám tykat?“ Na všechny otázky spolu se mnou odpovídala i paní vychovatelka a já, která jsem předtím šla sama, jsem byla ověšena tu za ruce, tu za bundu, tu za vlasy a na zádech dětmi.

Došli jsme tedy k obchodu a děti si samozřejmě nakoupily různé sladkosti a brambůrky a utratily hned první den větší část z celku 200 Kč.

Už tady v obchodě jsem pozorovala nelibost prodavačky, která nemohla přenést přes srdce, že děti téměř každé zboží vezmou do ruky. Neplní požadavek vybírejte očima. A ty děti, které nemají problémy se zrakem, podávají kus po kuse těm oslabenějším i přes vychovatelčino upozornění. Byla jsem v rozpacích, zda seznámit prodavačku se skutečností, že jde o slabozraké. S tímto problémem se ale budu později muset poprat i já, kdykoliv půjdu s dětmi ve městě do obchodu.

Poté následovala cesta zpět. Povídání neznalo mezí, děti na mne zkoušely vtípky, na některé jsem naletěla, jiné jsem jim oplatila. Odeházeli jsme na dvě hodiny do večere na chatky. Paní vychovatelka mi po procházce dala „volnou

ruku“ a já jsem děti shromáždila do jedné místnosti a hráli jsme hry - všechno litá co peří má, na fanty, na hádání zvířátek. Děti samy při hře vypovídaly, co mají za vady a smály se, když jsem chtěla po jednom z nich, aby mi ukázal fialovou, protože byl barvoslepý. Myslím si, že jsem zhruba poznala charakter dětí, ne do hloubky, ale částečně. Děti rádi-ly a já zaslechla zděšeného Vojtu, jak volá na Petra: „*Sedíš mi na líčkách!*“ Nechtěla jsem se ptát, aby se mi zase nevy-smály, možná jsem se přeslechla. Toho dne jsem měla až nad hlavu.

Tajemství zvané líčky

Občas s pátou třídou trávil odpoledne i pan učitel, jejich oblíbenec. Pokaždé děti upomínal, aby ti, kteří nosí brýle, je měli s sebou. Tahle povinnost se dětem moc nelíbila. Snad i proto, že objekt školy v přírodě měl chodníky orámované pergolou a dětem se stávalo, že do ní narazily přímo hlavou a poškodily si nejen brýle. Pan učitel byl neoblomný a před každou vycházkou je kontroloval. Tak se tedy jednou stalo, že při nástupu Vojta zpozoroval pana učitele a na všechny volal: „*Nasaďte si líčky!*“ Všichni se začali smát. Ale ti, kteří je neměli, rychle zareagovali. Tak jsem se konečně dozvěděla, že líčky, jsou brejličky, tedy po odtržení brej, zůstanou líčky. Byl to prý výmysl Vojty, ale zalíbilo se to i dětem z ostatních tříd.

S tím souvisí i to, že se mě děti jednou na vycházce zeptaly, proč s námi nešla paní „ovská“. Nevěřicně jsem na ně hleděla. Pak mi došlo - aha, líčky, ovská - vlastně zkracují příjmení. Ti vychovatelé, kteří byli zasvěceni do problematiky, se vyznali lépe ve „zkrácených osobách“, ale mně se muselo říci celé příjmení. To je kříž, než pochopí. Tím vlastně mohly děti pomlouvat nahlas nezasvěcence. Pomlouvat nezasvěcence, ale proč zrovna mě zasvětily do jejich tajů? Jedinou mou odpovědí je to, že já jsem jim nabídla tykáni. Snad proto jsem k nim měla o krůček blíže. Ale byla jsem pořád vychovatelka, která patřila do učitelského sboru.

V rozhovoru dětí se míhalo také jméno jakéhosi „starého doktora Pichta“. Jenže v kolektivu učitelů a vychovatelek nikdo obzvlášť starý nebyl a jméno Pichta nebo Picht nikdo nevlastnil. Zvědavost mě neopouštěla a k objasnění dopomohla náhoda. Vycházela jsem z jídelny a viděla jsem, jak Vojta utíká s Pichtovým strojem za jedním panem vychovatelem a šibalsky na něj volá: „*Pane Picht, pane doktore, spravíte Květu pichlák?*“ Děti měly svého speciálního lékaře strojů.

Po týdnu děti poznávám o něco více (snad co se týče jejich reakcí). Když je s nimi totiž člověk osm hodin denně,

ledacos se dozví. A já se dozvěděla. 10 čertů, každý jiný. Jeden líný, pomalý, do všeho ho strkat, druhý rád skáče z čehokoliv, další všechny kope, jiný je vzteklý, další vydává pořád nějaké skřeky, šestý stále něco vypráví a skáče do řeči, sedmý každého pomlouvá a s kamarádem se tomu smějí, další odbíhá od skupiny a utíká se podívat na značku aut, strhuje na sebe pozornost tím, že sprostě nadává a říká ne-místné vtípky.

Ve skupině dětí se vždycky objeví někdo, kdo je Vám protivný nebo naopak sympatický či se jinak vloudí do myslí. U nás se objevil chlapec - klíště. Dokázal se upnout na paní vychovatelku a když odjela ze školy v přírodě, „přísál“ se na mě. Asi tak hodinu denně mně vtoukal do hlavy dějiny české země, připravoval mi druhou maturitu z našich panovníků a dat bitev, jmenoval své příbuzné, jen na půl hodinky se zapovídal o své babičce, zkoušel mě ze značek aut. Týden se to dá vydržet.

Tenhle kluk si tedy vybral mě. Se mnou si vybral i mou ruku, jelikož vidí na vzdálenost dvou centimetrů, jak mě upozornili. Nejdřív vyprávěl, ale když poznal, že se nebudu stále věnovat jen jemu a občas musí jít ve dvojici s kamarádem, začal se projevovat i jinak. Nejen že vypouštěl ze svých úst sprostá slova, ale při odpolední procházce se s Petrem poškádlili tak, že vše vyústilo ve rvačku. „*Tomáš, okamžitě se přestaňte prát!*“ zasáhla jsem. Z davu přihlížejících se ozvala Květa: „*Jo a paní vychovatelko, Tomáš se nesmí praštit do hlavy!*“ (Tady mi Květa netykala, asi proto, že v situacích, kde se mělo něco vyřešit, jsem byla já ta odpovědná). „*Je to pravda?*“ zahřměla jsem na Petra. Pípnul, že je a cestu do areálu jsem držela Tomáše za ruku. Naivně jsem si myslela, že ho bude něco bolet, nebo bude zaražený, ale to neznáte hadimršku. Držel se mě za ruku a kopal svou další obět. Radši jsem se tedy uvolila si s ním povídat, abych ho odvedla od zlobení. Ale on si z ostatních utahoval, vymýšlel různé obraty, které měly dvojí význam.

Co je ten Tom za dítko. Myslela jsem na něj ve volných chvílích. Ale pak zase přišly odpolední povinnosti a já se neměla čas starat jen o jedno kvítko.

Čtrnáct dní uběhlo jako voda a my odjíždíme zpět do Prahy. Musím se přiznat, že pobyt s těmito dětmi na mě zanechal následky. Zdálo se mi, že špatně vidím a stávalo se mi také to, že jsem své příbuzné upozorňovala na věci, které samozřejmě viděli. Například jsem strčila do bratra, aby nešlápl do kaluže. I když brýle nenosím, nějaký čas po příjezdu ze školy v přírodě jsem je měla posazené na nose.

Jedny „líčky“ mi půjčily děti, abych je lépe viděla a to byly brýle krátkozraké, vidící do dětského nitra. Dalekozraké viděly za ostatní, tedy i za mého bratra a všechny slabozraké.

Poznámka:

Může se také zdát, že tento pobyt v přírodě byl jako všechny ostatní pobyty zdravých dětí. Snad jsem si to myslela i já. Ale jakmile se vidí, s čím vším se musí potýkat vychovatelka a s čím děti, jakési srovnání tu vyplyne. Vychovatelka nejen že musí dát pozor na děti, ale ona musí dát pozor na dítě. Jedna vychovatelka tady je stínem všech deseti. Nejde říct teď všichni jdeme doleva, musím každého zvlášť upozornit na jinou věc. Nesmíme zapomenout, že to jsou děti slabozraké, tj. ty, které mají sníženou zrakovou ostrost obou očí a to i s optimální brýlovou korekcí. Jsou tu i ty se zbytky zraku, kdy se jedná o zrakovou ostrost v rozmezí 4/50 a tvary jsou rozeznávány těsně u oka. S nimi byly i děti s poruchami učení, tedy dyslektici, dysgrafici nebo dysortografici.

PRAXE U ZBYTKAŘŮ A DĚTÍ S PORUCHAMI UČENÍ

Ve škole se na mě přilepily stohy požadavků. Jedním z nich byla praxe. Takže hledej.

Marně jsem se ji pokoušela najít v určeném termínu. Byla jsem se zeptat v logopedické poradně, ale tam bych musela za hodiny pozorování platit. Telefonovala jsem na víc než pět míst, ale všude měli obsazeno pátým ročníkem speciální pedagogiky, který má přednost. Zoufalá situace. Pak mi blesklo hlavou, že bych mohla zkusit štěstí u dětí, se kterými jsem byla na škole v přírodě.

Pan ředitel mi vyhověl. Tak jsem se tedy ocitla ve škole pro děti se zbytky zraku a poruchami učení.

Internátní škola

Úvodem bych mohla povědět něco o škole. Začala bych tím, že je to škola internátní, tedy je zde v areálu internát, kde jsou ubytované mimopražské děti z celé školy. Domnívám se, že bydlí rozdělené podle tříd. Většinou mají největší kamarády právě ve svých třídách.

Pracují zde vychovatelé, kteří byli na škole v přírodě. Ti převezmou děti po vyučování a mají pro ně připravený vlastní program. Obvykle píší úkoly, poté jdou na vycházku. Obtížnější je to, že vychovatelka má skupinu dětí složenou ze žáků např. osmé a sedmé třídy, kterým končí vyučování různě. Pak se musí čekat a někdy jim na vycházku nezbývá čas.

Je zde vybudováno i hřiště a samozřejmě i menší tělocvična.

Ve škole působí zdravotní sestra, u které jsou uloženy osobní údaje o dětech. Neměla jsem možnost se s ní setkat a pohovořit o její náplni práce. Tým pedagogicko-psychologických pracovníků se zabývá dětmi i jejich rodiči, se kterými spolupracují.

Děti se v této škole učí jako v ostatních školách, jen je tu kladen větší důraz na hudební výchovu. V osmé třídě mají možnost výuky na psacím stroji. Mimo to se zabývají orientací v prostoru a prací se speciálními pomůckami, které jim pomáhají jak ve vzdělávání, tak v budoucím povolání a v životě samém. Některé děti se zbytky zraku se posílají do integrace, tj. do škol obyčejných.

Děti mají možnost zúčastnit se různých soutěží v plavání, běhu, lyžování a ve speciální hře, u které si nejsem jista názvem, v „golballu“. Její specifikum je v akceptování zrakového postižení. Hráč má totiž na očích klapky. Družstvo asi sedmi účastníků je umístěno poblíž brány a protivník se snaží koulet ozvučený míč do brány druhých.

Podotkla bych, že třídy v této škole jsou smíšené, tedy se zbytky zraku a poruchami učení. Nevšimla jsem si, že by to dětem vadilo, i když by určitě bylo lepší, kdyby se učitelé zvlášť zaměřili na jednotlivá oslabení. Možná je dobré to, že v tomto prostředí vlastně dochází k jakési integraci slabozrakých do společenství dětí vidících.

Přístroje a pomůcky

V odstavci o výuce jsem se zmínila o pomůckách. Prvním přístrojem, se kterým jsem se seznámila byl optakon.

Přístroj pracuje pomocí kamery. Tato kamera je složena ze 144 fototranzistorů, snímá text a vytváří pomocí vibrátorů rozložených na ploše obraz, který se vejde právě na bříško jednoho prstu. Každý žák má ještě u sebe zesilovač, regulační kolečko, kterým si navolí intenzitu hmatníčku - silně, slabě. Při výuce se musí každou chvíli dělat přestávka, protože by se otupily nervové buňky. U té přestávky bych se zastavila. Například Květa má velice citlivá bříška na prstech a silnější intenzita jí doslova bolí.

Mezi písmeny mají být velké mezery, protože jinak jsou velice špatně rozeznatelná. Učitelka může vyučovat jen čtyři žáky, jelikož všichni čtou najednou.

Paní učitelka vyučující práci s optakonom navštěvovala kursy velkého příznivce tohoto přístroje, pana Volejníka. Ten si přeje, aby tento přístroj používaly děti i v matematice při zobrazování geometrických tvarů. Docílil toho, že děti čtou optakonom i noty a obrázky.

Dalším je Pichtův stroj. Stroj má sedm kláves, šest z nich je pro psaní bodů, sedmý pro vyznačení mezery mezi slovy. Prostřední klávesa je prodloužena tak, že její délku lze nařídit povytáhnutím a pišící ji může obsloužit dlaní. Tak je stroj možno ovládat i jednou rukou. Druhou ruku může žák použít pro čtení textu nebo ke kontrole opisovaného. Na Pichtově stroji jsou body vypichovány do papíru zespu. Vyrobějí se stroje pro pravou a levou ruku.

Matematickou pomůckou se stala v krabici uložená gumová podložka, ve které jsou pravítka se zářezy, kružítko a rytec.

Naposledy bych zmínila světelnou lupu, pomůcku ke čtení. Děti vezmou text z učebnice a vloží ho pod přístroj, který vypadá jako počítač. Ten promítne na obrazovce požadovaný text v jakémkoliv zvětšení.

To byla malá zmínka o přístrojích, které jsem viděla v této škole, ale chtěla bych upozornit, že jsem měla možnost i vyučovat. Tomu všemu ale předcházelo pozorování, chtěla jsem nejprve vidět, jak s dětmi mám pracovat a pak si vše pokud možno vyzkoušet. Nesmím opomenout, že jsem si vyžádala vyučování v páté třídě.

DĚTI A DĚTI PŘI VYUČOVÁNÍ

Nyní bych se opět vrátila zpět k dětem do páté třídy. Zatím jsem ve fázi pozorování a sleduji děj jednotlivých hodin. Vylíčila bych jen některé dojmy.

Po hodině tělesné výchovy následovala matematika. Byla to první hodina matematiky, kterou jsem viděla. Paní učitelka vykládala látku. Pak zadávala otázky dětem, ty odpovídaly, ona opravovala odpovědi. Hodina se však netýkala dvou žáků. Jeden z těch dvou během celé výuky zival a občas se ledabyle přihlásil, více ho zajímala nástěnka, na kterou se stále otáčel. Druhý nebyl nikdy vyvolán, i když se usilovně hlásil. Květa a Tomáš byli tito neakceptovaní žáci.

Proč jim učitelka nedala nikdy nějakou otázku jako ostatním? Proč je alespoň neudržovala v kontaktu? Byli nějak osvobozeni z tohoto vyučování?

Hodina hudební výchovy, která následovala, byla nádhera. Květa hrála část koledy. Bylo vidět, že se doma připravovala. Tomáš vůbec nezpíval, jen seděl a kýval nohama, ale zdálo se, že je zaujat. Následovaly oblíbené písně na

přání. V jedné se zpívalo „lidi na mě koukají“ a Tomáš nahlas zazpíval „lidi na mě čumějí.“ Učitelka ho pokárala, hladíc ho po hlavě. Pak opakovali, kdo napsal tu či onu skladbu. Učitelka se nakonec zeptala na jméno skladby B. Smetany, kterou poslouchali. Tomáš se přihlásil a odpověděl: „*Bedřich Smetana složil cyklus symfonických básní Má vlast. Jednotlivé se jmenují...*“ Sklidil obrovský potlesk.

O přestávce jsem se shodou okolností potkala s paní učitelkou matematiky a ona mi sama od sebe začala vyprávět, že Tom má podstatně lepší výsledky ve slohu než v matematice. Má prý určité výkyvy pozornosti. Podle mého byl sčertlý a domnívám se, že mu jde výtečně dějepis a angličtina. Dokázal v ní totiž barvitě sprostě nadávat. Znamená to, že sloh, anglický jazyk a dějepis jsou předměty, ve kterých nevádí výkyvy pozornosti? Anebo Tomáš a Květa mají nejmenší zbytky zraku a „nedá“ se s nimi pracovat?

K vysvětlení Tomášova a Květinu způsobu práce ve vyučování by mi mohlo pomoci seznámení se s lékařským záznamem.

Dozvídám se tedy, že Tomáš je: „*infantilní, ochotný spolupracovat, snadno unavitelný, rozumové schopnosti jsou podprůměrné, ale ve třetí třídě vynikal podle záznamů v os. listech nade všemi. Podává velice nízké výkony v úkolech náročných na pozornost. Logické myšlení je podle psychologů v podprůměru. Práce převažuje hmatová, prognózou jsou obtíže ve vyučování ve vyšších třídách. Jeho diagnózou je pseudoneuastenický syndrom, LMD, hyperaktivita, manipulace s různými předměty a částmi těla je stejná jako u vidicích, projevují se následky hydrocefalu. Je určitě bezohledný a egoistický. Má problémy u zrakové analýzy složitých tvarů. Psychologický vývoj nepokračuje přiměřeným tempem. Jsou u něho nápadné výkyvy a výpadky pozornosti, které vypadají jako malý epileptický záchvat. Je velice závislý, méně samostatný. Z havev plete červenou a zelenou, početní představy jsou do 6. Nemá smysl pro rytmus, písně jen odříkává. Je velice škodolibý a má radost z cizího neúspěchu a bolesti.*“

Tomáš se po shlédnutí tohoto záznamu stal pro mne ztělesněním nové záhadnosti individuálních potřeb dětí se zbytky zraku a poruchami učení.

Nemohu se ubránit dalším otázkám. Je Tomáš opravdu podprůměrný? Je pátá třída „vyšší třída,“ ta, ve které má mít potíže? Pokračuje jeho psychologický vývoj nepřiměřeným tempem? Jsou nápadné výkyvy příčinou toho, co jsem viděla při hudební výchově? Opravdu nemá smysl pro rytmus, když jsem ho slyšela zpívat? Jak je bezohledný? Najednou mám před sebou dva Tomáše, jeden je z posudku a jeden je skutečný. Po prozkoumání posudku jsem se například dozvěděla, že dnes vyšla Tomášovi básně ve Sluníčku.

Příští týden bych ráda ve škola mluvila s Tomášem, a proto utíkám do školy, abych stihla přestávku. Ptám se ho, zda byl o víkend u rodičů doma nebo na výletě. „*No, byl jsem tam u nás, tam na Chebsku v muzeu. Tam je Prokop Holý a Valdštejn, víte kterej, ten co byl zavražděn, on byl v bílé noční košili zavražděn. Víte kdo byl Prokop Holý a Valdštejn?*“ Říkám, že už mi to vyprávěl na škole v přírodě nescíslněkrát. Dál se ptám, jestli už napsal Ježíškovi o dárky. Na tuhle otázku zareagovali i ostatní a já slyším, že už nepiší a stejně něco dostanou apod. Tomáš všechny překřičel: „*Petr je heterák, víte co je heterák? A já mu koupím to z automatu*

za pět korun! A bráčku učím říkat taky heterák a taky ho učím říkat šid.“ Bratřovi jsou prý čtyři roky. Zajímalo by mne, zda Tomáš ví, co je heterák, ale přichází učitelka na matematiku.

Najednou si myslím, že jsem v nedůvěře k lékařským posudkům udělala chybu. Inteligenci jsem u něj při mém prvním dojmu vhodila do jedné kupy se sčertlostí. Toma jsem si jako inteligentního představovala. Pro mě bylo dítě, které málo vidí a hodně čte, chytré.

Následuje hodina českého jazyka. Děti jsou jako pěny, podávají bezvadné odpovědi. Při opakování byl sice Tomáš nejhorší, ale neustále vyvolávan. Učitele asi šlo o udržení jeho pozornosti.

Tomášovy výkyvy

Nemohu si nevšimnout, jak se v závislosti na jednotlivých přístupech poněkud mění i problematické výkyvy v Tomášově chování.

Možná bych si mohla vytvořit malý přehled. Tomáš je nejvíce nesoustředěný při matematice. V hodině českého jazyka se dá ovládnout, paní učitelka jedná s klidem, její hodiny nejsou obávané, ale určitý respekt si vybudovala. K Tomášovi podle mého přistupuje s určitým nadhledem. Vyplývá ten nadhled z ohledu na jeho postižení? Při hudební výchově je nesoustředěnost na střední úrovni. Paní učitelka je na Tomáše velmi milá, i když zlobí. Výkyvy v jeho chování také závisí na tom, nakolik je učitelem vtažen do dění a ovládnut. Nejzřetelněji se to projevuje na hodinách tělesné výchovy.

Tělesná výchova, na které jsem se byla několikrát podívat, byla přirozená, ničím neobvyklá. Vyučoval ji pan učitel třídni. Je to mladý člověk, který vede „svížené“ hodiny. Děti si při nich zařadí a odreažují se. Zajímavý je také způsob komunikace. Připadá mi, že je to učitel 21. století. Děťmi je obdivován, uctíván. Dle mého proto, že dokáže dítě, které má na něj nebo na něco jiného nemístnou připomínku, uvést do menších rozpaků. On odrazí škodolibou větu větším úderem protivníkovi a ten je sražen na kolena. To se těmto dětem líbí.

Jako příklad bych uvedla zápis z jedné hodiny:

Jdu s dětmi a učitelem do tělocvičny. „*Tady to smrdí jako ploštice!*“ zakřičela Martina. Učitel: „*A ty víš, jak smrdí ploštice a co to je?*“ Martina se směje: „*Ne*“. Odpoví, i když ví, že za to, co řekne a nebude vědět o čem mluví, dostane kopanec. Nejvíce to funguje u sprostých slov.

Tomášovi cvičení s tyčí moc nejde, má na ni ruce pověšené jako křídla. Teď se mají s tyčí zaklánět. Tom se bojí pořádně se zaklonit, snad má strach, že přepadne, tak raději s tyčí šermuje a za trest dostává švihadlo.

Tomáš jako poslední nese nesložené švihadlo, ostatní rozebírají švédskou bednu. „*Tome, pojď, složíme švihadlo, vezmi si oba konce do ruky, teď je přelož ještě napůl. Dobrý a běž jim pomoci.*“

Vítek dává nástup. Děti nastupují do řady. „*Netulte se k sobě jako teplí bratři, trochu rozestupy!*“ zavelí učitel.

Tady je možné si všimnout, že Tomáš se nijak moc nerozřádl a nestrhl třídu k nějakému vtípkování, ani neřekl žádné sprosté slovo, jako se to stávalo mně při hrách na

škole v přírodě. Nikdy také nebylo středem pozornosti něco jiného než cvičení. Možná to byl jen respekt z pana učitele a možná je to tím, že ho má rád.

Takže existuje někdo, kdo ho dokáže vytrhnout ze všech výkyvů a stavů nepozornosti, kdo dokáže, že Tomáš poslouchá. Jak je vytržen z výkyvů? Ne, že by byl pořád oprávněn a byla na něj stržena zvláštní pozornost, ale jsou na něj kladeny nároky jako na ostatní a v nezbytných případech pomůže ruka.

V textu je také zmínka o tom, že dostává švihadlo místo tyče. Ta tyč je nástroj, se kterým by si mohl ublížit. Stejně tak si mohli ublížit i ostatní. Tak z jakého důvodu?

Pro mě z toho plyne, že Tomáše je možno sklidnit. Ale asi tuto výsadu nebude mít kdekdo. Já ji určitě nepožívám.

POMOCNÁ RUKA

Tomášovy výkyvy nejsou jen projevem výkyvů pozornosti či výkyvů způsobených poškozením jeho mozku, ale také toho, jaká pomocná ruka se mu nabízí, co od něj požaduje, co mu dovoluje, k čemu ho svádí.

Na přítomnost pomocné ruky je zvyklý už od útlého dětství. Ve škole to byla jeho služebnice. Tahle ruka mohla být stejná jako ruka mámina. Pomohla, nakrmila, uspala, pohladila, umyla, utřela. Nejvíce asi po Tomovi uklízela. Proto dnes není schopen uklízet.

Možná, že po odehodu ze školky využíval dobrých rukou víc než musel a stal se na ni závislý více než jeho vrstevníci. Tady v této škole mu pak vychovatelka poskytovala ruku také nadměrně.

Ruka vychovatelky se mu do vlastní dlaně vtiskovala hodně dlouho, takže už je jeho součástí. Pak tu ruku má ve své moci. Majitel ruky jen Toma okřikne, ale nepustí ho. A tak asi poznal, že i když bude zlobit, ruka vychovatelky ho bude držet stále. A má vyhráno. Vychovatelku ani nenapadne pustit ho, protože by se určitě zranil a do dvojice s kamarádem ho nedá, zlobil by. Na vychovatelku není upjat citově, ale jen, mohu-li to tak říci, na její ruku, která mu slouží. Jak už jsem řekla, po té, co má jistotu, že se někoho drží, škádlí ostatní.

Ruka kamaráda je taková, která může i zradit. Kamarád Láďa ho občas strká do děr. Ale jsou i situace, kdy je mu jeho ruka dobrá, a to tehdy, když by Láďa cítil, že ho za zradu čeká trest od vyučujícího. Příkladem je hodina tělesné výchovy, kdy se ve dvojici procházelo naskládanou položenou švédskou bednou. Mělo se projít bez chyby a protože Láďa je ctižádostivý a snažil se, Tomáš vycítil, že mu v této situaci neublíží.

Moje ruka byla zpočátku odmítaná, hlavně v přítomnosti „staré“ ruky jeho vychovatelky nebo pana učitele. V případě, že nebyla ani jedna ruka po ruce, byla moje dobrá. Tomáš se ke mně chová pořád jako k vychovatelce - služce, ne jako k učitelce, na kterou jsem u nich ve škole povýšila. Nemá mě za studenta, který tam vyučuje, ale za vychovatel-

ku, která ho podvedla a byla přítom učitelka. Od téhle ruky si nedá poroučet.

Z vlastní zkušenosti mohu říci, že stisk Tomášovy ruky nebyl nikdy ledabylý ani silný, pokaždé si mou ruku ohledával a hledal cosi nového. Rád se dotýkal prstýnků, menších poranění nebo nehtů.

Dívala jsem se na to, jak je závislý na ruce třídního učitele. Měla se přeskakovat švédská bedna. Květa se stále smála, nemohla na tak vysokou překážku vyskočit, tak jen se vzepřela rukama a vylezla. Na bednu měli nejprve vyskočit na kolena, obrátit se a slézt dolů, pak do dřepu a slézt a nakonec přeskočit, aby se ani nohy nedotkly. Tomáš byl jako na pérku, učitel mu tleskal do bedny a co chvíli ho vzal za ruku, aby si odměřil tři kroky. S Tomem se rozeběhl a on se mu pověsil na ruku jako opička. Přes švédskou bednu se přehoupal jako na liáně. Tomáš má důvěru k učitelově ruce jakou má snad jen k ruce rodičů.

Ale jinak je ruka učitele jiná. Ten se o něj celý den nestará, tudíž vzácná. Má z ní určitý respekt. Učitelova ruka nechce, aby se ho držel, ale aby chodil sám. Proto ruka jím nabídnutá je uctívána a Tom si nedovolí zlobit. Je pevná a nelze od ní čekat shovívavost ke zlobení či neposlušnosti.

LÍTOST ZDE NEMÁ MÍSTO

Tomášovi někdo toleroval jeho výkyvy, nereagoval na ně, nechal ho být. Někdo mu pohrozil a nechal ho dělat, co se mu zlíbí. Někdo toho chlapce ale dokázal zaujmout a nic mu neprominout, stejně tak jako ostatním.

Ne, že by pan učitel neviděl, že Tomáš je mimořádně postižený. Jeho třída věděla, že se Tomáš nesmí praštit do hlavy. Mezi spolužáky jsem však na další informace o Tomášově nemoci nenarazila. On se jen nesměl praštit do hlavy. Pan učitel viděl i to, co Tomáš potřebuje, jakým způsobem je právě jemu třeba podávat pomocnou ruku.

Jak ale vidět Tomáše s hydrocefalem bez hydrocefalu? No přece... „*Nasaďte si líčky!*“ *Všichni se začali smát. Ale ti, kteří je neměli, rychle zareagovali.*“

Poznámka:

Rubinštejnová M.: *Psychologie mentálně zaostalého žáka*. 1. vyd. Praha, SPN 1973. 206 s.

„*Zvláštnosti psychiky hydrocefalických dětí jsou velmi rozmanité. Některé z nich jsou nevrle, zlostné, unavené, jiné zase živé, hovorné, lehkomyšlné. M.S. Pevznerová, která zkoumala zvláštnosti rozvoje řeči některých hydrocefalů zjistila, že bohatství jejich slovní zásoby a rozvinutost vět mohou působit dojmem plnohodnotné řeči. Avšak za vnějšně bohatou formou řeči se skrývá velmi ubohý obsah, děti opakují cizí slova a obraty, aniž správně chápou jejich obsah.*“

Učitel naráží na značné obtíže, má-li hodnotit chování a prospěch těchto dětí, protože jejich stav se neustále mění. Tato skupina dětí, hydrocefalové, spolu s epileptiky a jinými tvoří složení žáků zvláštních škol.“

Asociální chování a trestná činnost mládeže

Tomáš Moucha

OBSAH

DÚM

Co je to vlastně DÚM

Přijímání svěřenců

Musíme plnit!

Jeden za všechny, všichni za jednoho

Potřebuji ručení

Vychovatelé

Financování ústavu

MLADISTVÍ DELIKVENTI

CESTA DO DÚM

Jak to vidí Jakub G.

Jak to vidí Jiří T.

SPOLEČNÝ ZÁVĚR

DÚM

Co je to vlastně DÚM

Tato tajuplná značka znamená diagnostický ústav pro mládež. Je to státní internátní výchovné zařízení, které komplexně vyšetřuje z hlediska psychologického, pedagogického a sociálního mládež s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou. Dále sem může být umístěn jedinec takzvaným předběžným opatřením, které ukládá sociální pracovník nebo se může jednat o dobrovolný pobyt, zpravidla na žádost rodičů. Tato mládež je dále po osmi týdnech pobytu rozmístřována do dalších zařízení. To znamená do příslušných typů dětských domovů a zvláštních výchovných zařízení, popřípadě do internátních škol pro mládež vyžadující zvláštní péči.

Přijímání svěřenců

Do DÚM se přijímají svěřenci na základě výše uvedených opatření. Spodní věková hranice pro možnost umístění do našeho ústavu je dána ukončením základní školní docházky. Do našeho ústavu nepřijímáme mladistvé s duševními nemocemi v akutním stádiu, bacilonosiče a mladistvé, jimž bylo nařízeno karanténní opatření.

Vlastnímu umístění předchází požadavek příslušného OPD (Obvodní péče o dítě) spolu s doručením potřebných materiálů (rodný list). Pokud jsou náležitosti v pořádku, mladistvý je zařazen do pořadníku a podle kapacitních možností předvolán sociální pracovníci DÚM k nástupu.

Mladistvé přiváží k přijetí nejčastěji pracovníci OPD, rodiče nebo příslušníci Policie ČR. Po příjezdu je provedena zdravotní prohlídka mladistvého a poté je přichází svěřence zařazen do jedné z výchovných skupin. Kritériem je vyrovnanost v počtu členů skupiny a vyrovnanost nově přichozích. Dále mladistvého přebere k vstupnímu pohovoru etoped, psycholog nebo sociální pracovník. Po ukončení pohovoru je nový svěřence předán žurnální službě, která provede odebrání oděvních součástí a zároveň vyčlení vhodný oděv na vycházky. Ostatní věci jsou uloženy do skladu. Je možné ponechat svěřenci jeden balíček cigaret. Po odebrání civilního oděvu je svěřence vybaven ústavním oblekem, který si ukládá do přidělené skříňky. Mladistvý pak přechází do přidělené výchovné skupiny, kde se okamžitě zapojuje do programu.

Musíme plnit!

Každý přichází je povinen plnit takzvaný individuální a skupinový limit. Je to týdenní cyklus, který je ukončen závěrečným týdenním hodnocením. Východiskem pro splnění týdenního limitu je plnění denního programu. Za každý den plnění úkolů získává svěřence 4 body - tj. 28 bodů za celý týden. Těchto 28 bodů je základním individuálním limitem svěřence. Plní-li svěřence všechny stanovené úkoly (úklidy, školní práce, sportovní činnost), může ke svému základnímu individuálnímu limitu získat další body navíc. Pro týdenní hodnocení je určující konečný zůstatek bodů. Týden je považován za splněný, pokud svěřence dosáhl alespoň 26 bodů. Splní-li tedy individuální limit, má nárok na odměny (společná vycházka, samostatná vycházka, osobní výhody, podměněné propuštění).

Jeden za všechny, všichni za jednoho

Kromě individuálního limitu existuje již zmíněný skupinový limit. Ten se vypočítává násobením individuálního limitu počtem hodnocených členů ve skupině. (Ve skupině je 5 hodnocených členů. Skupinový limit je tedy $26 \cdot 5 = 130$ bodů.) Pokud je dosažen skupinový limit vyšší, než limit daný, skupina splnila svůj skupinový limit. V tomto případě se skupině započítává do soutěže 5 skupinových bodů. Za každého „nepřihlášeného“ si skupina odečte 1 bod. Další skup. body může získávat v týdenních činnostech (sportovní odpoledne, škola, pracoviště). Za vítězství v soutěži má skupina jisté výhody (celodenní akce).

Potřebuji ručení

Ručení je skupinové vyjádření důvěry novému svěřenci DÚM. Ručení může svěřenec získat za podmínek dobrého plnění individuálního limitu, aktivní práce na programu skupiny nebo je-li minimálně 6 dnů v DÚM.

Udělené ručení svěřenci umožňuje zúčastňovat se programů mimo DÚM, být zařazován do pracovní skupiny nebo přípravky (volný pohyb mimo zařízení) a pobírat další výhody z toho plynoucí (dovolenka, samostatná vycházka).

Ručení se automaticky ztrácí útekem z DÚM a nevrácením se z dovolenky ve stanoveném termínu.

Vychovatelé

Úkolem výchovného pracovníka je řídit veškeré činnosti prováděné v ústavu. Je v jeho zájmu být vždy na program připraven, neboť v opačném případě okamžitě ztrácí autoritu. Je to osoba jednou milovaná, podruhé nenáviděná, uznávaná, zesměšňovaná, zkrátka člověk nikdy neví na čem je. Dobrý vychovatel si to ale zjistí.

Vedoucím tohoto teamu je hlavní vychovatel, který zároveň odpovídá řediteli ústavu za perfektní plnění výchovatel-ských povinností. Je i v jeho zájmu vytvořit dobrý kolektiv pracovníků, neboť nálady pedagogického sboru se přenáší do celkové úrovně práce. Tito lidé jsou zkrátka pilířem celého diagnostického ústavu.

Financování ústavu

DÚM patří pod ministerstvo školství. To znamená, že je financován ze státních dotací. Rodiče nedoplácejí nic. Snídaně, oběd, svačina a večere přijdou ústav pro jednoho svěřence asi na 64 korun. K tomu musíme započítat i hygienické potřeby, ošacení, kapesné atd. To tedy znamená, že jeden svěřenec přijde ústav na 150 - 200 korun.

Možnost sponzorování soukromou osobou je vyloučena, nicméně dotace jsou nesporně vyšší než pro ostatní školská zařízení.

MLADISTVÍ DELIKVENTI

Při studování příčin asociálního chování svěřenců jsem došel k poznatku, že téměř v 90% případů, chlapci nedokon-

čili profesionální přípravu. Velký podíl na tom má nedokončená základní docházka, nevhodný výběr profesí, rodinné prostředí atd. Svěřenci byli mnohdy již od mateřské školky považováni za špatně přizpůsobivé nebo přizpůsobené. V těchto intencích byli hodnoceni vychovatelé a v těchto intencích se často vytvářel jejich sebeobraz a podle něj také často jednali jako bytosti, vymykající se danému pořádku, jako **delikventi**.

CESTA DO DÚM

Jak to vidí Jakub G.

Jméno, Příjmení: Jakub G.

Narozen: 25. ledna 1976

Bydliště: Mariánské Lázně

Přechodné bydliště: u sestry

Rodiče: rozvedeni, když mu bylo sedm let

Matka: Helena Z., znovu provdána, v domácnosti

Otec: Petr G., invalidní důchodce

Otec Jakuba: Ivan Z., montér, žije s matkou

Sourozenci: starší sestra, mladší bratr

Umístěn: DVÚ Kamenná Lhota, DÚM Praha 2

VSTUPNÍ INFORMACE (DÚM)

Jakub pochází z rozvrácené rodiny. Rodiče se rozvedli, když mu bylo sedm let. Matka se znovu provdala a začala mít výchovné problémy se synem. Chlapec do té doby aktivně sportoval, dokonce hrál dorosteneckou první ligu v hokeji. Nabídky i z Německa. Příchodem nového otce, Jakubův život dostal nový řád. Otec je alkoholik, agresivní povahy. Do těchto tajů zasvěcoval i své nevlastní děti. Jakubův mladší bratr alkoholu zcela propadl, ale on sám ho odmítal. Velmi časté konflikty s otcem, které Jakub řeší útekem z domu. Pohybuje se v závadové partě, nechává se živit dívkami. Pravděpodobně dělá „pasáka“. Časté absence ve škole. Rodina nereaguje ani na upozornění školou, ani na upozornění sociální pracovníce. Drobná trestná činnost (krádeže cigaret, alkoholu atd. a následný prodej). Vyšetřován policií ohledně výše zmíněné prostitutky. Zcela se nepotvrdilo. Na základě soudního usnesení umístěn do dětského domova. Tam velice časté útekem, absence v práci, pohlavní styk s nezletilými dívkami. Umístěn do diagnostického ústavu na pozorování.

ZÁZNAM ROZHOVORU

Já: „Prosím tě, pověz mi něco stručného o mámě a o tátovi.“ Jakub: „Takže, naši se rozvedli, když mi bylo sedm let. Mám tedy nevlastního otce a dostal jsem se sem do dětského domova kvůli němu. Bylo to v patnácti letech.“

Já: „Moment, proč jsi se sem dostal kvůli němu, jak si to vysvětluješ?“

Jakub: „Protože, jako jsme se neshodli jako, no. Čili nechtěl mě živit, a tak. Tak sem prostě začal chodit za školu.“

Já: „Máma na to reagovala jak?“

Jakub: „Matka na to jako reagovala, ale bála se, no. Pak se o to začala zajímat sociálka.“

Já: „A chodil jsi skutečně jenom za školu, že tě přerušuju?“

Jakub: „No chodil jsem jenom za školu, žádná trestná činnost, nic.“

Já: „A co jsi za tou školou dělal, co se tam tak dělává.“

Jakub: „Doma jsem většinou byl. Pak jsem se tedy dostal do toho dětského domova, tam jsem byl rok, od patnácti do šestnácti, pak jsem utek, z toho dětského domova, kvůli holce. V tom dětském domově jsem se učil, asi rok a půl.“

Já: „Čemu?“

Jakub: „Zedníka, pak jsem měl jít na hotelovou školu, ale tam jsem taky chodil za školu, pár áček jsem hodil, pak vlastně jsem se tam nedostal, pak jsem vlastně utek, no a měsíc před osmnáctkou jsem se vlastně vrátil.“

Já: „Táhlo tě třeba něco domů?“

Jakub: „Především máma, sourozenci.“

Já: „A jak nevlastní táta řešil konflikty u vás doma?“

Jakub: „Párkrát buď mě zbil nebo prostě nevím, no. Přes hlavu, všude.“

Já: „A co vlastní táta?“

Jakub: „Vlastní otec na mě byl dobřej, ale neklapalo jim to s mámou. Nevlastní otec byl na všechny tvrděj i na ségru, ale ta se brzy odstěhovala jinam. No a na bráchu byl jako normální. Nebo prostě takhle, my jsme chodili hrát závodně hokej, nekouřil jsem, nepil jsem, nic. No a že od čtrnácti začal kouřit, chodit na pivo, brácha a že s fotrem chodil do hospody, tak prostě ho měl radši než mě.“

Já: „A, kde jsi se tyto zlozvyky naučil ty.“

Jakub: „To jsem se naučil doma, když jsem chodil za tu školu.“

Já: „Jak se to vlastně všechno provalilo.“

Jakub: „Takhle, ze začátku jsem dopisy ze školy bral ze schránky. Pořád jsem měl komise, kde mi domlouvali, sociálka mi dávala taky hodně šancí, která chtěla, abych nešel do dětského domova, no a pak už jako...“

Já: „A proč jsi nechtěl takových šancí využít?“

Jakub: „Já začal do té školy chodit, chodil jsem třeba čtrnáct dní, pak jsem zase měl něco s nevlastním otcem doma, pak jsem zase nechtěl do školy nějak, třeba, týden jsem nešel do školy, protože jsem byl třeba nevyzpalej. Von vodjel do práce a já šel za školu, domu.“

Já: „Říkal jsi, že do školy jsi nechodil kvůli tátovi. Co jsi tím sledoval. Myslel jsi si, že tím tátu nějak potrestáš?“

Jakub: „To ne, ale že prostě já to nezvládal. Spát a tak. Já jsem chodil hrát hokej, brzo ráno jsem vstával na hokej a večer jsem ještě jezdil. Ne každý den, úplně, ale vlastně já byl nevyzpalej, nic. Ted'ko, když byl doma v tejdnu, protože on jezdil čtvrtek, pátek, neděle v tejdnu na montáže, tak jsem byl prostě nevyzpalej. Ve čtvrtek přijel, pohádali jsme se a já šel z baráku pryč. Vrátil jsem se až v pondělí.“

Já: „Kam jsi utíkal?“

Jakub: „Po kámoších - po holkách, ty mě živily.“

Já: „Když jedeš z diagnostáku domů, jak se k tobě chovají.“

Jakub: „No ze začátku jsou všichni milí, matka je teda furt, ta je teda dobrá, ségra taky, brácha ten už je takovej, už ho neheru za bráchu, protože místo toho, aby držel se mnou jako s bráchou, tak drží vlastně s nevlastním otcem. No a ségru tu mám jako svoji vlastní matku, protože ta mi pomohla taky hodně. Mohl jsem jezdit k ní, domů jsem nechtěl. V podstatě jsem se bál domů přijet, protože jsem nevěděl, co zase bude. Von fotr mlátil i mámu, von hodně pil. Přijel domů z práce a už byl vožralej a pak stačila malá záminka, třeba když bouchla sklenička a už řval. Někdý vzal na mámu i žid-

li. Hodně jsem se věnoval hokeji, ale v děcáku mi to zarazili, protože tam musel být rád. Až vodsud vyjdu budu se snažit začít znova, ale domu už se nevrátím.“

VLASTNÍ KOMENTÁŘ

Již v prvních větách rozhovoru se nemohu zbavit dojmu, že Jakubovým problémem bude otec. Okamžitě ne něj začíná svalovat své nynější problémy. Jako kdyby chtěl říci: „Za to může on. Jeho se ptejte.“ ON může za to, že mě neživil a proto JÁ jsem začal chodit za školu. Svoji matku staví do pozice ONA za to nemůže a okamžitě orientuje rozhovor na sociální pracovníci (asi se chce vyhnout dalšímu vyptávání).

Začíná mě napadat, jestli opravdu chodil jenom za školu. Jako odpověď se mi dostává ujištění, že ano, ale okamžitě ze sebe vyhrkne skoro přísahu, že nepáchal žádnou trestnou činnost (nechci se nechat odbít, a tak se znovu ptám). Opět vyhýbavá odpověď, opět hozená návnada, tentokrát v podobě dětského domova. Honem začíná povídat o tamních potížích. I tam za jeho problémy může někdo jiný (učňák, holka).

Snažím se zjistit jestli důvodem k útěku byla také rodina, třeba matka (tolik jí omlouval). Dostává se mi velice strohé odpovědi. Opět se dostáváme k problému otec. Jakub skoro pláče (to táta, to táta). Ale otec podobné problémy s ostatními členy rodiny nemá. Jeho mladší bratr s otcem vycházel, sestra se provdala. Když ponechám stranou otcovo nesporně špatné, někdy přehnané chování vůči matce a výchovné metody vůči Jakubovým sourozencům, musím koketovat s myšlenkou, že problém je úplně někde jinde než u otce. Zdá se mi, že táta funguje jako zástěrka a pádná omluva pro jeho problémové chování a pro jeho delikventní činnost - pít, kouřit, chodit do hospody, chodit za školu, to **všechno jsem se naučil kvůli fotrovi**.

Ve své výpovědi se zmiňuje o sportu, konkrétně o hokeji. Údajně velice dobrý hráč, skoro nadějný reprezentant, ale opět je to otec, který mu všechno znemožnil. Vůbec si neuvědomuje, že vzápětí otce omluví - pracuje jako montér a není doma **čtyři dny** v týdnu.

Myslím, že nevlastní otec je jeho veliký komplex. Tak dlouho přesvědčoval ostatní o vině otce na svých problémech, že jim sám uvěřil a jeho: „Fotr za to může.“ ho bude pronásledovat celý život. S tím souvisí i jeho nejasná věta a představa: „Budu se snažit začít znova...“.

Jak to vidí Jiří T.

Jméno, Příjmení: Jiří T.

Narozen: 11. května 1979

Bydliště: Pardubice

Přechodné bydliště: ****

Rodiče: žijí společně

Matka: Milena T., dělnice

Otec: Kamil T., toho času ve výkonu trestu, v opilosti srazil chodce, 1 rok nepodmíněně

Sourozenci: nemá sourozence

Umístěn: VÚM Pšov, DÚM Lublaňská Praha 2

Důvod umístění: opilost, krádeže v opilosti, útěky z domova, toulky

VSTUPNÍ INFORMACE(DÚM)

Po odsouzení otce nepodmíněně na jeden rok, pro těžké

ublžení na zdraví (v opilosti srazil chodce), začali v rodině výchovné problémy. Matka nestačila na výchovu a ani matka otec nebyla schopna pomoci. V rodině je silný sklon k alkoholu. Matka podléhající stresům si svůj vztek slovně vybíjí na synovi. Chlapec poprvé utíká z domova. Příležitostně si přivydělává. Po návratu domů na internát v jeho pokoji vznikl požár, podle něj neúmyslně. Škoda asi 50 000. Matka ještě škodu zaplatí z pojistky, ale vzápětí dochází na internátě ke krádeži, z které je právem obviněn Jiří. Problém řeší útekem. Na útěku se dopouští další krádeže, tentokrát v opilosti. Usvědčen policií, odsouzen a umístěn do VÚM. Chlapec má nízké IQ, na pozorování v psychiatrické léčebně. Tichý, nenápadný, domů nechce ani na dovolenku. Silný alkoholik!

ZÁZNAM ROZHOVORU

Jiří: „Já jsem utíkal z domova kvůli problémům, které vznikaly v rodině a ve škole.“

Já: „Přibliž mi to trochu.“

Jiří: „Otec šel na výkon trestu, von byl napíjet, jel autem a porazil jednu holku, ale nic jí nebylo. No a jak jsem chodil do školy, prostě stal se mi na intru požár v mém pokoji, takže to bylo na mě. Přišel jsem z práce a kouřil jsem, oni udělali, že mi zůstal vajíč v kapse, musel dýmat. Takže sem vlastně vinej kvůli tomu že, oni se mě ptali jestli vím určitě, že jsem típnul cigaretu, já jsem řek že jo a ještě se mě ptali jestli jsem ji určitě někam vhodil. No a prostě jsem ji někam hodil, ale možná že mi to mohlo spadnout někam do kapsy nebo tak.“

Já: „Byla nějaká škoda?“

Jiří: „No, asi tak 30 000. Matka už mě nebrala, nadávala mi a tak, no a já jsem přestal chodit do školy, protože se mi tam kluci vysmívali a tak. Nedalo se tam vydržet, pořádkem se tam rval. To se dalo nějak přežít, matka řekla, že se to dá zaplatit z pojistky nebo tak, no jo, ale já na intru prostě ukrad nějaký peníze. Vono se na to přišlo, já jsem se bál jít domů, protože by mně máma zase nadávala, vyčítala by mně a zase by mě zřackovala. A tak jsem poprvé utek. No a to jsem byl tejdén na útěku, chytli mě v Kaplici. Pak mě odvezli domu, mamka si pro mě přijela a zase nějaký čas to bylo dobrý. No a pak mi to začala zase vyčítat a tak. Matka mi začala vyčítat všelijaký věci, že prostě, vona mi vyčítá pořád to, co se stalo. Prostě sem málo vydržel. Já sem vždycky, když jsem šel ven, tak jsem vždycky šel do lesa, tam kde je klid, protože u nás se pořád řvalo. No a už sem matce odsekával, ta se ke mně chovala ještě hůř, no a vždycky, když jsem se s ní trošičku pohádal, tak mi říkala, že jsem zkurvysyn, to jako že jsem nechtěný dítě. Prostě mě nechtěla mít. To mě úplně rozežralo, že jsem se rozhod ráno, až půjdu do školy, že uteču. Dva a půl měsíce jsem nebyl doma, jsem byl na útěku. Tam jsem si vydělával normálním způsobem, že sem pomáhal skládat uhlí a tak. Pak jsem šáněl brigádu a dostal jsem se do Brna, tam jsem se ptal a oni mě dali adrestu. Nejdřív jsem byl teda v Kladně, tam jsem dělal brigádu, že jsem dělal sádrový výrobky, no a já sem nechtěl, aby policie přišla na to, protože to byl slušnej člověk, že schovává nějakýho, co tady utek, aby neměl problémy. Tak jsem mu řek, jestli by mi nemoh najít brigádu někde jinde, amž by se dozvěděl, že jsem utek. Já jsem jako občanku měl. No a tak mě poslal do Brna, dal mi peníze, poslal mě do Náměště nad Oslavou. V Brně

jsem byl asi kolem měsíce a spal jem venku, pod širákem, protože bylo teplo. Pak jsem jel do Náměště nad Oslavou. A pak jsem pomáhal jednomu pánovi a ten tam měl svůj Euroshop parfémů, spíš drogistický zboží. No a tak jsem mu tam dělal, na zahrádce jsem mu pomáhal a tak, v domácnosti. On žil jenom se synem, no a tak jsem za to dostal spánek, jídlo a tak.“

Já: „On věděl, že jsi utekl?“

Jiří: „Ne, taky ne. Právě, že taky ne. Já jsem spal v jednom pokojíčku, kde byl bar s pitím. Prostě mi to neckalo, vzal sem načatou flašku, chtěl jsem si trošku cucnout. Já sem pil vlastně poprvý, no a tak jsem to do sebe nabublal a netušil jsem, co se se mnou děje. Prostě jsem usnul a pak jenom vím, že jsem se probudil, že jsem prostě něco dělal. Tělo mě jako vedlo samo, pak jsem se probudil ve vlaku. Vim, že jsem šel po silnici dopředu, sem nased na vlak, no a v Brně na nádraží mě chytli policajti.“

Já: „Jak probíhá takové zatčení.“

Jiří: „Já jsem jako šel tak divně, protože jsem měl obrovské bágel na zádech, tašky, voni mě jenom chytli za rameno, já jsem prostě už, netušil jsem co se děje a šel jsem prostě s nima na policii. A tam mi vyndali všechny věci, co jsem ukrad, vyslýchali mě a odvezli mě do Třebíče. Všechno se vrátilo, ten majitel, on věděl akorát to, že jsem bez pracovního poměru, žádnou škodu nechtěl zaplatit, škoda byla jenom to, že musel rozbít sklo, protože já jsem ho zamknul asi v pokoji. No nějak jsem mu všechno vrátil a pak jako sem věděl, že z domova uteču, protože to tam nevydržím. Prosil jsem sociální, aby mě nedávala domů, že prostě uteču.“

Já: „Myslíš, že kdyby byl táta doma, že by se to nestalo?“

Jiří: „Já myslím, že jo. Von otec pil s mojí babičkou, matka se s ním chtěla rozvíst, ale když táta měl tady to jednání ohledně toho zatčení. No tak byl pořádkem vopilejší a vopilejší a matka říkala, že by mu nechtěla ublížit tím rozvodem. No a tak to vzala. Otec strašně moc pil, fakt sme si moc nerozuměli. Pamatuju si, že mě ve čtrnácti strašně zbil, jak chlastal tak stratil nervy a seřezal mě. Já sem se i bránil a právě babka byla třeba taky napitá, ale křičela ať mě už nechá, že na něj jinak taky vlitne a dá mu pár facek. Tak mě vždycky nechal, ale pořádkem nadával, že sem radši šel ven nebo tak. Já bych doma radši vůbec nebyl. Matka mi udělala takovou ostudu, prostě já sem odmítl být doma, že radši půjdu na intr.“

Já: „Jakou ti udělala ostudu?“

Jiří: „Za prvý, nějaký drbný si přizvala domu a začala tam rozkecávat, že jsem debil, imbecil, blbeček a tak, že patřířm do blázince.“

Já: „Proč myslíš, že to dělala?“

Jiří: „No vono to neklapalo už od začátku, když jsme se přistěhovali, prostě jsem byl něco jako navíc. Musel jsem si od ní i peníze půjčovat a to brala i přídatky od táty z kriminálu.“

Já: „Věříš, že by se vztahy až se vrátí mohly zlepšit?“

Jiří: „Ne! Poprosil jsem sociálku a ta mě dala do psychiatrické léčebny pro dospělé, no a dali mě do nějaký skupiny, kde jsou jenom takový, co se hned rozčítej a tak. Tam sem byl tejdén, tam to klapalo perfektně, jsem tam pomáhal na zahrádě, no a pak mě přeřadili do dětský psychiatrický léčebny, nevím proč, jako, buď to bylo kvůli tomu, že mě neměla kam dát nebo kvůli tomu, že se jí zdálo, že jsem fakt úplnej cvok. Tam sem pobyl tři měsíce, šlo to perfektně, vy-

dělával jsem si čtyři koruny na hodinu. Tam to šlo teda dobře, tam byli kluci jako normální, akorát že brali prášky na záchvaty. Tam si sociálka řekla, co tam vlastně dělám, no a jednou nečekaně mně prostě řekla, že prostě odjízdim ve čtvrtek. Rovnou mi to řekla, aniž bych něco tušil, a tak. A tak jsem tady. Sem tady rád, hlavně ať nejsem doma.“

VLASTNÍ KOMENTÁŘ

Problémem Jiřího je údajně rodina a škola. Tyto dva fenomény prostupují celou jeho výpovědí, jako příčina jeho jednání. Otec za to může proto, že se opíjel, a šel za těžké ublížení na zdraví do kriminálu, matka proto, že ho nedokázala pochopit a škola za to může proto, že ho křivě obvinila ze způsobení požáru se škodou asi za 50 000 korun (sám přiznává 30 000).

Z větší části se zabývá jako prvotním stimulem svých problémů, internátem. Jeho pokoj vyhořel, ale on se diví, že je to na NĚJ (vajgla vodhodil, ale asi mu zůstal v kapse). Všichni mu pomáhali, ale on žije v domnění, že se mu smáli a dělali mu potíže. Matka ho dokonce z problému dostala, ale on zklamal znovu, tentokrát ukradl peníze. Tuto situaci řeší útekem z domova. Samozřejmě má proto svoje důvody (matka na něj řvala, vyčítala mu, fackovala ho). V tomto případě počítá s možností návratu a řekl bych, že jde o jistý způsob vydírání.

Jeho omluva pro jeho druhý útek je trvalá neshoda s matkou. Myslím, že je to opět nadsazené (opět hádky, fyzické násilí, vyčítání). „*Moje vina to není*“ (trošičku se chtěl pohádat).

Na útěku vystřídal řadu zaměstnání („*Vydělával jsem si normálním způsobem*“). Několik týdnů pracuje u „jednoho hodného pána“, s kterým se rozloučí tak, že ho vykrade. Může za to ovšem alkohol, který způsobí to, že ovládne jeho tělo a tím pádem ON neví, co se s ním děje („*A tak jsem to do sebe nabublal*“). To, že láhev nejdříve bez dovolení vzal, si ani neuvědomuje („*Nedalo mi to, tak jsem si ji vzal*“). Tolik špatná matka mu znovu pomůže, ale on již ví, že znovu uteče.

Problém svého alkoholismu vidí tak, že za to může táta. Nelíbí se mu, co dělá, ale sám jde v jeho stopách. Matka ho údajně zanedbávala (byl něco jako navíc). V jeho hlase cítím, že chce říci, „*kdyby mi máma chtěla pomoci, nakonec i ona může zato, že piju*.“

Z jeho výpovědi se zdá, že vůbec nechápe, kam se dostal, co to pro něj znamená a může znamenat („*tam byli kluci jako normální, akorát brali prášky na záchvaty*“). Navíc za to může sociálka, která ho „*vytrhla z míst, kde se mu fakt líbilo*“. Nakonec se i s tímto řešením identifikuje po svém („*Sem tady rád, hlavně ať nejsem doma*“.)

SPOLEČNÝ ZÁVĚR

Příběhy se postupně rozvíjejí kolem tří problematických okruhů. Je to rodina, a to především matka a otec, škola (vychovatelé, sociální pracovníci, ústavy) a koneckonců i společnost (závadové komunity).

Co se týče problému matky obou chlapců. Je patrný značný rozdíl v chápání matky, jako autority. Zatím co jeden má snahu si matku idealizovat, to znamená neobviňovat ji, chránit ji apod., druhý ji staví do pozice despoty, nenáviděného

člověka a příčiny všech problémů. Ovšem nutno připomenout, že pro Jakuba osobnost matky znamená neschopnost realistického náhledu na životní situaci (pocit viny vůči matce), zatímco Jiří osobnost matky zcela přehnaně kritizuje a neuznává. Snad mu chybělo citové zázemí, které by tolik potřeboval a přál si ho, ale nebylo mu umožněno. V Jiřího příběhu byla matka dominantní postavou, zatímco u Jakuba to byl otec.

Oba chlapeči pocházejí ze zcela dysfunkčních rodin. V jednom případě jde o nevlastního otce a ve druhém je otec mimo rodinu (nápravně výchovné zařízení). Nyní jsem se tedy dostal k otázce OTEC. Podle Jakubovy vize, otec je osoba, která za všechno může. Osobně si myslím, že je to ale trochu jinak. Jeho otec funguje jako pádný argument k omlouvání jeho deliktů. Je nesporné, že rodinu zanedbával, ale ostatní členové rodiny se situaci přizpůsobili a nebyly s nimi takové problémy, jako právě s Jakubem. Spíše si myslím, že se Jakub neuměl s novou skutečností vyrovnat a že neumí adekvátně řešit problémy. Nelze mu přece omluvit jeho absence ve škole i v době, kdy otec nebyl doma. Ano, jednodenní absence se pochopit dá, ale proč celý týden nebo 14 dní? Oba uvádějí, že je otcové přehnaně trestají. Samozřejmě to je možné, ale nelze tento problém vyřešit útekem z domova a následnou trestnou činností, což ostatně oba uznávají. V Jiřího případě by asi autorita otce také byla k ničemu (i kdyby byl doma). I on neumí objektivně posuzovat problémové situace. V tom se oba chlapeči od sebe vůbec neliší.

Dalším mezníkem jejich starostí je škola. Škola neumí „posoudit správně jejich jednání, škola je proti nim“. Jeden tím, že do školy nechodí trestá otce, druhý školu obviňuje ze lži, příkoří, nedostatečných šancí k omluvě a možnosti seberealizace. To, že ve škole měli mizerný prospěch, problémy se spolužáky jakoby stavějí na vedlejší kolej. Jakýmsi světlem v tomto tunelu je pro ně sociální pracovník, ovšem i ten může jejich ego zklamat.

Projdeme-li cestou rodiny a školy zjistíme, že se oba již úspěšně dostali na takzvanou „šikmou plochu“. U Jakuba může ihned napadnout otázka, kam vlastně vůbec chodil, kde spal, kdo mu nabídl pomocnou ruku. Z textu to pod určitou tajemnou rouškou vystupuje pouze v určitých náznacích. „*Pobýval jsem u holek, holky mě živily*.“ Nepochybně se dostal do silně asociální party, která se zabývala prostitucí, krádežemi atd. Myslím, že prostituce (pasák), to je ten problém, který chtěl přede mnou schovat ve své výpovědi. „*Prodávám holky, ale nebýt mého táty, tak jsem to nikdy nedělal, asi bych hrál hokej*.“ To by nepochybně byla jeho odpověď na přímou a nekompromisní otázku. U Jiřího by to bylo trochu jinak. Ten přede mnou skrýval patologický alkoholismus, který ho vedl k trestné činnosti. Ovšem i u něj za to mohla rodina, zejména tedy matka. Tuto myšlenku si vnutil natolik, že mnohdy jediné náhradní řešení svých stressů, konfliktů a komplexů vidí v požívání alkoholu. Alkohol tedy chápe jako významného pomocníka pro únik ze světa reality.

S ohledem na jejich věk je ústavní výchova jediným možným řešením. Ukazuje se, že se zatím vůbec neztotožnili s faktickou myšlenkou, že jsou delikventi. Tomu mimo jiné nasvědčuje i výše uvedená snaha, svěst zodpovědnost za své asociální jednání na rodinu, školu i alkohol a další okolnosti, které zpochybní správnost jejich společenského zařazení. Není ovšem zcela jasné, nakolik bude tato síla proti tlaku,

který na ně vyvíjí hodnocení vychovatelů k uvědomění vlastní identity, účinná (alespoň v tom smyslu, že nebudou pokračovat ve své dosavadní trestné činnosti). K přesnějšímu odhadu ohledně jejich výchovy, by se mohlo vycházet z bezprostředních příčin a interpretace konkrétních trestných činů.

Zatím je jisté, že ani pobyt v DÚM jim neumožní objek-

tivní vhled do budoucnosti a poučení se z chyb minulosti. Je sice záměrem a úkolem ústavu svěřence na tuto skutečnost přivést, ale zatím není ani v jeho silách přimět svěřence k osobní odpovědnosti za to, jak přecházeli v minulosti k delikventnímu jednání.

Mezi těmi, kteří zůstávají dětmi

Jana Omesová

OBSAH

ČTVRTEK

Čtvrtek 26.1.1995 - 6.30 hod.

NEDĚLE

Neděle 5.2.1995

DOMOV SVATÉ RODINY

ZA DVEŘMI

ZÁVĚREM

ČTVRTEK

Čtvrtek 26.1.1995 - 6.30 hod.

Potichu otvírám dveře oddělení blahoslavené Zdislavy. Aníž bych rozsvítila, procházím velkou ložnicí a letmo přehlížím postele, z kterých se na mě sem tam zubí rozespalá tvářička. Jako každé ráno jsem i dnes již ode dveří bombardována Jolančinými donekonečna se opakujícími otázkami, které jsou stále stejně zvědavé, každému pracovníku tohoto oddělení tak notoricky známé: „*Co máme k sni? Kde je paní Teta?*“

Neodpovídám. S ukazovákem na puse mímám její postel: „*Pššš.*“ Ještě pohlázení a už vstupuji do malé ložnice, stále zasypávána týmiž otázkami. Sestry Královny ještě spokojeně oddychují. Konečně v denní místnosti mohu rozsvítit světlo. Zdá se, že všechno je v pořádku. Otvírám okno, pouštím si rádio a začnu s přípravami ranních léků.

„*Dobré ráno,*“ přichází spolupracovnice Markéta, usměvavá dívka, která zde pracuje teprve třetí týden: „*Všechno je v pořádku?*“

„*Ahoj, můžeme se pustit do práce.*“

Odcházíme společně do koupelny, a zatímco Markéta skládá a třídí usušené prádlo, já připravuji vše potřebné pro ranní hygienu. Konečně je všechno připraveno. Jdu vzbudit sestry Královny: „*Dobré ráno, tak jak jste se vyspaly? Nějak se vám z těch vyhřátých pelíšků nechce, že?*“ Mé otázky neočekávají odpověď, postižení sestrám Královým nedovoluje mluvit. Přesto se na mě mladší Kristýnka směje, jako by mi

chtěla říci, že se vyspala opravdu dorůžova. Ale to už ji starší Veronika bere za ruku a společně cupitají do koupelny, stejně jako každé ráno. Stejně jako každé ráno vyžaduje Zuzanka, naše nejmladší, pár minut mazlení, a stejně jako každé ráno se Renatce nechce vstávat, a proto nám posunky vyhrožuje. I přesto, že se Renatce stejně jako každé ráno nechce ani koupat, oblékat a čistit si zuby a zlobí se na nás stále víc, stojíme ve tři čtvrtě na osm v plném počtu - 9 dětí a 2 sestry - v denní místnosti nastoupeny na rozevičku. Jednoduché cviky je schopná spolu s námi sestrami dělat pouze povídává Jolanka, doprovázející již od počátku naši mini-rozevičku oblíbenou větou „*Už jsme cvičili!*“ a Štěpánka, která sice také umí mluvit, ale protože se momentálně snaží cvičit, na mluvení nemá čas se soustředit. Ostatním dětem pomáháme.

Teď ještě rychle seběhnout se špinavým prádlem dolů do prádelny a přesně v osm hodin můžeme všichni společně odejít do jídelny na snídani.

„*Tak, Renatka tady na nás počká spolu s plyšovým prasátkem a my jí snídaní přineseme nahoru. Hlavně tady bude hodná, snídaně bude za chvíličku.*“

Děti jsou snídani nadšeny, chleba se sýrem a kakao jim chutná natolik, že jsme dnes hotové o mnoho dříve než jindy a můžeme se vrátit na oddělení. Zatímco Renatka spokojeně snídá, ostatní děti jsou s Markétou v koupelně a já doplňuji

do postelí čisté prádlo. Všechny děti míří z koupelny do denní místnosti, každý na svoji židličku. Jen Jarušku je třeba posadit.

„*Tak děti, budeme malovat.*“ Já vysvětluji postup a Markéta zatím připravuje čtvrtky, barvy a vše potřebné. Každé dítě, kromě Jarušky, dostává papír. „*A teď papír zmačkáme, jako bychom ho chtěly vyhodit do koše.*“ Já i Markéta předvádíme, jak papír zmačkat. Zatímco se děti snaží mačkat, Jaruška si prohlíží ruce. Je to jediná činnost, kterou spontánně ovládá. Vytvořit papírovou kouli se podařilo Štěpánce, Jolance, Zuzance a s vypětím všech sil i Renatce. Ostatní děti nevěděly, co si s papírem počít. Konečně jsou všechny papíry zmačkány. „*Kdopak chce jít pracovat jako první?*“ Ke stolu s připravenou čtvrtkou se hrne Štěpánka. „*No výborně,*“ chválíme obě Štěpánčin zájem. Vysvětluji a Markéta ukazuje, že je třeba zmačkaný papír podobně jako tiskátko namočit nejprve do barvy, a pak jej otisknout na čtvrtku. Štěpánka se velice snaží, přesto jí musíme pomáhat, protože čtvrtka je už na jednom místě vydřená. „*Ale zvládla jsi to perfektně,*“ hodnotíme její snahu a výkon. „*Podívejte se, děti, kdo chce udělat taky takový výkres? Co říkáš, Alenko, zvládla bys to?*“

„*Jóó,*“ prohlašuje Alenka, která má dnes moc dobrou náladu. Pracuje samostatně, a to velice pečlivě, takže výsledkem je pestrobarevný tisk.

Jolanka je neposeďa, po chvíli jí tiskání nebaví. Množství otázek se neustále zvětšuje, až Jolanka nad výkresem pouze povídá. V okamžiku, kdy už slyšíme pouze: „*Už jsme kreslily,*“ obě dobře víme, že nemá cenu jí do další práce pobízet. Kristýnku nebaví tiskání vůbec. Baví ji však používat barev jako make-upu. Soudím, že bychom jí neměly bránit, Markéta má jiný názor. Ale i ona vidí ráda Kristýnku šťastnou, a proto se pouze snaží uchránit její oblečení. Po chvíliče putuje rozesmátá Kristýnka do koupelny, kde se jí snažím za pomoci mýdla odhalit původní barvu tváří. Když se mi to konečně začíná dařit, slyším z denní místnosti křik. Ani mne nepřekvapuje, co vidím. Na zemi leží roztrhané čtvrtky, barvy a uprostřed toho všeho Renata coby indián na válečné stezce.

„*Á, Renatku nebavilo kreslení...*“ Markéta vysvětluje, co se přihodilo. Snažím se zachovat klid a obdivuji se rychlosti, s kterou Renata stačila napáchat tolik škody. Přesto jí „jedna výchovná“ nemine. Následuje několik posunů vyjádřených Renatčiných výhrůžek, ale tím celý incident končí. Ostatní děti mohou nerušeně pracovat dál. Všechny dokáží s naší pomocí zaplnit barevnými skvrnami celou čtvrtku.

Je deset hodin, na okenním parapetě dosychají výtvořky dětí, šikulek, které si momentálně plní břicha jablíčky. Markéta krmí Jarušku, stále jí připomínajíc, že musí pořádně kousat, stihá se při tom se mnou také domlouvat na následujícím programu. Po svačině, veškerém mytí, vysazování a přebalování otevřeme dokořán obě skříně, skýtající úkryt velkému množství hraček, barevných leporel, velkých obrázkových knih i nejrůznějších drobných bicích hudebních nástrojů.

„*Kdo si chce vzít nějakou hračku?*“ Během vteřiny jsou skříně postiženy invazí. Za chvíli už není nikoho, kdo by nebyl zaměstnán oblíbenou činností.

Renatka staví komíny z pestrobarevné stavebnice, naznačujíc nám při tom svým typickým „*máma*“, že právě jí jsou tyto architektonické skvosty určeny k obdivování. Veronika s Kačenkou sedí nad hromadou kostek. „*Tak co, Verunko,*

postavíš zase nějakou věž? Ty jsi na ně přece odbornice!“

„*Jo jo jo jo.*“

Verunka je nejen odbornicí na stavbu komínů (kostky staví vždy po jedné na sebe), stejně tak je pro ni typické její: „*jo jo jo.*“ Je to jediný způsob, jak se dokáže ve svých sedmnácti letech verbálně vyjádřit.

Jolanka si vybrala slabikář, Alenka obrázkovou knihu o zvířatech. Narozdíl od Jolanky v ní velice systematicky listuje - nevynechá ani jediný obrázek.

Alenka byla ještě před čtyřmi roky mezi děvčaty na oddělení Notre Dame. Srozumitelně mluvila, hezky malovala, dokázala se sama obsloužit. S věkem se jí tyto dovednosti začaly postupně vytrácet a dnes je na oddělení Zdislavy. Vývojovou úroveň se od ostatních dětí neliší, vyniká pouze věkem, protože je tady nejstarší (36) a svou dobráckou povahou. Co jí však zůstalo, je plyšový pes „*Ajikū*“, nejoblíbenější hračka, s kterou tráví většinu času.

Štěpánka telefonuje. Umělohmotný zvonící telefon je její nejoblíbenější hračkou. „*Komu voláš, Štěpánko?*“

„*Bábě!*“

„*A co jí řekneš?*“

„*Haló!*“

„*No výborně,*“ chválíme Štěpánku a Markéta jí zasvěcuje do obvyklého telefonního rozhovoru, snaží se jí vstřípit jednotlivé společensky uznávané volací fráze.

Zuzanka a Kristýnka se zabývají barevnými leporely. Jarušce ještě navlékám na ruce umělohmotné kroužky (to aby jí nebylo líto, že ona žádnou hračku nemá) a už spěchám se špinavým nádobím do jídelny. Při té příležitosti se seznámím s jídelníčkem na zbytek dnešního dne, abych tak byla schopná zodpovědět oblíbené dotazy mlsné Jolanky.

V jedenáct hodin se konečně mohou věnovat Jolance: „*Tak copak je tady na tom obrázku?*“ táží se.

„*Pejsek.*“

„*Výborně a vedle pejska je...?*“

Místo odpovědi následuje klasická otázka: „*ak dělá kočička, ak dělá kočička?*“ Odpovídám toužebně očekávané: „*Mňau.*“ Jolanka rozjařeně opakuje: „*Mňau, mňau, mňau.*“

„*A co je nakresleno tady?*“ ukazují na obrázek jabloně. Jolanka správně odpovídá, že strom.

„*Co roste na stromě?*“

„*Kompoty!*“

Já, ani Markéta, která se teď věnuje Alence a vypráví jí o rybách v moři, se nezdržíme smíchu.

„*Kdopak, na stromě roste ovoce a z toho se potom dělují kompoty. Jaké znáš všechno ovoce, Jolanko?*“

„*Vinečko, roste na chatě.*“ Jolanka pak ještě jmenuje mnoho druhů ovoce, z kterého se dělá zmrzlina, protože v tomto oboru je skutečně znalec.

Další obrázek, který Jolanku zaujme, je slepičce. Neví však, jak slepička dělá. Ukáží jí to, ale přes mé veškeré snahy odmítá citoslovce opakovat.

„*A věděla bys, co snáší? Co nám dává slepička?*“

„*Amolety.*“

Opět jsme donuceny ke smíchu. Snažíme se Jolance vtlučit do hlavy, že slepička snáší vajíčka, ale není to nic platné. Jolanka si své amolety vymluvit nedá.

Do oběda zbývá už jen čtvrt hodina. Tu vyplňujeme zpěvem. Štěpánka, Jolanka, Kristýnka, Veronika a Zuzanka ůkají dřívky, Alenka ovládá chraštítko. Jaruška ho drží v ruce

NEDĚLE

a prohlíží si druhou nezaměstnanou ruku. Kačenka a Renatka si nevybraly žádný nástroj.

„*Tak kterou písničkou začneme?*“ ptáme se s Markétou.

„*Louce!*“ vyhrkne Štěpánka.

Zpíváme „Na tý louce zelený“ - já a Markéta, které se střídáme u kytary, a Štěpánka, jež zná nazpaměť snad všechny lidové písničky. Dívka se ozývá vždy ještě dlouho po skončení písničky. Je vidět, ale hlavně slyšet, jak to děti baví. Kačenka poskakuje a ačkoli je neslyšící, nedává nám nijak najevo, že by jí náš zpěv nudil. I Renatka je spokojená, protože před svou židličkou upřednostňuje křeslo co nejbliže u kytary.

Děti se jen nerady loučí se svými nástroji, ale protože se kvapem blíží dvanáctá hodina a s ní i oběd, rychle vše uklízí a hrnou se směrem k jídelně. Spolu s dětmi odcházíme do jídelny, jen Renatka čeká na oddělení, až jí oběd přinese. Tuto výsadu si získala díky své neklidné povaze.

Oběd probíhá bez zvláštností, jako obvykle. V jídelně se setkávají všechna oddělení, kromě „nepohyblivé Anežky“ (tj. oddělení, kde jsou děti též s tělesným postižením). Před obědem všichni zpíváme krátkou písničku „Požehnej nás a ty dary“ jako modlitbu, ve které děti děkují Bohu za jídlo a prosí, aby žádné děti na světě neměly hlad. Teprve když jsou po jídle všechny děti, můžeme se najíst my, sestry a vychovatelé. Zde také dochází k výměně ranní a odpolední služby. Při jídle líčíme průběh dopoledne, aby se střídající služba mohla podle toho zařadit.

Nahoru odchází naše oddělení společně, děti už ví, že teď je jejich čas vyhrazen hygieně. Já se momentálně zaobírám koši naplněnými čistým prádlem, které nám donesl Milošek z oddělení sv. Josefa, pravá ruka paní Bártové, která pracuje v prádelně. „*Pádló, nesú pádló,*“ hlásí Milošek. S díky od něj přijímám třetí koš. Až po několika minutách zjišťuji, že prádlo patří děvčatům z Notre Dame - Milošek nám zase přilepšil.

S prázdnými koši a nádobím od Renatčina oběda spěchám po schodech dolů, abych se mohla účastnit modlitby, která začíná jako každý den v jednu hodinu. V kapli se zde na několik minut schází všichni zaměstnanci Domova, kteří mají v tu dobu čas a chuť. Tady prosíme Boha o Jeho pomoc, abychom vytvářeli dětem láskyplné prostředí a byli jednou rodinou.

Venku je příjemně, děti budou moci jít na procházku. Já i Markéta teď pomáháme oblékat děti a připravujeme vozíky pro Renatku, Zuzanku a Kačenku, které nejsou schopné ujít delší vzdálenosti. Krátce po půl druhé už můžeme našim dětem v doprovodu odpolední služby jenom zamávat z okna.

„*A kdy psídeš, Jamo Omesová?*“ volá na mě Jolanka a stahuje si bambulátého kulíška až k nosu. Ani nevím, jestli slyší moji odpověď, že zítra odpoledne.

Teď je třeba vynést koše, doplnit pleny a dát do pořádku denní místnost, aby bylo odpoledne, až se děti vrátí, všechno jak má být. O patro výš mohu dnes do záznamového sešitu služeb pod datum 26.1. napsat:

Průběh služby byl klidný, 9 dětí.

Omesová

Neděle je výjimečný den, vždy se od běžných všedních dnů liší. Dopoledne nás čeká úklid celého oddělení, protože uklízečky mají volné víkendy, odpoledne pohádka v televizi a rodiče, protože jsou návštěvy. Snad každou neděli se přihodí něco neobvyklého, jako například.

Neděle 5.2.1995

6.20 hod.:

Noční služba mi hned po pozdravu a mém nahlas vyřčeném ideálním názoru, že si dnes s dětmi uděláme „pohodovou neděli“, oznamuje: „*Jolana se vloupala do skříně v denní místnosti a snědla všechny bonbóny - nerozbalené.*“ Odpovídám smíchem.

9.00 hod.:

„*Kristýnka pomalovala obsahem svého nočníku sebe a část koupelny,*“ hlásí mi Markéta, zatímco vytírám velkou ložnici.

9.30 hod.:

Markéta uklízí denní místnost. Jsem proto s dětmi v malé ložnici a snažím se je zaujmout pohádkou O chytré princeznu. Nevím, čím to je, ale vůbec se mi to dnes nedaří. Děti jsou neklidné, výskají. Renatka vyhrožuje, že rozbije obraz. Jaruška ze zcela nepochopitelných důvodů začne štípat vedle sedící Alenku. Ještě dlouho potom máme s Markétou o čem diskutovat, protože je to u Jarušky zcela nezvyklé chování.

11.00 hod.:

Jaruška spadla ze židle.

„*Co to s ní dneska je?*“ uvažuji nahlas, zatímco se ji snažíme s Markétou znovu posadit.

„*Dneska jsou všechny děti nějak obzvláště neklidné.*“

„*Vždyť je hrozně hlá a studená - musíme ji položit do postele.*“

Jaruška se najednou silně potí, přestává nás vnímat. Stále omdlévá. Nemůžu nahmatat tep, dýchá překotně, ale pravidelně. Ihned poté, co jí změříme teplotu, jdu telefonovat staniční sestře. Během několika minut je na Domově a voláme záchranku.

„*Přijďte, co nejdříve - tep nehmatný, tlak na nule, teplota 35,5.*“

11.45 hod.:

Zvonek.

„*To jsou oni.*“ Posílám Markétu s dětmi na oběd o něco dříve, než jsou zvyklé.

„*Dobré poledne. Tak kdepak máme toho maroda,*“ zubí se na nás doktor - záchranář. Po důkladném vyšetření už je doktorův tón méně optimistický: „*Víte, já jsem s mentálama nikdy nedělal.*“

12.00 hod.:

Jaruška přichází k sobě. Po lékařském zásahu už je dokonce ochotná se trochu napít. Minutu od minuty se její zdravotní stav lepší.

„*Kdyby něco, zase zavolejte a chtějte mě, že jsem tu už byl.*“ Nejraději bych mu skočila do náruče, blekotám něco o tom, že jsem mu moc vděčná. Až u sanitky mě napadá se zeptat, jak postupovat dál. Po stručných instrukcích nasadí zase ten optimistický výraz, s jakým přijel: „*Ale musí to být fuška pracovat s takovýma lidma, já bych to nesved.*“

13.00 hod.:

Jaruščina bledost teď přešla na mě - zpožděná reakce. Dnes nemám, zcela výjimečně, nejmenší chuť k jídlu.

14.00 hod.:

Scházejí se hned tři návštěvy najednou. Jolanka, Alenka a sestry Královny jdou s rodiči na procházku. Všichni mají obrovskou radost - my s nimi. Vždyť celý den nemluví o ničem jiném.

15.30 hod.:

Renatka si roztrhala tepláky i mikinu na cáry. (Asi jí mrzí, že za ní nepřišli rodiče a závidí dětem, které s nimi mohou trávit odpoledne.)

Po chvíli se však i ona může radovat z návštěvy rodičů. Odchází s nimi na vycházku.

16.30 hod.:

Rodiče s dětmi se vracejí, až do šesti hodin je postupně koupeme, dáváme do pořádku jejich věci, připravujeme obléčení na ráno. Teprve potom mohou jít pro večeři do jídelny (dnes budeme jíst, jako v neděli obyčejně, na svém oddělení).

V jídelně mě překvapuje proud vody vytékající z myčky na podlahu. Až do půl sedmé likviduji potopu.

18.30 hod.:

Renatka si roztrhala pyžamo a má tendence rozbít stůl.

18.50 hod.:

Renatka si rozkousala zubní kartáček.

Kristýnka zpracovává obsah svého nočníku (možná se jí dnes koupání obzvlášť líbilo...)

Šedm hodin je čas na ukládání do postelí - dnes nás ale čeká ještě spousta práce (úklid koupelny, praní plen apod.). Proto ukládáme děti až po Večerníčku. V půl osmé máme práci hotovou. Ani dnes nešetřím žádné z dětí pusy na dobrou noc a křížku na čelo. Po tom, co napíši hlášení, se vracím zhasnout lampičky do ložnic našeho oddělení. Děti nespi.

„Mám vás tak ráda, děti, ale moc dnes nechybělo, abych tady teď ležela mezi vámi...“

„A kdo by ti dával pusy na dobrou noc?“ směje se za mými zády Markéta.

Asi začnu být pověřivá na neděle!

DOMOV SVATÉ RODINY

Nízká, zčásti prosklená budova s terasami, velkou zahradou, okny plnými květin nesoucí název Domov svaté rodiny. Ústav sociální péče pro mentálně postižené by v něm jen málokdo na první pohled hledal.

V roce 1991 jej zřídila katolická charita spolu se sestrou Akvinelou. 3. října 1991 byla naplněna kapacita domu. K celoročnímu provozu bylo přijato třicetsedm dětí, pro denní pobyt pak pět dětí. Ředitelkou Domova je sestra Akvinela, která zabezpečuje chod celého ústavu. O zdravotní stav dětí pečuje každodenně staniční sestra.

Oddělení sv. Josefa poskytuje domov skupině deseti chlapců rozličného věku s různým rozsahem mentálního postižení. Tyto výrazné rozdíly však nebrání individuálnímu přístupu k chlapcům, ani nepůsobí žádné konflikty.

Další tři skupiny tvoří dívky, které jsou rozděleny podle fyzického i mentálního postižení.

Do oddělení sv. Anežky jsou zařazeny děti s kombinovanými vadami. Devět dětí je zde na celoroční pobyt, jedna dívka dochází denně z domu.

V oddělení bl. Zdislavy žije jedenáct dětí s hlubším psychickým postižením ve věku od 11 do 36 let. Pracovníci tohoto oddělení zastávají především zdravotnickou péči.

Třetí oddělení nazvané Notre Dame (Naše Paní) poskytl domov třinácti dívkám rozdílného věku, přibližně však stejné mentální retardace, kde je možná práce se širším pedagogickým zaměřením.

ZA DVEŘMI

Práce na jednotlivých odděleních je poněkud odlišná, proto bych ráda porovnávala úroveň činností na oddělení Notre Dame s oddělením bl. Zdislavy, se kterými mám zkušenost největší.

Ještě než vstoupíme na oddělení, jsou již přede dveřmi patrné rozdíly. Z Notre Dame se ozývá hašteření děvčat, jedna překřikuje druhou, stále se snaží tímto způsobem na sebe upozorňovat přítomnou sestru. Všechna umí hezky odpovědět na položenou otázku, dokáží také dlouze vyprávět o pěkných zážitcích např. z prázdnin nebo z výletu s rodiči. Sprádat také různé fantazijní příběhy, ve kterých se často objevují známé pohádkové postavy, hrdinové televizní obrazovky či populární zpěváci. I přes nejrůznější vady řeči (patlavost, koktavost, šišlavost) dívky dobře a moc rády komunikují jak mezi sebou navzájem, se sestrami, tak i s návštěvami. Když jsou však zaměstnány prací, dokáží se ztišit a soustředit se. Jejich oblíbenou činností jsou ruční práce, především vyšívání. Nejenže jsou schopny protahovat barevné bavlnky hrubou osnovou, ale bravurně ovládají také křížkový steh a dvě děvčata vyšívají na plátno podle předtištěných vzorů. Dokonce ani tkalcovský stav nezahálí a čas od času se ke slovu dostanou také pletací jehlice.

Polovina děvčat umí číst a psát, velmi ráda doplňují písma do písanek používaných v prvních třídách základních škol.

Malování děvčata opravdu baví. Ani štetec a vodové či temperové barvy jim nečiní žádné problémy. Pět děvčat kreslí pouze abstraktní tvary, ostatní umějí malovat velice pěkně. Vybarvování a omalovánky zvládají bez přetahování, kromě jednoho případu, všechny na jedničku. Jsou šikovné i v takových činnostech, jako je výroba keramiky nebo proutěných košů či nejrůznějších ošatek.

To, že si svých velice krásných výtvorů děvčata sama váží a dokáží si je také obhájit, dokazuje následující úryvek z rozhovoru jedné z dívek s návštěvou obdivující výstavku keramiky na Notre Dame před vánoci:

„Kdopak vyráběl tohohle krásného trpaslíka?“

Autorka: *„To není trpaslík, to je Panna Maria!“*

Pokud děvčata nevytváří, ráda sáhnou po Člověče nezlob se nebo Pexesu, také je baví dětské hry na zdokonalování zručnosti, navlékání korálků.

Velkou legraci zažívají vždy při sportu, ať už se jedná o hry s míčem, pravidelné ranní rozvečky či cvičení s hudbou pro zlepšení a udržování fyzické kondice. Velice žádoucí a oblíbené jsou časté vycházky, při kterých se vždy dozvídají nové poznatky, a neztrácejí tak kontakt se světem zdra-

vých lidí. Sestry jsou během nich zasypávány otázkami typu: „Kde si můžu koupit mýdlo? Kolik stojí chleba, cukr?“ „Kde prodávají zmrzlinu? Z čeho se dělá tvaroh?“

Hudbu děvčata přijímají vždy s velkým nadšením. Patrně neexistuje lidová píseň, kterou by nedovedla zazpívat. Zpěv doprovázejí na různé bicí nástroje, rády tančí. Některá z nich se již druhým rokem učí hře na flétnu podle návodu profesora Žilky. K různým příležitostem nacvičují nejrůznější scénky a divadelní představení, kterými dělají radost vychovatelům, sobě, ale především rodičům.

Každodenně děvčata pomáhají při úklidu oddělení, stelou postele, umývají nádobí, asistují u prádla i při nákupech. I přesto, že jsou tyto činnosti jejich povinnostmi, dělají je snaživě a ráda.

Za dveřmi oddělení bl. Zdislavy se ozývá také bohatá škála nejrůznějších zvuků. Slova, která by vytvářela smysluplné věty, však můžeme pochytil jenom ojedinele. Na tomto oddělení mluví pouze čtyři z devíti dětí. Spontánního verbálního projevu je schopná Jolanka: „*Já jsem byla v Itálii. Spala v Itálii. Pamí staniční jela autíčkem. Já jsem se koupala v moři.*“

Z úst ostatních dětí můžeme slyšet pouze jednotlivá útržkovitá slova, jako např. máma, hájí, děti, bába..., ale také zvuky, jejichž význam si pouze domýšlíme. Občasné návštěvy rodičů dětí vítají spontánními hlasovými projevy (výskot, řihání, povyky).

Činnost během dne je omezená jednotlivými druhy postižení. Motorika ruky většinou není na takové úrovni, aby byly děti schopné vytvořit práce, při nichž je nezbytná zručnost a přesnost. Přesto některé z dětí dokáží postavit komín ze tří až pěti kostek a zvládnou též poskládat stavebnice větších rozměrů. Při výtvarné výchově děti malují výhradně abstrakt-

ní výkresy. Techniku malování štětcem a barvami nezvládají, většinou je čtvrtka vydřená.

Protože je všem dětem blízká hudební výchova, je velmi často z oddělení slyšet kytaru, klavír či flétna. Nejedná se o klasickou hudební výchovu, spolu s vychovateli zpívá pouze Štěpánka, popěvek „*la la*“ notuje Jolanka a ostatní děti doprovází zpěv tamburínkou, ozvučnými dřívky, činelky, tri-anglem atd.

Cvičení patří mezi nejoblíbenější činnost dětí tohoto oddělení. Ráno začínají několika cviky na protažení, během dne cvičí za asistence vychovatelů pro zlepšení obratnosti a zpevnění ochablých svalů. Za tělesnou výchovu také považujeme vycházky do nedaleké obory Hvězda.

ZÁVĚREM

I přesto, že práce s dětmi, které jsou odkázány na stálou péči sester, se může leckomu zdát monotónní, přináší nám mnohá obohacení a radost. Stále častěji nás překvapují jejich reakce, například úsměv a podání pomocné ruky ve chvílích, kdy bychom to nejméně čekaly...

Mnoho lidí chápe svět, ve kterém žijí mentálně postižení jako něco, co zasluhuje soucit, vyvolává rozpaky, lítost, odpor... Mnoho z nich se před takovými lidmi a jejich světem uzavírá.

Já jsem pro námět své práce zvolila právě toto neatraktivní téma. Cílem nebylo nic jiného, než seznámit s prostředím těch, kteří se o sebe nejsou schopni postarat, nejsou schopni ani vyjádřit svá přání, pocity, potřeby.

Nahlédla jsem do světa mentálně postižených, totéž jsem chtěla umožnit i vám.

Dyslexie - běžný problém

Jana Pecková

OBSAH

CO JE TO PORADNA

DĚTI - ELIŠKA, BARUNKA, HOLKY Z 6.B.

INTERMEZZO I.

DĚTI - PRÁCE POKRAČUJE

INTERMEZZO II.

ZÁVĚR

CO JE TO PORADNA

Obvodních pedagogicko-psychologických poraden je v Praze několik. Nikdy jsem neměla možnost navštívit jinou, než tu, do které docházím. Proto nemohu srovnávat.

OPPP má na našem obvodu dlouhou tradici, i já jsem ji coby jedenáctiletá žačka 5.třídy kdysi navštívila, protože jsem marně bojovala s matematikou. Poradna je umístěna v budově základní školy v přízemí. Je to několik poměrně malých místností, o které se dělí asi 10 psychologů respektive psycholožek, jedna speciální pedagožka a jedna sociální pracovníce. Ne všichni jsou však přítomni v poradně, neboť každý psycholog dochází jeden den v týdnu na základní školu, kde jsou speciální třídy či mikrotřídy, a pracuje tam s dětmi. Každý psycholog má pod svou „patronací“ několik základních škol a vyšetřuje hlavně děti z těchto „svých“ škol. Tak je každá škola v obvodu přidělena určitému psychologovi.

OPPP se tedy zaměřuje hlavně na děti ve věku základní školy, ale samozřejmě vyšetřuje i děti mladší. Děti starší (nad 15 let) jsou v poradně spíš výjimkou. Provádí se kompletní psychologické vyšetření, poradenství psychologické, pedagogické i speciálně pedagogické, nyní se provádějí také profitesty, které pomáhají při dalším rozhodování o studiu na vyšších typech škol.

Po kompletním psychologickém vyšetření je dítě, pokud je podezření na specifickou vývojovou poruchu či jinou záležitost spadající do péče speciálního pedagoga, vyšetřeno ještě speciálním pedagogem, který podezření buď potvrdí

nebo vyvrátí a doporučí další postupy. Pak následuje konzultace s rodiči (rodičem) dítěte. Poradna je navázána na spoustu dalších institucí, se kterými spolupracuje.

Paní ředitelka mi zprostředkovala práci s dyslektickými dětmi. Seznámila mě s kolegyní Irenou, psycholožkou, která se touto problematikou zabývá. Přístup poradny je vstřícný, jsem ráda, že si můžu v praxi vyzkoušet to, o čem jsem spíše jen četla. Mám možnost pracovat samostatně a přitom se kdykoliv obrátit s radou o pomoc buď na Irenu, nebo na speciální pedagožku.

Dostávám vlastní klientelu dětí. Každý čtvrtek mohu využívat Ireninu kancelář a pracovat s dětmi. Největší problémy jsou s dobou, kdy budou děti do poradny docházet. Musím najít pro každé dítě vyučovací hodinu, která není pro něj zásadní a může na ní stabilně chybět (VV, HV, TV, Pracovní vyučování...). Domluva s učitelkami je různá. Některé vycházejí velmi ochotně vstříc, výborně spolupracují, snaží se pro dítě vymyslet to nejlepší, fandí mi. Jsou však i takové, které se staví do určité pózy - co ty mi, holčičko, ve svých dvaceti.....

DĚTI

Většina dětí, se kterými pracuji, je vyšetřena v poradně a má založenou tzv. kartu. Karta obsahuje záznamy o dítěti - psychologická vyšetření z průběhu života, údaje o situaci v rodině, zdravotní zprávy (hlavně z oblasti neurologie), do-

tazník vyplněný rodiči, mohou zde být i údaje o školním prospěchu a úspěšnosti dítěte.

Jako první přichází každý čtvrtek **Barunka**. Chodí do třetí třídy. Karta o ní prozrazuje, že: „rozumové schopnosti jsou na dobrém průměru, potíže hlavně ve zrakové percepci, ve čtení se projevují dyslektické rysy. Osobnost je emocionálně labilní a sociálně neobratná.“

Barunka přichází.

„Dobrý den,“ špitne.

„Ahoj Barunko!“ říkám. „Tak jak ses celou dobu měla?“

„No, celkem dobře.“

Začínáme analýzou a syntézou. Analýza je rozkládání slov na jednotlivé hlásky, syntéza skládání hlásek do slov. Tím, že si dítě rozloží slovo na jednotlivé hlásky, uvědomí si všechna písmena a jejich speciality (háčky, čárky), což mu pak pomáhá jak při čtení, tak při písemném projevu (např. nevynechává některá písmena a píše je s čárkami a háčky).

Soubor slov:

Sám	starší	sál	vlast	středa
cibule	smrčina	kosa	poledne	
nespravedlnost	dnes	čtvrtek	vlak	petržel
pravda	nepospíchejte	dráha	bratříček	

Barunka chybuje ve slovech „smrčina“ a „čtvrtek“. Rozkládá: „s-r-m-č-i-n-a, č-v-r-t-e-k“. Napovídám jí, že písmenka řekla správně, akorát je jen trochu přeházela. Pokouší se znovu, neúspěšně - zadrhne se uprostřed slova a zkouší nové a nové kombinace: „s-m-e-r-č-i-n-a, s-m-r-č-l-i-n-a, č-v-r-n-e-k, v-r-..., č-t-e-r-t-e-k, znovu č-v-r-t-e-k, č-t-v-r-t-r-e-k.“ Zastavuji ji.

„Barunko, nemusíš tolik pospíchat, já ti to slovo řeknu ještě jednou a pak to zkusíme znova a neboj se.“

Výsledek se dostavuje. „S-m-r-č-i-n-a, č-t-r...ne ještě jednou... č-t-v-r-t-e-k.“ Syntéza: sál, kosa, vlak atd. Kupodivu tady se nechybuje.

Přecházíme na čtení. Barunka čte trhaně, nespojuje slabiky, nečte dohromady předložky, nedodrží délky (pravěcí místo pravčí). Čtení se postupně zhoršuje. Upozorňuji na chyby, které dělá. Zkoušíme to znovu. Pak se ptám: „Čteš si taky někdy doma?“

„Nó, čtu si.“

„A co si čteš?“

„Co mi liška vyprávěla.“

„Tak víš co, přiměseš si ji příště s sebou, abychom četly něco, co tě zajímá, jo?“

„Tak jo.“

Hodina končí, loučím se s Barunkou, říkám že se uvidíme zase za týden. Tiše za sebou zaklapne dveře.

Druhou holčičkou je čtvřačka **Eliška**. Karta: „Nerovnoměrný vývoj s dyslekticko - dysortografickými potížemi. Rozumové schopnosti - slabší průměr s lehkou převahou v názorovém myšlení. Podle matky je pomalá a nemluvná.“

Eliška usedá do křesílka a na stolek si vyndává postupně pero a tužku. Už od první hodiny se snažím si s Eliškou hodně povídat, abych jí zbavila její „nemluvnosti“. „Tak co je nového doma, Eliško?“

Eliška krčí rameny a pak zamumlá: „Ták, normálně.“

„A co dělá křeček?“ zkouším znovu.

„Včera rozkousal habičce bačkory.“

„To měla teda habička radost.“ já na to.

„Říkala, že je to stejně její chyba, že si ty bačkory měla

lepší schovat. Ale já už teď křečka nebudu moc pouštět, aby něco nevyved.“

Začínáme stejně jako u Barunky analýzou a syntézou. Eliška nechybuje až do slova „smrčina“, které rozkládá takto: „s-m-r-š-n-a.“ Opakuji slovo pomalu ještě jednou po slabikách: „Smr-či-na.“ Eliška rozloží stejně jako prve. Vybízím jí, ať si slovo vytleská. Eliška správně vytleská a já se ptám: „Tak kolik má to slovo slabik?“

„Tři.“ hlesne Eliška.

Pak mě napadá spásná myšlenka. „Eliško, a víš co to slovo znamená?“

„Ne.“ ozve se po chvíli.

(Taky mě to mohlo napadnout hned, myslím si.) Vysvětluji tedy význam slova. Znovu rozkládáme - tentokrát správně. Děláme opačné cvičení: s-á-l, k-o-s-a, v-l-a-s-t, p-e-t-r-ž-e-l, b-r-a-t-ř-í-č-e-k, s-t-ř-e-d-a, n-e-s-p-r-a-v-e-d-l-n-o-s-t. Tohle jde dobře.

Čteme článek „Kapr“. Eliška čte bez přílišných chyb, ale čtení je extrémně pomalé, křečovitě si ukazuje prstem. Po chvíli zjišťuji dvojí čtení, což je vlastně předšeptávání slov před jejich hlasitým přečtením, a nápadná je také špatná výslovnost „r“.

„Copak si doma čteš za knížku?“

„Pohádky,“ řekne Eliška.

„A čteš si potichu nebo nahlas?“

„Musím číst nahlas mámě nebo habičce a to mě moc nebaví.“

„A z čeho čteš?“

„Z čítanky.“

Dál to pokračuje jako s Barunkou. Příště si přinese knížku, kterou sama čte.

Zkoušíme doplňování písmen do vět. Přichází Irena. „Ahoj holky, tak jak vám to jde?“

„Ale dobrý.“ říkám. „Teď jsme s Eliškou četly a šlo to líp než mimule, vid, Eliško!“

Eliška skloněná nad doplňováním se usměje a řekne stydlivě „No, šlo“ a odevzdává mi papír. Nedopadlo to nejhůř. Chybu měla pouze ve slově Hlynek (napsala „i“) a ve větě: Slunce dýchá do poupátek, maminky mají dnes svátek („díchá“).

„Přečti mi tuhle větu,“ ukazují.

„Slunce dýchá do poupátek. A jak jako dýchá?“ ptá se Eliška.

„To znamená, že jako to sluníčko dýchne svým teplem do poupátek a ony se rozvinou, víš,“ říkám.

„Jo aha,“ řekne Eliška.

Evidentně nepochopila smysl slova „dýchá“ ve větě.

Loučím se s Eliškou.

Dalšími „zákaznicemi“ jsou **dívký z šesté třídy, Lenka, Monika a Lucka**. Nemám k dispozici jejich karty a tak spoléhám na vlastní úsudek a informace od Ireny. Dívky jsou slabší ve všech předmětech, Monika prošla dyslektickou třídou. Dobře však spolupracují a snaží se. Ve čtení se v jejich věku projevují spíše dyslektické rysy, jejich čtení je na sociálně únosné úrovni. Velké problémy mají s pravopisem. Co věta, to hrubá pravopisná chyba.

Dívky se usazují do křesílek a pomrkvávají po sobě, což doprovázejí pohiňáváním typickým pro jejich věk. Začínáme syntézou a analýzou. Všem třem to jde poměrně slušně. Jen Monika se občas zadrhne, ale podruhé už řekne slovo

správně. Přecházíme na čtení.

„Tak co jste si přinesly, holky?“ ptám se.

„Pohádky o krtečkovi.“ Volají jedna přes druhou.

„A to opravdu všechny zrovna teď čtete doma Pohádky o krtečkovi?“

„No né,“ říká Lucka. „Když my jsme na to zapoměly a tak jsme si ji půjčily ve škole.“

„No nevadí, tak si příště přineste nějakou svoji knížku, ať čtete něco, co vás baví. Přece tady nebudete číst z čítanky pro čtvrtou třídu,“ říkám.

„Hm,“ ozývá se trojhlasně.

Při čtení se vyskytují u všech stále stejné chyby. Nespojování předložek se slovem, chybí intonace, nebo je neadekvátní, slabikování dlouhých nebo neznámých slov. U Moniky si po delším čtení všímám dvojího čtení. Ptám se, jestli to ví. „No někdy,“ odpoví. Čte ještě jednou. Je vidět, že se snaží. „Moniko,“ zastavuji ji. „Ty čteš, jak když střílí kulomet. Nepospíchej, vždyť máme dost času, nikdo tě nikam nehoní.“

„No jo, jenže já když čtu pomalu, tak se potom do toho zamotám a začnu si to předseptávat,“ říká Monika.

„Nemusíš číst pomalu, ale nečti zas tak rychle, není ti pak rozumět a stejně děláš chyby. Musíš se trefit někam mezi.“

Přecházíme na pravopis. „Holky, napíšeme si takový malý diktát. Vůbec o nic nejde.“

„Jé, já se bojím,“ vyštěkne Lenka.

„A čeho, že ti tady ukousneme hlavu? To není na známky, vždyť nějak musím zjistit jaké děláte chyby,“ já na to.

„No jo prosím tě Lenko, ty si prdlá, vždyť to je kvůli tomu, abysme se to naučily,“ moralizuje Monika.

Píšeme diktát. Zní takhle:

Vjezd do domu. Vojenský výcvik. Právě jsme o tobě mluvili. Objednali jsme se dvě limonády. Zpěv. Bětka objevila skrytou kameru. Vozy objely překážku. Staré pověsti, umělec, náměstí, odměna, měsíc, jemně, právě.

Procházíme jednotlivé věty a slova a zdůvodňujeme si pravopis. Holky mají v ruce červené tužky a samy si to opravují.

„Tý jo, ty máš chyb, Moniko!“ komentuje Lenka.

„No a co,“ brání se Monika.

Rozebíráme chyby. Zjišťuji, že vzory typu: pán, hrad, muž, stroj..... jim nic neříkají. Dáváme si to jako závazek do příští hodiny. Další problém - vyjmenovaná slova.

„Když já je umím vyjmenovat,“ říká Monika, „ale když se objeví ve větě, tak si na to nevzpomenu.“

Lenka i Lucka souhlasně přikyvuji. Hodina se nachyluje ke konci a proto zadávám domácí úkol. Napsat věty na vyjmenovaná slova po B. Na každé slovo aspoň jednu větu. Sezení skončilo, holky odcházejí.

INTERMEZZO I.

Barunka - Potíže se zrakovou percepcí se mi potvrzují (složit ze čtyř rozstříhaných částí papíru obdélník dle předlohy je pro ni nemalý problém). Je dost bojácná, nenavazuje lehece kontakty, je nutný povzbudivý přístup. Nezdá se mi však sociálně neobratná.

Eliška - Je pomalejší ve všech činnostech, extrémně ve čtení. S nemluvností (matčina poznámka v kartě) je to dis-

kutabilnější. Ukázka práce s Eliškou je poměrně nedávná. Z ní je jasné, že Eliška se „rozmluvila“, spontánně hovoří - o kamarádkách, co brali ve škole, o knížkách, o pověstech - ráda je čte, o krtečkovi. Zatím příliš nemluví o matce či otci. Jedinými členy rodiny, o kterých Eliška mluví, je babička (méně často) a krteček. Toto přivádí k myšlence, že vztah s rodiči asi nebude v pořádku. Podceňují Elišku? Nevěnují se jí?

Divky ze šesté třídy - Je zvláštní, že si nosí s sebou pouze vyloženě dětské knížky (O pejskovi a kočičce, Krteček, Mach a Šebestová), nenosí literaturu adekvátní jejich věku.

Monika - z ukázky je jasné, že se oproti druhým dvěma dívkám snaží vystupovat dospěle, až mentorsky. Toto vystupování je míseno klasicky pubescentním chováním. („No jo prosím tě Lenko, ty si prdlá, vždyť to je kvůli tomu, aby jsme se to naučily.“) Monika je v našich diskuzích mým hlavním partnerem, tlumočí i společná stanoviska děvčat.

Lenka - Její výrok: „Jé, já se bojím“ před psaním diktátu vyznívá spíše jako fráze vyřčená před jakýmkoliv zkoušením či prověřováním, než jako skutečný strach. Je ve skupině trochu úspěšnější a v této pozici se někdy potřebuje utvrdit. („Tý jo, ty máš chyb, Moniko.“)

Lucka - Neprojevuje se příliš výrazně. Její projev je však poněkud infantilní. Postupem času se jeví spíš jako póza. (Není v ukázce patrné, projevuje se v melodii a kvalitě řeči - žvatlání, zvláštní intonace.)

Asi po měsíci pozoruji při analýze a syntéze určitý posun dopředu, a to u všech dětí. Že by jim měsíc stačil, aby v tomto odstranily problémy? Nikoliv. Nejnápadněji mě o tom přesvědčí Barunka. Pohled upřen nepřítomně do dálky a Barunka mechanicky jmenuje písmenko po písmenku. Děti si už slova pamatují nazpaměť.

DĚTI - PRÁCE POKRAČUJE

K analýze a syntéze předkládám nový soubor slov:

lán, klid, prach	pán, les, slib
mísa, kámen	večer, chodba
ovoce, vápenec	jezero
doktor	kotlina
hrdlo	srdce
pomeranč	prázdniny
zármutek, televize	nebezpečí
nejkrásnější	procházka
nejtajemnější	civilizace
neodvažujte se	obrovitánský

Eliška - Začínáme analýzou. Eliška se netváří příliš nadšeně. Začátek jde dobře, drobné problémy začínají slovem „doktor“. Eliška hláskuje „d-o-k---t-o-r“, to samé slovo „hrdlo“ „h-r-d---l-o.“ Slovo „nejkrásnější“ hláskuje o poznání pomaleji než jiná slova. Slovo „nejtajemnější“ n-e-j- -t-a---j-e---mn---e-j-š-i

V syntéze nejsou žádné problémy.

Barunka - Problematické slovo „ovoce“. Hláskovala jako „o-v-o-v-c-e“.

„Nebylo to úplně nejspávněji, byla jsi blízko, ale nebylo to ono“, říkám.

Barunka se dále pokouší. „O-v-e-v-e, ov..., ov... ovo... o-v-o-c-e.“ Další problém „doktor“. „D-o-k-t-r-o.“

„Teď jsi přehodila písmenka.“

hned na to se Barunka opraví a hláskuje správně. Další slovo „hrdlo“. „Hr...hr...hr... h-r-o-l...h-r-o- h-r-d-l-o.“ Nakonec se tedy podaří zahláskovat i „hrdlo“. Slovo „televize“ hláskuje správně, zvukově je však jasně vidět oddělování slabik. „Te -le- vi- ze“. Ve slově „nejkrásnější“ stále vynechává hlásku „j“.

Pokračujeme syntézou. Slovo „kotliná“ skládá jako „k-o-l-o-t-i-n-a, k-o-l-o-t-i-m-a.“ Rozkládám ještě jednou. Barunka správně říká kotliná. Slovo „civilizace“ skládá jako „ka-nalizace“ (!) Pak se opraví.

Ptám se: „V čem vidíš problém, Barunko? Neříkám to moc rychle? Rozumíš mi?“

„Jó rozumím, já to v mozku vím, ale nemůžu to vyslovit.“

Přejdeme na problém zrakové percepcie (vnímání), která Barunce ztěžuje situaci. Svěřuje se, že si doma skládá černobílé zasouvačky (vzniklé z nepravidelně rozdělených obdélníků), které jsem jí dala, ale že už jí to jde rychle, protože si už tvary pamatuje a tak jí to moc nebaví. Ptám se, jestli má doma puzzle.

„Mám, několik druhů, některý mě bavěj a jiný ne. Třeba knih mě moc nebaví, ale já mám koně ráda, ale skládat je - to je munda. Baví mě skládat Disneyovky.“

Barunka se rozpovídává: „Brácha mi to ale někdy bere a votravuje mě. Von totiž miluje jechmu holku a to je ségra mojí nejlepší kamarádky. My jsme s kamarádkou úplně stejný - obě jsme se narodily v březnu, obě nemáme rádi houby. Fuj... Vy chodíte sem na oběd?“ ptá se Barunka. Vrtím hlavou. „Jéžíš vy se máte. To je strašný. Představte si, kuchařky dávaj schválně holkám ze 3.A hmusný maso!“

„Ale to snad ne,“ říkám, „vždyť tam za den projde tolik dětí, že si nemůžou pamatovat, které holky jsou ze 3.A,“ snažím se rozumově argumentovat.

„To by jste se divila a ještě nám nadávaj, že nenosíme legítky.“

Barunka pokračuje v líčení dalších situací. Z prostředí školní jídelny se přesune k líčení spolužáků.

„My máme ve třídě jednoho slušnýho žáka, ale on není šprt, je chytřej, ostatní kluci zlobí... ale my holky vlastně taky někdy zlobíme.... Já vy píšete propiskou? Vy se máte. My nesmíme, jen perem nebo činou, a bécáci směj....“

Pomalu se snažím obrátit Barunčinu pozornost na naši problematiku.

„Tak nyní jsme si popovídaly a teď se zase dáme do práce. Tak co sis přinesla za knížku?“

„Heidi, děvčátko z hor.“

„Tak začni číst.“ Je vidět, že knížku doma četla. Čtení je plynulé, bez zřetelných zářek a přeroknutí.

Barunka - Po již téměř rituálním počátečním dialogu přecházíme na analýzu - syntézu. Slovo „ovoce“ už nedělá problémy, za to „doktor“ nás trápí stále. D-o-k-t-r-o-r... Barunce se stále nedaří vynechat tak přebytečné „r“. Ani slovo „hrdlo“ není úplně bez potíží. B. správně určí „h“ a „r“, ale nemůže se dostat dál. Správně řekne až po několika pokusech. To samé se týká slov „pomeranč“ a „nejkrásnější“. Samostatným problémem je slovo „obrovitánský“, které jsme také rozkládaly. Barunka zkouší nejprve dost opatrně: „obr...ohrom... (ně to je jiné slovo) obt...obrovitánský...ob-tánvi...obrovit...obrovitánský... (znovu) obrovitánský...obrovitánský.“

„Barunko, dneska jsem ti přinesla ty zasouvačky, o kterých jsi minule říkala, že už ti dobře jdou. Zkus je složit.“

„To je pro mě hračka, to už umím,“ zálibně říká Barunka, napůl vychloubačně, napůl znudně.

Pokračujeme skládáním obdélníku, kolečka a trojúhelníku. Skládání tvarů je dobré pro zlepšení zrakové percepcie a ta Barunce dělá potíže. Báře to jde dobře, pracuje soustředěně, baví jí to. Problémy nastávají u posledního a tedy nejobtížnějšího druhu trojúhelníku.

Pouštíme se do čtení. Bára si sama vybrala ze Slabikáře „Jak šlo šídlo do lesa“. Text je poměrně lehký, takže se dobře čte a nevznikají žádné větší problémy.

Přecházíme na úplnou novinku. Dávám Barunce text v holandštině - jakási pohádka. Slova jsou povětšinou jednoduchá.

„Jéžíš, to bude hrozný, no to já nepřečtu.“ hořkuje Bára.

Nakonec čte překvapivě slušně, pomalu, ale správně.

Ke konci hodiny píšeme po tabuli, vymyslím doplňovačku, Bára jí vyplňuje, ale moc už se při tom nesoustředí.

„A proč je tadý nakreslený ten ptáček?“

...různými podobnými dotazy mě častuje zbytek hodiny. Propouštím ji ze svých služeb, přichází Eliška.

Eliška - V syntéze je opět problematické slovo „doktor“ - jako u Barunky. Nejdříve slovo hláskuje jako „d-o-k-t-r-o-r“ - opět jasná paralela s Barunkou. Jinak však všechna slova řekne správně.

Čtení holandského textu:

„No to jsem zvědavá, jak tohle budu číst, když tomu nerozumím,“ říká Eliška.

„To je takový figl. Nemusíš umět holandsky a přesto můžeš holandsky číst.“ já na to.

Eliška pravidelně čte slovo „hondje“ jako „hondej“ - převrací „j“ a „e“. I další slova různě odhaduje, i když pokaždé jinak - goedemorgen jako godemgeru, had jako hen, zette jako zatte....

Velmi výrazně slabikuje, čtení jí dělá velké problémy. Když dočteme, vidím, že je hodně unavená. Asi jsem ji nechala číst dlouho - četla asi 8 minut - nebo byl pro ní text příliš náročný. Bavíme se o jídle. Téma navozují zcela záměrně. Za prvé chci, aby si Eliška odpočinula od čtení, za druhé mě zajímá, jestli Eliška doma opravdu vaří, jak říkala Irena.

„V pátek budeme mít rajskou, v sobotu jí dojíme a v neděli budeme péct kuře.“ (Zde už je nápadné, že desetileté dítě přesně ví, co se bude o víkendu vařit.)

„A jak to kuře pečete?“ ptám se.

„No to se dá do trouby - asi na 125 stupňů - dá se tam voda, cibule, pak se to musí obracet a ke konci se trouba vypne a ono se už samo dodělá.“

„A co k tomu s maminkou dáváte za přílohy?“

„No buď brambory, kaši nebo rejži.“

„A ty Eliško víš, jak dlouho se vaří třeba rejže?“

„13 minut,“ odpovídá Eliška.

Pak ještě přejdeme na hovory o praktičnosti mrazáku:

„To my vždycky v létě nasbíváme hodně věcí, pak to zmrazíme a teď v zimě si na tom pochutnáme - ňam.“

Přecházíme na čtení. Eliška čte knížku Iliny Doskočilové „Konec Atlantidy“ - četla si ji už doma a je vidět zřetelný rozdíl. „Eliško, my jsme se spolu dohodly na podložce, vid? Tak ji nos, vždyť se ti s ní čte líp.“

„Tak jo,“ řekne Eliška jako už po několikáté.

(Podložka je obyčejný pruh bílého papíru oddělující řádku, kterou dítě právě čte, od ostatních, aby ho ostatní text nepletl.)

Loučíme se, Eliška s legítou na krku běží bojovat o místo ve frontě na oběd.

Holky ze šesté třídy - Protože velké holky minule nebyly a ani nyní se nikdo v poradně neobjevuje, jdu do třídy zjistit, co je za problém. Vytáhnou si Lenku ze třídy a ptám se proč nebyly. „*Když my jsme...když my už, paní psycholožko, asi nebudeme chodit.*“

„*A to nemáte ani špetku úcty, abyste mi to přišly říct, to vám nevadí, že na vás čekám, že ráno dřív vstávám a pak to vyjde úplně naplano?*“

Zdi tupě mlčí.... Odcházím zpět a sumírují si situaci. Náprava holek je stejně spíše doučování a ne speciálně dyslektická pomoc, takže to nebudeme lámat přes koleno. Totéž mi potvrzuje v poradně i Irena.

„*To si radši nabereš malé děti, klidně to pusť z hlavy.*“

O přestávce přicházejí holky s prosíkem a hlavně omluvou. Beru to a nedělám dusno, Monika jako jediná chce pokračovat.. nevím proč, ale беру to.

Monika - horlivě opakuje, že ONA bude určitě chodit, že neví, proč holky už nechcejí, ale ONA že určitě přijde.

Je pravda, že u Moniky skutečně jsou vidět dyslektické rysy - jako malá navštěvovala dyslektickou třídu.

Začínáme se čtením. Dávám jí čist nejdříve potichu a pak nahlas. Nejdřív čte hůř, ale pak se rozečte. Občas si ukazuje prstem, věty jsou trhané, u obtížnějších slov se objevuje dvojí čtení. Je zvláštní, že kvalita čtení se rychle mění. Ptám se, v čem je problém.

„*Snažím se čist rychle, domýšlím si slova a ono je to pak špatně.*“

„*Nesnaž se čist rychle, musíš akorát rychle koukat.*“

Čtení známého a neznámého se příliš neliší.

Přecházíme na gramatiku, kontroluji úkol z minula. Zjišťuji, že Monika nepochopila smysl opravy diktátu - napsala pouze jednotlivá slova bez kontextu s dalšími, která určují pravopis. Opakujeme látku z minula - přídavná jména. Jen mlhavě se rozpomenou na vzory mladý a jarní.

„*Rychlý pták*“ - tak proč je tam „y“?

„*Protože, no, jako ...když mně se to plete... 1. pád, číslo...- ne špatně,*“ drmolí Monika.

Začínáme od úplného začátku.

„*Urči, Moniko, co je rychlý a co je pták.*“

Monika chvíli mlčí a pak řekne:

„*Pták - je přídavné jméno, rychlý - podstatné.*“

S hrůzou zjišťuji, že v 6.třídě nepozná podstatné jméno od přídavného. Vysvětluji rozdíly mezi oběma druhy jmen. Následně zjišťuji, že si plete všechno dohromady - osoby, časy, pády... Takto se bavíme dál celou hodinu.

Barunka - Abych porušila železné pravidlo, začínáme tentokrát křížovkou. Křížovka je spíš doplňovačka - podle obrázků se doplňují jednotlivá slova, až se vylouští tajemka. Křížovku dávám Báře spíše pro pobavení.

„*Takovou podobnou jsem dělala doma,*“ hlásí Bára a s chutí se pouští do luštění. Luští správně.

Vzhledem k problémům se zrakovou percepcí, záměnou typických dvojic písmen, dávám Barbore text na rozlišování „m“ a „n“. To už jí tolik nebaví a dává to evidentně najevo: „*Ach jo, zase tohle.*“

„*Vždyť jsi sama říkala, že se ti tyhle dvě písmenka pletou... a spolu jsme to ještě nedělaly,*“ argumentují.

„*No tak já to tedy vyplním.*“

(Bára dává písmeno „m“ do kroužku a „n“ přeškrtnává.) Jen tak mezi prací pronese: „*Vy se netěšíte na prázdniny?*“ (Zajímavá záporná otázka..)

„*Těším, jedu dneska na hory.*“

„*Hmm, já jedu až v neděli.*“

Pak se Bára zase pustí do práce. Za chvíli: „*Když mně se to plete, jestli škrtnout, nebo kolečko, já na to musím pořád myslet.*“

„*No to je správně, že na to myslíš,*“ já na to.

Kontroluji Báře text. Má tam několik chyb, hlavně ke konci, přisuzuji je spíše zbrklosti. Bára vyžaduje, abych jí na papír napsala velkou jedničku. Píšu jí jedničku s mínusem: „*Nějaké chyby tam přeci jen byly, ale nebylo to špatné.*“

„*No to je fakt,*“ přitakává Bára.

Vrháme se na analýzu a syntézu. Opět dělá problémy „doktor“ (hláskováno jako „d-o-k-t-r-o-r“) a trochu i „hrdlo“. Všimám si, že když si Barunka odpočítává vyřčená písmenka na prstech, v podstatě nechybuje. Uprostřed si B. povzdechne: „*Achich ouvej život dlouhej.*“

„*No snad to s tím životem nebude tak hrozný,*“ říkám.

Bára se rozpovídá o jakési křivdě ze strany rodičů... Uprostřed vyprávění se zarazí a řekne: „*Chci další slova.*“ Dávám jí další slova a vtom si spontánně vzpomene na smřčínu, překvapí mě to.

Čteme - čtení je zhruba stejné jako minule.

Eliška - Také dostává na začátku křížovku. Vyplní ji s nadšením a správně. Protože Eliška mimořádně musí být doma dřív (začínají prázdniny a ona se musí balit), přecházíme rovnou na čtení. Čteme z knížky Kuře Na PiPi - ještě je přestávka a z chodeb je slyšet velký hluk. Eliška čte hůř než obvykle. (Je to hlukem?)

„*Eliško, četla sis to doma?*“

Udělá úsklebek, ze kterého pochopím, že čtení doma asi moc času nevěnovala.

„*Tak ty jsi nečetla?*“ - ověřuji si.

„*No moc ne,*“ špitne.

„*Aspoň, že to přiznáš.*“

Čte dál, hluk z chodby pomalu utichá a čtení se zlepšuje.

Dávám Elišce speciální morseovku - každé slovo musí vyznačit podle počtu slabik a jejich délky. Nechávám ji pracovat samostatně. Při kontrole zjišťuji, že se jí moc nedaří, opravdu není zvyklá na samostatnou práci. Morseovku s ní procházím. Vytleskáme si slovo, abychom rozpoznaly počet slabik, potom zjišťujeme délku. (Pokud se vyskytnou problémy, délku slabiky určujeme pomocí ruky pod bradou - podle toho jak brada při mluvení klesá, se dá tato délka lépe rozpoznat.) Nakonec píšeme grafický zápis. Po několikerém důkladném postupu se úspěch dostavuje a Eliška pokračuje samostatně v práci.

INTERMEZZO II.

Oběma dívkám dělá problémy slovo „doktor“. Slovo není dlouhé, má však určitá specifika. Dvě „o“ a pouze tvrdé souhlásky d-k-t-r. To samé se týká slova „hrdlo“.

Eliška - I v analýze je pro ni příznačné slabikování, které se objevuje i ve čtení. Po přečtení holandského textu je jasné, že význam slov je pro Elišku velkou pomocnou berličkou. Udivuje mě však záměna písmen - to bych čekala spíš u Barunky.

Eliška má zábrany k podložce. I když říká, že jí podložka pomáhá a prý se nestydí s ní číst ani ve třídě, stejně ji nenosí. Je to pouhá zapomnětlivost, lajdáctví, či v tom je něco jiného?

Barunka - Kromě už klasických slov (doktor, hrdlo), chybí ve slově „ovoce“. Je zajímavé, že zrovna toto slovo dělá problémy. Význam slova je jasný a Barunce známý, pravidelně se střídá souhláska se samohláskou..., že by problémem byla samohláska na začátku slova? Za zmínku stojí i záměna: civilizace - kanalizace. Které slovo je pro ni významově bližší? Souvisí to s úspěšností při analýze a syntéze? Postupem času je B. je stále více spontánní, což je patrné z jejího vyprávění. Zmínka v kartě o její emocionální labilitě a sociální neobratnosti se mi zdá lichá. Její pozornost se rychle mění, vyžaduje stále nové a nové podněty.

Při skládání puzzlů dává B. přednost Disneyovým obrázkům před obrázkem koně. Kůň přeci jen není tak dobře strukturovaný jako kreslené postavičky Disneye.

Barunka si pro čtení vybrala sama článek ze slabikáře. Vybrala si tento evidentně lehký text proto, aby přesvědčila sama sebe i mne, jak dobře čte, nebo si málo věří?

ZÁVĚR

Práce s dětmi s dyslexií se neomezuje jen na analýzu a syntézu. Je spousta metod jak s nimi pracovat. Metoda analýzy a syntézy je však zajímavá při nacházení určitých fenoménů. Je pro mě zatím otázkou, zda jsou to záležitosti dyslektické nebo všeobecně vývojové. Obtížnost nezávisí tolik na délce slov, jak by se dalo očekávat. Objevují se tu nejméně dva faktory působící na úspěšnost v analýze a syntéze.

1. hláskové složení slov

2. význam slov

Dětem nedělala problémy slova, ve kterých se pravidelně střídaly souhlásky a samohlásky. Např. slovo „televize“, „káva“ apod. Naopak problematická byla slova s nepravidelným souhlásko - samohláskovým střídáním. „Irdlo, doktor, čtvrtek...“ Tedy tam, kde se vyskytuje větší nakupení souhlásek. U samohlásek se situace nedá tolik prověřit, protože slova, která by obsahovala např. tři vedle stojící samohlásky, náš jazyk téměř nemá. Toto se dá vyzkoušet pouze na slovech smyšlených, čímž se věc posouvá úplně do jiných rovin, neboť význam slova hraje při úspěšnosti v analýze a syntéze také velmi důležitou roli.

Pokud dítě zná význam slova, napomáhá mu to v jeho schopnosti analýzy a syntézy. Klasickým příkladem z ukázek je slovo „smrčina“ - význam neznámý, či slovo „civilizace“ - význam pouze tušený. Samozřejmě nejobtížnější bude slovo s neznámým významem a složitým souhlásko - samohláskovým členěním.

Větší problémy měly děti při analýze. Syntéza šla o dost lépe. Zde hrála větší úlohu délka slov. Při hláskování delšího slova se prodlužuje doba, kdy dítě musí mít informaci v hlavě - musí si pamatovat předešlé hlásky - a to je někdy dost obtížné.

Samostatnou kapitolou jsou spontánní projevy dětí. Děti jsou spontánní a upřímné, protože to jsou děti. Zajímavé jsou např. projevy Barunky. Její vyprávění, které je jedním velkým řetězem volných asociací, otevírá otázku, zda tento typ myšlení nějak nesouvisí s problémem dyslexie. (Disneyovky - brácha miluje holku - ségra mojí kamarádky - jsme stejný - nerady houby - oběd - kuchařky - hnusný maso... chytřej spolužák - není šprt - ostatní zlobí - my někdy taky.) Dalo by se něco podobného vysledovat i u ostatních dětí? Je možné, aby tyto projevy dětí byly jedním z vodítek či klíčem k nápravě jejich poruch?

Projev beze slov

Magdalena Popelová

OBSAH

ÚSTAV SOCIÁLNÍ PÉČE
DĚTI SE KTERÝMI SE NEJČASTĚJI SETKÁVÁM V KERAMICKÉ DÍLNĚ
CO LZE VYČÍST Z JEJICH VÝTVORŮ
JAK TO V DÍLNĚ CHODÍ
SLOVO ZÁVĚREM

ÚSTAV SOCIÁLNÍ PÉČE

P

ro svou práci jsem si vybrala činnost keramického kroužku, který vede paní Ptáčková v jednom pražském ústavu sociální péče. Zařízení je určeno pro osoby se středním a těžším stupněm mentálního postižení ve věku od čtrnácti do pětácti let. Jeho kapacita je 25 osob, z čehož 8 chovanců je postiženo Down-syndromem. (Je zajímavé, že toto postižení vzniká převážně u dětí, jejichž matkám bylo v době porodu víc než 35 let, avšak v tomto zařízení se takto postižené děti v sedmi případech z osmi narodily maminkám mladším třiceti let.) U třech dalších je mentální postižení způsobeno metabolickou poruchou. Ostatní děti trpí perinatální encefalopatií (poškození mozku plodu v době kolem porodu). Ústav funguje jako denní zařízení, provoz v něm je od sedmi do osmnácti hodin. Obyvatelé přicházejí v doprovodu rodičů a ti je zase odvádějí domů, pouze tři mají od rodičů písemné prohlášení, že mohou docházet sami. Všichni chovanci jsou zbaveni způsobilosti k právním úkonům.

Ústav zaměstnává kromě paní ředitelky šest pedagogických pracovníků a zdravotní sestru. Vychovatelé zde vycházejí především z toho, že se u dětí jedná o rozumový defekt. Proto se nezaměřují na výuku trivia, nýbrž převážně na činnosti esteticko-výchovné. Každé ráno začíná rozvíčkou a po snídani se děti společně se svými vychovateli věnují výchovným činnostem. Čtyři děti pracují dopoledne v rámci provozu ústavu - myjí podlahy, sociální zařízení, vynášejí koše, pomáhají s přípravou oběda. Za tuto práci dostávají finanční odměnu. Ostatní chovanci jsou rozděleni do tří skupin podle

věku a u každé skupiny jsou dva vychovatelé. Zařízení je koedukované, chlapci a dívky tedy pracují společně. Vedoucí pracovníci zde vycházejí z toho, že dětem je třeba nějakou činnost nabídnout a neustále je podněcovat, neboť mentálně postižení lidé jsou sami o sobě spíše pasivní a nevzbudí-li v nich činnost opravdový zájem a nadšení, jen těžko je donutíme, aby se do ní zapojili.

Kromě práce v keramické dílně, kterou se budu zabývat podrobněji, chodí děti dvakrát týdně cvičit do tělocvičny a každé úterý navštěvují plavecký bazén. Také jsou pro ně organizovány různé kulturní činnosti, chodí na koncerty a do divadel, každý rok navštíví Matějskou pouť. V létě jezdí na tábory a rekreace. Někteří obyvatelé zařízení navštěvují veřejnou školu, ve které se učí pro ně praktickým věcem, jako je například posílání dopisu, vyplnění poštovní poukázky, či správně vedenému telefonickému rozhovoru.

DĚTI, SE KTERÝMI SE NEJČASTĚJI SETKÁVÁM V KERAMICKÉ DÍLNĚ

Keramický kroužek, který vede paní Ptáčková, navštěvují všechny děti v zařízení. Při mých středečních a čtvrtečních návštěvách tam pracovala vždy skupina asi sedmi dětí. Čtyři z nich jsem si vybrala, abych stručně popsala jejich vlastnosti a zaznamenala některá důležitá data v jejich životě. Také se u všech pokusím popsat dva z jejich výrobků. Myslím, že i na takto malém vzorku si můžeme udělat představu o intelektuální úrovni a povahových vlastnostech obyvatelů zařízení.

Boženka M.

Narodila se 13. května 1956. Její diagnóza je perinatální encefalopatie. Do zařízení přišla v roce 1971. Okamžitě se zapojila do kolektivu a je hodnocena jako veselá, čilá, snad až příliš upovídaná. Je schopna logicky odpovídat, ale je velmi neklidná. Nyní, kdy pátrám v Boženčiných spisech a snažím se o ní dozvědět co nejvíce podrobností, ke mně doléhá hlas paní Ptáčkové (dále už jen P.) „Boženko, máš udělat placičku, tak už bych ji chtěla vidět, kočko.“ Boženku ovšem něco rozrušilo, takže neustále povídá a není schopna se koncentrovat na práci. Potěšeně vykřikuje, že „Karel Gott je blázen“. Je pro ni charakteristické, že často opakuje jednu větu stále dokola, třeba i po několik minut. Mezi její oblíbené věty patří „*Tak co, jak se máš.*“ Tuto otázku pokládá, aniž by čekala na odpověď. Často také říká „*Čtyřicet roků už ti bude, Boženko.*“

V roce 1969 byla Boženka na základě rozhodnutí pedagogické rady zbavena povinnosti školní docházky, pro nevzdělatelnost. Dívka má velmi silný citový vztah ke své rodině. Jejím výrazným projevem je psychomotorický neklid. Má problémy se sebeobsluhou a udržováním pořádku. V těchto oblastech je odkázána na pomoc okolí. Mezi její záliby patří zpěv a ráda se dívá na televizi.

P.: „*Boženko, prosím tě, už uválej tu placku. To je věda.*“

Boženka by měla pravidelně užívat léky, neboť bez nich je velmi náladová a upadá až do silných afektivních stavů. Je ale samozřejmě, že tyto medikamenty zase tlumí její intelektuální výkonnost. Dívka má zvláštní zlovyk, a to, že se bez nějakých důvodů a příčin kouše do ruky.

P.: „*Boženko, Boženko, podívej, jak je to tenoulinky. Musíš si vzít novou hlinu.*“

Milan L.

Narodil se 1. listopadu 1951, postižen trisomií 21. chromozomu, která způsobuje onemocnění, kterému říkáme Downsyndrom. Toto postižení se kromě snížené intelektuální úrovně projevuje i specifickými tělesnými znaky, které jsou důkazem toho, že onemocnění postihuje celé tělo. Jsou to zejména: malý tělesný vzrůst, suchá kůže, rovné a řídké vlasy, plochý obličej s malou bradou a nosem, malé uši, šikmo posazené oči (snad proto je toto postižení ve starších pramenech uváděno pod názvem mongolismus), hypotonické svalstvo, krátké dlaně a prsty, pouze jedna transversální rýha.

Milan byl zbaven povinnosti školní docházky v roce 1962. Působí na mě jako milý kluk, ale ze spisů se o něm dovídám, že jsou u něho časté agresivní a provokující tendence, je těžko zvládnutelný, ruší kázeň a práci skupiny a na příkazy reaguje křikem. S přibývajícím věkem se poněkud uklidnil, ale je prý velmi líný, teprve po domluvě se zapojí do pracovní výchovy, logopedie a tělesné výchovy. V ostatních činnostech je pasivní. Právě proto, že má tendenci z rozpustilosti bít ostatní svěřence, není oblíbený v kolektivu.

Trpí dyslalií (v laické terminologii je tento pojem známý jako patlavost a jedná se v podstatě o nesprávnou výslovnost) a chorobou *balbuties*, což je vlastně kocktavost.

Klára B.

Narodila se 1. dubna 1973 a intelektuálně přesahuje úroveň ostatních svěřenců. Do zařízení přišla v září 1989. I jejím postižením je, stejně jako v případě Boženky, perinatální encefalopatie.

P.: „*No, Kláro, to je opravdu zvláštní slepice, ale necháme ji.*“

K.: „*Že se mi povedla?*“

P.: „*No, povedla.*“

Klára mi přinesla svoji slepici ukázat a při tom zvědavě sleduje, co to píšu.

Já: „*Dobry! Seš šikovná holka.*“

K.: „*Já vím.*“ Plaše se usměje a odchází. Potom slyším, jak se ve vedlejší místnosti svěřuje paní P., že bude podnikat ve slepicích a bude bohatá.

Jak jsem se už zmínila, Klára je jednou z nejšikovnějších dívek v zařízení. Je milá přátelská a společenská. Zdá se mi, že je v ní něco nesmírně křehkého a zranitelného. Stejně jako Milan má sklon k *balbuties* a její schopnost se soustředit nebo si něco pamatovat je velmi slabá. Kromě práce v keramické dílně ji baví sport a má i minimální znalost trivia. Je jednou z těch obyvatelů zařízení, kteří navštěvují večerní školu.

Pavel D.

Pavlovi je 42 let a do zařízení dochází už velmi dlouho. Pozorujeme-li ho komplexně, vidíme, že jeho projevy ve všech složkách odpovídají projevům asi šesti až osmiletého dítěte. I on je postižen perinatální encefalopatií. Je velmi citově závislý na mínění ostatních, potřebuje být neustále chválen a povzbuzován. V práci s hlinou je dost šikovný a protože má poměrně silné ruce, jde mu i docela dobře práce na kruhu. I zde ovšem potřebuje neustálou pozornost a pedagogické vedení. Jakmile se mu ho nedostává, přestává pracovat a „tváří se uraženě“.

I u Pavla se projevuje dyslalie a jeho řeč je špatně srozumitelná. Jeho projevy v kolektivu ostatních jsou velmi nevyrazné, raději zůstává stranou.

CO LZE VYČÍST Z JEJICH VÝTVORŮ

V následující části své práce předkládám popis dvou výrobků:

- Prvním je plochý kachel na stěnu ve tvaru stromu. Dole je kapsička, do které je možné zasunout suché květiny.

- Druhý je také kachel, ale nikoli závěsný. Jde o ježka, který je do vyválené hlíny vyryt podle šablony. Co se tedy velikosti týče, je u všech dětí výrobek stejný. Ježkovy bodliny ovšem děti vyrobily tak, že hlinu protlačily přes cedník na česnek, takže vznikly velmi tenké „nudle“, a ty pak nalepily ježkovi na záda.

Pavel D.

STROM: Jeho strom mi svým tvarem připomíná spíš nafukovací balón. Je asi 14 cm vysoký, velmi nepravidelný. Myslím, že místečku na květiny vypracoval podle prstu (na spodní část stromu položil prst, překryl ho hlinou, kterou kolem něj pečlivě slepil s podkladem). Strom vyzdobil korálky. Volil převážně zelené (světle i tmavě), odstíny modré, mezi nimi jsou jako kapky krve roztroušeny červené a v kapsičce září jeden jasně žlutý korálek. Korálky kladl těsně vedle sebe, čímž potom vznikla silná barevná vrstva. Vlastní kachel je velmi tenký a poměrně dobře vytvarovaný.

JEŽEK: Pavlův ježek je na velmi masivním podkladu, který je ale velmi pečlivě vypracován. Jeho rozměry jsou asi 11 x 7 cm. Bodliny glazované tmavě hnědě připomínají mořský korál. Je jich velmi mnoho, vzájemně se překrývají a jsou všelijak zkroucené. Na ježkovi jsou umístěny vodorovně. Ježek má zelený čumák a tmavohnědé nalepené očko se zornicí uprostřed.

Porovnáme-li oba Pavlovy výrobky, zjistíme jeden zajímavý společný znak. V případě stromu je korálků na něm tolik, že vytvářejí silnou barevnou vrstvu. I bodlín na ježkových zádech je ale nadměrně mnoho. Je pravda, že čím více má ježek bodlín, tím je krásnější a bohatší, zatímco čím větší vrstva roztažených korálků je na stromu, tím se stává fantastičtějším a přestává být stromem. Tento společný znak je ale zajímavý. Proč chlapec vždy všechno vyplňuje co nejvíce a zjevně „nemá rád“ volná místa?

Když se nad touto otázkou zamyslím a vzpomenu si na Pavlovy projevy při práci a na jeho touhu být vždy nejlepší a středem pozornosti, uvědomuji si, že je to možná jeho snaha upoutat na sebe pozornost. Snad pro něj **HODNĚ** znamená **DOBŘE** a **ČÍM VÍCE, TÍM LÉPE**. Možná, že si při výrobě stromu si všiml, že ostatní děti ho zdobí korálky jen tu a tam. Pavel chtěl být nejlepší a chtěl ukázat, že není líný, proto nakladl korálků moc. Uvědomme si, že pro chlapce, u kterého je jemná motorika tak málo rozvinutá jako u Pavla, není jednoduché vzít jeden malý korálek mezi prsty a zatlačit ho tam, kde ho chce mít.

Milan L.

STROM: Milanův strom je o trochu menší než Pavlův, jeho výška je asi 11 cm. Jeho podklad je velmi silný, neboť hlinu nedokonalé zpracoval a vyválel. Jako jediný ze všech výrobků nemá kapsičku na květiny. Jeho koruna je ozdobena „nudlemi“, stejnými, jako jsou bodliny ježka. Jsou umístěny ve svislé poloze, je jich málo a jsou položeny vždy tak tři vedle sebe, potom je trochu místa a zase tři „nudle“. V porovnání s Pavlem volil mnohem světlejší barvy, které elegantně přecházejí jedna v druhou. Hodně se vyskytuje červená a žlutá, místy pak světle zelená. Prázdná místa jsou vyplněna světlou glazurou.

JEŽEK: Tento výrobek má Milan stejně velký jako Pavel, neboť je obkreslen podle stejné šablony. Tělo má ježek pomyslně uprostřed rozděleno vodorovnou čarou. Od ní vycházejí nahoru i dolů bodliny. Ty jsou světle hnědé a různě dlouhé. Je zde patrná snaha pokládat je přesně vedle sebe a na obě strany ve stejné délce. To se Milanovi ne vždy po-

dařilo. Ježek má hnědý čumák a jako jediný z porovnávaných výrobků má oko bez zornice.

Za nejvýraznější společný znak obou Milanových výrobků považují jistou pravidelnost. V případě stromu je patrná zajímavým umístěním „nudlí“, vždy tři vedle sebe, potom prázdné místo a opět tři nudle. Tato pravidelnost není nikde narušena. Tělo ježka si zase uprostřed pomyslně rozdělil čarou a bodliny situoval kolmo k této čáře na obě strany. Úpěnlivě se při tom snažil, aby každá bodlina byla stejně dlouhá jako její protějšek na opačné straně. Když jsem se zajímala, proč je u Milana pravidelnost tolik nápadná, paní Ptáčková mě upozornila na jeho diagnózu. Víme, že je postižen Down-syndromem. Dále mi ukázala výrobky ostatních stejně postižených dětí. Jistá pravidelnost se objevovala ve všech případech. Lze tedy vyslovit obecnou hypotézu, že lidé trpící Down-syndromem mají při výtvarné činnosti vždy sklon zachovávat určitý řád a pravidelnost.

Jasně barvy, které Milan volil, jsou dokonale v souladu s jeho veselou povahou. Elegance, o které se zmiňuji a se kterou přecházejí jedna barva ve druhou, je spíše náhodná. Chlapec přece nemohl vědět, jak budou vypadat roztažené korálky. Symbolicky v ní lze ale spatřovat hravost a rozpustilost, která je pro Milana typická. Stejně tak barvy červená a žlutá, které jeho stromu vévodí, mohou znamenat roztěkanou a nestálou mysl.

Boženka M.

STROM: Strom je asi 12 cm vysoký, málo barevný, přírodní barva hlíny prosvítá pod bílou glazurou. Mezi korálky, kterými jej zdobila, jasně převažují červené, z ostatních barev se pak vyskytuje pouze růžová a místy zelená. Kapsička je převálcovaná krajkou, má tedy plastický povrch. Je větší a hlubší než Pavlova. I Boženčin strom je vyzdoben „nudlemi“. Ty jsou na něm umístěny vodorovně a hustěji než u Milana. Často se překrývají, je zde i patrná snaha o nastavování, když se jí nějaká zlomila. Celkově je má kratší než Milan.

JEŽEK: Ježek má bílou hlavu a zelené oko i čumáček. Bodliny nevyrobila jako ostatní tak, že by je vytlačila přes cedník na česnek, nýbrž je vyválela v ruce. Jsou krátké, hnědé, o málo světlejší než u Pavla. Jejich rovnoběžnost je narušena tím, že občas je nějaká bodlina položena kolmo k ostatním. Jsou soustředěny spíše do středu těla, nedosahují až do krajů.

Boženka patří k těm obyvatelům zařízení, jejichž rozumová složka je poměrně těžce postižena. Proto jsou i její práce málo samostatné a pomocná ruka vychovatele je na výrobku vždy dobře poznat. Víím, že miluje červenou barvu a červené nebo růžové korálky dává všude, kde je to jenom možné. Stejně jako ostatní děti nerespektuje přirozené barvy stromu, ale její volba je jednoznačná. Jistá snad podvědomá snaha o dokonalost je patrná v nastavování „nudlí“, aby dosáhla u všech stejné délky. Jak jsem se už zmínila, „nudle“ jsou krátké a silné, což je důkazem nedostatečně rozvinuté jemné motoriky. U Boženčiných výrobků je vidět snaha, aby jejich jednotlivé části „dobře držely“. Jsou totiž vždy velmi pevně splepené dohromady a všechno se snaží jaksi „zhustit“, čímž výrobek přestává být křehký.

Klára B.

LIST: Zatímco ostatní děti vyráběly strom, Klára se rozhodla, že vyrobí list. Pro všechny Klářiny výtvary je typické, že jsou velmi tenké. Kapsička na květiny je dost velká, prý „*aby se jich do ní hodně vešlo*“. List není vůbec zdoben korálky, pouze zelenou a hnědou glazurou. Hlavní osa listu je zvýrazněná „nudlí“. Tak dlouhou „nudlí“ ovšem lze jen těžko vytlačit, takže se Klára snažila jednotlivé části na sebe napojit, což se jí velmi dobře podařilo. Rovněž žebrovi listu tvoří „nudle“. První čtyři shora jsou položeny vodorovně a téměř rovnoběžně. Poslední dvě jsou sice také rovnoběžné, ale mají tendenci padat dolů, směrem ke stonku listu.

JEŽEK: Klářin ježek není jako jediný obkreslen podle šablony. Proto je poněkud menší (asi 7x5 cm) a má i obrácený směr. Opět je nápadně tenký. Bodliny jsou většinou krátké, položené v několika vrstvách a mají naprosto nepravidelný směr. Nejsou hnědé, nýbrž zeleno-šedé. Hlava ježka je převálcovaná krajkou, což jí dodává zajímavý vroubkovaný povrch. Ježek je poměrně malý, ale má neobyčejně velké oko. Za nejzajímavější považují malou červenou skvrnu uprostřed bodlín. Červeným korálkem Klárka zřejmě chtěla znázornit jablko.

Jak už bylo řečeno, Klára patří k nejšikovnějším dětem v zařízení. Navíc jí práce s hlínou baví a ona je schopná si vymýšlet i nové věci. Většinou pracuje samostatně a její práce se podstatně liší od výrobků ostatních. Má velmi dobře rozvinutou jemnou motoriku, což můžeme vidět například na velmi přesném spojování „nudlí“ k sobě. Často nás Klára ovšem překvapí. Nevím, proč se rozhodla, že poslední dvě části, které tvoří kostru žebrovi listu, položí směrem dolů a tím naruší jeho charakteristickou strukturu. Nabízí se prozaické vysvětlení, že jí zrovna nějaký podnět vyrušil od práce a ona „ztratila nit“, kterou už potom nenašla. Také je ale možné, že chtěla udělat něco jinak, než jak to ve skutečnosti je. Víím, že Kláru neznám natolik, abych mohla vyslovit nějaký závěr. Přikláníla bych se ale spíše ke druhému řešení, neboť se s takovýmto postupem u ní nesetkávám poprvé. Něčím podobným je i červený korálek mezi bodlinami ježka. Opět pojala výrobek jinak, než ostatní děti.

JAK TO V DÍLNĚ CHODÍ

Abychom si mohli udělat představu, jak to vlastně v keramické dílně vypadá, předkládám nyní několik přesně zaznamenaných rozhovorů, které jsem měla možnost vyslechnout při svých návštěvách. Za pozornost stojí především dialog paní Ptáčkové s jejími svěfenci a jejich společný přístup k práci.

Paní Ptáčková: (dále jen P.) „*Ty si uděláš kouli. Pěkně to promni, jinak v tom budou bublinky.*“

Pavel: „*Je to špinavý.*“

P.: „*No to je jasný, na to se připrav, že budeš špinavej. A pořádně promnout. Vy se té hlíny snad štítíte!*“

P. (po krátké pauze): „*Milánku, pěknou placku! Vidiš ty bublinky? Ty pak roztrhne pec.*“

P. bere do rukou hotovou hliněnou masku a ukazuje ji Pavlovi: „*Podívej, takovou budeš dělat masku. Ukaž mi, kde máš oči, nos, ústa...?*“ (Pavel má tyto prvky obličejce ukázat

zřejmě proto, aby si sám uvědomil jejich existenci a rozpoznal je i na něčem tak abstraktním jako je hliněná maska, kterou dělal některý z jeho kolegů. Nečiní mu to ale žádné problémy.)

P.: „*No a pořádně se do toho, Pavle, opři. Ještě zatlač, at je to placka. Ták, to máš základ pro hlavu. A teď zapíchni prst až na dno tam, kde chceš mít oči.* (Zajímavá je vazba „*kde chceš mít oči*“. Paní P. nechává děti tvořit obličej podle jejich vlastních představ.) „*Zaber! Ta hlína poslouchá. Na rozdíl od vás někdy.*“

P. udělí pochvalu Honzíkovi za to, jak pěkně válí.

P. k Pavlovi: „*Tak, a teď vem špachtli, a to, co jsi naznačil, dej pryč.* (Tím je myšleno, aby Pavel vydlabal obličejí ústa, která předtím naznačil špejlí.) „*A co ještě budeš dělat na tom obličejí, Pavlíčku? Co ti tam chybí?*“

Pavel: „*Uši.*“

P.: „*A co ještě ti tam chybí?*“

Pavel: „*Todleto.*“

P.: „*A co to je? Čím dýcháme?*“

Pavel: „*Vlasy.*“

P.: „*Ne. Podívej se co mám na obličejí?*“ (ukazuje si na nos.)

Druhý chlapec napoví: „*Nos.*“

P. k Pavlovi: „*Ten nos budeš vytahovat. Vezmeš dva prstíčky, zabereš, a nos ti sám vyjede.*“ (Tím je myšleno, aby Pavlík „obličej“ uprostřed stiskl palcem a ukazovákem a povytáhl tak část hlíny ven, čímž vznikne nos.)

Pavel udělá nos a paní P. po chvíli: „*Co ještě chybí?*“

Pavel: „*Vlasy.*“ (Co má pořádk s těmi vlasy?)

P.: „*No, tak je udělej. Musíš zabrat! Můžeš je udělat špachtli.*“

Pavel: „*Jsem šikovnej?*“

P.: „*No, snažíš se. To se povedlo. Hele a nechybí mu...- No, co máme nad očima?*“

Pavel: „*Obočí.*“

P.: „*Tak co kdybychom ho udělali?*“

Po chvíli paní P. k ostatním dětem: „*Tak už jdu k vám.*“

A ještě k Pavlíkovi: „*Ještě ti tam udělám dírkou, aby to šlo za co pověsit.*“

P.: „*Honzo, budeš dělat s náma držáčky na ubrousky? Chceš si dělat misku, nebo budeš dělat s náma?*“

Pavel si ale chce vzít novou hlínu a obrací se k paní P.: „*Udělej mi to.*“

P.: „*Ty nemáš ručičky? Vem si ji sám.*“

Milan si vyválel placku a do ní vykrajovátkem vykrajuje nějaké jednoduché tvary. Nevím, co to bude, ale k tomu samému se chystá i Klára.

V tom se ozve Pavel: „*Bude to hezký?*“

P.: „*No, snad jo. Tak Milo, potírej to vodou.*“

Jura, který přebírá korálky: „*Abych už byl pátek.* (Myslí, „*aby už byl pátek*“, což v zápětí upřesňuje.) „*Abych už byl doma.*“

P. pomáhá Milanovi skládat z tvarů, které si vykrojil, stojánek na ubrousky a hned jde ke Kláře a pomáhá jí s tou samou prací.

Jura k Alence: „*Ty seš moje kuchařka.*“ A snaží se jí polácat po rameni. „*To je nová vychovatelka (mluví o mně), přišla se jenom podívat, jak tady děláme s hlínou.*“

Přicházejí další tři dívky.

P.: „*Jáno, kde máš montérky? Nahoře? Tak ujděj nahoru! Jsí šikovná holka, budeš dělat s hlínou.*“

Pavel se snaží vyrobit srdce, které by bylo možné pověsit na zeď. Velmi se mu daří, paní Ptáčková se věnuje ostatním dětem, a když po delší době přistoupí zase k Pavlovi musí ho pochválit: „*Pavlíku, to srdce je moc hezký. To bude mít maminka radost.*“

Pavel: „*To je babičce.*“

Dostává se mi vysvětlení, že Pavel považuje maminku za babičku. Je mu totiž 42 let a tudíž je jeho maminka už starší paní.

SLOVO ZÁVĚREM

Ve chvílích, kdy děti tiše pracují nebo po sobě uklízejí pracovní stůl a náčiní, povídáme si s paní Ptáčkovou. Víme, že má k dětem i k výtvarné práci velmi blízký vztah. Kdo ji poprvé slyší mluvit s dětmi, by si možná mohl myslet, že svá slova nemyslí vážně a hází je jenom tak do éteru, protože, jak se často říká, „tihle lidé stejně ničemu nerozumí“. Je tomu ale přesně naopak. To, jak hlínu neustále ožívuje a zhmot-

ňuje, vypovídá o tom, že se snaží ji dětem co nejvíce přiblížit, usiluje o to, aby k ní našly cestu a vybudovaly si na ni vazbu, kterou budou neustále prohlubovat. Ví a věří tomu, že toho dosáhnout je možné i u těžce mentálně postižených lidí. Její veselé a vtipné poznámky, kterými děti „bombarduje“, nejsou v žádném případě posměšky. Je to dialog, kterým se spolu mohou bavit jenom nejbližší přátelé. Bere děti jako sobě rovné a často mi říká: „Co já vím. Zejtra nám může v mozku prasknout nějaká céva a budeme jako oni.“ Napadá mě, že by to někdy, alespoň na čas, nemuselo být špatné.

Tuto práci bych ráda zakončila parafrází slov autorů knihy *Kráska a bolest*, Bohuslava Blažka a Jiřiny Olmrové.

Tím, že děti vytvářejí umělecká díla, prohlubují si prožívání života, smysluplně naplňují svůj čas. Umění jim jednoznačně napomáhá k integraci do světa obecných hodnot a zvýrazňuje se i jejich komunikace s okolím. Tvořivou činností promlouvají, komunikují obdarovávají sebe i druhé a učí se přijímat. Tvoří KRÁSU, neboť co vyšlo z jejich rukou, vyšlo jen a jen z nich, bez klíše norem, hodnot, jakými jsou ovlivněni „normální“ lidé.

Ach jo, to jsou dneska věci

Kateřina Ryšavá

OBSAH

STACIONÁŘ

„DÝ - DÝ“

NECH JE BEJT, NECH JE BEJT

ZEPTEJ SE MĚ

HNĚDA

HLAVNĚ NEZPÍVAT

PO TRÁVNÍKU SE NEJEZDÍ

STACIONÁŘ

Rodiče i odborníci si kladou otázky: Co s postiženým dítětem? Ústav nebo rodina? Stacionář je řešením pro rodiny, které se nerozhodnou dlouhodobě se od sebe odlučovat.

Děti žijí ve svých rodinách a část dne tráví ve stacionáři. Jejich rodiče vídám ráno, jak své děti do stacionáře vodí či vozí, a odpoledne, když všem zaměstnancům končí pracovní doba, jak spolu se svými dětmi odcházejí.

Alespoň takto to bývá ve stacionáři, do kterého jsem se dostala já. Nezáleží na tom, ve které části naší republiky se nachází. Jen abyste si vše mohli lépe představit uvádím, že je stacionář obklopen malou zahrádkou s lavičkami a průlezkami, má hodně oken, a místnosti jsou vybaveny hezkým nábytkem, obrázky a hračkami.

Děti, které tam pobývají, jsou ve věku od osmi do jednadvaceti let. Stejně jako prostředí, ze kterých děti přicházejí, jsou různá, i jejich postižení jsou různá. Není proto jednoduché přizpůsobit program všem dětem - jsou tedy rozděleny do čtyř skupinek. V malých skupinkách je práce s nimi jednodušší. Společné programy všech dětí jsou časté a velmi oblíbené: společné jídlo, zpívání, společné cvičení, plavání, terapie s koňmi, výlety, školy v přírodě.

Toto vidí náhodný návštěvník, který jde kolem, prochází místnostmi a občas se na něco zeptá. Můžeme ale proniknout ještě dál. Je potřeba vnímat všemi smysly, odložit kabát, boty, obavy a strach a pokusit se přiblížit lidem ve stacionáři.

Co se stane, když otevřete uši?

„*Ha-má, ha-má.*“ volá Alička. Všude kolem je ruch, všichni obědvají.

„*Co to je za polívku, teto, řekni to ty!*“ říká Madlenka ve chvíli, kdy dojídá její poslední zbytky. Ale na odpověď nečeká: „*Tak co ty, Filipe?*“

„*Jo.*“ říká Filip, je to to jediné, co umí říct.

Od jiného stolu zní tlumeným syčivým hlasem: „*Slušnost, slušnost!*“

„*Tu žlutou vodu, tu bych si teda dal!*“ vykřikuje Jaromír už asi po desáté. Od jiného stolu se nese křik, protože Petříček už zase nechce jíst. Mirek shodil na zem talíř...

Každý má jiný způsob, jak na sebe upozornit, někdo je nápadný jiný méně, každý svou radost sděluje jinak i strach se projevuje jiným způsobem.

Snažte se lépe otevřít oči. A vidíte - někdo se usmívá, někdo mračí, někdo se mračí úplně pořád, některé pohledy jsou překvapené, polekané, jiné nechápaté. Někdo má skloněnou hlavu, pohled upřený k zemi, ramena zvednutá, jakoby se chtěl schovat. Všichni sedí na židlích a křeslech v kruhu, Jakub se občas vymrští a v sedě vyskočí a opět do sedu dopadne. Madlenka sedí klidně s hlavou sklopenou dolů a mne si ruce. Jirka hledí někam úplně jinam, do jiného světa, ale vychovatelčinu ruku, kterou si právě přisunul, drží pevně. Filip se širokým úsměvem na rtech chytá Jaromíra kolem ramen, ten se ale odtahuje a jeho jindy odvážný pohled a samozřejmě pohyby se stávají nejistými. Jirinka kdykoliv uslyší

známou písničku, vstane a uprostřed kruhu se začne rychle a velmi obratně točit. Při pohledu na její rychle se točící nohy mě napadá, zda není baletkou, není.

Madlenka je mezi všemi velmi nápadná.

„DÝ - DÝ“

Cesta na koně je pro Madlenku asi nelehkou, zatěžující situací, těžko může posoudit proč. Madlenka je na koně zvyklá, jezdí tam každý týden, dokonce se těší. Jede v autě plném známých lidí, ale přesto už před autem začne: „Žádné dý, dý nebude, žádné dý nebude! Teto, já nechci dělat dý, já nechci zlobit, teto, ani tanyny, nic nebude.“

Vychovatelka: „Madlo, a dost, takovou zlobivou holku pan řidič v autě nechce, jak budeš dělat dý, pan řidič tě vysadí a koničky nebudou!“

„Tanyny, tanyny, teto, to se přece nedělá, Madlenko!“ volá Madlenka. Sedí na svém místě a sotva se auto rozjede, začne se svým dý, hý, tanyny.

Vychovatelka ze zadu: „Madleno, ticho, pan řidič tě vysadí, když budeš dělat dý!“ Jenže pan řidič Madlenku nevysadí, Madlenka pokračuje, pokračují i výhrůžky ze zadu: koniček tě nebude chtít vozit, řekneme to vychovatelce, vychovatelka to řekne mamince, maminka tě nebude chtít...

A zase: „Dý, dý, dý, teto, dý.“

„Magdaleno, ticho, dý se přece nedělá,“ volá ze zadu Jaromír.

Majda: „Filipe, dělá se dý a tanyny, nedělá!“

„Ticho,“ volá ze zadu Alička, která umí celkem jen asi pět slov.

„Ach jo, Filipe, dý se nedělá,“ Majda.

Všichni volají „ticho“, Madlenka volá „dý“.

„Teto, řekni, proč se dý nedělá, teto, proč?“

Vychovatelka: „Madlenko, mně nevadí, že děláš dý, je mně to jedno.“

„Tanyny se taky nedělá, teto, ani tanyny ani dý. Dý - dý.“

„Já ti Madlenko, venku ukážu, jak se dělá tanyny.“

„Ach jo, teto, žádné dyčení ani hýkání ani tanyny se nedělá. Nedělá. Ne - dě - lá.“

„A Hněda, Hněda dělá dý, Madlenko?“ ptá se vychovatelka.

„Ne. Hněda jezdí na výlety.“

„A jak jezdíte na výlety?“

„Na mokotáď,“ odpoví Madlenka.

„A kdo ještě, Hněda, ty a ještě někdo?“

„Ne,“ odpoví a po chvíli: „Šultus a Měďa, dý, dý, dý.“

„Řekni mně něco o Hnědovi!“

„Nevím, teto, nevím, nic nevím.“

„Jaký je Hněda, Madlenko?“

„Hnědej, teto.“

A v tomto rozhovoru o Hnědovi, výletech a koních pokračujeme až do konce cesty. Trvá to asi půl hodiny. Je to vyčerpávající. Pro Madlenku asi taky.

Všichni se chystají na koně, všude vládne zmatek, děti se oblékají nebo jsou oblékány. Už v této chvíli začíná Madlenka se svými otázkami o tom, zda se „dý“ dělá nebo ne. Ale jakákoliv odpověď je zbytečná, neboť Madlenka už začíná, nejprve potichu a pomalu a s náznakem potutelného úsměvu.

Zdá se, že Madlenka takhle vědomě dělá zlomyslnosti, že dobře ví, jak to všem vadí a využívá příležitosti, kdy jí nikdo nemůže potrestat. Ano, ale jak si potom vysvětlit Madlenčinu větu: „Teto, já nechci dělat dý, já nechci zlobit, teto, ani tanyny, nic nebude?“ Zvlášť když jí Madlenka říká se smutkem v tváři a skoro zoufale. Nemyslím si, že si dělá legraci nebo na sebe záměrně připoutává pozornost. Zdá se mi, že tu je problém: Madlenka **nechce**, ale **musí**. Nechce zlobit a dělat „dý“, ale musí. Dobře ví, že „se to přece nedělá“, ale nedokáže překonat v sobě to, co jí nutí křečovitě volat a třepat rukama. Nepomůžou ani výhrůžky, napomínání, křik. Jediný, kdo nevyhrožuje, je Filip, protože mlčí. Protože on nemluví, tak se na něho Madlenka obrací, jakoby od něj čekala pomoc. Ale obrací se právě na něj, protože ví, že jí nijak neohrozí - neřekne nic, čím by jí narušil její svět.

Jediné, co dokázalo Madlenku vytrhnout z dyčení, byl rozhovor o Hnědovi. Nejsm si ale jistá, zda nešlo jen o převedení dyčení do jiné, snesitelnější podoby. Neboť Hněda, to je Madlenčino téma, které se probírá denně, pořád znovu a dokola. Madlenka se zeptá, odpovídá, vyžaduje odpovědi i otázky.

A já se ptám, co nutí Madlenku dělat „dý“?

NECH JE BEJT, NECH JE BEJT

„Dý se přece nedělá,“ říká Madlenka, jdeme na procházku, a to je pěkná příležitost si popovídat.

„Dělá se, teto, dý-dý. Řekni,“ pokračuje Majda. „Kdo dělá dý-dý-dý?“

„Asi Madla říká dý-dý, Magdalena,“ odpovídá Jaromír a směje se.

A to už Madlenka začíná: „Majda říká dý-dý. Dý-dý-dý,“ její hlas přechází do vyšších výšek, křečovitě natahuje krk a celé tělo má ztuhlé.

Vychovatelka: „Madlo, nech toho, co to má znamenat, nevíš, že dý se nedělá?“

Madlenka přestává a zdá se, že ji vychovatelčino okřiknutí zastrašilo, ale ona se jen nadechla a pokračuje. Uklidní ji až ruka položená kolem ramen a klidný hlas. Je zřejmé, že ji utišil spíš tón než slova: „Madlenko, no Madlenko.“

Celá skupinka pokračuje v cestě po chodníku jistě ne bez zájmu kolemjdoucích.

Madlenka: „Po chodníku, po chodníku a držet se, po chodníku. Jezdí tady auta, překáží ti to, Majdo?“

„A ty jsi odtud, teto?“ ptá se svým charakteristickým způsobem Jaromír. Možná jsou ty jeho stále se opakující otázky jediným způsobem začátku komunikace s druhými lidmi.

„Auta, jezdí tady auta - bílý, modrý, červený, všechno!“ vykřikuje Majda a pokračuje: „Já bych chtěla jezdit s Hnědou na výlety!“

„Madlenko, kde jste byli včera?“ ptá se vychovatelka.

„Na výletě, já bych chtěla s Hnědou na výlet, na výlet. Auta, červený, modrý, všechno, překáží ti Madlo? No, tak!“ ukončuje Madlenka svůj monolog, který je možná rozhovorem či bojem více částí Madlenky.

„Na výlet s Hnědou...“ říká Madlenka.

Vychovatelka: „Ano, Madlenko. A na výlety jezdíš i s tatkem a s maminkou?“

„Jo,“ odpoví Madla, ale možná ji tím jen odbývá a není to odpověď na otázku. „*Tatínek, maminka, práce, dý se nedělá.*“ volá Madla.

„*Sestru nebo bratra máš, Madlenko? Nebo jsi doma jen ty a tatínek s maminkou?*“

„*Madla i Hněda, Madla i Hněda! Teto, Kruhy jsou tam taky, teto, ale nech je bejt, Madlenko, nech je bejt!*“ To říká Madlenka proto, že jdeme kolem sokolovny, kam chodívají děti cvičit. Kruhy jsou oblíbené a asi proto má Madlenka zažitou právě tuto větu.

„*Nech je bejt, Madlenko. Nech je bejt! Kdo dělá dý-dý, teto, řekni to ty. Dý-dý.*“

V předešlém úryvku byla Madlenka nejistá, a tak dělala dý. Nejistota pramenila z cesty autem. Nyní je situace jiná, Madlenka je na procházce, ale ukazuje se, že je tu zase něco, co Madlenku nutí dělat dý. Možná hluk ulice, auta, cizí lidé, nebo celková nálada toho dne.

Celá popsaná situace je nervóznější než v autě na koně. Madlenka se sice nechá uklidnit a s dý přestane, ale klidná není, skáče od tématu k tématu, má strach o Hnědu a strach z aut... Jakoby se zmítala z jedné strany na druhou, ale nikde nenacházela jistotu. Auta, kruhy, rodiče a proti tomu všemu **Madlenka**. Tak nech je bejt, Madlenko, nech je bejt - vždyť ty máš svůj svět - **svoje dý, svého Hnědu, své výlety, své hory, své starosti**. Tak nech je bejt!

V úvodu je popsáno, jak Madlenka začíná dělat dý. Není to náhle z ničeho nic, zřejmě potřebuje něco jako výzvu, heslo, podnět. A protože dý teď **potřebuje** dělat, situaci si připravuje. „*Dý se přece nedělá!*“ Ale nikdo nereaguje. Tak jinak a důrazně: „*Dělá se, teto, dý-dý? Řekni.*“ To je otázka, na kterou se **má** odpovědět. A zase nic. Třetí Madlenčin pokus je velmi důrazný. Na takovou přímou otázku je nutné odpovědět. Nic. Jen Jaromír podlehl Madlenčinu nátlaku. Jen on vyhověl její prosbě a dovolil jí, aby začala. Teď už nepomůže křik a výhrůžky - teď už se ví, kdo dělá dý.

ZEPTEJ SE MĚ

Madlenka přichází ráno kolem osmé do předsině stacionáře s nebhývalým úsměvem.

„*Ahoj Madlenko!*“

„*Ahoj!*“, odpovídá Madlenka důrazně a v ruce velmi nápadně drží sáček s nějakými obrázky.

Vychovatelka: „*Co to je, Madlenko, to je pro Filipa?*“

Madlenka: „*Pro Filipa, pro Filipa, proč pro Filipa? Teto zeptej se mě proč!*“

Vychovatelka: „*Proč, Madlenko?*“

Madlenka: „*Já nevím, já nic nevím!*“

Po obědě Madlenka sedí ve třídě a sama od sebe staví stavebnici.

Madlenka: „*Kdy přijde maminka, teto?*“

Vychovatelka: „*Maminka přijde po svačince, Madlenko. Co to teď stavíš?*“

Madlenka: „*Maminka přijde po svačince. Já jí to udělám teď. Co řekne, teto, co maminka řekne?*“

Vychovatelka: „*Nevím, Madlenko, co si myslíš, že řekne?*“

Madlenka: „*Zeptej se mě, teto, zeptej se mě!*“

Vychovatelka: „*Co řekne maminka, Madlenko?*“

Madlenka: „*Bude se jí to líbit.*“

„*Já jsem myslela, že teda dneska by to šlo, to kolo, to jsem teda myslela, že by to šlo.*“

Vychovatelka: „*Ale jo, jezdit na kole by nebylo špatný, ale není lepší se jen tak houpat?*“

Madlenka: „*S tím kolem jsem myslela, že to půjde, nohy nahoru, Madlenko, nahoru, ne dolu, to teda ne.*“

Vychovatelka: „*A kolo máš i doma, Madlenko, nebo jen ve škole?*“

Madlenka: „*Teď už jen ve škole, je to tak lepší, a po chodníku, Madlenko, po chodníku, ne po silnici, to by teda nešlo, to teda ne. To bysme museli to kolo schovat, to by nešlo.*“

Vychovatelka: „*Hněda jezdí na kole, Madlenko, taky?*“

Madlenka: „*To kolo tady být nemůže, já jsem myslela, že je to jasný, je to naprosto jasný.*“

Magdalena během řeči mění hlas, takže je jasné, co říká ona a co ten „**hlas**“ v ní.

Co to znamená: „*Zeptej se mě proč?*“ To není otázka, kterou bychom běžně používali. Madlenka nechce nebo nemůže mluvit dál a potřebuje výzvu, aby mohla pokračovat. Většinou se takto zastaví před klíčovou odpovědí rozhovoru.

Proč ale v první ukázce odpověděla: „*Já nevím, já nic nevím?*“ Asi ta otázka, i když si ji Madlenka vyžádala, příliš zasahovala do jejího soukromí.

Jindy Madlenka použije výzvu: „*Teto, řekni to ty!*“. V těchto případech naopak nechce sama říct závažnou věc. Jak kdyby se bála té odpovědi, kterou zná a nechtěla ji sama vyslovit.

HNĚDA

„*A co Hněda, Hněda je nemocnej. Ach jo, to jsou věci dneska, ach jo.*“ praví Madlenka otráveně a velice přesvědčivě. Právě v té chvíli ji totiž přestala bavit stavebnice přidělená vychovatelkou. Nikdo na to nic neříká a to Madlence vadí, a tak pořád chodí kolem stolu.

„*To jsou dneska věci, ach jo.*“

Přichází ke stolu a objímá vychovatelku kolem krku: „*Teto, já tě mám tak ráda.*“

„*Majdo, nech toho, víš jak jsme se domluvily!*“ říká vychovatelka a pokračuje: „*No jo, to je ta puberta, nadává, objímá se, pořád dokola.*“

„*Hněda, Hněda, teto řekni, co mu je, řekni to ty, teto!*“ prosí Madlenka a tváří se velmi nešťastně.

„*Madlenko, Hněda je doma a čeká na tebe.*“ Vychovatelka odpovídá takto, protože ví, že „*Hněda je nemocnej*“, to se probírá každý den několikrát.

Madlenka: „*Pořád nemocnej, teto!*“

„*Ale ne, Madlenko, nic mu není, odpočívá a až přijdeš odpolekne domů, budete si hrát.*“

Madlenka: „*Ne, ne, ne, je nemocnej, nemocnej, nemocnej, já s ním chci jezdit na výlety, je nemocnej, nemocnej.*“

Při opakovaném „*nemocnej*“ zvyšuje hlas, třepe rukama, křičí.

Vychovatelka se jí snaží uklidnit: „*Madlenko, všechno je v pořádku.*“

„*Ach jo, to jsou dneska věci, ach jo.*“

Madlenka sedí u stolu a vychovatelka pracuje se všemi s obrázky.

Madlenka: „*Kdo takhle může zívát?*“

Jaromír: „*Asi Madla!*“

„*To je hrůza tady tohle! Vidíš, jak zívám, teto?*“

Vychovatelka: „*Ale vždyť vůbec nezíváš, dneska jsem tě neviděla zívnout, Madlenko. Kolik máš obrázků, Majdo?*“

„*Já nemůžu, já teď zívám,*“ odpoví Madlenka, nic ji totiž nepřekvapí.

Vychovatelka trochu nervozně: „*Máš jeden obrázek, kdo má stejně obrázků?*“

„*Adélka, já, všichni!*“ odpoví Madla, ale vůbec to není pravda. Vychovatelka tedy nechává Madlenku na pokoji.

Madlenka: „*Teto, já špatně spím a zívám ráno i v noci. To jsou starosti, dneska, ach jo.*“

Vychovatelka: „*Řekni mně, Madlenko, jaké máš dneska starosti, řekni mně jednu starost, kterou dneska máš.*“

„*Já nevím, já nevím, já vůbec nic nevím!*“ říká Madlenka a křečovitě se směje. „*To je život dneska!*“

Vychovatelka: „*Co je ti, řekni mně to.*“

Madlenka: „*Já vůbec nevím, vůbec žádnou, to jsou věci dneska. Starosti, starosti, starosti...*“

Madlenka chodí kolem stolu a opakuje pořád starosti, starosti...

A najednou: „*Až po obědě se jde lehnout, je to jasný, teto, až po obědě,*“ říká Madlenka celkem bez souvislosti, zase tím výrazně jiným hlasem.

Vychovatelka: „*Naprosto!*“

„*Naprosto jasný, až po obědě, každému je to jasný, až po obědě, Madlenko. Kdy, po obědku, nech to tady být.*“

Za okamžik: „*Madlenko, kolikrát to budu opakovat... po obědě, po obědě, po obědku, po obědku...*“

Chodí kolem stolu a stále to tiše opakuje.

„*Ach jo, to jsou věci dneska, ach jo.*“

Pro Madlenku je Hněda nemocnej, jezdí se s ním na výlety, někdy se taky Hněda vyhazuje z balkonu, dá se v něm nosit svačina nebo čepice, Hněda asi všechno ví, tomu jedinému je vše jasné, to jenom my tápeme a nechápeme.

Hněda - to je malá taška přes rameno v podobě psa. Asi už toho dost zažil a vypadá trochu sešle. Do školy si ho Madlenka nebere, na skutečné výlety ano. No a na ty Madlenčiny samozřejmě.

Magdalenska pořád tvrdí, že je Hněda nemocnej. Několikrát denně se nechá přesvědčovat, že nemocný není a nic nebrání uskutečnění dalšího výletu. Nemoci brání uskutečňovat výlety? Nemoci nás oddělují od našich přátel, brání nám v práci, často nemoc naruší rodinné vztahy a někdy nemoc pozmění vztah člověka k sobě samému. Je možné, že to Madlenka ví?

Zívání - Madlenka opět připravuje situaci, aby mohla začít o něčem mluvit. Podobně jako při dyčení. A zase Jaromír zareaguje první a poskytne tak Madlence odrazový můstek. Ve skutečnosti Madlenka nezívala, jen nechtěla spolupracovat při prohlížení obrázků. Když ji vychovatelka vyrušila, začala mít kromě zívání i starosti. A když zazněla další otázka už radši „*nic neví, nic, vůbec nic.*“ A za tuto obrannou bariéru už nemůže nikdo - žádné obrázky, žádné příkazy. Pro jistotu se ohraňuje dalším rituálem - prohlížením časopisů.

HLAVNĚ NEZPÍVAT

Dopoledne, ve třídě teplo, venku svítí slunce a je to celkem příjemný den.

Vychovatelka: „*Zaspíváme si nějakou písničku, jakou máš rád ty Jaromíre?*“

„*Ne, ne, zpívat ne. Neboj, neboj, nic se neděje, budeme zpívat,*“ volá Magdalena a chodí kolem kulatého stolu.

„*Ne, ne? zpívat ne. Já se z toho snad zblázním!*“

„*Pomůžeš mně s tou těžkou skládačkou, prosím tě?*“, ptá se Jaromír.

„*Ano ráda,*“ zní odpověď vychovatelky. A tak společně pracují.

„*Tenhle kousek dej Jaromíre hodně na kraj.*“

„*Co je to hodně na kraj, teto?*“

Madlenka: „*Teto, vejde se to tam? Nejde a nemůže, nechce, Madlenko, nejde!*“ nařiká Magdalena od jiného stolu a jiné skládačky. První část - otázku, řekla ta Madla, co sedí nad skládačkou a moc jí to nejde. Tu druhou řekla jiná Madla, o které toho pořád moc nevím.

Vychovatelka: „*Jaromíre, tady na tom kousku je hlava nějaké holky, vidíš kam patří?*“

„*Ty máš tak krásnou hlavu, teto!*“ skočí jí do řeči Jaromír.

„*Jaks to poznal, Jaromíre?*“ ptá se překvapená vychovatelka.

„*No tak... A jak se jmenuje ta holka a ten kluk,*“ vrací se Jaromír.

„*Třeba Jiří a Zuzana.*“

„*A tatínek Jarouš nebo Pavel, to je manžel Věrky. Věrka Černá a Pavel Černý...*“ a dál už Jaromír nepokračuje.

„*Když mně to tam všechno nejde,*“ hlásí Madlenka.

„*Madlenko, podíváme se na to spolu,*“ říká vychovatelka.

„*Jde to, jde to, no vidíš, jak to jde. Dobře. Nezlobím se ne. A jde to, Madlenko,*“ ujišťuje se Magdalena.

Jenže to nejde.

„*Až budu mít čas, tak to složím, až budu mít náladu, tak to udělám, až budu mít náladu, všechno složím. Já se snad unudím, já se snad zblázním. Hněda je nemocnej.*“

Zatímco Jaromír výzvu ke zpěvu uvítá vždy a pobízet ho ani není třeba, protože má bohatý repertoár, Madlenku taková výzva dovede skoro k zoufalství. Jaromír zpívá rozšafně a když je v dobrém rozmaru, ještě zpívání doplňuje vlastními vtipnými poznámkami. Madlenka při zpěvu sedí s hlavou co nejvíc skloněnou a rukama sevřenými v pěsti. Občas začne tleskat do rytmu a přitom ze sebe vyrážet: „*Co to děláš, Madlo, no co to je, těma rukama. To se smí - smí se to? No tak!*“

Někdy je Madlenka vyzvána, aby si stejně jako ostatní vybrala nějakou písničku. Když na ni přijde řada, skloní hlavu ještě níž a nervozně pohybuje rukama. Po delší době, kdy na ni všichni naléhají, aniž by zvedla hlavu, ozve se zprudka: „*Jednou budem dál!*“ Ostatním se uleví, zpívají a na Madlenčině skloněné tváři je znát zvláštní úsměv.

Myslím, že se Madlenka nedokáže ke zpěvu uvolnit.

„*Až budu mít čas, tak to složím, až budu mít náladu, tak to udělám, až budu mít náladu, tak to všechno složím. Já se snad unudím, já se snad zblázním. Hněda je nemocnej.*“

K tomu se dá dodat jen: Taková je Madlenka.

PO TRÁVNÍKU SE NEJEZDÍ

„No, Madlenko, nohy nahoru, nohy nahoru a vidíš, že to jde a jedeme, jedeme!“ volá Magdalena, sedí na kole, ale nohama jde po zemi a vede takovýto hovor.

„Dobry, dobry, vůbec nemusíš mít strach, nohy nahoru, ne dolu, Madlenko, nahoru, no vidíš, jde to!“

Ostatní hrabou listí nebo se o to alespoň snaží. Jaromír hrabe tak, že se zdá, že někomu rozbije hlavu.

„Teto, odkud ty jsi?“

„Vždyť už to víš z Prahy,“ odpovídá vychovatelka.

„Z Prahy? A jak tam jezdíš?“ ptá se dál Jaromír.

„Vlakem. Ale teď si dej pozor na ty hrábě!“

„A tvoje babička se jmenuje Jindřiška? Moje Helena.“

Jirka musí pořád někdo držet, rád utíká. Vychovatelka mu zkouší dát hrábě, ale vypadá to, že Jirka spíš spadne, nebo mu Jaromír rozbije hlavu hráběmi.

„Choleško, choleško,“ šeptá Jirka, „choleško,“ a táhne vychovatelku někam pryč. Za dvěma kůlny opravdu stojí kotouč - kolečko, Jirka je moc rád a sotva slyšitelně píská.

Madlenka pořád jezdí na kole: „Ale Madlenko, na trávník ne, na trávník, prosím tě, ne to nesmíš.“ Podařilo se jí nasednout a opravdu jezdí a šlape.

Jirka překvapivě šikovně nakládá na kotouč suché listí. Nikdy ho nezapomene uplácat.

Jaromír: „A jak ty vlastně mluvíš, teto?“

„Jak? No přece česky, jako ty, Jaromíre!“ odpovídá vychovatelka, „a můžu ti pomoci?“

Jirka: „Poplácáme!“ A bere vychovatelku za ruce, aby taky plácala a nabírala listí. Potom si Jirka sedl do kotouče plného listí. Je vidět, že tuhle práci už někdy dělal. Ale na otázku neodpovídá.

„Ne, na trávník ne, to nesmíš, Madlenko! A proč nesmím na trávu, teto?“ druhou polovinu říká úplně jiným hlasem, jak kdyby se uprostřed věty probudila ze sna.

„Tam by ses mohla nabourat, po chodníku je to lepší a pojeď taky hrabat!“ říká vychovatelka.

„Ne, ne, to ne (chytá se za hlavu), já nemůžu, já se snad unudím, ne, ne. A tu čepici, no vždyť je dobrá, Madlenko, vždyť to jde, pěkně si ji nech.“

Jirka sám veze kotouč: „Pomalu,“ říká. Jde dál: „S kopce,“ říká potichoučku. To opakuje při každé jízdě kotoučem od hromady na kompost.

„Madlenko, po trávníku ne, to ne, po trávníku nesmíš!“

Kdo to dává takové přesné instrukce, jak jezdit na kole? Madlenka. A kdo na kole jede a nenechá se poučovat? Mad-

lenka. Kdo má na kole strach a bojí se? Madlenka. Kdo ji uklidňuje, že z kola strach mít nemusí? Madlenka.

Madlenka je na sebe dost přísná, kromě toho, že si dává instrukce, dává si i zákazy - „na trávník ne, to nesmíš.“

Co to má znamenat? Zdá se, že Madlenku někdo důrazně učil jezdit na kole a ona si to všechno zapamatovala. Madlenka prý tak dlouho chodila s kolem a říkala, že nohy patří „nahoru“ až je jednou nahoru dala a jela.

Neděláme to podobně jako Madlenka? Tak se často ujišťujeme a uklidňujeme, že jednáme správně, někdy vyžadujeme podporu či pochvalu od druhých. Někdy stojí mnoho úsilí dodržet nějaký zákaz a jenom jeho neustálým opakováním jsme schopni ho neporušit. Tak i Madlenka. Jen to dělá nápadněji než my. Madlenka pro svou podporu nepoužívá svůj hlas, ale hlas cizí, nepřirozený a velmi nápadný.

Najednou si Madlenka není jistá: „Na trávník se nesmí! Nesmí se tam? Proč?“ Madlenčina jistota stálého příkazu je narušena a tvoří se velká nejistota, kterou ještě umocní výzva vychovatelky k nějaké činnosti. A to je trochu moc. Ne, ne, ne. Nemůžu. Nejde to. Já jsem někde jinde, ne tady s vámi u tohoto trávníku, na kterém bych mohla spadnout, ne u listí, které přemísťujete z jedné hromady na druhou. A bránci se napadená Madlenka ztrácí další jistotu, a tak se musí ujistit, že ta čepice, i když není nic moc, je dobrá a má ji mít na hlavě.

Madlenčiny reakce tak podivné, když si vzpomeneme na pocit ve chvílích, kdy nás někdo napadá a nutí nám své názory, přesvědčuje a kritizuje. Není jednodušší se v té chvíli stáhnout a začít říkat ne, ne, ne?

...několik ukázek z Madlenčina běžného dne. A Madlenčiny dny se sobě velmi podobají, protože v „jejím“ světě existuje několik bodů s dlouhodobou trvanlivostí, těch se Madlenka drží a reaguje vždy podobně. V některých případech jednoduše pokrčíme rameny: No ano, to je Madlenka. Často se ale její chování tolik vymyká našim představám o **normálních** reakcích, **normálním** chování, **normální** řeči, **normální** jízdě na kole..., že se snažíme Madlenku **znormalizovat**. Ale je nutné se zamyslet: Co je cílem péče o Madlenku? A co je cílem péče o všechny postižené lidi? To aby vypadali co nejnormálněji? Aby v autobusech nekřičeli, na ulicích byli nenápadní a na židlích seděli rovně? Nebo aby byli šťastní a žili plným životem? A jak je to u Madlenky? Je těžké poznat, zda je Madlenka šťastná ve světě svých výletů a Hnědy, zda jí vyhovují její „vlastní“ příkazy a komentáře, a omezení okolí ji znervozňuje a vadí jí. Nebo zda je stresována sama sebou, uvědomuje si rozpory vznikající při setkávání dvou světů: jejího a okolí, a potřebuje pomoc lidí kolem. Potřebuje být vyváděna ze svých navyklych činností a rituálů. Při řešení tohoto problému budeme pořád na cestě.

já, Ty nebo On

Magdalena Semínová

OBSAH

POMOCNÁ ŠKOLA S AUTISTICKOU TŘÍDOU KOMUNIKACE S DĚTMI S AUTISTICKÝMI RYSY

Máša a její infinitivy

Pavlík a jeho druhá osoba

Matěj a jeho „náladovost“

DOPLŇKY

Co je to autismus

Klub AUTISTIK

Charta pro osoby trpící autismem

POMOCNÁ ŠKOLA S AUTISTICKOU TŘÍDOU

Tato speciální třída vznikla při jedné pomocné škole v Praze v roce 1992. Byla založena z iniciativy mladé dívky, která toho roku dostudovala speciální pedagogiku. Nejprve začínaly pouze se čtyřmi dětmi, do dnešního dne se jejich počet zvýšil na deset dětí ve věku od 8-12 let. Jako pedagogický dozor jsou zde 2 učitelky a 3 vychovatelky.

Jak jsem se již zmínila, jedná se pouze o jednu třídu pro děti převážně s autistickými rysy. Mají k dispozici jednu velkou místnost, kde probíhá společná činnost (kreslení, zpívání, cvičení...) a dvě menší, kde probíhá individuální výuka, která trvá přibližně půl hodiny denně (půl hodiny z toho důvodu, protože je tam hodně dětí, ale především proto, že by se děti více jak půl hodiny nedokázaly soustředit). Samozřejmě mají také místnost pro společné stravování a vlastní kuchyňku.

Myslím, že by stálo za to zmínit se ještě o náplni jednoho školního dne. Děti se začínají scházet něco před osmou hodinou ranní právě v té velké společné místnosti. Zpravidla se nechává čas na uvolnění (k dispozici jsou míče, bazén s balonky, žebřiny...). Poté si obě učitelky berou individuálně děti k sobě do třídy a vychovatelky zůstávají se zbytkem dětí ve společné místnosti a většinou provádějí různé výtvarné činnosti nebo něco vaří či pečou. V deset hodin obvykle bývá svačina a po ní se chodí na vycházky. Oběd bývá něco před dvanáctou hodinou a po něm chodí většina dětí domů, ale některé zde zůstávají s jednou z vychovatelek do odpoledních hodin.

Dvakrát do roka vždy jezdí na školu v přírodě a v druhém pololetí chodí vždy každý pátek plavat.

Ukázka dne:

Do školy jsem dorazila něco před třetíčtvrtě na osm a už tam byly tři děti, Jana a Gábina. Odložila jsem si a šla za nimi do třídy. Bylo puštěné rádio s nějakou hudbou. Pavlík pobíhal po třídě a házel si s velkým žlutým míčem. „Pavlíku, ne do vzduchu,“ povídám. Jemu se už totiž několikrát podařilo rozbít míčem lampy. Pavel poslechne a pouze si s míčem kutálí, přičemž si pro sebe opakuje: „Pavíku, enom po vemí, enom po vemí!“ Mezi tím dorazili Kája, Adélka, Linda a Martinka. Jakmile Kája uslyšel rádio, přiběhl ke mně a pomocí gest se snažil naznačit, že chce se mnou tancovat. Vstala jsem tedy a začala s ním tancovat. Přidala se k nám také Linda.

Něco před 8.15 jsme byli kompletní. Rozhodli jsme se, že si zazpíváme. Vyndaly se pro děti nástroje a Jana se zeptala: „Tak kterou si zazpíváme jako první?“ Nikdo neodpovídal. „Tak třeba Pec nám spaulla,“ navrhl Markéta. A zpívalo se. Pavlík hraje na bubínek a jde mu to krásně do rytmu. Někdo jenom tak plácá (asi jim rytmus nic neříká).

Jana: „Mášo, nechceš nám zazpívat Pich vosu do nosu?“

Máša pomalu vstává a tenounkým hláskem a velmi pomalu odříkává: „Pich...vosu...do...nosu“ a dál jí to nejde. Zkoušíme jí pomoci, ale Máša asi zpívat nechce a k tomu ji donutit nemůžeme.

Po zpívání se nástroje uklidí a Věra s Janou si postupně začínají odvádět děti k výuce. My se zatím rozhodnem trochu si zavýtvarčit.

Lída: „Sice už teďka nikde motýli nejsou, ale my si je přeci můžeme nakreslit.“

A tak se kreslí motýlí. Máše to moc jde. Ostatním musíme pomáhat. Martinka zřejmě dneska nemá náladu. Nechce vůbec spolupracovat a chvíli si krátí tím, že pije špinavou vodu od temper a cucá štětec.

Je kolem desáté dopoledne, což je čas pro svačinu. Rozhodli jsme se, že po svačině půjdeme na procházku - děti to mají rádi. Já jsem vedla za ruku Pavlíka a Martinku. Byla jsem upozorněna, že Martina má v oblibě si z ničeho nic lehat na zem. A taky že na silnici to uskutečnila (auto včas zabrzdilo).

Po příchodu (11.45) do školy se Matěj okamžitě začal zajímat: „*A co bude k obědu?*“

Odpověděly jsme: „*Knedličková polévka.*“

„*A druhý jídlu?*“

„*Nevím, Matěji.*“ Matěj se tímto způsobem ptá každý den.

Při obědě se Kája jako obvykle neustále ptal: „*Mamá?*“ „*Mamá?*“ Jedna z nás vždy pohotově zareaguje: „*No, kdy přijde, Kájo?*“

„*Po o.*“ - po obědě. Kája neumí mluvit.

KOMUNIKACE S DĚTMI S AUTISTICKÝMI RYSY

V druhé části bych se chtěla zabývat komunikací u autistických dětí. V mojí třídě je, jak jsem již uvedla, deset dětí, z nichž pět dětí mluví (ovšem tím netvrdím, že jsou schopny mluvený projev používat k normální komunikaci!). Řeč se u autistů vyvíjí později, a pokud se vyvine, přetrvává opakování určitých slov a frází, dítě není schopno užívat řeči k normální komunikaci. Někdy se stává, že dítě, které začalo mluvit, kolem třetího roku přestane. Řeč bývá málo informativní. Pokud má dítě řeč omezenou, může mít jedno slovo více významů. Velmi často se u oběda ozývá „*pít*“ a člověk tedy neví, jestli to znamená:

- chci pít
- pil jsem
- někdo pije
- na stole je něco k pití...

Pokusy přimět autistické dítě k řeči závisí od toho, do jaké míry se nám ho podaří motivovat k jakékoliv sociální interakci. Na rozdíl od normálních dětí se autistické děti obracejí na své rodiče jen tehdy, když potřebují dosáhnout věci, které právě chtějí.

Ve třídě, kterou jsem navštěvovala, jsem si vybrala tři děti, na kterých jsem pozorovala rozdílnosti ve vyjadřování - Máša, Pavlík a Matěj. Všichni tři mají vyvinutou řeč, ale každý z nich na jiné úrovni. Nejlépe je na tom Matěj, pak Máša a nejhůře Pavlík.

Máša a její infinitivy

Máša je holčička, které bude jedenáct let. Má jednoho bratra, který je zcela zdravý, bez žádných potíží. Do jednoho roku se Máša zdála pouze trochu línější a chabější než ostatní děti. V patnácti měsících ovládala samostatně chůzi a v jednom roce uměla několik slov. Ve třech letech přišla Máša o nosní mandle. Přibližně v této době došlo k zastavení vývoje řeči. Neznamená to, že už nebyla schopná učit se dalším slovům,

ale dokonce přestala říkat i slova z dřívějšího. Bylo u ní podezření na poruchu sluchu, ale nakonec to bylo vše uzavřeno jako mentální retardace, ne tedy jako porucha sluchová. Příčemž se u ní ve značné míře projevují autistické rysy.

Máša je nyní usměvavá, světlollasá holčička, která kontakt s ostatními navazuje s odstupem a až po delší době. Sama si vybírá, co bude dělat a co ne. Pokud jí něco nebví, není možné ji do toho přinutit. V čem dobře spolupracuje, je činnost zaměřená na jemnou motoriku - kreslení, stříhání. Co však odmítá, jsou činnosti zaměřené na řeč. Máša mluví jen, když se jí chce. Její zvukový projev řeči však není normální. Věty nejsou dlouhé, spíše mluví v heslech a používá **infinitivy**. Řeči používá pouze tehdy, chce-li něco od ostatních. Mluví velmi pomalu a potichu. Když s někým mluví, nahně se k jeho uchu a prakticky mu to zašeptá. Infinitivy používá tehdy, chce-li provádět určitou činnost. Pokud se jí člověk zeptá na to, co dělá, odpovídá za sebe **ve druhé osobě**. Když si Máša vybere určitou činnost, kterou chce dělat, musí to někomu oznámit. Pokud na to ten člověk nezareaguje, činnosti se dobrovolně vzdá. My ji tedy její činnost musíme nejprve schválit. Někdy se ovšem stává, že pokud my nijak nezareagueme, dostane Máša záchvat a křičí do té doby, dokud jí to neschválíme.

Ukázky:

... Máša ke mně přišla, naklonila se k mému uchu a velmi potichu pronesla svoji prosbu:

„*Šmoulové.*“

Zapnuly jsme tedy gramofon a ozvaly se tóny Šmoulích písniček. Máša přiběhla ke Gábíně a řekla:

„*Tancovat s míčem.*“

Gábina: „*Tancuj, Mášo.*“

Skončila první písnička a Máša teď pro změnu přišla celá upocená ke mně a opět řekla:

„*Tancovat.*“

Já: „*Tancuj, Mášo.*“

Tak se to opakovalo až do konce desky. Máša se vždy před další písničkou musela zeptat, zda může tancovat.

... každý si může dělat, co chce.

Máša: „*Smát se na kašpárka a loupežníka.*“

Kašpárek a loupežník jsou dvě loutky visící ve vedlejší místnosti.

Já: „*Tak jdi.*“

Máša pomalu odchází a za chvíli je jen slyšet „ukrutný smích“.

... všechny děti něco dělají. Máša si omalovává. Přijdu k ní a zeptám se:

„*Mášo, co to děláš?*“

Máša: „*Omalováváš.*“

Po chvíli jsem si jen tak vzala do ruky jednu omalovánku, a že si také něco obarvím. Našla jsem si tam obrázek s medvědem a začala. Máša přestala kreslit a velmi úpěnlivě mě pozorovala. Když jsem dobarvila medvěda hnědou pastelkou, chtěla jsem si vzít zelenou, abych vybarvila ten míč, který drží v ruce. Máša však pohotově sáhla po pastelkách, vyndala zelenou a řekla:

„*Teď míč, ten zelenej.*“

A tak jsme společně vybarvily celý obrázek.

... rozhodly jsme si přečíst pohádku. Jana se Máši zeptala:

„*A kterou chceš?*“

„*O krtečkovi.*“

„A kterou o krtečkovi?“, zeptala se Jana.
„Tu o au...tič...ku.“ odpověděla tiše Máša.
„Ale Mášo, tu jsme přeci četly včera.“
„Tu o au...tič...ku.“ trvala na svém.

Z těchto ukázek nemůžeme tvrdit, že Máša, jakožto dítě s autistickými rysy, odmítá komunikaci. Spíše, naopak, nám může připadat, že komunikaci s ostatními chce a vyžaduje. Je to především ona, kdo první promluví. Můžeme si však všimnout, že většinou se komunikace u Máši vztahuje pouze na „dospělého“ člověka, prakticky nikdy se neobrací na své spolužáky. Jakoby Máša cítila a viděla v dospělých určitou **autoritu**, která jí jakoukoliv činnost musí **schválit**.

Pavlík a jeho druhá osoba

Pavlík je desetiletý chlapec s typickými autistickými rysy. Má mladšího bratra, který je zcela zdravý. Porod byl předčasný a v raném věku trpěl Pavlík častými nemocemi. Řeč, která u něho není velmi rozvinutá, nikdy nepoužívá ke komunikaci s ostatními. Pro něho je typické **opakování** toho, co mu bylo někým řečeno. Člověk by ovšem předpokládal, že si to zopakuje ve své první osobě. Není tomu tak, Pavlík opakuje **ve druhé osobě**, přesně tak, jak mu to bylo řečeno. Jediné, na co dokáže zareagovat, je pozdrav. Když ho tedy někdo pozdraví a maminka mu „připomene“, že má také říci *ahoj*, zareaguje. Jeho řeč je však velmi tichá a nesrozumitelná.

Pavlík má velice rád hudbu. On je velmi často velký rošťák, ale jakmile se spustí hudba nebo se začne hrát na kytaru, posadí se a napjatě poslouchá. Jeho oblíbeným hudebním nástrojem je bubínek, do kterého by vydržel „bušit“ celé hodiny.

Občas bývá také velmi náladový. Jakmile se pro něco rozhodne, je těžké přesvědčit ho o tom, že by bylo dobré, kdyby to udělal jinak.

Ukázky:

... sedíme při obědě. Pavlík vůbec nechce jíst. Přitom je jídlo, které má rád. Neustále mu musím říkat:

„Pavlíku, vem si lžiči, naber si a dej to do pusu a nezlob!“

A Pavlík jen opakoval svou typickou intonací:

„Pavlíku, nezlob, nezlob, Pavlíku.“

Pavlík má zřejmý strach z vařečky a tak jsem řekla:

„Jestliže tu lžice nepřijde okamžitě do pusu, dojdu pro vařečku!“

Kouknul se na mě a opakoval:

„Vařečku, vařečku, Pavlíku papej.“

Lžiči si však do pusu nedal.

„Tak a já pro ni jdu!“

Když jsem s ní přišla, postavila jsem ji před něj a řekla:

„Tak Pavlíku a papej.“

Kouknul se na mě, pak na vařečku a strčil lžiči do pusu.

... Pavlík pobíhal po třídě a házel si s velkým žlutým míčem.

„Pavlíku, ne do vzduchu!“, povídám. Pavlovi se už několikrát podařilo rozbít míčem lampy. Pavlík poslechne a pouze si s míčem kutálí, přičemž si pro sebe opakuje:

„Pavíku, enom po vemí, enom po vemí.“

... na procházce. Za ruku jsem si vedla Pavlíka a Klárku.

Šli jsme kolem kaštanu, tak jsem jim řekla:

„Tohle je strom, který se jmenuje kaštan.“

Nikdo nezareagoval, až po chvíli jsem uslyšela, jak Pavlík říká:

„Stvom kastan, stvom kastan.“

Zde je ukázkou méně, jelikož u Pavlíka se uzavřenost do svého vnitřního světa a odmítání komunikace projevuje o mnoho více než u Máši. Pavlík sám nevyhledává komunikaci, prakticky pouze opakuje to, co slyšel. Jako u Máši se objevuje druhá osoba, ve které Pavlík mluví, ale můžeme si všimnout, že je tam určitý rozdíl. Máša se neoslovuje, pouze se o tom, co dělá, vyjadřuje ve druhé osobě. Je to tedy tak, že já se jí ve druhé osobě zeptám: *co děláš?* - a ona použije správný výraz pro činnost, kterou provádí, ale tu druhou osobu mi v odpovědi vrátí a řekne: *omalováváš*. Kdežto u Pavlíka je to něco jiného. On jakoby promlouvá sám k sobě i s tím, že **se oslovuje**. Je zajímavé, že pokud mu někdy dáte určitý příkaz, celý ho zopakuje, ale velmi často ho nevykoná. Člověk má pak pocit, že on si sice ta slova zapamatuje, správně je po nás zopakuje, ale nerozumí jim (nebo to dělá).

Matěj a jeho „náladovost“

Matěj je jedenáctiletý chlapec, u kterého je řeč vyvinuta vzhledem k Máše a Pavlíkovi celkem dobře. Je schopen i vzájemné komunikace (dokáže navázat rozhovor, který však je velmi jednoduchý). Častější je však u něho „mrumlání“ pro sebe - zapamatuje si nějakou větu a tu poté neustále opakuje. Co je však pro Matěje typické, je jeho náladovost. Pokud nemá náladu nebo spíše pokud se rozhodne, že něco udělá, pak je těžké se ho pokusit přivést na jinou cestu. Tento rys se u dětí v této třídě vyskytuje ve větším počtu, ale u Matěje je to asi nejčastější.

Matěj miluje hudbu a hrozně rád zpívá. Má velice dobrou paměť, a tak zná nazpaměť mnoho písniček. Jakmile se pustí ve třídě hudba, sedne si Matěj ke zdroji a dokáže pozorně poslouchat velmi dlouho.

U Matěje je markantní jeden z rysů autismu - **vyhledávání samoty**. Pokud se provozuje určitá společná činnost, je Matěj sám někde v koutě a moc se nezapojuje. Jeho specifikem je i každodenní zájem o to, co bude k jídlu.

Ukázky:

... krátce před obědem se Matěj okamžitě zeptal.

„A co bude k obědu?“

„Knedlíčková polívka.“

„A druhý jídlu?“

„Nevím, Matěji.“

... u oběda si Matěj zamlul, že už to maso (které má jindy velice rád) prostě jíst nebude. Nejprve jsem to zkusila já:

„Matěji, vem si to maso. Vždyť je zdravý a jestli ho nebudeš jíst, tak budeš nemocnej jako tvoji ostatní spolužáci.“

Toho dne byly ve škole pouze tři děti, ostatní byly nemocné.

Matěj: „Nééé, já to nechci!!!“

Přišla Lída:

„Matěji, vem si to maso, nebo přinesu vařečku!“

Matěj: „Nééé, nechci!!!“

Matěj si prostě usmyslel, že to maso nesní. Přišla Věra, vzala vidličku, napíchla maso, chytla Matěje a „cpala“ mu to do pusu se slovy:

„Jestli to maso okamžitě nesníš, tak tady budeš klidně do zítřka. Já si počkám!“

Matěj již zcela zmatený otevřel pusku a sousto spolkl. ... posadily jsme děti kolem velkého stolu ve třídě, přinesly voskovky a tempery a začaly kreslit. Matěj seděl u gramofonu a poslouchal koledy. Lída mu řekla:

„Matěji, pojď s námi dodělat ta vánoční přáníčka.“

„Né, já nechci!“

Nechaly jsme ho tedy dále poslouchat. Po chvíli jsme ho opět oslovily:

„Matěji, tak už nám pojď pomáhat!“

„Né, poslouchám!“

„Teď ale neposloucháme. Všichni hezky kreslí, tak pojď mezi nás.“

„Ne, nechci!“

Musely jsme ho tedy od gramofonu zvednout a koledy vypnout. Chvilu se vztekal, ale po chvíli se zapojil a šlo mu to moc hezky.

Z těchto ukázek také nemůžeme mít pocit, že Matěj odmítá komunikaci. Již z toho, že se každý den opakovaně plá na

to, co bude k obědu, můžeme tvrdit, jakoby šlo o **komunikaci pro komunikaci**.

□

V předešlé části jsem vás chtěla blíže seznámit se třemi dětmi s autistickými rysy, jejichž způsob komunikace je rozdílný. Především u Máši a Pavlíka vidíme, jak se vyhýbají první osobě, která jim náleží. Je to velmi častý jev u takto postižených dětí. Mluví tedy o sobě ve druhé osobě nebo se vyjadřují v infinitivech. Někteří autisté používají i osobu třetí. Matěj sice o sobě mluví v první osobě, ale na druhou stranu se u něj daleko více projevuje „potřeba“ samoty, být sám mimo kolektiv, být sám ve „vlastním světě“.

Pokud chceme s autistickým dítětem navázat kontakt a posléze se pokusit o vzájemnou komunikaci, je důležité si získat osobní důvěru dítěte, jelikož je u něho, jak jsem se již zmínila, nedostatek smyslu pro sociální vztahy. Snažme se tedy proniknout do jejich světa a pomoci jim vyměnit všechny ty druhé a třetí osoby za **jejich** osobu první.

DOPLŇKY

Co je to autismus

Autismus poprvé popsal jako projev duševního postižení americký psychiatr prof. LEO KANNER v roce 1943. Slovo autismus pochází od řeckého slova *autos* - sám. Tyto děti jsou totiž typické svým stáhnutím se do svého vnitřního světa. Je to celoživotní mentální postižení, způsobené cerebrální dysfunkcí. Jedná se o syndrom, který se objeví do tří let věku dítěte. Takto postižení jedinci se liší od ostatních mentálně postižených tím, že vypadají zcela normálně.

O příčině autismu se neustále debatuje. Soudilo se, že tuto poruchu způsobuje více faktorů, např. infekce, metabolické poruchy, perinatální poškození, ale i genetický faktor. V březnu 1993 oznámil INSERM (Národní institut zdraví a lékařských výzkumů), že skupině francouzských vědců se podařilo identifikovat genetický kód autismu. Tento gen se nachází na jedenáctém chromosomu a toto zjištění je zajímavé tím, že právě tento gen se podílí na rozvoji nervového systému, regulaci růstu a dělení nervových buněk. Ovšem i o tomto objevu se později začalo pochybovat.

Základní projevy autismu se dají rozeznat velmi brzy. Dítě s autismem může mít v kojeneckém období problémy s kmením, např. špatně saje. Může být netečné, nepřístupné, může ustavičně plakat, nezajímá se o osoby, a z neznámých lidí a věcí mívá panický strach.

Projevy autismu:

1) Porucha řeči: Autisté používají zvláštní způsob komunikace.

2) Nedostatek smyslu pro sociální vztahy, zvláště neexistence sociální empatie: Z toho vyplývá neochota sdílet společenský život až do té míry, že se dítě dokonce vyhýbá i pohledům z očí do očí, nepřipouští tělesné dotyky. Selhává u něho schopnost komentovat či ukazovat na věci a vyskytuje se u něho neochota reagovat jako člen skupiny na oslovení.

3) Zřejmá rigidita a inflexibilita myšlenkových pochodů včetně jazykového myšlení: Projevuje se to v odporu ke změnám, včetně obtíží při přijímání nových informací, v obsesi a roztržitosti, v ritualistickém chování, v echolalii,

ve stereotypní činnosti, v nemotornosti a nedokonalém napodobování činnosti jiných osob...

Vždy však musíme mít na zřeteli, že tyto projevy jsou silně individuální!

Klub AUTISTIK

Klub AUTISTIK dříve existoval při Sdružení pro pomoc mentálně postiženým, ale později byl od tohoto sdružení oddělen, protože autismus byl vydělen z mentálního postižení. Tento klub se snaží zajišťovat péči pro tyto postižené od 2 let do dospělosti: diagnostická centra, předškolní výchova, školní výchova, výchova pro dospělé, chráněné dílny... Dvakrát do roka pořádá v Praze konference o autismu za účasti vynikajících odborníků z celého světa. Usiluje o vytvoření vzdělávacího centra pro autistické děti. Bariéry, které tomu brání, jsou:

- nedostatek zkušených odborníků ve výchově autistických dětí;
- účinná výchova autistického dítěte je náročnější na počet vychovatelů a instruktorů, kteří se jím zabývají, než u dětí s jiným psychickým postižením;
- nedostatečná motivace pro kvalifikované pracovníky zabývat se autistickými dětmi;
- vysoká náročnost pracovního nasazení při výchově autistického dítěte.

Jedním z cílů klubu AUTISTIK je vytvořit mezi rodiči vzájemnou informační síť a společně usilovat o realizaci základních lidských práv osob s autismem. V tomto úsilí by měly být určující tyto zásady:

- bezplatné a přiměřené vzdělání;
- co nejméně omezující prostředí;
- začlenění do společnosti;
- rodiče jako partneři;
- podpora rodinám s postiženým dítětem.

Charta pro osoby trpící autismem

Lidé trpící autismem mají mít stejná práva a výhody, kterým se těší veškeré evropské obyvatelstvo, tato zásada nechť je uplatňována v případech, kde je to na místě a v nejvlastnějším zájmu osoby trpící autismem.

Níže uvedená práva je nutno rozvíjet, ochraňovat a prosazovat prostřednictvím odpovídajícího zákonodárství v každém státě.

1. Právo osob trpících autismem vést nezávislý a plnohodnotný život s využitím veškerého svého potenciálu.
2. Právo osob trpících autismem na dostupnou, objektivní a přesnou klinickou diagnosu a posudek.
3. Právo osob trpících autismem na dostupné a přiměřené vzdělání.
4. Právo osob trpících autismem (jakož i jejich zástupců) na účast při veškerém rozhodování o jejich budoucnosti, přání jednotlivce musí být do nejvyšší možné míry zajišťována a respektována.
5. Právo osob trpících autismem na dostupné a vhodné bydlení.
6. Právo osob trpících autismem na pomůcky, pomoc a podpůrné služby, nutné k vedení plně produktivního, důstojného a nezávislého života.
7. Právo osob trpících autismem na příjem nebo mzdu, dostačující k zabezpečení adekvátní stravy, ošacení, bydlení a dalších nezbytností života.
8. Právo osob trpících autismem na nejvyšší možnou účast při vytváření a řízení služeb, poskytovaných k jejich tělesné a duševní pohodě.
9. Právo osob trpících autismem na přiměřené poradenství a péči o své fyzické, duševní a duchovní zdraví, včetně přiměřené léčby a podávání léků, které jsou dávkovány v souladu s jejich nejvlastnějším zájmem, při dodržování všech ochranných opatření.
10. Právo osob trpících autismem na smysluplné pracovní zařazení a přípravu pro povolání s vyloučením diskriminace a stereotypu. Příprava pro výkon povolání, jakož i pracovní zařazení musí brát na zřetel schopnosti a volbu jednotlivce.
11. Právo osob trpících autismem na dostupnou dopravu a svobodu pohybu.
12. Právo osob trpících autismem na účast v kultuře, zábavě, rekreaci a sportu, jakož i na dobrodruží z nich plynoucí.
13. Právo osob trpících autismem na rovnocenný přístup a využívání veškerých služeb a zařízení občanské vybavenosti, poskytovaných k obecnému prospěchu v místě jejich bydliště.
14. Právo osob trpících autismem na sexuální a jiné vztahy, včetně manželství, aniž by docházelo k jakýmkoliv formám donucování.
15. Právo osob trpících autismem (jakož i jejich zástupců) na právní zastupování a pomoc, a na plnou ochranu všech jejich zákonných práv.
16. Osoby trpící autismem musí být osvobozeny od strachu, respektive hrozby před neoprávněným umístěním do psychiatrických léčeben, jakož i jakýchkoliv dalších svobodu omezujících zařízení.
17. Osoby postižené autismem nesmějí být fyzicky týrány nebo zanedbávány.
18. Osoby trpící autismem nesmějí být vystaveny farmakologickému týráni, respektive zneužívání.
19. Právo osob trpících autismem (jakož i jejich zástupců) na přístup ke všem informacím, obsažených v jejich osobních, lékařských, psychologických, psychiatrických a pedagogických záznamech.

Zvláštní žák ve zvláštní škole

Andrea Stránská

OBSAH

ÚVOD

ZAČÁTEK PŘÍBĚHU - SLOVENSKO

PŘESTĚHOVÁNÍ DO ČECH

TŘETÍ ROČNÍK

Individuální péče a práce před vánocemi

Povánoční sliby - chyby

CO BUDE ZÍTRA?

ZÁVĚR

ÚVOD

Zvláštní škola je vlastně škola jako každá jiná. Jsou v ní třídy s velkými okny, tabule s křídami a také lavice. V nich sedí žáci, kterým se říká zvláštní. Jsou to úplně obyčejné děti, ale mají nějakou potíž při učení. Jednomu dělají problém písmenka, druhému číslice. Všichni ale potřebují zvýšenou péči učitele. Proto jich je ve třídě méně a mají upravené učební osnovy, tedy to, co se mají naučit. Škola spolupracuje s různými institucemi, které pomáhají v dalším rozvoji dětí. V první řadě jsou to pedagogicko - psychologické poradny, kde děti absolvují testy, které pomohou určit možnosti dosažitelného vzdělání a odborníci se pak spolu s dítětem snaží odhalené vady napravovat. Dále, pokud má dítě logopedickou vadu, tedy vadu mluvení, navštěvuje odborně vedené hodiny logopedie. Když u dítěte dochází k závažným poruchám v chování, které bývají často podpořeny sociálními podmínkami v rodině, spolupracuje škola se sociálním kurátorem a sociálními pracovníky. Všechna tato péče obvykle vychází planě, pokud se rodiče o své děti nezajímají a soustavně s nimi doma nepracují. Protože chci zejména posledně zmíněným dětem pomáhat, chodím jednou týdně dopoledne do jedné ze zvláštních škol, abych individuálně opakovala látku s dětmi, které to potřebují. Tak jsem se dostala ke svému zvláštnímu žákovi, který je zvláštní i na této zvláštní škole. Jeho dosavadní jedenáctiletý život krom toho, že je zvláštní, je hlavně smutný.

ZAČÁTEK PŘÍBĚHU - SLOVENSKO

Roman se narodil na Slovensku ve smíšeném manželství. Jeho matka je Rómka a v té době pracovala v ČSAD jako uklízečka. Otec pracoval u téhož podniku. Brzy po narození syna se však rodiče vydávají do Čech, kde se také rozvádí. Roman zůstává na Slovensku u babičky, která se o něho stará. Chlapec se pohybuje v prostředí, kde se mluví zejména rómsky. V šesti letech Roman nastoupí školní docházku. Má ovšem nesmírné potíže, které jsou v největší míře připisovány neznalosti slovenského jazyka. Roman však opakuje první třídu se stejným prospěchem jako před rokem. Při návštěvě pedagogicko - psychologické poradny se zjišťuje, že Romanův intelekt je snížen do pásma lehkého mentálního postižení v důsledku sociálního zanedbání a nepodnětného prostředí. Je proto navrženo, aby od dalšího roku vstoupil do první třídy osobitnej školy, což je slovenský ekvivalent české zvláštní školy. Roman již sice mluví slovenským jazykem, avšak jeho vyjadřovací schopnosti a slovní zásoba jsou velmi malé. Nastupuje tedy první třídu osobitnej školy a prochází druhým pedagogicko - psychologickým vyšetřením, které ukazuje na chlapcovo mírné zlepšení a Roman vstupuje do druhého ročníku. Zde se ovšem o svého syna přihlásí matka, která již několik let žije a pracuje v Čechách.

PŘESTĚHOVÁNÍ DO ČECH

Roman se stěhuje do Čech a v prvním pololetí druhého ročníku přestupuje na zvláštní základní školu. Tento přesun se ovšem neobejde bez problémů, které velmi působí na chlapcovu psychiku. První takovou velkou změnou v Romanově životě je přesun z velké rodiny na vesnici do města, kde vlastně zná pouze matku. Další neméně významnou bariérou, kterou bude muset Roman překonat, je nový jazyk, a to češtinu. V neposlední řadě je to sblížení s novými dětmi a učiteli. Brzy po zahájení školní docházky podstupuje Roman, teď už v Čechách, pedagogicko - psychologické vyšetření, které dochází ke stejným závěrům jako to ze Slovenska. Tedy snížení intelektové činnosti z důvodu sociálního zanedbání a nepodnětného prostředí. Ve škole se Roman projevuje k dětem spíše nepřátelsky. Je velmi výbušný až agresivní. Své nedostatky kompenzuje hlukem, hádkou a odmítáním. Při hodinách je roztěkaný, nevydrží se déle soustředit. Protože je velmi hlučný, ruší ostatní žáky při práci. Ti se k němu ze začátku velmi rádi přidávají, ale brzy je to přestává bavit a jsou spíše rozladěni z jeho přítomnosti. Romanova matka od počátku nástupu svého syna do školy se školou aktivně nespolupracuje. Přichází pouze na písemnou výzvu, a to v podnapilém stavu. Zde odsouhlasí všechna Romanova vyšetření, slíbí, že bude doma s chlapcem pracovat a tím vše skončí. Roman absolvuje druhý ročník a postupuje do třetího.

TŘETÍ ROČNÍK

V tomto ročníku se Romanovo chování vyhrcoje a zhoršují se sociální podmínky doma. Chlapec sice chodí do školy, ale často je velmi ospalý. Je oblečen, ale neupraven, přestává nosit pomůcky na vyučování. Vše si pak půjčuje ve škole od dětí. Jejich věci buď rozbije anebo ztratí. Vzhledem k tomu, že byl na Slovensku přistižen při krádežích, dostává se otázka ztráty věci do jiného světla. Sociální pracovníci zjišťují prudké zhoršení rodinných poměrů. U matky se prohlubuje alkoholismus, odchází od ní druh a začíná střídat partnery. Roman se ničím z toho ve škole netají a snaží si tak pěstovat obdiv, což se mu naštěstí nedaří.

Individuální péče a práce před vánocemi

V této době přicházím do školy, abych s Romanem individuálně pracovala. To znamená povídala si s ním, opakovala látku, ale zejména rozvíjela jeho slovní zásobu, která je na velmi nízké úrovni, za což se mu ostatní děti smějí. Při první hodině se s Romanem spíše otkáváme. Roman velmi pečlivě sleduje mé reakce. Při tom všem stačí velmi mnoho věcí, jako je vrtět se neustále na židli, důkladně pokreslit nový sešit a částečně i slabikář, který mu však věs seberu. Dále zmuchlat ubrus, rozbít propisku a dát mi zíváním najevo, že ho ani trochu nezajímám. Ze začátku jsem z toho sice trochu nervózní, ale brzy mě Roman začne brát vážně. V této hodině, ale i v hodinách příštích zjišťuji, že Roman neříká pravdu. Nemyslím, že by vždy lhal záměrně. Spíše chce být zajímavý a středem pozornosti, aby si vykompenzoval své nedo-

statky. Dovídám se tedy například, že má bratra, i když žádného nemá. Krom toho má také velmi bujnou fantazii. Půjčuji mu pastelky a chci, aby namaloval strom. Při malování často střídá barvy. Když se Romana při kreslení na něco ptám, není schopen odpovědět. Vždy musí přestat kreslit, aby se mohl na odpověď soustředit. Potom si přeji, aby namaloval postavu. Zde si prvně uvědomuji jeho neznalost pojmů. Říkám tedy, ať nakreslí nějakého člověka. Tady se Roman zeptá, zda může nakreslit sebe, a když přikývnu, usměje se, vezme hnědou pastelku a nakreslí tvar velmi vzdáleně připomínající postavu. Potom začne kreslit velké hnědé koule o kterých mi řekne, že jsou sníh. V konci hodiny ještě zazpívá rómskou písničku a se zvoněním opustí místnost, kde pracujeme. Jeho výtvarný projev je na nízké úrovni, ale zato velmi krásně zpívá. Má příjemné, lehce chraplavé zabarvení hlasu a pěkně drží melodii. Při zpěvu hned také celý pokřál. Když se s tím svěřuji učitelce, říká, že Roman jediný dokáže udržet melodii, když zpívá celá třída.

Další hodinu není Roman vůbec nadšen, že mě vidí. Důvod je velmi jednoduchý. Probíhá totiž hodina tělocviku a chlapec by raději rádlil v tělocvičně než pracoval se mnou. Tato hodina ovšem byla vybrána záměrně, neboť Roman při tělocviku neustále schválně naráží do dětí a mohl by tak způsobit úraz. Ptám se ho, co dělal minulý týden, jestli se díval na televizi, zda byl v kině. Roman jako by otázku přeslechl, vrtí se v křesle a říká: „*Mně paní učitelka něco sebrala.*“ Očička mu jiskří. Svoluji, aby mi to něco ukázal. Vzápětí se přede mnou objevuje zálesácký nůž. V témže okamžiku vykazují Romana do uctivé vzdálenosti, chválím nůž a žádám o jeho urychlené navrácení na původní místo. Poté opakuji svou otázku o tom, co dělal minulý týden. „*Já sem byl do kino, do kino a venku sem byl tak s kolem.*“ „*S kolem? A kde všude jsi byl?*“ „*Do Stromovky ... a v Americe.*“ Že si Roman vymýšlí Ameriku, není ani tak zajímavé jako spíše vazby...do kino...; ...do Stromovky. Správně by mělo být...v kině...;...ve Stromovce. Z toho vyplývá, že Roman myslí v rómském jazyce a v něm české předložky „do, v“ splývají v jednu (andre). Chlapec tím pádem nerozlišuje mezi českými ekvivalenty této předložky a používá pouze předložku „do.“ Zde bude ovšem nastávat problém při komunikaci, neboť se nejedná v pravém slova smyslu o gramatické chyby, ale o špatný překlad jazyka. Takovýchto mluvnických odlišností má rómština více. Z dalšího Romanova vyprávění se dozvídám, že Amerika je daleko, on tam dojde sám na kole a vezme si pušku na tygry a krokodýly, protože dle Romana: „*Tygr sou zlej.*“ Dále se ptám, na co se díval v televizi. Nejprve se díval na eroticon, což není sprostý film, protože by mu ho táta zakázal. O kterého tátu jde, nevím. Nemá cenu se ptát, neboť by si vymýšlel. Náhle Roman sděluje: „*A taky sem koukal na ty banány.*“ Očekávám, co z chlapce vypadne, tak tedy: „*Voni řekli tak to vona byla ta, jako drogila. Víte?*“ Kývám, že vím. Drogila a banány mi dávají dohromady gorilu. Roman se zaujetím pokračuje. „*A tam do gly jí dal banán a tědko vona žrala a tědko vona řekla, dej mi vodu a vona se napila a vona umřela a pak přišla mama a pak jí ešte zastřelili.*“ Roman je z výkladu zjevně vyčerpan. Já ostatně taky. „*A na co jsi se ještě koukal?*“ „*Na to, na Belmondo. No, von si tam prásk na pěsti, nó!*“ Roman předvádí boj, že už chvíli nesedí, vůbec nestačím sledovat. Tuto hodinu také zjišťuji, že Roman velmi hezky čte. Neklesá sice

hlasem na konci věty, ale ze všech dětí ve třídě čte nejrychleji. Pokud chci, aby text převyprávěl, dozvím se sice mnoho věcí, které zde nejsou, ale celkově se zdá, že čte s porozuměním, tedy ví a uvědomuje si, o čem čte.

V následující hodině pracujeme s Romanem ve třídě, která je připravena pro komunální volby. Oba víme, že se zde nesmí udělat nepořádek, což chlapec s klidnou tváří ignoruje tím, že kolem sebe drobí sušenky. Dnes je celkově velmi unavený. Hodně dlouho trvá, než se na něco začne soustředit a jeho pozornost dosahuje maximálně tři minut. I jinak bezproblémové čtení dnes dělá potíže. Každý úkol mu musím nejméně dvakrát zopakovat. Ptám se ho, co by dělal, kdyby dostal milión korun. Nechce se mu odpovídat, zívá. Nakonec říká, že by nakoupil dárky a ty by dal babičce a dědečkovi na Slovensku. Dále by si koupil dům, auto a spoustu zlata. Chce být bohatý. Na to, z jakých poměrů vyšel, se mu ani nedívám. Těší mě ale, že bude jako první rozdávat dárky a že má někde vytvořeno citové pouto, i když by bylo daleko lepší, kdyby takovýto vztah byl doma s matkou. Z myšlenek mě vytrhne otázkou: „*Že nevypadám jako cikán?*“ Šklebí se na mě. Co mu mám říci? Že za to, že je po matce Róm se není třeba stydět? On chce ale slyšet o tom, jak vypadá zjevem. Dívám se na jeho střapatou neučesanou hlavu, která obsahuje všechny barvy kromě černé. Vlasy má rovné jako hřebíky a ani náznak po kudrlinec. Mrká na mě velkýma očima, které říkají: vidíš, že nejsme hnědí. Ano, jsou zelené, ale to je asi tak vše. Tvář má snědou plnou zhojených i nezhojených šrámů, které už stačil utržit, a jeho srdce by šlo za písničkou světa kraj. Neumím odpovědět, ano neumím, a tak se ptám, zda si s ním na Slovensku babička s dědou hrají. Roman úplně zapomněl na svou otázku a dává se do vyprávění. Babička ho má ráda, protože ho hladí a povídá mu. S dědou zase hraje mariáš. Ještě se tak hloupě ujišťuji, že Roman mariáš o nic nehraje, za což mi vzápětí přilétá odpověď: „*Mariáš se hraje vo peníze, seš blbá, né?!*“ Vyjasňujeme si, kdo koho jak bude oslovovat a Roman najednou úplně odpadá a začíná podřimovat. Zkouším se tedy ptát, co dělal včera večer, zda se díval na televizi, co měl dobrého k večeři. Roman odpovídá vyhybavě. Ani se nedívám. Přesně takto se ho ptají na různých odborech péče a on, přestože ho matka trestá víc než musí a klidu si doma neužije, svou matku chrání. Ptám se tedy jinak. Povídám, co všechno jsem dělala večer já a že jsem po večeři pila kávu a čaj. Roman se chytá. Zapojuje se do hovoru a já se dozvídám, že on včera večer pil rum s colou, pak že měli doma ještě americkou vodku a také slivovici, ale ta že mu nechutná. Tím by se tedy vysvětlovalo to, jak vypadá. Jsem si vědoma, že Roman může přehánět, ale ze stručné znalosti jeho domova to může být zcela dobře možné. Protože Roman špatně píše, chci zjistit, kterou ruku má dominantní, tedy kterou ruku používá více pomocí jednoduchých úkolů. Na vyšetření laterality si připravuji korálky, kolfčky a než se stačím narovnat, jsou korálky všude možně, jen ne na lavici. Do toho zvoní a Roman utíká domů, jelikož by se na něho máma zlobila, kdyby nepřišel domů včas. Odpoledne uklízím učebnu.

Při dalším setkání se mi Roman svěřuje, že vše zapálí a uteče za babičkou na Slovensko. Poměry doma se neustále zhoršují, protože Roman říkal paní učitelce, že po něm matka hodila talíř. Zase však přišel v novém tričku, které mu prý koupila. Celou hodinu mi pak v různých intervalech sděluje,

že se moc těší k babičce na vánoce. Ihned v začátku hodiny mi říká, že mu auto zajelo pejska. Má na krajičku. Je mi ho líto, ovšem zaražená poslouchám detailní líčení pejskovy smrti. Žádám ho, aby mi namaloval babiččín dům. Docela ochotně kreslí malý domek, babičku a ohýnek. Z ohně vyšlehují vysoké černé plameny. Vysvětluji mu, že oheň je červený nebo žlutý, ale ne černý. Roman si potichu pobrukuje: „*Červený, černý, červený, černý, červený, černý směr!*“ Při posledním slově se domeček ocitá v ohni. Poté se učíme básničku a pohádku, kterou budou děti předvádět na vánoční besídce. Básnička Prase Romana velmi zaujala, ale nedokáže se jí naučit. Po hodinovém opakování textu:

*Já se mám, já se mám,
vám se, nic nedělám.*

*Jednou na to doplatíš,
že jen spíš a jenom jíš.*

Roman chce recitovat sám. Dozvídám se tedy:

*Já se mám, já se mám,
vám se po zemi.*

Samovolně mu vyskakuje to, co by dělal nejraději. Zvoní a úplně vyčerpaný Roman velmi rychle mobilizuje své síly. Zanedlouho slyším křik z vedlejší třídy.

Za týden mám s Romanem matematickou hodinu. Od ostatních dětí vím, jak rychle se asi pracuje, a proto se mi zdá, že zadaných úloh je mnoho. Roman mě však překvapuje. Matematika mu jde dobře, tedy pokud chce. Někdy se zasekne a nemohu z něho vyrazit kloudnou odpověď. Zkoušíme si při počítání příkladů pomáhat prsty, ale nic to není platné. Nakonec zkouším formu prodavač, kupující. Roman nechce být v žádném případě okraden, a tak počítá i úsudkové příklady, které dosud nebyly probírány. Ve chvílkách, kdy odpočívá, se dozvídám, že: „*Máma byla na výboř. Pěče o dítě.*“ Když se ptám, co jí tam říkali, jenom pokrčí rameny a odpoví: „*Nevim, vona říkala, že deš a brečela.*“ Strach z toho, že by mohl být Roman poslán do výchovného ústavu snad zase na chvíli způsobí, že se matka začne o chlapce trochu víc zajímat. Dále Roman říká, že se nemohou dívat na televizi, protože mají odpojenou elektřinu. Příklady dopočítáme všechny. Znovu provedu, dnes už úspěšně, vyšetření laterality. Tentokrát Roman nic nerozhazuje, pouze nechápe, proč má například přendávat korálky z jedné misky do druhé. Když mu vysvětluji, že mě zajímá, jakou ruku má šikovnější, jen se směje, ale nevěří mi. Nakonec odněkud sežene nit a korálky začne navlékat. Teprve potom je spokojen. V následující hodině pracovního vyučování pak s dětmi vyfukují papírové čerty. Roman, pokud se mu neustále věnují, hezky pracuje. Je rád, když se mu daří, nebo když je pochválen. Pouze jednou mi sdělí, že ho nemá ráda, protože pomáhám jiným, dále že půjde domů, že vyskočí z okna a že mi sestaví červeného čerta s černým jazykem.

Do vánočních svátků se pak ve škole ukáže jen párkrát. Důvod je zcela prostý. Už jednou se mi nelíbilo, s jakým zájmem líčil smrt svého pejska. Tedy podle svědectví, které bylo podáno, Roman svého psa nejprve zabil tím, že jej roztácel ve vzduchu za nožičku a teprve pak ho vhodil do jízdni dráhy, aby zahladil stopy svého činu. Toto zjevně patologické chování odsoudili všichni žáci i učitelé. Byla jsem pevně rozhodnuta říci Romanovi své po vánocích.

Povánoční sliby - chyby

Vše bylo ale nakonec, jako už to s Romanem bývá, jinak. Chlapec přijel až čtrnáct dní po začátku školy od babičky ze Slovenska. Stala se s ním ovšem hotová proměna. Nebyl sice učesaný, ani příliš vymydlený, ale byl velmi tichý. Na sebe-menší žádost o provedení úkolu reagoval citlivě a někdy i pláčem. Neustále opakoval, že se mu stýská po babičce, která ho má ráda, protože ho hladí. Dále vypočítával všechny příbuzné, kteří ho doprovázeli na cestě zpět a jedním dechem je zatracoval. Při pololetním vysvědčení plakal učitelce na rameni. Znamky z předmětů neměl špatné, dokonce bych rekla velmi pěkné proti ostatním dětem, ale jako jediný z celé školy dostal trojku z chování. Víím, že to jinak nešlo. Roman je opravdu nejhorší na škole. Učít s ním ve třídě se nedá. Pokud se uvolí sedět v lavici a neobeházet spolužáky, kterým ničí práci, tak alespoň hlasitě vyrušuje. Protože by se s takovým chlapcem ve třídě děti nemohly nic naučit, půjčují si Romana všechny třídy ve škole vždy na jednu hodinu denně. Roman byl tedy velmi rozrušen ze své známky z chování a hrozně moc si přál se zlepšit. To je vlastně poprvé, kdy chce něčeho dosáhnout v budoucnosti. Učitelka mu navrhuje, že dostane nový notýsek, který bude jako jeho kamarád, a kde se bude zapisovat každou hodinu, jak se Roman chová. Chlapec opravdu seká prvních čtrnáct dní dobrotu.

Když v pátek přicházím, vítá mě objetím a pláče. Říká mi, jak se mu stýská po babičce a že jí napíšeme dopis. Víím o tom od paní učitelky, která se rozhodla podporovat záměrně pouto k babičce a tím udržet Romana, aby nezlobil. Píšeme tedy dopis, jehož připravený obsah musíme zkrátit na polovinu, neboť Roman není schopen se soustředit. I tak píšeme osm vět celou hodinu. Protože je to hodina poslední, navrhuji Romanovi, že bychom mohli dát dopis spolu na poštu. Je nadšen, po smutku ani památky. Celou cestu mi vypráví, jak tady nebude, že uteče na Slovensko za babičkou a za dědou. Vysvětluji mu, že tím by si cestu na Slovensko pouze uzavřel. Říkám, že nejdůležitější je, aby chodil do školy, snažil si zlepšit svou známku z chování a o prázdninách se pak může pochlubit babičce. Vypadá, že mě vnímá, ale nejsem si tak jistá. Na zpáteční cestě domů mě překvapí otázkou: „*Co mně zbejvá? Musím vydržet, že jo?*“ Jsem schopna pouze přikývnout.

Romanovo chování se však opět zhoršuje. Při mé další návštěvě píše zadaný úkol schválně špatně. Celý ho přeškrávám a říkám, že ho musí přepsat. Samozřejmě odmítá. Stejně už ho prý nestačí napsat, neboť bude zvonit. Říkám, že je mi to líto, ale že zde s ním budu třeba až do večera, tedy dokud úkol nenapíše. Nevím, co způsobilo obrát v Romanově chování. Zda strach, že bude tak nehorázně dlouho ve škole, nebo že se matka bude „zlobit“, že nepřišel domů. Zkrátka úkol je napsán za chvíli a bez chyby. Takto se ovšem nedá pokračovat. Roman už pracuje výhradně pouze pod pohrůžkou nebo za pochvalu. Ty se však musí udělovat za sebelepší výkon, jinak chlapec odmítá pracovat. Škola navrhuje matce, aby Roman začal chodit na obědy a do škol-

ní družiny, kde by se na chlapce mohlo déle výchovně působit. Po písemné výzvě se matka dostavuje v dopoledních hodinách do školy v silně podnapilém stavu. S návrhem souhlasí a také zaplatí za obědy i za družinu.

Roman mi v další hodině nadšeně vypráví, jak si ve družině hraje s hračkami a že obědy jsou moc prima. Také povídal, že se k němu vrátil jeho tatínek, který ho má moc rád, protože ho hladí. Dále se však dovídám, že kvůli tomu, aby chlapce pohladil, ho musel nejprve vzbudit a to asi ve dvě hodiny v noci, když právě přišla maminka, která si dle Romanových slov chodí přivydělávat.

Roman začíná chodit pozdě do školy. Je unavený, bolí ho hlava a záda. Nakonec z něj vyleze, že chodí s mámou do hospody a do herny. Je vůči všemu apatický. Nic ho nezajímá, ale také ani nerozhází. Po oslavě svých narozenin, přišel do školy s vymknutým kotníkem. Matka mu ho nemohla ošetřit, protože byla dle slov chlapce ožralá. Vzadu ve třídě prospal na židličce celé dopoledne.

CO BUDE ZÍTRA?

Roman je vyloučen z družiny, protože bije děti a odmítá poslouchat. Do školy přináší pětset korun a chlubí se, že je sám vydělal. Na základě chlapcova vyprávění, je sepsáno a podáno podezření na sexuální zneužívání dítěte. Brzy poté přichází Roman do školy s rozbitým obličejem, což mu způsobila v noci podnapilá matka kovovou tyčí. Sestra Romanovy matky zajišťuje odvoz chlapce na Slovensko. Česká škola se kontaktuje se školou v místě nového Romanova bydliště na Slovensku u babičky. Výsledek? Slovenská škola zatím nepodala zprávu o chlapcově nástupu docházky. Romanova matka se odhlašuje z bytu a odjíždí za synem. Roman má ovšem české státní občanství a tak je jen otázkou času, kdy se bude muset vrátit. Ale kam?

ZÁVĚR

Zvláštní škola se tedy snaží, aby v rámci svých možností a spolu s dítětem a rodiči napravila nebo zlepšila nedostatky, které dítě má. U Romana probíhalo odstraňování a korigování vad ve dvou základních rovinách. V jedné se kladl důraz na didaktiku, tedy způsob, jak dítě co nejefektivněji učít, a v druhé, kde se působilo v rovině etické a morální. Že učitelé ani vychovatelé nebyli ve svém snažení z větší části úspěšní, má zejména na svědomí ten fakt, že se o rozvoj chlapce od jeho narození nikdo z rodiny řádně nestaral a nezajímal, a že se na žádném místě ve svém dosavadním životě nezdržel déle, aby se s ním mohlo soustavně a efektivně pracovat. V důsledku toho se Romanův intelekt snížil do pásma lehkého mentálního postižení, které se bude již jen těžko napravovat, neboť Roman je u babičky, do školy nechodí a o svém budoucím vzdělání ani neuvažuje.

Přesto je třeba vždy podat pomocnou ruku, neboť Roman je také člověk, vlastně víc, je dítě.

Podej mi to!

Kristina Šantorová

OBSAH

ÚVOD

POSTIŽENÍ

ELEKTRICKÝ VOZÍK

BEZBARIÉROVÝ AUTOBUS

OSOBNÍ ASISTENT: PRODLOUŽENÁ RUKA?

PŘEJÍMÁNÍ ZODPOVĚDNOSTI

ZPROSTŘEDKOVÁNÍ VLASTNÍHO SVĚTA POSTIŽENÉMU

PŘÍTEL ČI ZAMĚSTNANEC?

ZÁVĚR

OSOBNÍ ASISTENCE

ÚVOD

Dovolte, abych Vás seznámila. Ta malá paní na elektrickém vozíku, která se na Vás usmívá a dává Vám jakoby najevo, že jste vítáni, se jmenuje Klára. Možná chvíli zaváháte, jestli jí smíte podat ruku, protože jistě vidíte, že s jejíma rukama není něco v pořádku, a tak se jen omezíte na zdvořilostní „Dobrý den!“ Máte pravdu, ruku by Vám jako zdravý člověk podat nemohla, ale to není důležité. Ti starší z Vás by také možná váhali, zdali jí mají vykat nebo tykat, neboť její věk se špatně odhaduje. Pravidla slušného chování říkají, že žena nemusí prozrazovat svůj věk, ale pro přiblížení Vám řeknu, že Kláře je něco málo přes třicet. Teď na konci března zas o kousek víc, protože oslavila své narozeniny. Klára bydlí v Praze na jednom velkém sídlišti v komplexu bezbariérových bytů. Téměř nikdy ji nevidíte samotnou, vždy s ní bude mladá dívka, která jí bude pomáhat v tom, co jí její postižení zabraňuje dělat. Té dívce se říká osobní asistentka.

POSTIŽENÍ

Postižení Kláry je velmi těžké. Odborný název je dětská mozková obrna, kvadruplegická forma. Ve skutečnosti to znamená, že žádná z jejích končetin není úplně zdravá, jen pravá ruka je poměrně pohyblivá, takže pomalu dokáže psát, najíst se lžící... Přes toto postižení paní Klára vystudovala práva na vysoké škole a nyní pracuje jako právnička v pražské organizaci zabývající se pomocí postiženým lidem a ta-

ké legislativou spojenou s problémy handicapovaných. Pro přiblížení krátká ukázka jednoho pracovního rána:

Přicházíme s Klárou do práce po sedmé hodině, jako vždy jsme tu první.

„Tak Kristino, dneska tě zase čekají ty klíče, ale tentokrát mám pro tebe překvapení!“

„No, to by mě tedy opravdu zajímalo co..“ S odemýkáním mám totiž velké problémy, nikdy nevím, který klíč ze svazku je ten pravý.

„Podívej, všechny klíče mám označené nápisy, takže teď už to nebudeš muset hledat.“

„To tě tedy chválím!“

Vjíždíme do budovy, po chodbě rovně, potom doleva a hned do první kanceláře.

„Kristino, běž mě prosím zapsat do toho sešitu u dveří.“

Zapisuji Klářin příchod a vracím se do kanceláře. „Tak Kláro, co budeme dneska dělat?!“

„No, podíváme se na ty dopisy a potom....“

Přeruší nás zvonek telefonu. Beru telefon a podávám ho Kláře. Dotyčný člověk chce mluvit s paní, která tam ještě není. „Mohu Vám nějak pomoci?... Tak to zkuste po osmé hodině.... Nashledanou!“

Mezitím jsem vyndala složku s dopisy, na které je třeba odpovědět.

„Najdi prosím tě ten, co psal pan Novák. Uděláme ho jako první, protože já vůbec nechápu, co ten člověk po mně chce.“

„Cheš, abych ti ho četla?“

„Ale jo, buď tak hodná.“

Začínám pomalu a důrazně číst, dopis je opravdu velmi

zmatený, Klára mě neustále vrací, v průběhu shrnujeme ne-souvislé věty a nakonec máme otázku, se kterou se na Kláru pan Novák obrací. „*Jo, to je teda překvapení, on chce vědět, jestli má nárok na příspěvek na auto!*“

„*Kláro, nechceš náhodou posunout, nějak se mi za tím stolem ztrácíš.*“

„*To bys teda mohla. Děkuji ti, hodná holka.*“

„*Najdi mi prosím zákon z roku 92.*“

Nacházím příslušný zákon a Kláře ho čtu. Mám dojem, že to vůbec není potřeba, protože když vynechám jedno slovo, poměrně obsahově nedůležité, Klára mě ihned doplňuje.

„*Tak, dáme se do toho.*“

Jako obvykle беру do ruky tužku a papír, Klára mě ale zaráží.

„*Teď na to mám speciální sešit. Je v druhém šuplíku na-pravo.*“

„*Jakou má barvu?*“

„*Zelenou.*“

Nacházím sešit a Klára mi diktuje. „*Vážený pan...*“

„*Dobrý Kláro, ten úvod už mám.. Odpovídám na Váš do-pis ze dne,...., ve kterém mě žádáte...*“ diktují si sama. Klára pak pokračuje.

ELEKTRICKÝ VOZÍK

Velkou změnu v jejím životě přinesl nový elektrický vo-zík.

Přicházím ke Kláře krátce po 15:00, tak, jak jsme byly domluvené. Zdravím se s ní i její osobní asistentkou Han-kou, když si najednou všímám, že Klára má nový elektrický vozík. Čekala na něj asi půl roku, tenkrát jsem jí pomáhala vyplňovat všechna lejstra týkající se žádosti o něj.

„*No, Kláro, co to vidím?*“

„*To koukáš, co? Už ho mám od minulého týdne!*“

„*A jak to že jsi nic neřekla?*“

„*Nezlob se na mě, ale to mělo být překvapení.*“

„*No, to se ti tedy opravdu povedlo!*“ naoko Kláru kárám. Pak se posadím do křesla a Klára mi ukazuje, jak už umí jezdit. Obě si vychutnáváme ten pocit, když jí řeknu: „*Klá-ro, pojd' sem!*“ a ona ke mně sama přijede. Máme z toho obě velkou radost.

Její spolupracovnice a osobní asistentka si z toho dělají legraci.

„*Kdyby se ti zdálo, že tady máme nějak v nepořádku ná-bytek, třeba takový odřený, nebo něco, tak se zeptej Kláry. Té totiž není žádná mezera dost velká.*“

Klára se směje a chce něco pronést na svou obranu, není ji to však přes smích ostatních dovoleno.

BEZBARIÉROVÝ AUTOBUS

Dalším velmi důležitým prvkem v životě paní Kláry je bezbariérový autobus, který vede přes centrum Prahy a spo-juje několik bezbariérových bloků na okrajích Prahy. Má štěstí, protože i její práce i její byt jsou na lince tohoto autobu-su. Postupně se mezi personálem i cestujícími vytvořil přátelský vztah.

Opouštíme kancelář a spolu s Hankou jdeme na nedale-

kou zastávku bezbariérového autobusu. Autobus tam již sto-jí a zdálky vidíme, že pan řidič nás vítá: bliká totiž světly. Kromě řidiče jezdí v těchto autobusech ještě jeden pomoc-ník nebo pomocnice, kteří připoutávají vozíky,... Dnes je tu Jana.

„*Tak co, právničko, kolik jsi jich dneska odsoudila?*“

Smějeme se její klasické přivítací formuli.

„*To víš, před Vánoce ma nic moc, to jsou všichni hodní,*“ přistupuje Klára na její hru.

„*Ale Kláro, ty jsi si dneska vzala tu deku, vid'. To je hned teplo! Neříkala jsem Ti to?*“ hodnotí Jana Klárinu deku, kte-rou má přehozenou přes nohy přesně tak, jak už jí to Jana týden doporučuje.

V autobuse je ještě jeden pán se svou zdravou paní, oba staří asi 35 let. Bavíme se o tom, kolik lidí skončilo na vozí-ku kvůli poškozené páteři v důsledku nešťastného skoku. Za 3/4 hodiny jsme na naší zastávce.

OSOBNÍ ASISTENT: PRODLOUŽENÁ RUKA?

Z dosavadního textu je možno vidět, kolik potíží musí Klára překonávat díky svému postižení. V následujícím textu bych se chtěla podrobněji zabývat lidmi, kteří chtějí postiženým pomáhat: osobními asistenty a všemi problémy, které z toho plynou.

Paní Klára využívá pomoci několika dívek ve věku 16-23 let, vždy se jedná o studentky různých škol, ať už střední evangelické nebo nástavby sociálního zaměření nebo speci-ální pedagogiky. Její „hlavní osobní asistentkou“ je Hanka, dívka, která se nedostala v minulém roce na vysokou školu, doslechla se o této práci a začala spolupracovat s Klárou. Dále je zde několik dívek ze střední evangelické školy, které Kláru navštěvují v rámci své praxe a pomáhají jí výhradně v zaměstnání. Tyto dívky u ní nikdy nepracují dlouho, často se střídají. Další dvě studentky nástavby sociálního zaměře-ní u ní pracují 1x - 2x v týdnu a 1x do týdne Kláře pomáhám i já.

Vzhledem k charakteru postižení Kláry, které je čistě tě-lesné, by se její osobní asistentky měly snažit nahradit funk-ce postižených končetin tak, jako by je řídil mozek Kláry a ne jejich vlastní. Na jednu stranu to vypadá jednoduše, na druhou stranu je toto velmi zdlouhavé. Pro příklad si uved-me, jak by podle tohoto předpokladu vypadala odpolední svačina.

Osobní asistentka se Kláry zeptá, jestli chce svačit.

Pak se zeptá, jestli chce čaj, kávu, sodovku nebo vodu.

Dále se zajímá o to, co chce Klára ke snědku.

Chce sušenku?

Chce chleba?

Jakou chce sušenku?

S čím chce chleba?

Chce ovočný čaj?

Chce černý čaj?

Chce čaj osladit?

Kolik chce kostek?

Je čaj již dost studený?

Chce se nejdřív napít a potom kousnout sušenky nebo na-opak?

Chce pít brčkem nebo je raději, když jí dá napít osobní asistentka?

Chutná jí ta sušenka?

Není ten čaj opravdu moc teplý?

Je v něm dost cukru?

A teď chce nejdřív kousnout a potom napít nebo jako předtím?

Nedostává moc velká sousta?

Nedrží jí osobní asistentka hrníček moc dlouho u úst?

Nebylo by přeci jenom lepší to brčko?

A není ten čaj už moc studený?

Toto všechno jsou některé z otázek, které se vynoří během jedné odpolední svačiny a které člověk řeší rychlým rozhodnutím. V této situaci je to však mnohem komplikovanější. Chceme-li my zjistit, jestli má čaj přijatelnou teplotu, prostě se trochu napijeme a buď se spálíme nebo ne. Klára je v jiné situaci: nejprve se na to zeptá osobní asistentky, ta se to pokusí zjistit, většinou si není jistá, protože neví, co přesně Kláře vyhovuje, takže musí vzít hrníček a přiblížit ho ke Kláře, která to sama posléze zjistí.

To je jeden z důvodů, proč si myslím, že nelze o osobním asistentovi tvrdit, že je jakousi prodlouženou rukou postiženého člověka. V určitých situacích, například pro zrychlení běžných denních úkonů, musí osobní asistent vycházet z toho, co ví o postiženém člověku, a částečně za něj rozhodovat. Abych dokončila příklad s odpolední svačinou, můžu uvést, na jaké věci se ptá osobní asistentka, která pracuje u Kláry již delší dobu a zná její zvyky.

Zeptá se, jestli chce svačinu.

Nebude jí nabízet kávu, protože ví, že Klára kávu odpoledne obvykle nepije, zeptá se jí jen na druh čaje jaký chce.

Chleba jí také nebude nabízet, protože ví, že Klára málo jí a jestli něco sní, tak jen malou sušenku.

Vezme všechny druhy sušenek, dá je na talířek a položí na stůl. Odhadne teplotu čaje, nemusí se ptát.

Na brčko se také nebude ptát, ví, že Kláře je to veelku jedno, ale že čaj raději pije bez brčka.

Nebude se ptát ani na to, zdali se chce nejprve napít a potom si kousnout, protože ví, že Kláře je to veelku jedno.

Vidíme tedy, že takto se celá odpolední svačina značně zjednoduší a urychlí. Toto zrychlení s sebou nese také určité riziko, protože osobní asistent může dělat něco, o čem se domnívá, že je postiženému člověku příjemné, a ve skutečnosti to tak vůbec není. Pak záleží na tom, jak se zachová postižený člověk, jestli na to osobního asistenta upozorní nebo jestli to bude mlčky snášet. U Kláry jsem se s tímto problémem zatím nesetkala, což vyplývá z její velké vstřícnosti a tolerance a také částečně z toho, že se známe již dlouho a o mnoha věcech jsme spolu mluvily.

Myslím si, že povídání si o tom, co je postiženému člověku i osobnímu asistentovi příjemné, je velmi důležité, stejně jako v ostatních vztazích. V případě, že se oba v tomto vztahu předem upozorní na obtížné situace, které by mohly nastat, dá se vyhnout mnoha nepříjemnostem. Já sama jsem v počátku práce s Klárou často o tomto přemýšlela a neustále se jí ptala. Nejprve mi to bylo trochu nepříjemné, bála jsem se, aby si Klára nemyslela, že na ní „vyzvídám“, protože mnohdy se jednalo o poměrně intimní záležitosti. Později jsem však pochopila, že Klára ví, proč se dotazuji, a ostych ze mne spadl.

PŘEJÍMÁNÍ ZODPOVĚDNOSTI

Předešlá situace však není jediná, v které osobní asistent rozhoduje za postiženého člověka, těchto momentů je mnohem více. Souvisí to například s otázkou dopravy. V okamžiku, kdy osobní asistent veze vozík, přejímá za postiženého podle mě celou zodpovědnost. Na ukázkou bych uvedla příhodu z jedné z prvních jízd metrem.

Přišla jsem ke Kláře do kanceláře, a tak jak jsme byly domluvené, vyrazily jsme na metro, do centra Prahy.

„Tak, Kláro, jaký byl dneska den?“

„No, co ti budu povídat, nic nového se nestalo, jenom samá práce, jako vždycky. Radši říkej něco ty, to bude jistě zajímavější.“

„No, mám pro tebe několik novinek, ale to probereme až později, ne. Teď bychom se měly domluvit, kam vlastně půjdeme.“

„No já nevím, ty to znáš v Praze, tak mi něco porad.“

„Sakra, sakra, to toho chceš po mně dost... Víš co, dojedeme do centra a tam potom něco vymyslíme.“

V pořádku jsme se dostaly do vagónu, potom na přestupní stanici jsme úspěšně sjely jedny jezdící schody. Trochu to s námi nahoře drelo, ale pak jsme poznaly, že to není nic špatného, to si jen vozík „sedá“ a obě jsme se uklidnily. Přestoupily jsme a zrovna příjíždělo metro, do kterého jsme se chtěly dostat. I když bylo plné, rozhodla jsem se, že se tam jistě vecpeme. Při najiždění ke dveřím jsem ale byla nervózní a nenajela jsem si dostatečně kolmo na dveře. V okamžiku, kdy jsem nakláněla vozík na sebe, zákonitě se převrhl na jednu stranu a nebyť dveří, o které se Klára zarazila a ochotných lidí, kteří jí přidrželi, skončila by pravděpodobně na zemi. Rychle jsme ještě stihly vjet do vagónu a nějaký pán mi povídá: „*To musíte dávat pozor, když takhle jezdíte s paní!*“

Nedokázala jsem mu na to nic odpovědět, zatím jsem se vzpamatovávala ze šoku.

Sklonila jsem se ke Kláře a ptala se jí: „*Jsi v pořádku, nestalo se ti nic?*“

„*Nic, nic, jen se neboj.*“

Nevěděla jsem, jak se jí omluvit a tak jsem jen řekla: „*Kláro, hrozně mě to mrzí, opravdu nevím jak...*“

Klára mě však přerušila a s úsměvem řekla: „*To nic, holka, když někdo jezdí, musí počítat i s tím, že se občas vybourá.*“

Na další stanici jsme vystupovaly.

ZPROSTŘEDKOVÁNÍ VLASTNÍHO SVĚTA POSTIŽENÉMU

Myslím, že kromě problému přebírání zodpovědnosti za postiženého člověka se v této ukázkce ukázalo ještě další nebezpečí, které může vzniknout. Mnoho postižených lidí až do své dospělosti žilo v ústavech nebo o ně pečovali rodiče a oni poznávali svět maximálně pomocí televize, knih nebo prostřednictvím vyprávění několika blízkých lidí. Teď, když mají možnost začít žít relativně nezávislý život, je tu nebezpečí, že budou poznávat tu oblast života nebo lépe ten styl života, který vedou jejich osobní asistenti. To nebezpečí,

o kterém mluvím je tedy ve větě:

„No, já nevím, ty to znáš v Praze, tak mi něco porad.“

Osobní asistent by se tedy měl snažit zprostředkovat postiženému všechny oblasti života, které zajímají postiženého a ne jeho, osobního asistenta.

PŘÍTEL ČI ZAMĚSTNANEC?

Dalším podle mě závažným problémem je to, že postižený člověk musí žádat osobního asistenta o spoustu věcí. Někteří postižení mají možná strach neustále toho druhého „obtěžovat“ a tak svoje potřeby raději redukuje na to minimální. Někteří z postižených k tomuto problému zase přistupují tak, že osobní asistent je placen za služby, které jim má poskytovat, a tak nemají žádné zábrany v kladení svých požadavků. V souvislosti s tím se objevuje jeden problém. Domnívám se totiž, že vztah osobní asistent - postižený člověk nemůže být realizován jako klasický pracovní vztah.

K tomuto tvrzení mě vede několik argumentů. Jednak je to dáno tím, že osobní asistent tráví s postiženým člověkem čas i mimo jeho pracovní dobu (pracuje-li vůbec), a tak je spoluúčastníkem i jeho soukromých aktivit, jako jsou návštěvy, dovolená... Chtě nechtě tedy velmi dobře poznává jeho soukromý život, prožívá jeho radosti, trápení a starosti. Dalším argumentem může být intimita tohoto vztahu, která vzniká například na základě toho, že osobní asistent se stará i o osobní hygienu postiženého člověka. Myslím, že kdyby se ve všech těchto situacích osobní asistent choval podle vzorce: „Ty mi za to zaplatíš, tak já to udělám,“ nebylo by to pro postiženého člověka příjemné.

Jako protiklad zaměstnaneckého vztahu můžeme pravděpodobně vzít přátelský vztah, který není jako předešlý založen na vzorci: „Já ti platím, ty to dělej,“ ale na postoji asistenta: „Já ti chci pomoci, mám tě ráda, a proto to tak udělám.“ Ale ani tento vztah není jako základ pro osobní asistenci příliš šťastný. Naším přátelům radíme, aby dělali to, co my považujeme za dobré. V tomto případě to tak ale nelze dělat, protože postižený člověk je na nás v provedení mnoha věcí odkázán a proto prosadit svůj názor přes naši dobře míněnou radu je pro něj obtížné. Zdravý přítel si může vypošlechnout naši radu, ale problém může vyřešit tak, jak on považuje za správné. Postižený člověk je v nebezpečí, že jestliže se rozhodne jinak, než my mu radíme, bude se muset ze svého rozhodnutí „zpovídat“, vysvětlovat nám ho, obhajovat. A to bychom po něm nikdy neměli chtít. Ani tento typ vztahu se nedá tedy považovat za ideální. V tomto případě by mohlo docházet k následujícím situacím:

Přišly jsme do bytu a vydaly se na nákup do nedalekého krámků. Dohodly jsme se, že k večeri si uděláme topinky s vajíčkem a sýrem. Nakoupily jsme, co jsme potřebovaly a vrátily jsme se domů.

„Tak, už jsme zase tady,“ spokojeně říká Klára.

„Klára, já ti to teď přepnu zase na automatiku, ať si tu můžeš popojíždět, jo?“

„No, to bude paráda!“

„A vrhnu se na ty topinky. Přijedeš za mnou?“

„To víš a mohly bychom si dát čaj.“

„Máš geniální nápady.“

Postavila jsem vodu na čaj a začala jsem smažit chleby.

„Ty, Kláro, jak je máš nejraději: lehce osmažené nebo připálené?“

„Abych se ti přiznala, tak je mám nejraději připálené.“

Probudily se ve mně pedagogické vlohy a začala jsem Kláře vysvětlovat, že přismáhané topinky jsou velmi nezdravé, ... Svůj monolog jsem zakončila: „Takže já ti udělám jako sobě - jenom lehce osmažené, žádné černé boty.“

„Ale já bych přeci jenom ráda ty osmaženější,“ ozvala se nesměle Klára a mně došlo, jakou hloupost jsem udělala.

Mám pocit, že se tu vynořuje ještě jedna otázka: Co kdyby postižený člověk požádal svého osobního asistenta, aby udělal něco nezákonného? Jak on by měl reagovat? Odmítnout jako řádný občan nebo vykonat, co je po něm žádáno, jako správný osobní asistent?

Z předešlého textu je doufám vidět, jak je vztah mezi osobním asistentem a postiženým člověkem komplikovaný. Ideální by podle mě byl zvláštní druh přátelského vztahu, který by pomáhal postiženému člověku i osobnímu asistentovi jednak překonat rozpaky, které by se mohly objevit při vykonávání některých intimních potřeb a přání postiženého, který by také urychloval a zjednodušoval společnou každodenní práci. Na druhé straně by však tento vztah musel od osobního asistenta vyžadovat naprostou kázeň a respekt k potřebám a přáním postiženého člověka, které by beze zbytku plnil. Vědomí tohoto by postiženému pomáhalo v tom, aby se nebál vyslovit všechna svoje přání. Domnívám se však, že vytvoření takového vztahu je velmi těžké, neboť to předpokládá oboustranné sympatie a vzhledem k tomu, že osobních asistentů není zrovna dostatek, je velmi těžké narazit na několik lidí (protože postiženému obvykle nestačí jen jeden asistent), kteří by splňovali tyto náročné požadavky.

Další otázkou je to, jak se má zachovat postižený či osobní asistent, když zjistí, že ten druhý mu „nesedí“. Má se snažit překonat tento svůj pocit nebo má rovnou říci tomu druhému, co cítí a zkusit to raději s někým jiným? Myslím si totiž, že dělat osobního asistenta někomu, kdo mi není sympatický, by bylo pro oba dosti náročné a vyčerpávající.

ZÁVĚR

Na konec této práce bych chtěla zařadit dvě ukázky dnů, které jsem s Klárou strávila a na které ráda vzpomínám.

Vystupujeme na naší zastávce jdeme domů, ale hned, jen co Kláru přesadíme na mechanický vozík, vyrážíme na nákup do vzdáleného obchodního střediska.

„Tak, Kláro, co na tu oslavu nakoupíme?!“

„Víte co, pomalu projedeme všechny regály a něco vybereme.“

„Tak předevsím musíme koupit bramborový salát. No jo, ale kolik?“

Stavíme se do fronty a mezitím počítáme, kolik lidí tam vlastně bude.

„Osm lidí, to by chtělo nejmíň kilo a půl,“ říká Hanka.

Já i Klára jsme dosti bezradné.

„Tak asi jo,“ souhlasíme po chvíli.

„A nějaký salám, sýr...“

„Kristino, dojde zatím pro ty rybí prsty, bude se vám chít je smažit?“

„Ale to víš, že jo,“ ujišťuji ji a odbíhám pro ně.

„A taky někdy pítí.“

Postupně tak nakupujeme všechno potřebné, Klára bere všeho spíš víc než miň. Pak přijíždíme ke kase. V nákupním vozíčku je i čokoláda, kterou jsem si pro sebe přidala.

„Kláro, tu čokoládu ti pak zaplatím, jo?“

Klára se usměje a prohlásí: „Já tě asi zaškrťm.“

„No Kláro, kdybys řekla, že mě zastřelíš, tak ti to ještě možná uvěřím, ale zaškrťit?“ říkám pochybovačně.

Obě se tomu smějeme a Hanka dodává: „A stejně bys Kláře musela tu pistoli ještě nabít a podat!“

Všechny tři se smějeme, jedna paní vedle nás, co vyslechla náš rozhovor se nechápavě dívá.

„Kláro, kde máš ty peníze?“

„V peněžence v nějaké kapsičce.“

Prohledávám peněženkou, ale nemohu ji najít. Hanka to také zkouší, bez úspěchu.

„Sakra, kde to může být?“

Už jsme skoro na řadě, nervozita stoupá.

„Máte někdo jiný nějaké peníze?“

Nikdo nic, dohromady tak 50,-Kč.

„Ale máma mi je tam určitě dávala.“

Prohledáváme peněženkou znovu a najednou je nalzáme.

Paní nám oznamuje: „543,80!“

„Sakra, ještě, že jsme to našly, to by byl trapas.“

Klára žertuje na téma, že to nevádí, v tom případě by se postavila před obchodní dům a něco by vyžebřala.

„No tak, Kláro, rychle se oblikej a jedem!“

„Jasně, jedem - ale kam vlastně?“

„No, napadlo mě, že teď je taková souborná výstava Váchala v Rudolfinu. Tak bychom mohli jít třeba tam. Ale jestli nemáš chuť, tak nemusíme.“

„Ale to víš, že mám chuť.“

„Tak jo, já ti dám bundu, šálu budeš chtít? A vyřážíme. Jo, ještě si dojdu na záchod. Ty nechceš?“

„Ne díky!“

Bez problémů se dostáváme až k Rudolfinu, najdeme na první pokus ten správný vchod, ale vzápětí zjišťujeme, že je tam asi 20 schodů. Nějaká ochotná paní nás informuje o tom, že vedle je ještě jeden vchod, kde je i výtah. Vyjíždíme výtahem až nahoru, ale ocitáme se asi uprostřed výstavy.

„Tak, Kláro zajedeme na začátek ne?“

„No, jasně a sundej mi prosím tě bundu, je mi tu dost hor-ko.“

„Jo, jo, hned to bude.“

Dostáváme se až na začátek výstavy, sundávám Kláře bundu a pak se jí ptám.

„Musíme se dohodnout na tom, jak si to budeme prohlížet. Škoda, že nemáš električák, to by to šlo mnohem líp.“

„No, já nevím.“

„Víš co, dohodneme se takhle. Já půjdu pomalu a před každým obrazem se na chvíli zastavím a počkám, aby sis ho mohla prohlédnout. Kdyby se ti to zdálo moc krátké nebo dlouhé, tak se ozveš.“

„Jo, to je dobrý nápad.“

„Ale určitě se ozveš?!“ říkám naoko výhruzně.

„To víš, že jo, vždyť mě znáš.“

„No právě, že tě znám.“

Vyřážíme tak, jak jsme se domluvily, zakrátko zjišťuji, že je tu ještě jeden problém. Klára i já se totiž na obrazy díváme každá z jiného úhlu, každá tedy potřebujeme jinou vzdálenost. Řešíme to tak, že volíme kompromis - něco mezi. Procházíme pomalu, obrazy se nám líbí, ale já jsem za chvíli unavená, protože exponátů je tu opravdu mnoho.

„Kláro, co kdybychom ten zbytek už jen tak prolítly?“ navrhuji.

Pak si však uvědomuji, že moje žádost zněla dost sobecky a tak se hned opravuji: „Tedy až co ty, jak budeš chtít...Já to s tebou klidně projdu, ale mám dojem, že i ty jsi již dost unavená.“

Ještě chvíli se domlouváme a pak skutečně zbytek výstavy projíždíme rychleji.

OSOBNÍ ASISTENCE

Cílem služeb, které mají poskytovat osobní asistenti, je umožnit postiženému člověku plnohodnotný život. Znamená to tedy, že osobní asistent by měl nahradit postižené orgány daného člověka. Vzhledem ke specičnosti tohoto úkolu se odlišují osobní asistenti pro zrakově postižené občany, sluchově postižené občany, tělesně postižené a pro mentálně postižené občany. Velmi diskutovanou otázkou je osobní asistence u postižených dětí, protože zde hrozí nebezpečí, že osobní asistent bude nahrazovat povinnosti rodičů.

Osobní asistence v naší republice začala vznikat po r. 1989 a prozatím nejsou všechny problémy s ní spojené vyjasněné. V současné době se pracuje na legislativních otázkách osobní asistence. Osobní asistenti jsou placeni Pražskou organizační vozíčkářů podle počtu hodin, které u postiženého člověka odpracují. Každý občan s handicapem má právo na určitý počet hodin, které Pražská organizace vozíčkářů jeho osobnímu asistentovi zaplatí. Tento počet hodin je odvozen od komplikovanosti postižení, ale prozatím je bohužel také omezený finančními prostředky, které Pražská organizace vozíčkářů má. Tato organizace zároveň také zajišťuje kurzy pro lidi, kteří chtějí pracovat jako osobní asistenti a eviduje postižené, kteří o služby žádají, stejně jako osobní asistenty, kteří práci teprve hledají.

Páté kolo u vozu

Jana Šestáková

OBSAH

SEZNÁMENÍ

NEOPAKUJ

NECHCI HRÁT NA KLAVÍR

NECHCI HONZU

NECHCI SI HRÁT

NECHCI VÁS VŮBEC POSLOUCHAT

PÁTÉ KOLO U VOZU

SEZNÁMENÍ

Vstoupit poprvé do domu na Petřínách znamenalo překonat své ostýchavé já a vejít s přesvědčením, že byt, ve kterém se posléze ocitnu, poskytne mně, i té, kvůli které sem jdu, nejen zmatené dojmy z první návštěvy, ale o trochu víc.

Venku bylo ošklivé podzimní počasí a já jsem při bloudění mezi činžovními domy měla dost času ještě jednou si promyslet, co se tak náhle seběhlo v posledních dnech.

Již delší dobu jsem se snažila najít praxi, která by pro mne znamenala jen povinnou návštěvu určitého zařízení. Mé požadavky byly až příliš vysoké, hlavně vzhledem k nabídce, a tak se mé hledání stále prodlužovalo a mé naděje stále zmenšovaly.

Inzerát na fakultě však jednoho dne vše změnil. Zněl stručně: Hledáme studenty speciální pedagogiky, kteří by měli zájem získat zkušenosti s dvouletou postiženou holčičkou.

První telefonát byl velice krátký, slovo slovo, a tak jsem se ocitla druhého dne u malé Terezky.

Malý domek jsem našla až po dlouhé době, ale vzhledem k náhodě, která mne k němu přivedla, jsem ráda, že se mi ho vůbec podařilo objevit.

Otevřít mi přišla paní Horáková, maminka. Po krátkém přivítání jsme usoudily, že by bylo nejvhodnější, abych se s malou Terezkou seznámila sama, a tak jsem se s ní po chvíli ocitla v jejím malém, světlounce růžovém pokojíčku, který Terka sdílí se svými dvěma sourozenci. Dnes jsme tu však byly samy.

NEOPAKUJ

„*Já jsem Katka princezno, jak říkají Tobě?*“ беру Terezku do náručí a pohupuji s ní ve vzduchu, moc se jí to líbí, směje se. Terka omotá ruce kolem mého krku a opakuje po mně: „*Katka princezno říkají Tobě*“. Beru její ruku do své a opakuji: „*Já jsem Katka*,“ přičemž ukazuji na sebe: „*a ty jsi Terezka*,“ ukáži na ni.

„*Terezka*.“

„*No vidíš, to jsi Ty*,“ konstatuji s potěšením.

„*Jsi Ty*.“

Terezka mi sedí na klíně, hledí po vlasech a mě tak trochu mrzí, že nám to vzájemné povídání nějak moc nejde, snad se to časem spraví.

Z mého přemýšlení mne vytrhla maminka, která nakoukla do místnosti. „*Tak co, holky, vidím, že jste se skamarádily. Doufám, že moc nezlobíš, Teriku*.“

„*Nezlobíš Teriku*,“ zareaguje Terezka okamžitě, usmívá se.

„*Ty abys to po mně nezopakovala, vid'? Radši ukaž tetě, jak hraješ krásně na klavír*,“ posadí Terezku ke klavíru a sedá si vedle mne na postel. „*To její opakování je hrůza, měla jsem takovou radost, když začala mluvit, ale vadí mi, že pořád jen něco opakuje a sama nic nevymyslí, už Ti zahrála něco na klavír?*“

„*Ne, ještě ne*,“ přiznávám.

„*Umí hrozně moc písniček, to si ani neumíš představit*.“ obrací se na Terku, „*Zahraj něco tetě, třeba Ověčky*.“ Přesouvá Terku na malou stoličku u klavíru.

NECHCI HRÁT NA KLAVÍR

Terka mámu vůbec neposlouchá, vyfukává dvěma prsty stále stejnou melodii a mračí se. Vypadá, že jí to vůbec nebaví.

Maminka odchází do kuchyně a my se ocitáme opět samy. Chytám Terku za ruce, sundám ze židličky a pokládám ji na zem. Okamžitě začíná poskakovat a do rytmu si prozpěvuje požadované Ovčáky. Jako by čekala na chvíli, kdy jí nikdo nebude nutit.

„Terezo, nech toho, běž si radši hrát.“ křikne na ni máma, která se náhla objevila ve dveřích. Svým křikem jakoby reagovala na situaci, ve které se nestalo to, co by si ona sama představovala. „Pořád takhle poskakuje jako blázen.“ bere jí za ruku a podává jí malou panenku, Terka s ní mrští rozloženě do kouta. Také forma protestu?

NECHCI HONZU

Dnes odpoledne mi na hlídání přibyl i malý Honzík. Je mu teprve jeden rok, ale je velice šikovný a bystrý. Na uvítanou mi dal do ruky svou oblíbenou žabičku, řekl „na“ a rošťácky se usmál. Terka, která se mne držela za druhou ruku mi ale hračku sebrala a hodila s ní prudce o zem. „No tak, Terko, dej jí hezky Honzovi.“ zvedám zvířátko ze země a podávám ho Terce. Honzík k ní instinktivně zvedá ruce a chystá se uchopit, co mu patří. Terka, jakmile se jí dotkne, ucukne a hází hračku do dálky.

Terezka nesla Honzovo narození velmi těžce. Velmi jí vadilo, že přestala být středem pozornosti, na což byla do té doby zvyklá. Dávala své zklamání dosti najevo. První slůvka, která do té doby uměla, přestala úplně používat, odmítala mluvit a uzavřela se zcela do sebe. Na Honzu reagovala velmi podrážděně, ostatní ignorovala. Její nejoblíbenější činností se stala hra na klavír, ve které je velmi dobrá. Nejen že umí zahrát jakoukoliv melodii, kterou jí předem zahrajete, ale dokáže hrát, i když jí něco jen zazpíváte, nebo zabroukáte.

Hraje vždy pouze tehdy, když chce ona, ne my. Terka si vytvořila vlastní svět, ze kterého nechtěla být nikým a ničím rušena. Postupem času povolila, abychom si s ní občas trochu hráli, ale pouze to, co chce ona a když chce ona.

Honza již vypadá dosti unaveně, a proto ho ukládám k jeho pravidelnému polednímu spánku a jdu za Terezkou.

NECHCI SI HRÁT

V dětském pokoji je úplné ticho, což ve mně vyvolává pocit strachu, zda se něco nestalo, ale nakonec objevím Terku u její skříňky s oblečením. Vůbec nereaguje na můj příchod, ruce má opřené o poličku, usmívá se a poskakuje.

„Pojď sem, Terko, budeme si hrát.“

Nereaguje.

„No tak, pojď.“ беру jí za ruku a posadím vedle sebe na postel.

„Zkusíme teď navlíkat tyhle kolečka na tuhle trubičku, jo?“

Nechám jí nejprve vše osahat a zároveň jí ukazuji, jak na to. Vše dělá pomalu a bez přílišného zaujetí, myslím, že by

si tu teď nejraději sama poskakovala, ale hrozně ráda bych jí alespoň něco naučila, a tak pokračuji i přes její nepřílišné nadšení.

„Kolečka na tuhle trubičku, jo?“

„Ne, ne, takhle ne, nejdřív si musíš vzít všechny kroužky do ruky, abys poznala, který je větší.“ vysvětluji trpělivě.

„Poznala, který je větší.“ začíná jí to docela bavit, usmívá se.

„Jo, jo, poznala, který je větší.“

Terka najednou přestane navlíkat, jako by jí zarazilo, co jsem právě řekla.

„No tak, vem si největší kroužek, Terko.“

„Největší kroužek, Terko.“ zopakuje po mně zcela automaticky.

„Největší kroužek, Terko.“ opakuji já.

Tereza opět, jako by se lekla, chvíli mlčí, pak zašeptá: „Navlíkáme spolu kroužky.“

V tu chvíli však naopak zase zbystřím já, co že to řekla? Slyšela jsem dobře? Řekla poprvé sama větu, aniž by po mně něco opakovala. Co jí k tomu ale přimělo?

Šťastná svým prvním úspěchem, ale nenasycená natolik, abych přestala se s nadějí snažit jít dál a opakuji opět po ní, „Navlíkáme spolu kroužky.“ Tereza v tom okamžiku uchopí jedno z koleček a mrští s ním o zem, pak si lehá a mlátí kolem sebe rukama a nohama, přičemž vzbudí i Honzika, který se k ní hned svým hlasitým křikem přidá.

„No tak, nekřič malá, už nebudeme navlíkat a povídat, budeme si třeba hrát!“

Tereza mne zcela ignoruje, poté, co se sklídnila, skáče si u svého prádelníčku a na má slova nejen že nereaguje, ale dokonce ani nic z toho, co jí povídám neopakuje. Po chvíli jí skákání omrzí, a tak přechází ke klavíru a začíná vyfukávat jednoduchou melodii.

Nedokáži pochopit, co jí tak rozčílilo, dělala jsem jen chvíli to, co ona. To se jí velmi nelíbí, ale proč? Případá mi, že jsem jí tím trochu narušila bariéru, kterou si vůči svému okolnímu prostředí vytvořila svým opakováním. Tím, že jsem se začala chovat jinak, než obvykle, vlastně jako ona, jsem ji donutila také ke změně, která jí však vůbec nebyla příjemná. Opakování si ve své uzavřenosti a samotě budovala tak dlouho. Tak proč by ho teď měla zájem měnit? Dívám se na Terku a přemýšlím, že takové opakování může sebou přinášet i určité výhody.

NECHCI VÁS VŮBEC POSLOUCHAT

Stačí si představit situaci v rodině Horákových. Maminka je svou prací natolik zaměstnána, že nebývá skoro vůbec doma, otec na tom není o moc lépe, spíše naopak. Na své děti mají oba velmi málo času, ale když se náhodou zrovna ocitnou doma, snaží se oba Terce věnovat speciální péči, tedy především naučit ji v co nejkratším čase co nejvíce nových věcí. Terezka je však většinou sama, nebo s babičkou, která se však musí věnovat i Honzovi, a tak nechává Terku, ať si hraje sama.

Samota, která pro Terku zprvu znamenala značnou krizi, se postupem času změnila v denní samozřejmost. Umožňovala Terce dělat to, co právě považovala za nejvhodnější.

Občas se však vyskytly situace, kdy ji někdo z rodiny z této samoty chtěl nebo musel vyrušit, ať už šlo o snahu trošku si s ní pohrát, nebo třeba o pouhou nutnost dát jí na nočník. Jako ve většině rodin byla Terka jednoduše k dané činnosti slovně vyzvána, ale co dělat, když se jí prostě nechtělo?

Když dítě neuposlechne výzvu dospělého, je káráno, když neuposlechne opět, je káráno ještě více, ale když rozkaz zopakuje, třeba i několikrát? Nerozumí, a tak opakují, nebo prostě jen nechci rozumět?

Přistupuji k Terezece. „*No, princezno, ukaž, zkusíme si spolu zahrát Skákal pes?*“, sedám si na židličku vedle ní.

„*Zahrát Skákal pes*“, opakuje po mně a dál si hraje svou melodii. Začnu sama hrát a zpívat Skákal pes a když jsem u druhé sloky, Terka se usměje a začne najednou zpívat sloku první. Přestanu zpívat, abych jí nerušila, ona však okamžitě přestane taky.

„*Tak přes co skákal ten pes, Terko?*“

„*Skákal pes, Terko.*“

Zkusím to zpívat: „*Skákal pes, přes...! No, zkus to jako já!*“

„*Jako já.*“

„*Jako já,*“ opakují zkusmo po ní.

„*Jako já.*“

„*Jako já,*“ snad to nepřeháním.

„*Přes oves, přes zelenou louku.*“

V pondělí hlídá Terezu babička. Když přicházím, dává jí zrovna na nočník a svléká jí kalhoty a košílku. Napadá mne, že to Tereza již delší dobu umí sama, zabralo jí to dost času a stálo plno úsilí, ale trvá jí to až příliš dlouho. Babička jí proto, v zájmu úspory času, svléká sama, aby se mohla věnovat vaření, máma to dělá také tak, nikdo nemá tolik času, aby čekal tak dlouho.

Terka se nejprve vzteká, nakonec ale rezignuje, plácá se přes ručičky a opakuje poslední babiččina slova, „*nedělej to, nedělej, nezlob pořád.*“

Když jí nakonec donesou na nočník a podají do ruky hračku, alespoň jí sama hodí do kouta a začne si sama sundávat ponožky a boty, což vlastně vůbec není potřebné. Už se přestala mračit a vypadá to, že je spokojena sama se sebou, konečně udělala něco, co sama chtěla.

„*Co to zase vyvádíš, nech si ty boty, budou tě zábst nohy,*“ reaguje rozlobeně babička.

„*No tak, slyšíš mně?*“

„*Slyšíš mně,*“ okamžitě zareaguje Terka a dál si hraje se svým tělíčkem. Babička to vzdává. „*Tak co, jak to dopadlo,*“ zvedá jí z nočníku, „*nic, to nevádí, zkusíme to později.*“

„*Zkusíme to později,*“ ozývá se od nočníku.

Babička jí začíná oblékat.

„*Já to dodělám,*“ nabídnou se.

„*Tak jo, pak jí dáme svačtinu,*“ babička odchází.

„*Tak, a teď to zkus sama,*“ obracím se na Terečku.

Terečka se skutečně snaží nandat si kalhoty, vše dělá pomaloučku, ale najednou ztrácí rovnováhu a padá na zem, začíná trošku poňukávat.

„*No tak, vždyl' se nic nestalo, vstávej.*“

„*Nic nestalo, vstávej.*“

„*Nic nesta, vstávej,*“ podotkne, ale leží dál na zemi.

„*Vstaň, Terko,*“ říkám jí mírně.

„*Vstaň, Terko.*“

„*Když vstaneš, půjdeme dělat papů,*“ zkouším smlouvat.

Terka rychle vstane a ještě neoblečená zamíří do kuchyně.

„*Dělat papů, jů, ú, jů,*“ brouká si vesele.

„*No to víš, že jo, nahatá, zlobivá a hned bys chtěla papat,*“ беру ji za ruku a mířím s ní opět do pokoje, vzteká se.

„*Jenom chvíličku, Terko, nejdřív se musíš hezky oblíct.*“

„*Musíš oblíct,*“ opakuje rozlobená Terka, nakonec ale přece jen přetahuje přes hlavu své červené tričko a pomáhá mi s obouváním bot.

„*Jsi moc hodná holka, Terko,*“ hladím ji po vlasech, když jsme konečně hotovy. Terka tentokrát nic neopakuje, jen se usmívá.

PÁTÉ KOLO U VOZU

Jdeme do kuchyně. Je tu podezřele živo, rodiče se zrovna vrátili z práce a šli si uvařit kávu. Když vstoupíme do kuchyně, vesele nás vítají: „*Ahoj holky, jak se máte.*“ Máma bere Terku do náruče a dává jí políbení na čelo, Terka ale prudce ucukne. „*Se máte holky.*“ Rodiče se smějí, Terka se hned začne smát také. Dávám jí ohřát svačtinu, začíná být nervózní, že to tak dlouho trvá.

„*Nebud' nedočkavá, Terko, už to bude,*“ chlácholím jí od plotny. Terka začíná kopat do stolu, pak se vztekle postaví a začne hrozně křičet. Jdu k ní: „*Kočičko, to bude dobrý, už je to hotový, pojď budeme spolu foukat.*“ Terka se uklidní, nechá se posadit na klín a pomáhá mi foukat. Rodiče zatím probírají nějaké pracovní problémy, nevšímají si nás, Terka během jídla občas zopakuje něco z jejich rozhovoru, vždy se její poznámce zasmějí.

Musím už jít domů, je docela pozdě, rodiče se rozhodli jít na nákup, a tak volají babičku a prosí, aby znovu přišla, ne příliš nadšeně souhlasí, ale přesto přichází za pár minut. Naštěstí bydlí blízko. Někdo přece musí dávat pozor, aby se Terce nic nestalo, ale kdo si s ní bude hrát?

Terezece Horákové jsou skoro tři roky a je od narození slepá. Její vada je nevyлéčitelná. Jako každé slepé dítě potřebuje zvýšenou péči a pozornost, aby jednou byla schopna zařadit se do normálního života.

Jenom škola?

Barbora Trapková

OBSAH

CESTA DO ŠKOLY
PRVNÍ ZVONĚNÍ
MATIKA, TO NENÍ SRANDA
PŘESTÁVKY JSOU NEJLEPŠÍ
PÍŠU, PÍŠEŠ, PÍŠEME
VELKÁ PŘESTÁVKA
KRESLETE DOMEČKY
PENÍZE, ZASE PENÍZE
DNESKA JE TĚLÁK V LESE
POSLEDNÍ ZVONĚNÍ

CESTA DO ŠKOLY

Je půl osmé ráno a já pospíchám do školy. Kolem proudí davy školáků s taškami na zádech. Občas někdo pozdraví. Všude je slyšet smích a dětské štěbetání.

Před školou je už spousta dětí, stojí v hloučkách, pokřikují na sebe, strkají se. Malé holčičky skáčou gumu, ty větší koukají po klukách. Vždy, když nějaký kolem projde, dají hlavy dohromady a... Nechtěla bych být tím klukem. Nelze přehlédnout ten výraz na jejich tvářích, který přesně vypovídá o tom, co si myslí. Malí kluci se honí a stílejí po sobě pistolemi. Pár dětí si dopisuje domácí úkoly, které se nestihly nebo zapoměly napsat doma.

Hledám klíče a mezi tím si opět, snad už potřetí, prohlížím nově postavenou budovu zvláštní školy. Vždycky mě napadne to samé. Architektka této školy bych opravdu ráda poznala. Školní věž je hnědá se žlutými okny, vstupní dveře jsou červené, další část budovy svítí bílou barvou a má pro změnu okna zelená. A nesmím také zapomenout na zelené kachlíky, které lemují celou bílou část. Zkrátka, ta naše škola je umělecké dílo.

Odemknu a letím do třídy, kterou máme v prvním patře. Schody beru po dvou. Beru za kliku, je zamčeno. Znovu hledám v tašce klíče. Žádné děti tu ještě nejsou, všude je ticho. Slyším jen slabé hlasy ze sborovny. Přemýšlím, jestli se mi to ticho líbí nebo ne. Přinejmenším je to zvláštní. Dětské hlasy ke škole samozřejmě patří, je tu hned veseleji, ale musím se přiznat, že to ticho před začátkem celého dne mám docela ráda.

Zavírám za sebou dveře a jdu rovnou ke svému stolu. Vynadávám si věci z tašky a přemýšlím o první hodině. Musím si vzít ze skříňky pracovní sešity, a tak pomalu přecházím třídu. Moje oči se zastavují na nástěnce. Děti namalovaly nové obrázky. Okamžitě zapomínám na to, že jsem chtěla dojít pro sešity a zastavuji se u nových obrázků. Musím uznat, že se dětem opravdu povedly. Pomalu se rozhlížím dál po třídě. Je docela malá, je tu jen šest lavic, před kterými stojí učitel-
ský stolek a černá tabule. Po celé stěně vedle dveří jsou skříňky s vitrínkami, ve kterých jsou vystaveny různé výrobky dětí. Zvířátka z kaštanů, domečky z plastelíny, auta, domy a lodě z Lega a spousta dalších moc hezkých věcí. Na jedné té skříňce stojí velikánský robot z papírových krabic. Má velikánské modré oči, nos z krabičky od nějakých prášků a obrovskou pusou, která se směje na celou třídu. Najednou si vzpomínám na sešity. Rychle je vyndávám z poličky a nesu na stůl. Cestou se zastavuji u okna a koukám ven na podzimní les. Zvoní.

PRVNÍ ZVONĚNÍ

Zvoní. Slyším, jak se děti hromou do šaten. Najednou je všude samý křik a smích, odevšad se ozývají rány a práskání dveří. Do třídy vletěl Tomáš, Štěpán a Petr:

„Dobrý den, paní učitelko.“

„Ahoj, kluci.“

Vypadá to, že mají dneska dobrou náladu. Sedají si do lavic a hned vytahují z tašek různé krámy. Starý foťák, autíčko a stříkací pistoli. Petr si sedá na lavici k Tomášovi a Štěpánovi. Společně si prohlížejí starý foťák.

„Když mi ho pučíš domu, tak ti nechám tu kazetu ještě tejdén.“

Na Tomášovi je vidět, že by ten foťák chtěl za každou cenu, ale Petr se netváří nadšeně na to, že by ho měl půjčit Tomášovi domů. Nakonec přece jen povolí.

„Tak jo, ale zejtra mi ho určitě přineseš. A tu kazetu ti dám až ve čtvrtek.“

Tomáš rychle souhlasí a bere si foťák k sobě. Štěpán jenom kouká a já mám pocit, že má na Tomáše tak trochu vztek. Chtěl ten foťák určitě taky.

Do třídy vcházejí další děti. Jana něco vypráví Mírovi a ten se hlasitě směje. Hned za nimi se žene Láďa s Járrou. Jako normálně jsou úplně rozjívěni. Opravdu se moc těším na to, až je budu zklidňovat. Chybí už jenom Milan a Klára. Děti je ve třídě jenom devět a jsou různě staré. Láďa s Járrou jsou druháci, Petr s Janou třetíáci, Tomáš, Štěpán, Milan a Míra čtvrtíáci a Klára chodí do páté třídy.

Do zvonění zbývá ještě pět minut, a tak si prohlížím příklady, které jsem si doma pro děti připravila. Najednou někdo začal strašně řvát. Všichni jsme se dost lekli. Ve dveřích stál Milan a pořád ještě řval.

„Milane, proboha, proč tak řveš?“

Musela jsem hodně zvýšit hlas, abych ho překřičela.

„Nevím, jen tak.“

Konečně přestal řvát a vydal se směrem k lavici. Všechny ostatní děti se mu smály, ale Milan si z toho očividně nic nedělal. Sedl si do lavice, usmíval se a připravoval si věci na hodinu matematiky.

„To on dělá často a ani naše paní učitelka mu vtom nezabrání. Ona mu vždycky řekne, aby to nedělal, ale Milan zařve třeba ještě jednou. Von je takovej.“

Takhle mi to vysvětlila Jana. Je asi pravdou, že když chce Milan křičet, tak mu v tom nikdo nezabrání. Já jsem to zažila poprvé, ale děti, jak je vidět, už své zkušenosti mají.

Minutu před zvoněním přichází Klára, ve tváři opět svůj unuděný výraz. Pozdraví tak, aby se neřeklo, a pomalu se šourá ke svojí lavici. Je mi jí tak trochu líto. Vlastně sem vůbec nepatří, měla by být v jiné třídě, ale protože tam už není místo, musí chodit sem.

MATIKA, TO NENÍ SRANDA!

První hodinu máme matematiku. Rozdávám každému pracovní sešit a příklady na papírech, co jsem si připravila večera večer. Snažím se o to, aby se děti trochu uklidnily. Vysvětluji jim, co mají dělat a jdu pro počítadla, rozdávám je a vtom si všimnu Tomáše a Štěpána. Vůbec mě neposlouchají, protože jsou zaujatí čímsi pod lavicí.

„Kluci, co to máte pod tou lavicí? Ještě chvilku si s tím budete hrát a já vám to seberu.“

Oba se na sebe podívali, spiklenecky se usmáli a rychle to uklidili do lavice. Ne však na dlouho. Za pár minut se pod lavicí zas o něco tahali a živě mezi sebou diskutovali. Teď už vůbec nic neříkám a jdu rovnou k jejich lavici.

„Myslím, že jsem vám něco řekla, ne?“

Natahuji ruku a čekám. Kluci chvilku protestují, ale nakonec mi na dlani leží hromádka papírových peněz ze hry „Dostihy a sázky“. Všichni se dívají, co s těmi penězi budu dělat. Pokládám je na stůl a hodina pokračuje dál.

Konečně je klid a všichni počítají. Sedím u Ládi a opravuji mu druhý příklad. První vypočítal dobře. Najednou se podívám na Míru. Sedí nad tím papírem s příklady tak, jako že neví vůbec o světě. Asi si s tím neví rady.

„Míro, chceš, abych ti s tím trošku pomohla?“

Neříká nic, jenom kývne hlavou.

„Tak pojď, podíváme se spolu na ten první příklad. Takže, jaký je ten první příklad. přečti ho.“

„Tři plus pět se rovná.“

„Dobře. A teď mi řekni kolik se to rovná.“

„Vosum.“

„Vidíš, jde ti to výborně! Jaký je druhý příklad?“

Míra je potěšen mou pochvalou a s o trochu větší chutí se pouští do nového příkladu.

„Čtyři plus nula rovná se.“

„No dobře, ale řekni rovnou kolik se to rovná.“

„Čtyři plus nula rovná se nula.“

„Opravdu to je nula? Zkus to spočítat ještě jednou.“

No, po pravdě řečeno, nevypadá na to, že by chtěl ten příklad počítat ještě jednou. Přesto to zkusím znovu.

„Tak ještě jednou. Kolik je čtyři plus nula?“

„Nula.“

„Ne. Zkusíme to teďka s počítadlem.“

Míra na mě jenom kouká, a tak vytahuji počítadlo z lavice sama. Stavím ho před Míru a ten si ho bere do ruky.

„A teď mi tu odpočítej čtyři červené kuličky.“

A Míra počítá.

„Jedna, dva, tři, čtyři.“

„Výborně! A teď k těmto čtyřem červeným kuličkám nepřidáš ani jednu kuličku. Kolik jich tam budeš potom mít?“

Až teď zjišťuji, že se Míra vůbec nekouká na to počítadlo, ale na mě. Zkusím tedy jinou taktiku.

„Viš, co? Zkusíme to spočítat na mých prstech, ano?“

Míra neodpovídá, a tak počítáme znovu.

„Koukej se teď na mou ruku. Jeden prst, druhý prst, třetí prst a čtvrtý prst. Mám tady čtyři prsty. A teď k nim nepřidám už žádný. Kolik jich tam budu mít?“

„Čtyři.“

„No výborně! Takže kolik je čtyři plus nula?“

„Nula.“

„Ne, Míro. Vždyť jsi to před chvilkou řekl. Kolik jsem tam měla těch prstů?“

„Čtyři.“

„No vidíš. Takže kolik je čtyři plus nula?“

„Čtyři.“

„Bezva! Tak zkusíme jiný příklad. Kolik je třeba sedum plus nula?“

„Nula.“

„Ne, jak to bylo s těma prstama? Tohle je skoro to samé, akorát těch prstů budu mít sedum. A zase k těm sedmi prstům žádný nepřidám. Kolik jich budu mít teď?“

„Sedum.“

„Výborně!“

Je mi jasné, že si to bude muset Míra hodně cvičit, ale teď se musím věnovat dalším dětem. Tomáš se Štěpánem mají už všechny příklady vypočítané. Tak jim to jdu zkontrolovat. Tomáš to má všechno dobře až na dva příklady. Pak začínám kontrolovat Štěpánovy příklady. Všechno dobře, až na dva příklady. Že by náhoda? Štěpán má stejné chyby jako Tomáš.

„Kluci, víte určitě, že jste to dělali každý sám?“

Oba dva kluci horlivě kývají, jako že ano. Moc tomu nevěřím, ale pochybuji, že se mi k opisování přiznají.

PŘESTÁVKY JSOU NEJLEPŠÍ!

Zazvonilo, matematika skončila a do všech dětí jako by střelilo. Někdo běží na chodbu, někdo k jiné lavici, ale všichni vypadají hned veseleji. Jenom Tomáš se Štěpánem se moc vesele netváří. Něco si v lavici šuškájí, určitě chtějí vrátit ty peníze. A mám pravdu! Jdou ke mně a dohadují se, kdo to řekne. A já dělám, že je nevidím.

„Paní učitelko, nemohla byste nám vrátit ty peníze?“

„A na co je potřebujete?“

„No my s nima platíme!“

Zřejmě mi nic nedochází. Nemůžu pochopit, jak mohou platit penězi z „Dostihů a sázek“.

„Jak platíte, copak ty peníze jsou platné?“

„No v krámě přece né!“

Tomáš to řekl takovým tónem, jako že jsem úplně pitomá, když si myslím, že s těmito penězi mohu přijít do krámu.

„My s nima platíme tady.“

„A co tady kupujete?“

„No všechno možný. Třebas i tužky.“

Zatímco Tomáš pořád vykládá, co se tady za ty peníze dá koupit, Štěpán odběhl do lavice a za chvíli mi ukazuje obyčejnou tužku.

„Koukněte tuhle tužku jsem koupil od Milana za dvacet korun.“

Oba o tom mluví tak nadšeně, že mi je docela líto jim ty peníze nevrátit.

„Tak dobře. Tady je máte, ale jestli si s nima budete hrát o hodinu, tak je už nevidíte.“

„Nebudeme, děkujem.“

Myslím, že v této chvíli by slíbili úplně všechno, jen aby ty svoje peníze dostali. Moc jim to sice nevěřím, ale...

S penězi se kluci hned rozeběhli k ostatním dětem, které měly v rukou také takové peníze. Teď jim už nevěnuji pozornost a přemýšlím nad další hodinou. A zase zvoní. Najednou slyším Tomáše, jak říká:

„Hele, teď si všichni ty peníze schovejte, jinak nám je sebere a my nebudeme moct obchodovat.“

Musím se smát. To obchodování je pro ně asi hodně důležité, protože všichni peníze hned schovávají do penálů, tašek, lavic a kapes.

PÍŠU, PÍŠEŠ, PÍŠEME

Konečně jsem rozdala všechny sešity a úkoly. Děti sedí a píší. A je tu božský klid, protože všichni jsou do práce opravdu zabráněni. Případá mi ten klid až neskutečný, nikdo nepovídá, ani se nechichotá, všichni sedí nad svými sešity, pera v rukou a snaží se doplňovat slova do vět. Mám chuť říci: „*Tak děti, tak takhle se mi moc líbí.*“ Ale pak si s hrůzou uvědomím, že přesně tuto větu říkávala naše paní učitelka na základní škole a já to strašně nesnášela. V tu chvíli jsem měla sto chutí začít naschvál povídat.

Najednou mě Jana zatahala za košili.

„Paní učitelko, Jára brečí.“

Jak to, že jsem si toho nevšimla? Jdu k Járovi a chvíli na něj koukám. Sedí celý zkroucený v lavici, ramínka se mu třesou a na sešit mu kapou slzičky.

„Járo, stalo se něco?“

Celá třída rázem přestala psát a kouká chvíli na Járu, chvíli na mě a určitě jako já čeká, co z Járy vypadne. Ale Jára nic, jen se dál celý třese a slzičky mu dál kapou na sešit.

„Nemusíš mi říkat, co se stalo, ale třeba bych ti mohla pomoci. Nechceš?“

Hladím ho po vlasech, Jára dál vzlyká, ale přesto už začíná mluvit.

„Když já nemám pero, eště před chvílí sem ho měl v penále a teď už tady není.“

A znovu nabírá. Snažím se ho uklidnit, tak mu vysvětluji, že to pero by mohlo být také někde jinde. I ostatní děti se snažily pomoci. Prohledali jsme lavici i celou tašku. Tu jsme dokonce museli vysypat, protože Jára v ní měl kromě učebnic a sešitů spoustu dalších věcí. Teď už si ani já nevím rady, přesto mě napadá poslední možnost.

„Víš, jak to uděláme Járo? Já ti půjčím svoje pero, takže můžeš teď napsat to, co jsem vám zadala, a o přestávce se po tom peru ještě všichni společně podíváme.“

„Já nechci. Já chci psát jenom svým perem.“

Najednou vstává Klára.

„Já jsem to pero našla o přestávce a myslela jsem si, nikoho není, a tak jsem si ho vzala.“

Přináší mi pero a já nevím, co si o tom mám myslet. Ale Jára okamžitě přestal plakat.

„Jó, to je moje.“

Jára Kláře ještě poděkoval a hned se pustil do psaní. Klára si zase sedla do lavice a hodina pokračovala v klidu dál.

VELKÁ PŘESTÁVKA

Se zazvoněním se pozornost všech opět obrátila k penězům. Je pravdou, že o hodinu nikdo na peníze ani nesáhl. Tomášovo slovo asi platí. Dnes ani nevidím na stolech svачiny. Jen peníze.

„Tomáši, Tomáši, pojď mi vyměnit!“

To Jára křičí přes celou třídu.

„Počkej, teď nemůžu.“

Ale Jára jako by neslyšel, běží k němu a cpe mu pár peněz.

„Dej mi tu žlutou a já ti dám tyhle.“

Tomáš očividně neváhá, dává mu jednu žlutou a bere si od něj několik peněz jinak barevných. Jára se běží pochlubit svému kamarádovi.

„Láďo koukej, já mám tu žlutou, cos chtěl.“

„No a, mně je to jedno.“

Láďa se ale tváří tak, že mi je úplně jasné, že mu to jedno určitě není. Najednou slyším Tomáše.

„Ten je blbej. Já sem mu dal jednu dvacku a von mi za to dal tisíc pět set korun. To je ale vůl, co?“

To Jára určitě neslyší, protože to už běží ke mně a křičí.

„Paní učitelko, paní učitelko, Láďa mi vzal ten žlutej peníz!“

„Nene, ten je muj.“

„Není, já sem ho dostal od Tomáše. Dyk se ho paní učitelko klidně můžete zeptat.“

Začínají se hádat tak, že je musím okamžitě zarazit.

„Láďo, ale já jsem viděla, jak to Tomáš dával Járovi!“

„Nene, to je moje!“

„Láďo, nelžeš?“

„Já nelžu, jak to víte?“

„Protože se ti červenaj uši. A uši se ti červenaj vždycky, když lžeš. A teď hezky vrať ten peníz Járovi.“

Láďa se na mě dívá opravdu nevráživě, nevěřicně si sahá na uši a hází po Járovi ten žlutý peníz. Utíká od nás pryč. Má určitě obrovský vztek, ale Jára se tváří nadměrně spokojeně. Najednou Láďu zastavuje Tomáš.

„Chceš taky ten žlutěj?“

Tomáš určitě celou dobu pozoroval, co se dělo a teď toho dokonale využívá. Dobře ví, že pro Járu a Láďu je důležitá hlavně barva peněz a ne jejich hodnota. A to se mu náramně hodí. Tomáš to má opravdu dobře spočítané, ale Láďovi svítí očička.

„Ty eště máš?“

„Jo a chceš? Co mi za to dáš?“

„Nevím.“

„Tak na a dej mi tohle.“

Dává mu žlutý peníz a bere si modrý. Musím se smát. Žlutý peníz je totiž dvacet korun a modrý dva tisíce korun. Ten Tomáš je ale... No co, spokojenost je na obou stranách.

KRESLETE DOMEČKY

Zase musím dětem připomenout, že peníze mají být o hodině schované. Okamžitě a s velkou rychlostí je schovávají, kam se dá. Moc jim záleží na tom, aby o ně nepřišly.

„Dneska vám rozdám takové domečky, nebo spíš obrys domečků kde není vůbec nic. Nejsou tam pokoje ani lidé. A vy do těch domečků nakreslíte všechny pokoje a lidi, kteří tam bydlí.“

Všechny děti se daly do práce. Je na nich vidět, že je to opravdu baví. Výtvarku mají určitě radši, než matematiku. Postupně mi nosí své domečky ukázat. Je to moc hezké, takže musím všechny děti moc a moc chválit. Přichází i Tomáš, aby mi ukázal ten svůj domeček.

„Tomáši, kdo je v tomhle pokoji? To je obývací?“

„Ne, jídelna.“

„A vy máte v jídelně televizi?“

„No, my máme televizi i v obývací i já v pokoji.“

„A kdo to sedí u toho stolu?“

„To je máma, táta a Jana.“

„A kdo to leží tady v tom malém pokojíku?“

„To sem já.“

„A co tam děláš?“

„Poslouchám hi-fi věž, tu sem namaloval tady.“

„Aha, a ty máš v pokoji i hi-fi věž?“

„Nemám, ale budu jí mít.“

Ještě si chvíli s Tomášem povídám a pak ho musím pochválit, nakreslil to opravdu moc pěkně. Dalo by se říct, že Tomáš je možná ze všech dětí nejšíkovnější. A netýká se to jen výtvarky, v tělocviku je také dobrý a zdá se mi, že se i docela dobře učí.

Teď zas k mému stolku přichází i Štěpán a ukazuje mi svůj domeček. Chvilku si ho prohlížím. Zdá se mi, že jsem ho už jednou viděla. No jistě! Štěpánův domeček je skoro stejný jako Tomášův.

„Štěpáne, nezdá se ti, že je ten dům stejný jako Tomášův?“

„Úplně ne.“

„Tak to zkusíme. Já budu hádat, kde je jaký pokoj, ano?“

Štěpán na to vůbec nic neříká, jen stojí a asi čeká, jestli uhodnu, kde co je.

„Tady to je jídelna, tohle koupelna s kytkou (i Tomáš měl v koupelně kytku), tady to bude určitě tvůj pokoj a ten, kdo leží na posteli, jsi ty. Nemám pravdu?“

„Máte.“

Tohleto nerad přiznává, protože ví, že jsem ho dostala. Mám totiž úplnou pravdu. Štěpán kreslil svůj domeček podle Tomáše.

„A vidíš, tohle všechno o tom domečku mi říkal už Tomáš.“

„Ale von řek, že poslouchá hi-fi věž a žádnou doma nemá.“

„To nevadí, já jsem říkala, že do toho domečku můžete nakreslit, co chcete.“

Štěpán se začíná rozčilovat.

„Ale nemám to úplně stejný! Koukněte, mám jiný vokno a komín mám taky jinej.“

„Ano, to máš pravdu.“

Dál už ho radši nechávám být, musím mu už lézt na nervy, ale mohl by kreslit podle sebe. Ono to totiž není poprvé a nejenom v kreslení. Štěpán se ve spoustě věcí opičí po Tomášovi. Škoda, určitě by jeho vlastní nápady byly také dobré.

PENÍZE, ZASE PENÍZE (přestávka)

Najednou ke mně běží Tomáš a má z něčeho obrovskou radost.

„Paní učitelko, podívejte, co jsem koupil!“

Ukazuje mi malé autíčko a očka mu jen září. Hned je mi jasné, že toto autíčko koupil za ty nepravé peníze, se kterými si tu už od rána všichni hrají.

„A od koho jsi to autíčko koupil? Tak hezké autíčko bych jen tak neprodávala.“

„Proč, dyk sem dal za něj Petrovi tisíc korun.“

Teď k nám přichází také Petr a na tváři má vítězoslavný výraz. Moc to nechápu. Takové krásné autíčko a Petr ho prodá Tomášovi za tisíc korun, které neplatí a nikdy platit nebudou. Ale Petrovi to zřejmě nevadí, a tak mi slavnostně oznamuje.

„Já sem Tomášovi prodal auto, a teď mám víc peněz než Milan.“

Ne, tohle opravdu nechápu, a tak jenom říkám.

„Doufám, Tomáši, že to auto neuvidím o hodině.“

„Ne, fakt ne! Vy byste mi ho vzala.“

„To máš pravdu.“

DNESKA JE TĚLÁK V LESE

Je poslední hodina a děti jsou už dost rozjívené. Donutím je, aby se rychle převlékly, a vyrazíme do lesa, který je hned za školou. Zdá se mi to jako nejlepší řešení, protože tam si mohou všichni křičet a dovádět, jak chtějí, a nikomu to nebude vadit. Navíc budeme na čerstvém vzduchu. Cestou k lesnímu hřištiátku jsme se trochu zapotili, protože to je do kopce, ale nakonec jsme k cíli dorazili, i když udýchaní. Takže mohou hned rozdávat povely.

„Každý si najděte svůj strom a na rozechřátí si zahrajeme Škatulata batulata.“

Všichni zajásali a rozběhli se ke stromům. Opět jsem jim musela vysvětlovat, že stromy nemohou být moc daleko od sebe, abychom si zapamatovali, které hrají. Poté, co jsem musela na každý strom ukázat zvlášť a říct: „*Ten hraje*“, jsme připraveni na hru. Nikdo se neozývá a tak začínám sama.

„Škatulata batulata, hejbejte se z místa na místo, teď.“

Začíná velká panika. Všichni si hledají volné stromy, jen Jára utíká úplně někam pryč.

„Járo, kam běžíš?“

„Ke stromu.“

Znovu mu ukazuji stromy, které hrají. A musí samozřejmě říkat. Napovídáme mu, protože tu říkanku moc neumí. A zase panika a zase se to všechno mění, jen Jára opět míří k úplně jinému stromu, který nehraje.

„Ten strom zase nehraje, Járo. Stojíš u špatného stromu.“

Jára vypadá našťavaně. Už už chce pro něj jít, ale předběhne mě Tomáš, bere Járu za ruku a staví ho na své místo.

„Hele, ty si teď stoupeš sem a já budu říkat místo tebe.“

Hra pokračuje dál, ale Jára pořád běhá k jiným stromům. Zdá se mi, že už to dělá schválně. Nakonec ho беру za ruku a běháme spolu. Na rozechřátí by to stačilo. Děti začínají škemrat, abychom si zahráli vybijenou. Nakonec, proč ne? Ale nemohou se dohodnout, kdo bude kapitánem, takže rozhodnutí zůstává na mně. Určuji Tomáše a Kláru a všichni souhlasí, jen Klára hned protestuje. Za chvíli se přidává i Tomáš „Já chci hrát s Klárou a ne proti!“

Po této větě se zvedá silná vlna odporu ze strany ostatních dětí.

„Nééé, ať nehrají spolu, paní učitelko, to by byli moc silný, to nemá cenu!“

Začíná to vypadat na pořádnou hádku, a tak se snažím něco rychle udělat. Obracím se tedy na Kláru s Tomášem.

„Heleďte, vy jste tady nejlepší, tak musíte být kapitáni. To dá rozum, ne?“

Když jsem jim řekla, že jsou nejlepší, tak už ani moc neprotestovali. Nosíky se jim trochu zvedly a nakonec souhlasili s tím, že budou dělat kapitány. Ostatním dětem jsem rozdělila čísla, takže konečně mohou kapitáni volit. Všechno jde bez hádek, ale najednou koukám na Petra, jak ukazuje Tomášovi své číslo.

„Petře, ty jsi ale podfukář! Myslíš, že nevidím, jak ukazuješ Tomášovi svoje číslo?“

Petr samozřejmě zapírá, ale Tomáš tvrdí, že nic neviděl. Věřím mu a vybízím Kláru, aby volila dál. Ta řekla číslo čtyři. Víím, že je to Petrovo číslo, ale on dělá, jako by nic neslyšel. Musím mu připomenout, že čtyřka patří jemu. Tvrdí, že zapomněl, jde ke Kláře a šíleně se mračí. Všichni jsou už u svých kapitánů, zbyl jenom Štěpán. Posílám ho ke Kláře, ale on se začíná vztekat.

„Já sem chtěl ale k Tomášovi a ne ke Kláře. To není spravedlivý!“

„Jaktože ne, Tomáš už má tři hráče a Klára jenom dva, musíš tedy ke Kláře.“

„Ne! Tak já nebudu hrát.“

Jak se zdá, tak Štěpána nepřemluvím. Hrajeme tedy bez něj. Všechny děti jsou do hry zapálené a jak tak koukám, Štěpána už začíná mrzet, že to vzdal. Jeho chyba.

Hodina už bude pomaličku končit, a tak si ještě zahrajeme

na Peška. Tu hru mají děti také moc rády, takže můj nápad přijaly s nadšením. Stojíme tedy v kroužku a hrajeme. Šišku dostává skoro pořád Tomáš a Štěpánovi se to nelíbí.

„Paní učitelko, ať to dávají taky někomu jinému a ne furt Tomášovi, někdo ještě třeba vůbec nebyl.“

Tím myslí určitě sebe. Vysvětluji mu, že nemohu ovlivnit to, kdo tu šišku dostane, ale Štěpána jsem tím neuklidnila. Další kolo Štěpán šišku dostal. Od Tomáše.

Rychle se vracíme do školy, aby se děti stihly převléknout. Do třídy přicházíme akorát se zvoněním. Všichni se začínají převlékat a já jdu s třídnicí do sborovny.

Vracím se ze sborovny a najednou mi něco přistálo pod nohama. Autíčko. Poznávám to autíčko, které Tomáš koupil od Petra. Kouknu na druhou stranu chodby. Stojí tam Tomáš a čeká, co se bude dít.

„Dávej trochu pozor, vždyť jsem ti to autíčko mohla rozšlápnout.“

„Von tam měl být Štěpán.“

Rozhlížím se, ale nikoho nevidím. Vtom se Štěpán objevil vedle mně a oba si vesele posílali dál. U dveří do třídy jsem málem vrazila do Petra. Stál tam a trochu smutně koukal na kluky, jak si posílají autíčko, které ještě před několika hodinami patřilo jemu. Až teď mu asi došlo, že zas tak dobrý obchod to nebyl.

„Kluci neměli byste jít už dolů do šatny? Čeká tam na vás paní družinářka.“

Tomáš se Štěpánem sebrali autíčko a dupali dolů po schodech. A Petr se vydal pomalu za nimi.

POSLEDNÍ ZVONĚNÍ

Zavírám za sebou dveře třídy, nikdo tu už není. A je tu klid. Dávám nahoru židličky, uklízím sešity a píšu na tabuli příklady na zítřek:

$$5 + 3 =$$

$$8 - 7 =$$

$$4 + 0 = \dots \text{Tohle bude příklad pro Míru.}$$

Konečně jsem se vším hotová. Zamykám dveře do třídy, pak ještě dveře od šatny a nakonec dveře hlavní. Uklízím klíče do tašky a asi po sto prvních si prohlížím naši školu. Toho architekta bych opravdu chtěla znát.

ZVLÁŠTNÍ?

Je naše škola opravdu zvláštní? Je pro mě zvláštní? Je pro naše děti zvláštní? Neřekla bych. Zvoní tu, učíme se matematiku, češtinu, prvouku, máme výtvarku, tělocvik, pracovní výchovu. Možná je potřeba daleko víc slov a vysvětlování k tomu, aby všechny děti pochopily a uměly to, co umět mají. Naše škola je totiž zvláštní jen pro lidi, kteří do ní nechodí a dívají se pouze zvenčí. A díky těmto lidem si i my uvědomujeme, že se nějak odlišujeme. Nejednou jsem slyšela: „*Já vás lituji, že musíte učit v takové škole.*“ Jaké škole? Cožpak tam straší? Ne, chodí tam obyčejné děti, které mají možná trochu víc problémů. A jeden z největších problémů je ten, když slyší od svých vrstevníků: „*Ty jseš blbej, protože chodíš do zvláštní školy.*“

„... a je mi mezi vámi fajn.“

Viktor Vanžura

OBSAH

ZVLÁŠTNÍ ŠKOLA

JE TROCHU JINÁ

LZE V NAŠÍ SPOLEČNOSTI NARAZIT NA TÝRÁNÍ DĚTÍ?

„CHOVÁM SE TAK, JAK JE MI TO NEJBLIŽŠÍ“

PĚSTOUNI

ZVLÁDNEM I NEGATIVISMUS

VZDĚLÁNÍ? PROČ NE!?

„... A JE MI MEZI VÁMI FAJN“

ZVLÁŠTNÍ ŠKOLA

Přiběh, do kterého jsem byl zasvěcen s mým nástupem do role učitele ve zvláštní škole, má mnoho společného s týráním dětí a se znovunalezením identity v nové rodině.

Byl to pro mě trochu šok, když jsem vstoupil do dveří malé vesnické školy nesoucí označení „zvláštní“. Po celé škole panuje totiž velmi přátelská atmosféra, děti se navzájem velmi dobře znají, mají stejný vztah ke všem učitelům bez rozdílu, kterou třídu učí, samotní učitelé, resp. učitelky, kterých je přece jen větší počet a to nejen na této škole, každou přestávku společně s ředitelkou školy sedí ve sborovně a jakýkoliv problém řeší společnými silami. Pohoda a klid se samozřejmě z učitelů přenáší i na samotné žáky, mezi které přichází učitel ze sborovny odpočatý, v duševní pohodě. I sama školní budova je na první pohled odlišná od většiny jiných škol. Hlavně interiéry jsou nápaditě vyzdobeny. Každou třídu si učitel upravuje s dětmi podle společných představ, lavice jsou umístěny tak, aby docházelo k co možná nejtěsnějšímu kontaktu mezi učitelem a jednotlivými žáky, na stěnách jsou většinou výrobky dětí, které se průběžně obměňují.

JE TROCHU JINÁ

Postupně jsem se seznamoval se všemi dětmi, od prvního okamžiku mě však začala zajímat jedna holčička na své zařazení do první třídy velmi vyspělá, působící dojmem o několik let starší než ostatní spolužáci. Přestože na první pohled působila jako mnohem starší (a taky byla, jak jsem se později dozvěděl), chováním odpovídala spíše předškolnímu věku.

Zajímavý byl hned první kontakt s Pavlínkou. Paní ředitelka mě prováděla po celé škole, ukazovala jednotlivé školní prostory, všechny třídy, seznamovala mě s jednotlivými žáky, hlavně s těmi, mezi které jsem měl za několik okamžiků nastoupit. Když jsme přišli do první třídy, Pavlínka se okamžitě zvedla, běžela s radostným houkáním k paní ředitelce.

„Učitelkaaaa,“ vykřikla a předkloněna vrazila hlavou paní ředitelce do břicha, až ta měla velké problémy s udržением rovnováhy. Pavlínka není žádný drobeček. Při výšce kolem 160 centimetrů je poměrně mohutná, takže je třeba občas počítat s modřinou po přátelských hrách, které velmi ráda vyhledává.

„Ahoj Pavlíčko, tohle je náš nový pan učitel.“

„Učitel,“ pronesla opět s určitým protažením a zahoukává

ním a již většinu své pozornosti obracela na mě. Museli jsme odejít, jinak by učitelka neudělala nic. Na většině dětí umístěných ve zvláštní škole se projevují mnohem výrazněji vnější vlivy, Pavlínku pak ze soustředění dokáže vyvést i maličkost. V dnešní době, třetí rok po seznámení s ní, kdy už na škole jako učitel nepůsobím, ale pravidelně tam docházím v rámci praxe, se mi poznaček, že Pavlínku vnější okolí velmi snadno vyvede z konceptu, jen potvrzuje.

Za moji více než roční dobu působení na této škole vznikl mezi mnou a Pavlínkou poměrně silný citový vztah, přestože jsem ji nikdy přímo neučil. Z toho důvodu dnes, když do školy přijdu, má z mé návštěvy pochopitelnou radost, stále mě považuje za učitele, mé osobě pak věnuje většinu ze své pozornosti. Nyní pracuji individuálně většinou pouze s ní a trvá určitý čas, než se uklidní a její radostné houkání vystřídá schopnost soustředit se a pokud možno normálně komunikovat.

LZE V NAŠÍ SPOLEČNOSTI NARAZIT NA TÝRÁNÍ DĚTÍ?

Pavlínka je z dvojčat. Obě holčičky se před dvanácti lety narodily rodičům, kteří se již v prvních týdnech jejich života výrazně podíleli na faktu, že nebudou mít život tak jednoduchý jako jiné děti. Nejenže rodinné prostředí, kde bylo na denním pořádku pití a kouření, nebylo odpovídající potřebám matky a jejím novorozencům, ale docházelo zde dokonce k jejich týrání. Při odebrání obou holčiček vlastním rodičům sociální péčí a jejich umístění do diagnostického ústavu byly podlitiny po celém těle tím nejmenším zlem, kterého se na obou rodiče, resp. otec dopustil. Proč k odebrání došlo až po déle než rok trvajícím týrání, je v současné době, kdy jsou obě holčičky šťastny v náhradní rodině, zbytečné řešit. Faktem však zůstává, že motivem k rozpoutání vyšetřování a sledování rodiny sociální péčí byl až velmi těžký úraz Pavlínky vlastním otcem. Po něm byla nucena v necelých dvou letech prodělat dvě operace mozku s perspektivou trvalých následků.

Důkazem velmi surového zacházení s oběma dětmi je situace obou holčiček při nástupu do mateřské školy v době, kdy již byly umístěny v náhradní pěstounské péči. Podle slov učitelky, která v té době s oběma holčičkami pracovala, se jednalo o jakési zvířecí návyky. Ani jedna z holčiček nemluvila, vydávaly pouze nesrozumitelné skřeky a houkaly. Nebyly schopny samostatně sedět. Byly na sebe velmi silně citově vázány, takže nesnesly minimální odloučení od sebe ani na malou chvilku. Stále se držely kolem krku, hlavy choulily k sobě. Potřebovaly neustále cítit co nejbližší kontakt mezi sebou.

„CHOVÁM SE, JAK JE MI TO NEJBLIŽŠÍ“

V dnešní době, téměř deset let po odebrání obou holčiček sociální péčí, lze v některých situacích toto chování u Pavlínky pozorovat stále. Není sice již tolik citově vázána na svoji sestru, která navštěvuje základní školu v jiné obci, někdy však dochází k tomu, že začne houkat, pohupovat se ze

strany na stranu s připojením nesrozumitelných skřeků. Zřejmě se tak projevovat v situacích jakéhokoliv citového unešení, kdy se pravděpodobně snaží obrovský tlak způsobený radostí či naopak smutkem a bolestí tímto způsobem ventilovat.

Pavlínka je velmi senzitivní. Velmi výrazně se u ní projevuje nejen již zmiňovaný vliv okolí, ale i změna počasí. Jsou dny, kdy zadaný úkol splní okamžitě, bez větších problémů, práce ji baví, má touhu pracovat dál a dostávat nové úkoly, někdy ale není schopna zvládnout to nejjednodušší, co před několika dny zvládala bez problémů, k zadaným úkolům je apatická, „váří se“ po lavici, na otázky reaguje houkáním, v některých případech dochází vlivem změn v počasí a v okolí k tak silným citovým projevům, že má zalité oči slzami a téměř vůbec nereaguje na snahu učitelky zapojit ji do dění ve třídě.

Z hlediska citových projevů je velmi zajímavé sledování projevů radosti v určitých situacích. Radost projevuje pro sebe typickým houkáním, kýváním hlavou na všechny strany, radostným poskakováním a obíháním kolem radost způsobující osoby. Je zajímavé, že poněkud obtěžující houkání používá pouze ve škole a ne doma mezi rodiči a ostatními dětmi. A neděje se tak z důvodu jakékoliv obavy před trestem, protože rodinné zázemí, o kterém se ještě zmíním, vylučuje jakékoliv represe.

Poněkud jiná, než u projevování radosti, je situace spojená s projevováním bolesti. Pravděpodobně vlivem těžkého úrazu v dětství má Pavlínka posunutý práh bolesti velmi vysoko. Jestli k tomu dochází vlivem zafixované obavy před hlasitějším projevením bolesti, což mohlo otce vést ještě k surovějším útokům, nebo jestli menší bolest opravdu necítí, se mi nepodařilo zjistit, a myslím, že ani není možné s jistotou říci v této věci závěr. Faktem zůstává, že musí být Pavlínce velmi surově ublíženo po stránce fyzické, aby začala projevovat bolest např. pláčem.

Pavlínka je ve škole mezi dětmi poměrně oblíbená, nikdo ji nebere jako těžce postiženou, z toho důvodu také nedochází příliš často k vzájemným střetům, kdy by si děti ubližovaly tak dalece, že by si způsobily větší bolest. Někdy však není vyhnutí, a tak např. po surovém vrazení do Pavlínky, následkem čehož se svalí na zem, nato se přitom ještě uhodí o lavici, začne poměrně hlasitě brečet. Většinou však nehledá oporu u jiných lidí, ale spíše se stáhne sama do sebe a vybrečí se v koutě.

Zajímavé je též sledovat projevy psychické bolesti. Nejvíce se vše projevívá v situacích, kdy je dětem něco upíráno nebo není plně vyslyšeno jejich přání. Pavlínka si většinou o nic neříká, o věci, které jí vyloženě nepatří nebo na ně nemá nárok, ponechává bez většího povšimnutí. Pokud by si již s něčím hrála a jiné dítě by jí hračku vzalo, nezačala by se domáhat navrácení a ani by nezačala brečet. Opět zde není možné určit pravý důvod jejího chování. Je možné, aby sama dopředu předpokládala, že jí nebude vyhověno nebo o tom byla dokonce přesvědčena z minulých zkušeností, a proto o nic neřádá? Ví, narozdíl od jiných, mentálně zdravých dětí, které svoji prosbu opakují několikrát po sobě, že ztrácí čas a může být jen bezúspěšně odsunuta do výchozí pozice žadatelky bez vyslyšení prosby? Nebo má z dřívějších zkušeností, zkušeností z původní rodiny, které v ní mohou neustále přetrvávat, zafixován zákaz „přát si“? Tyto myšlenky vy-

jádřené otázkami jsou velmi diskutabilní, hlavně z hlediska Pavlinčina intelektu, ale nelze je zavrhnout jako nesmyslné a nepodstatné, pokud nebyly vyvráceny. A mně se je vyvrátit ani potvrdit nepodařilo.

PĚSTOUNI

Jaký byl vlastně další osud dvojčat poté, co je sociální péče odebrala týrajícím rodičům? Pavlínka prodělala již zmiňované operace mozku a všem začalo být jasné, že její postižení je natolik vážné, že s největší pravděpodobností nebude moci být v budoucnu naprosto samostatná, ale bude odkázána na péči jiné osoby, v horším případě ústavu.

Šťěstím v neštěstí pro obě holčičky bylo, že se našla rodina ochotná obě přijmout do pěstounské péče i s vědomím o těžkém postižení Pavlínky.

Manželé Novákovi měli již v pěstounské péči, předtím než si vzali Pavlínku s její sestrou, dvě malé děti, poté se jim narodily dvě děti vlastní. V současné době se o všechny vzorně starají, dokonce dům předělali tak, aby mělo každé dítě svůj pokoj.

Rodina bere Pavlínku jako naprosto rovnocenného člena rodiny. Dokonce i děti, které jinak dokáží být k postiženým velmi kruté. Podle toho je také zaměstnávána. Dělá vše jako ostatní, zajímavé však je, že hlavně ze strany dětí nedostane úkol, který by byl nad její možnosti a ony se zároveň nikdy nepozastaví nad faktem, že vykonávají složitější a náročnější práci než ona. Nikdo z dětí není pochopitelně přetěžován, práce nenahrazuje přirozenou touhu po zábavě a různých hrách, jsou však rozumnou formou zapojování, jednak k počtu členů v rodině, který by matka, přestože v domácnosti, těžko zvládala, jednak s přihlédnutím k faktu, že samoobsluha a základní společenské návyky jsou pro děti to nejdůležitější.

Matka, která má v rodině největší vážnost, klade hlavní důraz na rodinnou pohodu, laskavé jednání a vřelé vztahy mezi všemi členy. Ostatní je až na druhém místě. Nezlobí se zbytečně na děti, pokud nemají v zásuvce naprostý pořádek a ani případný nepořádek nezastírá. Hlavní je, aby se děti cítily šťastně a spokojeně.

ZVLÁDNEM I NEGATIVISMUS

Pavlínka ze všech členů rodiny potřebuje největší péči. Přestože je schopna sebeobsluhy, základních úkonů v domácnosti nebo dokonce zaměstnat nejmladšího člena rodiny, čtyřletou Terezku, hrát si s ní, ukazovat jí obrázky, někdy dojde k tomu, o čem jsem se již zmiňoval v souvislosti s chováním ve škole, že s Pavlínkou nelze „pohnout“. Dle vyjádření pedagogicko-psychologické poradny trpí negativismem, který se sice podařilo matce ve spojení se školou odstranit v těch nejzákladnějších rysech, někdy se však přece jen projeví. Matka k ní v takových situacích přistupuje velmi klidně, bez minimální známky rozrušení. Byl jsem svědkem naprosto dokonalého zvládnutí jednoho z Pavlinčiných stavů „ne“.

M.: „Pavlínko, co sis to vzala za ponožky? Podívej se na tu obrovskou díru na patě. Vždyť jí máš celou venku. Běž si je vyměnit za nějaké jiné. Můžeš si vzít ty modré.“

P.: „A nepudu, nepudu.“

M.: „Ale pudeš, ale pudeš. Buď hodná holčička.“

P.: „A nepudu, nepudu.“

M.: „A stejně pudeš.“

P.: „Nepudu, nepudu.“

M.: „Ale pudeš. Že pudeš?“

P.: „Nepudu, nepudu.“

M.: „A tak se asi, Pavlínko, budeme přát, co?“

Během chvilky měla Pavlínka ponožky vyměněné a po projevech negativismu ani památky. Tento velmi zajímavý způsob působí na Pavlínku pravděpodobně jako potupa, že by si dovolila přát se s milovanou maminkou. I v očích ostatních dětí by byla tou, která si dovolí nejen odporovat, ale dokonce se i přát s maminkou.

Stejně jako u emočních projevů radosti a smutku se i u negativismu objevuje otázka, zda souvisí s počátečním vývojem děvčátka v rodině. Lze spatřovat příčinu projevů negativismu v krutém zacházení v rodině? Je eventuálně možné vidět v původní rodině jediný zdroj pro negativismus? Má negativismus v Pavlinčině pojetí souvislost s těžkým úrazem hlavy v dětství? Opět nezodpovězené otázky nad faktem, který s tím prvním velmi blízce souvisí, nelze je od sebe a od Pavlínky oddělit, ale ani na ně, bohužel, přesně odpovědět.

VZDĚLÁNÍ? PROČ NE!?

Co vlastně předcházelo tomu, než se Pavlínka ocitla ve zvláštní škole? Po mateřské škole obě děvčátka s ohledem na silnou citovou vazbu nastoupila společně na stejnou základní školu. Pavlínka měla ale problémy již v první třídě, takže nemohla postoupit do vyšší třídy. Prošla tedy logopedickým vyšetřením, vyšetřením v pedagogicko-psychologické poradně a psychiatrickým vyšetřením. Byla u ní zjištěna těžká retardace s maximálním postižením v oblasti řeči a jemné motoriky. Bylo rozhodnuto o jejím zařazení do zvláštní školy s tím, že případné zbavení školní docházky se odkládá na 9.rok. Zařazení Pavlínky do pomocné školy nepřipadalo v úvahu z důvodu velmi komplikovaného dojíždění, které by sama velmi těžko zvládala.

Ve škole se s ní začalo okamžitě pracovat podle individuálního plánu. Pavlínka není schopna zvládnout látku zvláštní školy, ale kolektiv dětí, který ji neustále obklopuje, je pro ni velmi důležitý hlavně z hlediska socializace a její budoucí schopnosti jednat a vycházet s ostatními lidmi. Z tohoto důvodu ředitelka školy nepřistoupí na případné úvahy o zbavení Pavlínky školní docházky, a chce ji naopak udržet na škole tak dlouho, jak jen to bude možné.

Pavlínka strávila dva roky v první třídě, věkem postoupila do vyšší třídy, kde je však stále vzdělávána podle individuálních osnov.

V současné době ovládá prakticky všechna písmena abecedy, která je schopna skládat ve slabiky, event. velmi jednoduchá slova typu „máma“, která má většinou zařixované v paměti. Někdy ovšem dojde k tomu, že není schopna spolupracovat a přečíst neopakovávanější písmena.

Velká bariéra dalšího vzdělávání Pavlínky je již v samotném problému s dorozumíváním. Zmiňovaná zpráva z logopedického vyšetření hovoří o těžkém opoždění řečového

vývoje, resp. těžké retardaci s maximálním postižením v oblasti řeči. Při běžné konverzaci s učitelem užívá Pavlínka jednoslovných odpovědí, většinou sama nenavazuje rozhovor. Je možné, že nepovažuje za nutné rozvíjet dalekosáhlé rozhovory, ale naprosto jí stačí, pokud je středem zájmu a ví, že nemusí ani příliš udělat pro to, aby jí bylo vyhověno? Zajímavé by bylo zjistit, jestli opravdu není schopna nebo zda pouze nechce, jelikož k tomu není nucena a silně motivována. Z tohoto důvodu a také z důvodu zjištění, zda se nemůže jednat pouze o zablokování řeči následkem těžkého úrazu z dětství, jsem se pokusil s Pavlínkou skládat co možná nejdelší věty, které by ještě dávaly smysl a ona je byla schopna po mně zopakovat.

Dostala instrukce, že má po mně opakovat přesně to, co uslyší. Pokus jsem prováděl ráno, krátce po jejím příchodu do školy, takže byla relativně svěží. Navíc bylo úterý, což by také nemělo mít negativní vliv na výsledek.

Já: „Máma.“

P.: „Máma.“

Já: „Máma je doma.“

P.: „Máma je doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Máma je doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Máma je doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Máma je doma.“

Já: „Máma je sama doma.“

P.: „Máma je sama doma.“

Já: „Máma byla včera doma.“

P.: „Máma byla doma.“

Já: „Máma byla včera doma.“

P.: „Včera doma.“

Déle nemělo smysl pokračovat. Pavlínka nebyla unavená, ale zajímaly jí úplně jiné věci než opakování slov. Měla chuť si se mnou hrát. Chvilku jsme se na žíněnce pošuchovali, ukazovali si obrázky a já se pokusil využít stále čerstvou atmosféru Vánoce k navázání alespoň krátkého rozhovoru.

Já: „Pavlínko, měli jste doma stromeček?“

P.: „Mělii.“

Já: „A jaký?“

P.: „Velkej.“

Já: „A přinesl vám ho Ježíšek, že ano?“

P.: „Zdobilaaa.“

Já: „Tys ho zdobila?“

P.: „Jóóó.“

Já: „A kdo ti pomáhal?“

P.: „Nikdo.“

Já: „Opravdu nikdo?“

P.: „Janaaaa.“

Já: „A ještě někdo?“

P.: „Maminkaaaa.“

Vlastní sestra a maminka jsou osoby, o kterých Pavlínka nejčastěji hovoří. Má je nejraději.

Později, když jsem seděl u pracovního stolu a připravoval nějaká cvičení pro Pavlínku, jsem ji pozoroval. Seděla na parapetu u okna a komunikovala s Honzou, hochem, který podle strukturovaného testu odpovídá střední debilitě. Je však velmi vstřícný a mezi spolužáky má k Pavlínce asi nejvřelejší vztah.

Bylo zajímavé poslouchat, jak Pavlínka sama začala rozhovor a snažila se jej udržovat v rytmu. Tento poznatek mě opět motivoval k přemýšlení, zda se opravdu nemůže jednat o neschopnost či netečnost ke komunikaci z důvodů neustálého a maximálního vycházení vstříc ze strany učitelského sboru.

P.: „Honzo, koukej.“

H.: „Co?“

P.: „Hele, paní učitelka.“

H.: „Asi jde do školy.“

P.: „Asi jo.“

P.: „Hele, učitel píše.“

(obrací se ke mně)

P.: „Co píše?“

P.: „Honzo, nelez na okno!“

H.: „Proč?“

P.: „Spadneš.“

P.: „Co budeme dělat?“

(opět se obrací na mě)

Já: „Budeme si číst.“

P.: „Máme počítat.“

Já: „Ne, máme český jazyk.“

P.: „Budeme číst, Honzo.“

Po tomto rozhovoru, který trval několik minut, začala Pavlínka s Honzou zalévat květiny, u čehož vydržela také jen krátkou dobu. Je schopna vystřídat během okamžiku několik naprosto odlišných činností, u žádné však nevydrží příliš dlouho. Proto je velmi důležité mít na hodiny připraveno větší množství rozličných cvičení a v případě nutnosti je vhodně střídát. Při očividné únavě Pavlínky není na škodu zařadit nějakou písničku nebo básničku. Zná jich z domova velké množství a v kolektivu je ráda interpretuje. Sama však většínou žádou říct nechce. Dohodli jsme se tedy, že budeme říkat nám oběma známou říkanku „Skákal pes“.

Skákal PES

přes OVES

přes ZELENOU LOUKU

šel ZA NÍM kdo? MYSLIVEC

pěro NA KLOBOUKU

Pavlínka sama říkala pouze slova psaná velkým písmem, přestože říkanku zná perfektně celou, o čemž jsem se přesvědčil, když jsme ji zpívali všichni dohromady.

Někdy je to opravdu velmi složité, zvláště když má učitelka ve třídě dvě oddělení. Snahou všech je však Pavlínku v této vzdělávací instituci udržet minimálně do splnění povinné školní docházky. Pokud by byla vyřazena již před dvěma roky, nikdy by nepostoupila tak dalece vpřed jako ve škole, což je pro všechny, kdo s ní pracují, obrovská satisfakce a motivace do další práce s Pavlínkou.

„... A JE MI MEZI VÁMI FAJN“

Vše by mohlo znít jako příběh z pohádky, kdy hlavní hrdina, nejčastěji Honza, je zpočátku všemi odstrkovaný, všichni se mu smějí, ničeho pořádného nemůže dosáhnout, stále musí snášet pouze pocit porážek, až se objeví pohádkový dědeček, který smolaří, ale jinak velmi hodnému mládenci, podá pomocnou ruku a vše se začne jako mávnutím kouzelného proutku obracet, až z toho Honzovi přechází hlava kolem.

Pavlinka měla společně se svou sestrou také velmi těžký začátek, aniž si to ještě stačily uvědomovat, řítily se obě do bezvýchodné situace, z které je velmi pomalu a opatrně začala vytahovat nová, milující rodina, později škola. To je ale, bohužel, všechno, co má tento příběh s pohádkovým společného. Nepíše jej totiž ruka zkušeného pohádkáře, ale sám život, který dokáže být jak vstřícný, tak velmi krutý, a to i k dětem, které ještě neměly možnost říct si o potrestání a odplatu.

Pavlinka se sestrou poznaly jak hořký, tak i sladký nebo spíše sladší přístup života, mají toho však ještě spoustu před

sebou a bude záležet nejen na nich samotných, ale i na rodině a celém okolí, jaké překážky je na budoucích cestách životem čekají.

V našich možnostech je, abychom jim pomohli, abychom jim dopřáli, cítit se po strastiplné cestě opět fajn.

Něco pokazit dokáže i ten nejprimitivnější z primitivních, něco napravit dá však obrovskou práci, jejíž výsledek se může skrývat hodně daleko, někdy se může projevit až po velmi dlouhé době, jak tomu je právě u dvojčat z našeho příběhu a jejich nových, lásku přinášejících rodičů.

Patřím někomu ?

Petra Vilímková

OBSAH

PROSTŘEDÍ ÚSTAVU - PAVILON DANA
DNES SI VEZMU SVÉHO ... DOMŮ
EPIZODA S DAVÍDKEM
ANEŽKA-SMUTEK K TOMU PATŘÍ

PROSTŘEDÍ ÚSTAVU - PAVILON DANA

Práce spadá do prostředí kojeneckého ústavu - dětského domova, v němž je speciální pavilon Dana pro mentálně postižené děti batolecího věku. Je jich zde umístěno celkem 13. Počet dětí na tomto paviloně neubývá ani se nemění jejich složení, jako je tomu na hlavní budově kojeneckého ústavu. Tam mají děti šanci na návrat do své původní rodiny nebo na umístění do rodiny náhradní. Děti na pavilonu Dana se však toto netýká.

Psycholožka dětského domova: „*My máme problémy umístit zdravé cikánské dítě, natožpak děti postižené. Ty nikdo nechce, o ty není vůbec žádný zájem.*“

Na hlavní budově kojeneckého ústavu je též několik mentálně postižených. Ti však potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu neustálou lékařskou péči, a proto jsou umístěni zde.

DNES SI VEZMU SVÉHO ... DOMŮ

Ústředním tématem jsou individuální vztahy sester k jednotlivým dětem. Sestry, které si uvědomují, že jsou pro tyto děti jediné osoby, které vstupují do jejich života, jediný zdroj všech podnětů a informací, se snaží pro ně ve všech oblastech udělat maximum.

Tyto děti pravděpodobně nikdy nepoznají jistotu domova a stálou přítomnost mateřské osoby ve svém životě. Ke svému handicapu dostaly osudem ještě další handicap, ten, který zasahuje dětskou duši, postiženou i nepostiženou, ze všeho nejvíce. Brzdí jejich celkový psychický a tělesný vývoj,

neboť lidské mládě se samo od sebe vyvíjet nedovede. Potřebuje k tomu alespoň částečnou pozornost a lásku svého okolí.

Proto si sestry, na pavilonu Dana i v celém ústavu, berou jednotlivé děti k sobě domů, neboť zde se jim mohou věnovat ve všech oblastech daleko intenzivněji. Na těchto dětech jsou pak velice často vidět pokroky, a proto se návštěvy opakují.

Také psycholožka kojeneckého ústavu, která má největší přehled o vývojové úrovni jednotlivých dětí, si některé z nich bere občas domů.

(pátek odpoledne - 17:00 h)

Psycholožka odchází domů z práce a v náruči drží dvouletého chlapečka „čerstvě vypůjčeného“ z ústavu: „*My se potřebujeme ještě něco naučit, a tak si ho beru na víkend domů.*“

Při jedné z konzultací mi též psycholožka sdělila: „*Sestry si berou děti domů, aby se učily navazovat citový vztah a poznávat nové prostředí, přestože se pak opět vrací do kojeneckého ústavu. Je to pro ně výhoda pro pozdější přeložení do adopte, neboť umí navazovat citový vztah. Spousta dětí v ústavu to nedokáže.*“

Nyní však zpět na pavilon Dana, odkud děti do adopte odcházet nebudou.

Při každé práci s dětmi je přirozené, že některé děti jsou oblíbenější než ty druhé. I zde vystupuje u každé sestry jedno dítě do popředí a na něj se vnitřně i navenek více zaměřuje. Rehabilitační sestra vypráví, jak byla s Kryštofem na kontrole v rehabilitačním centru a tam se ho ptali: „*Jestlipak si tě tam taky někdo chová?*“

Rehabilitační sestra: „*Řekla jsem jim, že tam máme každá svoje dítě.*“

Hraje tady velkou roli také uvědomění si toho, že dítě skutečně nikoho jiného na tomto světě nemá. Spojují se zde tudíž dva momenty - celková oblíbenost jednoho dítěte mezi sestrami a vnitřní potřeba nahradit dítěti mateřskou osobu.

Jako v každém dětském kolektivu jsou zde děti, které mají sympatie u všech sester. Každá z nich má však na oddělení též svého oblíbence, který k nim nepsaným pravidlem patří, někdy je již na ně i citově připoután, a toho si pak podle možností berou vždy na pár dní k sobě domů.

EPIZODA S DAVÍDKEM

Tuto hru, kdy každá sestra na oddělení vlastní jedno „své dítě“, se snažily převést nevědomky i na mě, když jsem se po dva dny ve všech činnostech věnovala jenom Davidkovi. Byla to však spíše shoda náhod, a ne můj úmysl.

Sestra Katka mi chystá kočárek pro Davidka, jelikož jsem se nabídla, že ho vezmu na procházku, a říká: „*Vy jste si ho nějak oblíbila, včera jste ho krmila, dnes s ním jdete na procházku.*“ Když se procházíme parkem v areálu ústavu, potkáváme jinou sestru z našeho pavilonu Dana, která říká Davidkovi: „*Ty se takhle vozíš se svou tetou, no to se máš.*“

Potom hovoří ke mně: „*Ani mě nevnímá, je rád, že je venku.*“ (Daviděk kouše okraj kočárku.)

Daviděk je chlapeček s Downovým syndromem. Přestože mu budou už 3 roky, na své jméno stále neslyší. Je u něj těžká retardace hrubé motoriky a na pokyny nereaguje.

Psycholožka den po té: „*Tak jste si prý oblíbila Davidka? To je dobře, on teď má svoji sestru na stáži.*“

Ptám se, zda každé dítě tu má svoji sestru.

Psycholožka: „*Většinou to tak je, i když při práci to není tak markantní. Každá ale má tady své dítě. Alice si teď dost často bere Anežku, a velice jí to prospívá. Díky tomu se teď hodně rozpovídala. Dana se svým klukem byla teď na chalupě a měli s sebou Klárku. Tam se měla určitě dobře. No a staniční si bere často Adélku.*“

U několika dětí na oddělení je tento vztah mezi sestrou a dítětem natolik oboustranný, že si ho uvědomuje i samo dítě. Např. staniční sestře „patří“ cikánka Adélka. Je to čtyřletá holčička na úrovni středně těžké retardace (odoperovaný hydrocefalus). Často se u ní vyskytují výbuchy vzteku - např. mlátí hlavou do stolu. Neustále chce být někým chována, a nejčastěji u staniční sestry.

Jednou krmila Adélku při obědě jiná sestra a staniční potřebovala projít místností.

Staniční: „*Už dojedla? Můžu projít?*“

Adélka by se na ní v ten moment určitě pověsila, a dál už by od nikoho jiného jíst nechtěla.

Takovýchto oboustranných vazeb však na oddělení není mnoho, neboť většina dětí je těžce mentálně postižená.

ANEŽKA - SMUTEK K TOMU PATŘÍ

Anežka je tříletá holčička, která má ochmuté dolní končetiny a je inkontinentní. Má odoperovaný hydrocefalus a je po rozštěpu páteře. Středně těžká retardace hrubé motoriky. Lehká retardace mentálního vývoje. Ze všech ostatních dětí je na

tom Anežka, co se týče mentální a citové úrovně, navazování kontaktu, komunikace a zpětné vazby, nejlépe. Většina sester ji má tudíž v oblíbě. I. ze velmi snadno postřehnout, že jí věnují více pozornosti než jiným dětem. Anežčinou „ústavní maminkou“ je sestra Alice. Pracuje zde jen na čtvrtinový úvazek, a tudíž si bere Anežku někdy i na čtrnáct dní domů.

Jednou jsem po delší době přišla na oddělení a na moji otázku, kde je Anežka, mi bylo odpovězeno: „*Anežku si vzala domů Alice, má totiž volno.*“

Po týdnu přicházím do herny, kde sedí Anežka. (Dnes se vrátila od sestry Alice.)

Začínám si s ní hrát, okolo projde sestra Katka a povídá: „*No vidíš, nebud' smutná, přišla ti teta, ta se ti bude věnovat.*“ (Sestra Alice, u které ten týden Anežka byla, odešla zrovna domů.)

Celé dopoledne se věnuji Anežce - čteme knížky, stavíme kostky, skládáme stavebnice. Nejprve jen sledovala, co dělám, pak se postupně sama zapojila a nakonec začala i sama povídat. Okolo 10 hod. dopoledne jsem s ní chtěla jít ven, ale když jsme ji oblékaly, začala plakat a naříkat: „*Teta, teta.*“ (Myslela tím sestru Alici.)

Staniční sestra: „*Ona vás ještě nezná. Anežka se bojí cizích lidí. Tak radši s ní nikam nechodte.*“

V poledne děti obědvají a Anežka pláče, nechce jíst, volá tetu (sestru Alici).

Sestra Marie: „*Teta tady není, šla domů, ale zase přijde.*“

Ptám se jí jestli jsou děti pokaždé takhle smutné, když si je sestry půjčí domů a pak opět vrátí do ústavu.

Odpovídá: „*Většinou jo. Hlavně před spaním a při jídle začnou být smutné a stýská se jim. Vždyť jste viděla, že jinak ale dopoledne si s vámi normálně hrála, dováděla a smála se. Anežka bývá smutná zejména večer. A když má Alice noční, vezmou si jí ráno jiné sestry, aby ji neviděla. Alice slouží pátek, sobota, neděle, přes den a pondělí, úterý noční. Pak si Anežku většinou bere na dva týdny domů.*“

Anežka tedy k obědu vůbec nic nesnědla ani nevpila.

Sestra Marie jí ukládá do postýlky a říká jí: „*Čeká tu na tebe tvůj králíček. Když jsi tu nebyla, plakal a říkal, kde je moje Anežka. Já jsem mu řekla, že je u tety v Ládví. No a teď už nepláče, protože má zase Anežku u sebe v postýlce.*“

Anežka přestala plakat, poslouchala sestru Marii, ale smutná zůstala i nadále.

Po návratu z rodinného prostředí zdravotní sestry zpátky do ústavu bývají děti často v její nepřítomnosti smutné. Avšak stesk po určité osobě je pro dítě daleko zdravější než celková psychická deprivace a neschopnost navázat citový vztah. Stejně tomu bylo i u Anežky, která zrovna přišla z domácího prostředí sestry Alice. Ve chvílích, kdy se jí nikdo nevěnoval, byla smutná a volala svoji tetu. Při obědě nechtěla jíst ani pít, a když jí daly sestry do postýlky spinkat, stále ještě měla slzy na krajíčku. Tento stesk po určité osobě však ukazuje charakter jejich vztahu, který je pro ni na druhé straně obrovským přínosem. I při pobytu malých dětí v nemocnici se doporučuje návštěva rodičů. (Pokud samozřejmě není možnost zůstat v nemocnici přímo s dítětem.) Je správné učinit vše, aby se pouto matky a dítěte udrželo, a to i za cenu rozrušení. V tomto případě dojde u Anežky jistě k velkému rozrušení po návratu do ústavu, ale nese v sobě již pocit, ať si to uvědomuje nebo ne, že k někomu patří.

Nepatří sice nikomu, ale patří k někomu!

Speciální

Petra Vilímková

OBSAH

**PROSTŘEDÍ ŠKOLKY
MOJE DADDY
BÍT ČI NEBÍT
TOMÁNEK**

PROSTŘEDÍ ŠKOLKY

Školka, ve které se odehrávají následující dětské příběhy, se nachází na samém konci Prahy. Za vrátky školní zahrady je hned louka a les, a pokud se člověk neotáčí za sebe na panelové sídliště, obklopuje ho ze všech stran jen samá příroda.

Školka se skládá ze čtyř oddělení, která se rozlišují ne podle čísel, ale podle barev. Zelené a žluté oddělení navštěvují zdravé děti od 3 do 7 let. Do modrého oddělení chodí děti opožděné, děti s lehkou mozkovou dysfunkcí či s poruchami chování a děti zdravé. Je to oddělení tzv. integrované, které může navštěvovat maximálně 15 dětí. A nakonec je tu naše červené speciální oddělení s 9 mentálně postiženými dětmi, přičemž horní hranici počtu dětí je číslo 10. Děti jsou převážně v pásmu lehké mentální retardace ve věku 4-7 let. Je zde však také šestiletá nemluvící autistická holčička a rovněž šestiletý těžce mentálně postižený chlapec. O tyto dva posledně jmenované se stará speciální pomocná vychovatelka. Na zbylých 7 dětí jsme dvě učitelky a jedna logopedka.

Díky tomuto malému počtu nechodíme na vycházkách v útvaru, ale děti se okolo nás pohybují v jakémsi houfu. Též výběr činností pro takto malý počet dětí je jednodušší.

Pokud se na školní zahradě sejdou děti ze všech čtyř oddělení, neubrání se člověk tomu, aby zdravé a postižené nesrovnával v různých projevech lidské osobnosti. Zatímco u zdravých dětí se v předškolním věku běžně objevuje přetvářka a faleš, naše děti reagují vždy naprosto spontánně a bezelstně.

Přestože příběh každého dítěte na červeném oddělení byl zajímavý, zaměřila jsem se zejména na tři děti z důvodu jejich výjimečnosti a jedinečnosti.

MOJE DADDY

Šestiletá Jaela [Žala:] s Downovým syndromem je arabského původu. V rodině se mluví anglicky, tatínek pracuje na jednom velvyslance. Jaela dochází třetím rokem do školky, kde mluví česko-anglicky.

Ráno ji přiveze samotný tatínek „DADDY“ a odpoledne si ji vyzvedne řidič Jirka. Na tatínka je strašně pyšná a vždy, když ji přivede, se chlubí: „*Moje daddy.*“

Jako většina dětí s Downovým syndromem je i naše Jaela trochu obézní. Na vycházkách je líná a dost často nechce

chodit. Sedne si na zem a nikdo s ní nehne. Tehdy pak začíná naše přemlouvání: „*Jaelinko pojď, bude oběd, pak se vy-spíš a přijde Jirka.*“

Jaela: „*Ne Jirka, daddy.*“

A takhle je to skoro každý den, přestože daddy pro ni odpoledne ještě nikdy nepřišel.

Zajímavé je pozorovat Jaelu, když si hraje s ostatními dětmi. Naučila se pěkně vyslovovat jejich jména: „*Kieta, Bitik, Miša, Luka*“ (Květa, Bertík, Miša, Lucka). Nejčastěji si hraje v kuchyňce, a to pak je slyšet, jak Jaela česko-anglicky komanduje: „*You taky, stop it.*“ Přičemž nejfrekventovanějším slůvkem je přivlastňovací zájmeno „*Moje*“.

Na oddělení též dochází, jak už jsem uvedla, i těžce mentálně retardovaný Tomáš. Je mu šest let, nemluví a je dosti agresivní k ostatním dětem. S Jaelou jsou však kamarádi, a agresivně na ni zaútočí jen velmi zřídka. Kamarádi jsou však v tom smyslu, že ona manipuluje jím a on si vše nechá líbit. Nejčastější činností, kterou provozují, je, že Tomáš leží odevzdaně na zemi a Jaela ho ošetřuje nástroji z dětské lékárníčky.

Jaela: „*Moje Máši.*“

A Tomáš na to odpoví jediné slovo ze své slovní zásoby: „*Ki.*“ (Znamená to ty, ale užívá ho i když chce něco on.) Tomáš je velice neklidné dítě, ale při této hře vydrží u Jaely ležet třeba i 15 minut. Od nikoho jiného z dětí si toto líbit nenechá a pokud s ním tuto hru hraje některý z dospělých, vydrží maximálně 5 minut.

Jaela díky svému egoismu dost často s dětmi nevychází, protože by chtěla všechno jenom pro sebe.

Když chodíme na procházky, bereme s sebou několik švihadel, míčů, kyblíků a lopatek. Jednou si na louce dvě holčičky vzaly každá jeden míč, a na Jaelu už nezbyl. Zavzlykala a s nešťastným výrazem v obličejí odešla uražená k le-su. Stála tam asi 5 minut a rozmachuje rukama s nářkem v obličejí vykládala něco stromům. Na konci svého monologu se obejmula se stromem, dala mu pusku a přišla za námi jako by se nic nestalo.

Podobná situace, kdy se Jaela urazila, nastala i jednou ve středu. V toto dopoledne přichází pravidelně paní učitelka z I.ŠU „teta Andulka“ a má s nimi hudebně pohybovou výchovu. Při zpívání má každé dítě nějaký Orffův nástroj. Bubínky, o které je největší zájem, máme však pouze dva. Jaela má výborný hudební sluch a bubnovat do rytmu písničky jí baví, neboť jí to jde velice dobře. Dětem však nástroje střídáme, aby mohly mít bubínek všichni. Jakmile Jaela nedostala bubínek, odešla opět s nářkem a s ukřivděným obličejem do kouta. Tentokrát však „telefonovat“ svému daddymu, aby si postěžovala. Její tatínek má v autě mobilní telefon a Jaela má dokonale odpozorované všechny jeho pohyby a gesta. Nejprve pravou rukou vyfuká čísla do levé ruky se slovy: „*Pi, pip...*“ pak levou rukou coby telefon přiloží k uchu a spustí: „*Daddy...*“. Následují několikaminutové lamentace a stížnosti v jazyce nikomu známém. Nakonec se s daddym v křídle rozloučí a přijde za námi bez jakékoli výčitky.

Jednou si přinesla Jaelinka do školky foukaací harmoniku, kterou jí dala její starší sestra Judith, a hned od dveří volala: „*Hele,hele.*“

Já: „*Ty máš harmoniku?*“

Jaela: „*Judith.*“

Já: „*Jo, Judith ti ji dala.*“

Jaela: „*Moje.*“

Když jsme šli pak na vycházku do lesa, hrála nám do pochodu Jaelinky fúkací harmonika.

Druhý den přišla Jaela do školky s teplotou. Už od příchodu byla mrzutá, pokňourávala, nejedla svačinku, a když jsme jí změřily teplotu, měla 38,5°C. Uložily jsme ji na matrace do rohu místnosti. Po nějaké době se z rohu zpod deky začaly ozývat tóny fúkací harmoniky, kterou vylovila z kapsy od kalhot.

Jaela je šikovná, snaživá a velice rychle se učí novým věcem. V rodině se jí však moc nevěnují, jak nám sdělil pan řidič, preferují především její zdravou starší sestru.

Řidič: „*V těchto zemích žena nic neznamená, natož postižená.*“

BÍT ČI NEBÍT

Bertíkovi je 5 let, ale mentální úroveň odpovídá věku 2-3 let. Žije se svou osmiletou sestrou u tety a strýce, neboť jejich pravá maminka trpí duševní poruchou. Sestřička Michalka je též mentálně postižená a navštěvuje pomocnou školu.

Na těchto dvou dětech se osud podepsal hned dvakrát, neboť přešly z deště pod okap. Jejich teta, pro ně samozřejmě maminka, která o ně pečuje od útlého dětství, je též velice nevyrovnaná osoba. Dost děti bije, a to i před námi.

Těsně před obědem, když už bývá Bertík unavený, ho občas popadají stavy, kdy se chová jako „cvok“. Běhá po místnosti, křičí, prská, shazuje věci a hází s nimi. Když jsme zrovna v tu chvíli venku v lese, otočí se a utíká pryč, anebo vyleze na místo, kam za ním těžko můžu. Naštěstí jsme však u dětí vždycky dvě, a tak jedna hlídá děti a druhá běhá za Bertíkem po lese.

Někdy u něho nastane takovýto zkrat z ničeho nic, pokud se mu naskytne příležitost. Protože máme na oddělení autistickou Verunku, která nám často utíkala, musely jsme začít zamykat dveře. Klíč věšme na zeď, kam děti nedosáhnou. Jednou jsme však ve zmatku nechaly klíč v zámku, a Bertík nás zamkl uvnitř. Jindy, opět naší nedbalostí, zůstal klíč v zámku od skladu s hračkami, a Bertík se v něm zamkl. V obou případech však po nějaké době zase odemkl. Je velice šikovný na všelijaké zamykání a montování.

Když Bertík usíná, musíme u něj jedna vždy sedět, aby vykřikováním nerušil ostatní děti. Už od malička se léčí na psychiatrii, neboť vždy před spaním, když sedí na postýlce, škube křečovitě oběma rukama po stranách hlavy, jakoby šrouboval do spánků. Intenzita „šroubování“ se většinou neustále zvyšuje. Psychiatri to odůvodnil rodičům tak, že Bertík tím ze sebe dostává pravděpodobně své pocity a zážitky.

Pokud chci, aby před spaním ležel a nešrouboval, musím u něj sedět a on si místo toho hraje s mojí rukou. Když jsem jednou asistovala u jeho usínání, hladil mi ruku, pusinkoval ji, ale najednou do ní začal bouchat. Vůbec jsem nezareagovala a on bouchal dál se slovy:

„*Seš blbej.*“

„*Já už nemůžu, já už z tebe nemůžu.*“

„*Seš blbej.*“

Jeho maminka je velice konfliktní typ, a je lepší s ní vycházet po dobrém. Jednu nepříjemnost jsme s ní však zažily, tedy spíše moje kolegyně. Ono páteční odpoledne jí Bertík

neusnul a popadaly ho opět jeho stavy. Ne, že bychom to dělaly pokaždé, ale v těchto chvílích jsme mu musely občas jednu plácnout. Dělal totiž věci, při kterých by mohl ublížit buď sobě nebo ostatním. Jinými slovy poté, co Bertík vzal keramický džbáněk plný tužek a mrštil jím po místnosti, plácla ho moje kolegyně přes zadek. Bohužel se však pořádně netrefila, a její ruka i s prstýnkem se obtiskla v dolní části jeho bederní páteře. Přes víkend si této drobné modřiny maminka Bertíka zřejmě všimla, a tak hned v pondělí ráno se přihlížela celá rozčilená i se svým manželem. Službu jsem měla zrovna já a moje kolegyně měla volno. Zatímco tatínek mlčel, maminka spustila: „*Má štěstí, že tu není, jinak bych ji zmlátila. Když mi učitelka mlátí dítě, tak zmlátím já ji. Tohle se nemusí vyřizovat přes paní ředitelku, to si s ní vyřídím sama.*“ A s těmito slovy odešla.

Nakonec se to ale všechno stejně vyřídilo přes paní ředitelku, která okamžitě stála na naší straně. Prohlédla si Bertíkům šrám a řekla: „*Na to se neumírá.*“

Při vycházce si pak kolegyně z ostatních oddělení dělaly legraci: „*Tak vy prý týráte děti?*“

TOMÁNEK

Tomáškoví je 5 let a řeč i intelekt jsou v normě. Je však dosti neklidný a neukázněný, a proto byl zařazen na oddělení speciální péče. Má velmi mladou maminku a spolu s babičkou a prababičkou ho dosti rozmazlují. U chleba mu odkrajují kůrky, pomeranč mu vymačkávají, jablko oloupávají a převážně mu dávají kašičky.

Tomáš mluví o sobě ve druhé a třetí osobě, v první osobě mluví velmi zřídka: „*Musíš pít mléko. Tomáš zlobí.*“ Má mechanickou paměť, a tak většinou začne z ničeho nic papouškovat věty, které zřejmě slyšel doma:

„*Teta Jarmila je blázen.*“

„*Kriste na nebesích.*“

„*Přestaň, nebo ti zalepím pusku.*“

Na oddělení je sedmiletý Honzík, který je o hlavu větší než Tomáš. Tomáš se mu vyhýbá a bojí se ho, přestože Honzík není agresivní.

Tomáš: „*Ty se bojíš Honzika.*“

Domů chodí o něco dřív než ostatní děti, ještě před obědem. Jakmile se objeví maminka na obzoru, začne před ní utíkat a napodobuje skřeky, které vydává autistická holčička na našem oddělení.

Maminka: „*Přestaň, viš, že tyhle skřeky nesnáším. To má od té Verunky. Já se z toho zblázním. To mi dělá i doma.*“

Vraťme se však k jeho užívání druhé osoby. Při svačince s nimi sedíme u stolu i my. Naproti mně sedí Honzík a naproti Tomášovi Jaela.

Tomáš se mne ptá: „*Kdo sedí naproti tobě?*“

Já: „*Naproti mně sedí Honzík.*“

Tomáš: „*Honzík sedí naproti mně.*“

Já: „*Ne, naproti tobě sedí Jaela.*“

Tomáš: „*Jaela sedí naproti tobě.*“

Já: „*Ne, Jaela sedí naproti tobě, naproti mně sedí Honzík.*“

A tak pořád dokola.

Někdy měl člověk pocit, že ho Tomáš jen zkouší a provokuje, ale tady opravdu vůbec nechápal rozdíl a význam slov tobě-mně.

TAKOVÍ JSOU JSME

Terénní výzkum studentů speciální pedagogiky pod garancí Pražské skupiny školní etnografie

Vydalo: Vydavatelství a nakladatelství Pedagogické fakulty UK Praha ve spolupráci s katedrou speciální pedagogiky
a katedrou pedagogické a školní psychologie Pedagogické fakulty UK Praha 1995

Tisk: SVI PedF UK Praha

Počet stran: 132

Formát: A4

Neprodejný interní tisk

Neprošlo jazykovou a redakční úpravou ve vydavatelství